Casparis Contareni
patricii Veneti
DE REPVBLICA
VENETORVM
Libri quinque.
Item synopsis reip: Venetæ, et
alii de eadem discursus
politici.
Editio secunda auctior.
LVGD: BATAVORVM.
Ex officina Elzeviriana.
clↄ Iↄc XXVIII.
Cum Privilegio

Casparis Contareni
patricii Veneti
DE REPUBLICA VENETORUM
Libri quinque.

Item synopsis reip: Venetæ, et alii de eadem discursus politici.

Editio secunda auctior.

LUGD: BATAVORUM,
Ex officina Elzeviriana.
CIↃ IↃC XXVIII.

Cum Privilegio

CONTENTA
hoc libello
DE
REPVBLICA
VENETORVM.

I.

VEneti Dominii Chorographica descriptio è variis authoribus collecta.

II.

Casparis Contareni Patricii Veneti de Republica Venetorum, libri V.

III.

Synopsis Reipublicæ Venetæ, auctore Iacome Celovico.

IV.

De Serenissima Republ. Venetorum, deque illius Imperio & populorum moribus Relatio; quæ à Philippo Honorio fuit edita.

V.

De Potentia & Ærarii Venetorum copia aut inopia ex Gallic. S^r. D. T. I. I. & aliis.

CONTENTA
hoc libello
DE
REPVBLICA VENETORVM.

I.

Veneti Dominii Chorographica descriptio è variis authoribus collecta.

II.

Casparis Contareni Patricii Veneti de Republica Venetorum, libri V.

III.

Synopsis Reipublicæ Venetæ, auctore Ioanne Cotovico.

IV.

De Serenissima Republ. Venetorum, deque illius Imperio & populorum moribus Relatio; quæ à Philippo Honorio fuit edita.

V.

De Potentia & Ærarii Venetorum copia aut inopia ex Gallic. S^r. D. T. V. T. & aliis.

VI.

F. Leander Albertus de incrementis Dominii Veneti & Ducibus ejusdem.

VII.

Series Ducum Venetorum & brevis annotatio eorum quæ sub ipsis memorabilia contigerunt; ex Iustiniano & aliis collecta.

VIII.

Variorum Iudicia de Republica Venetorum.

IX.

Regimen Civile magnificæ Civitatis Veronæ.

X.

De Claris Viris Reipubl. Venetæ ex F. Leandro Alberto.

VENETI DOMINII CHOROGRAPHICA DESCRIPTIO.

DOMINIUM Venetum in Italia, tres integras provincias complectitur, Marchiam Tarvisinam, Forum Iulium & Istriam. Lombardiæ item Transpadanæ partem, Interiorum nimirum Brixiense, Bergomense & Veronense; denique Cremam in regione Cenomanorum. Finitimos habet ab Oriente partim Archiduces Austriæ, partim Adriaticum mare; à Septentrione eosdem Austrios & Tridentinos; nec non Rhætos: ab Occidente Mediolanensem Ducatum; eundemque etiam à Meridie, cum Mantuano & Ecclesiastico Dominio.

Marchia Tarvisina quæ à Tarvisio nomen accepit, olim Marchionum domicilio; ab Occidente clauditur Mincio, Benaco & Sarca flu à Septentrione Montibus Taurisanis; ab Oriente Timavi ostio & Hadriatico mari; à Meridie Athesi & Paludibus Meladianis & Brigantinis. Regio est (ut inquit Leander) pernobilis & lauta,

I.

VENETI DOMINII CHOROGRAPHICA DESCRIPTIO.

DOMINIVM Venetum in Italia, tres integras provincias complectitur, Marchiam Tarvisinam, Forum Iulium & Istriam. Lombardiæ item Transpadanæ partem, Territorium nimirum Brixiense, Bergomense & Veronense; denique Cremam in regione Cenomanorum. Finitimos habet ab Oriente partim Archiduces Austriæ, partim Adriaticum mare; à Septentrione eosdem Austrios & Tridentinos; nec non Rhætos: ab Occidente Mediolanensem Ducatum; eundemque etiam à Meridie, cum Mantuano & Ecclesiastico Dominio.

Marchia Tarvisina quæ à Tarvisio nomen accepit, olim Marchionum domicilio; ab Occidente clauditur Mintio, Benaco & Sarca flu. à Septentrione Montibus Taurisanis; ab Oriente Timavi ostio & Hadriatico mari; à Meridie Athesi & Paludibus Melarianis & Brigantinis. Regio est (ut inquit Leander) pernobilis & lauta,

tiſſimis oppidis, urbibuſque ſplendi-
ſſimis nitens, indigenis ingenio tum
l litteras omneſque diſciplinas, tum
l rerumpublicarum adminiſtratio-
em aptiſſimo; manu, cum res exigit
romtis, nec minus in re facienda fo-
rtibus. Campos habet amœnos, ac
umenti, vini, cæterarumque frugum
: omnimodorum fructuum perfœ-
undos. Nec deſunt calidi & ſalubres
ontes; varia metalla; multi nobiles
mnes & lacus. Cœlum ſalubre, jucun-
um & temperatum; denique tot do-
bus ornata eſt regio ut inter præſtan-
iſſimas Italiæ merito recenſeatur.

Foro Iulii, Italis Friuli, (Veneti vulgo
atriam nuncupant) Orientem verſus
erminus eſt Formio amnis, ad Septen-
rionem Alpes Iuliæ, ab occaſu Alpes
Vindelicæ & Noricæ, qua parte etiam
iquentia amnis Forum Iulii ſeparat à
Marchia Tarviſina: ad Auſtrum mare
Adriaticum. Regio campis læta, fon-
ibus ac fluminibus rigua; ſolum vi-
ium ferax, ſylvis opacum, metallis, &
apicidinis nobile. Nobiliſſimus flu-
vius Hydra, ad quem argentum vi-
vum effoditur. Indigenæ ad humani-
tatis artes, mercaturam aliaque hone-
ſta ſtudia aptiſſimi.

Iſtriæ termini ſunt ad Occidentem
Tima-

Timavus, ſive ut Plinius vult, Formio amnis, qui nunc Riſanus dicitur: ad Septentrionem Alpes, quæ Carniolam & Pannoniam ſeparant ab Italia; ad Orientem Arſias fluvius: cætera mari Adriatico cinguntur. Regio omnis aſpera eſt, non tam montibus, quam fecundiſſimis colliculis aſſurgẽs. Montem habet unum excelſum, quem vocant Monte major. Silvas etiam, maximum tum ad alios uſus, tum ad naves fabricandas affatim ſubminiſtrant. Sunt & Saxifodinæ in agro Rovinenſi & Breonio, è quibus marmora Venetias deferuntur & ad alia Italiæ loca. Incolæ plerique inopes & vicinia ampliſſimarum Italiæ urbium exteriti. Urbes colunt, oppida & pagos cum quibuſdam inſulis.

Brixianus ager latiſſimè patet; Capreolus in latitudine ſtadia fere octingenta ſeu c. M. paſſ. continere ſcribit, nimirum à Moſo quód Mantua abeſt millib. xv. uſque ad Dialengum in extremo Vallis Camuniæ capite ſuum, in longitudine ſtadia cccc. vel L. M. paſſ. inter Limonem Benaci vicum & Orcios novos. Sunt hoc tractu lacus aliquot, nominatim Iſæus & Idrinus item colles, monteſque & convalles, omnia pulchris vicis, pagis, oppidis,

Timavus, ſive ut Plinius vult, Formio amnis, qui nunc Riſanus dicitur: ad Septentrionem Alpes, quæ Carniolam & Pannoniam ſeparant ab Italia; ad Orientem Arſias fluvius: cætera mari Adriatico cinguntur. Regio omnis aſpera eſt, non tam montibus, quam fœcundiſſimis colliculis aſſurgẽs. Montem habet unum excelſum, quem vocant Monte major. Silvas etiam, materiem tum ad alios uſus, tum ad naves fabricandas affatim ſubminiſtrantes. Sunt & Saxifodinæ in agro Rovinenſi & Breonio, è quibus marmora Venetias deferuntur & ad alia Italiæ loca. Incolæ plerique inopes & vicinia ampliſſimarum Italiæ urbium extenuati. Urbes colunt, oppida & pagos cum quibuſdam inſulis.

Brixianus ager latiſſimè patet; Capreolus in latitudine ſtadia fere octingenta ſeu c. M. paſſ. continere ſcribit, nimirum à Moſo quód Mantua abeſt millib. xv. uſque ad Dialengum in extremo Vallis Camuniæ capite ſitum, in longitudine ſtadia cccc. vel L. M. paſſ. inter Limonem Benaci vicum & Orcios novos. Sunt hoc tractu lacus aliquot; nominatim Iſæus & Idrinus item colles, monteſque & convalles, omnia pulchris vicis, pagis, oppidis,

colonisque frequentibus & industriis nitentia. Tantus autem in hoc agro castellorum, pagorumque numerus reperitur, ut paucos omnino aliarum civitatum æque frequentes esse haud ambigatur. Ager uberrimus, tritici, milii, aliorumque frumentorum fertilis, vini, olei, aliorumque fructuum ferax; nec metallorum, ferri & æris, expers, unde incolis quæstus est uberrimus.

Bergomensis ager fertilis, præterquam ad Septentrionem, qua parte asper, montosus, rigidus & in totum sterilis est. Valles sunt passim multæ, quarum aliquæ vinum oleumque suavissimum ferunt, nonnullæ propemodum inanes, ferro tamen abundant, cæteræ quod solo vitibus & arationibus inidoneæ sint, vellera suppeditant, ex quibus confecta textilia per totam fere Italiam exportantur.

Veronensis territorii longitudo, quæ à Bruchelio oppido sumitur Rivam usque, in ultimo Benaci recessu positam, LXV. est milliar. latitudo ab turre Confinium Rivotellam usq; XL. Ager urbi circumjectus optimus; tritico, vino, oleo, pecoribus, vellerum item pretiosorum, cæterarumque frugum copia abundans: nobilissimas

habet Lapidicinas; item flumina, ſtagna, lacus, in queis Benacus omnium amœniſſimus: præterea inſignes ſalubrium aquarum ſcaturigines, lectiſſimoſque medicinalium herbarum theſauros, præcipue in monte Baldo.

Cremenſis ager optimus, fertilis, excultus & ordinibus arborum vitibus maritarum, ex quibus nobilia vina, optimique fructus percipiuntur, nitens; aquarum rivi clariſſimi multi, piſcium optimorum fœcundi, præcipue muſtelarum & capitati cujuſdam generis, accolæ Marſonos vocant, capite reliquam partem duplo fere ſuperante, gratiſſimi plane ſaporis.

De Venetiarum civitate.

NUnc civitatum & oppidorum deſcriptionem perſequemur, initio facto ab ipſis Venetiis, quas Leander ita deſcribit. Sitæ ſunt in intimo ſinus Adriatici receſſu Venetiæ, mediis in ſtagnis quæ æſtibus irrigua marinis, affuſó ab oriente mari, quod recta in exortum M. P. DL. hinc patet, at ſecundum oram uſq; ad promontorium Leucæ mill. D CC. enavigatur. Summovet id à ſtagnis terrenus agger tenuis (litus vocant) artificio providæ naturæ prætentus ad tutelam exilium

insularum in his stagnis, contra fluctus & irati maris violentiam. Excurrit in longum millia fere xxxv. curvus instar arcus, & ostiis quinis interruptus quæ singula portum modicum efficiunt, & cum mediocribus navigiis, tum ipsis aquis marinis aditū ac viam in æstuaria præbent. Habet itaque ab Austro urbs partem ejus aggeris cum continente, pariterque à Septentrione & occasu. Stagna his finibus inclusa propemodum millia LXXX. longitudine patent, nimirum ab insula Gradu usque ad Lauretum olim non inhonestum oppidum juxta Padum, latitudo admodum est varia, quippe quia vix certi termini æstuariorum qua è mari diffunduntur, statui possunt, aquis passim diversis euripis hæc stagna complentibus usque ad continentem, adeo ut perdifficile omnino foret latitudinem tam diversam investigare. Condita igitur mediis in his paludibus, quas tum aquæ marinæ per ostia litoris quina de quibus supra commemoravimus effusæ, tum multi continétis amnes huc se exonerantes creant, urbs nobilissima Venetiæ est, modicis primum in insulis fere sexaginta parvo inter se spatio disiunctis, intercurrentibus euripis, ut herculè non minus

per

per ſe tuto loco, quam ad imperia multarum gentium & nationum moderanda idoneo ac opportuno ſita ſit. Primordium ejus in diverſum trahunt auctores. Sabellicus relatis diverſorum ſententiis memorat, hoc modo. Cum jam Hunnici belli terror Italiæ populos invaſiſſet, eſſetque omne Venetum nomen ut periculo propius, ita ob id vehementer ſollicitum (vulgo enim ferebatur Hunnos in Italiam moturos) eorum feritas quæ pluſquam barbara in Chriſtiani nominis viros eſſe tradebatur, effecit, ut ex priſcis Venetis qui circa Adriaticum ſinum amœniſſima loca incolebant, alii alias propinquas maris inſulas fuga occuparint: fueruntque viri illuſtres ac magna præditi religione à quibus fuga orta dicitur. De reliquis locis omnino non habeo quod affirmem. ex duabus clariſſimis Venetiæ urbibus Aquileja Patavioque tum primum migratum manifeſto conſtat, ut[1] Aquilejenſium quidam Gradum cum liberis & precioſa ſupellectile confugerint, ex Patavio quoque non pauci atque iidem clari ſeſe in Rivum altum receperint. Fuerunt olim ea loca ubi nunc urbs ipſa reſidet, inſulæ quædam anguſtiores parum inter ſe diſtantes, quas placidiſſimi amnium meatus ſinuoſo

nuoso ambitu in mare decurrentium pelagi æstu alternante discriminabant. Incolebant repostas sedes marinæ tantum volucres, quæ illuc apricatum ex alto se recipiebant. ac fortassis piscator aliquis sed omnino rarius in his locis agebat. Patavini igitur qui Rivum altum tenuere (est locus ipse nunc in media ferme urbe) primi omnium ædificare cœpisse dicuntur. Sic prima volunt esse jacta urbis novæ fundamenta. quod ipsumque piè riteque sit factum ex eo potest intelligi, quod quanto quis ea tempestate veræ pietatis studiosior fuerit, eo magis Hunnum reformidans, quem utique Christianum nomen & odio & crudelitate plusquam Hunnica persequi non ignorabat, quærendæ salutis effugio & quæsitæ munitiore loco tuendæ sese aliis & ducem & auctorem præbuit. Piis itaq; votis nuncupatis qualia sanè à viris optimis in re tanta nuncupari oportuit, fortunata mœnia fortunato solo statui cœperunt. Non desunt qui eo loco ubi nunc auream D. Marci ædem conspicimus primo ædificari cœptum non dubitent affirmare: in eo fere omnibus convenire video VII. Calend. April. primordia urbis cœpisse. Neque vero primus ille hominum cœtus

ex piſcatoribus, aut paſtoribus, aut omnino flagitioſis ac infamibus viris, ſed ex nobilibus optimique generis civibus conſtitit. quales nimirum auctores eſſe oportebat civitatis, quæ poſtea tam auguſtum & amplum mari terraque imperium conſequeretur, quale & ſuperioribus ſeculis habuit, & in hunc uſque diem habet. Prorſus itaque & nobis uti doctiſſimi homines quamplurimi faciunt, de primordio Venetiarum una cum Sabellico libet ſentire, nimirum anno poſt C. N. uno ſupra cccc xx. initia earum prima poſita: Sub Clefi Longobardico rege tanta urbs incrementa accepit, quum ob illius ſævam tyrannidem crudelitatemque multarum Galliæ tranſpadanæ urbium cives, veluti è Mediolano, Ticino, Verona, Vicentia, & oppidis aliis huc deſerta patria confluxiſſent, ut tam multitudine populi, quam ædificiorum auctu condita tum recenter ex parte videretur. Id porro ſævitia barbarorum quibus Italia prædæ tum erat, evenit: direpti enim ubique ab iis & vexati indigenæ tanquam in tutum huc ſe recipiebant: unde dictum illo ſeculo natum legimus, aliis in locis uberibus matrum nutriri pueros, quorum juventute poſtea Venetiæ frue-

fruerentur. Exin autem perpetuis incrementis, urbs adeo crevit, ut nunc in admirabilem fabricam unumque corpus illæ circa Rivum altum insulæ LX. pontibus cõnexæ cernantur: quas nimirum insequentium temporum industria crescensque paulatim res in hanc formam evexit. adjectis tandem etiam populi commodo aliis duodenis. Suspicari libet insularum fana ejus Divi nomen servavisse, quod locus habebat prius, easdemque jam vicorum appellationes manere. Creverunt igitur in tantum Venetiæ: nunc ut circuitu pass. millia VIII. colligant. Ædificiis nitent splendidissimis, populo pernobili, opulento ac potente: rebus omnibus cum ad hominum usum necessitatemque, tum ad delicias & voluptates utilibus affluunt: quanquam enim nihil penè quicquam apud se, quoniam mediis in stagnis sitæ sunt, ut diximus, habeant, ex omnibus tamen orbis partibus annona importatur. Primum hic pro anni tempore fructus omnigeni habentur, optimi pepones, vuæ varietas omnis, poma, pyra, similesque fruges, & olerum mirabilis abundantia. dein phasiani, pavones, coturnices, turdi, pipiones, & avium alia genera, cum multitudine

pullorum & quarumcumque sylvestrium volucrum infinita. butyrum, caseus dulcis, salsus, cæteraque similis annona. frumenti sæpe tanta copia ut exportetur. vini adsunt omnia genera, malvaticum, apianum, siriolum aliaq; nobilia: rei piscariæ frequentia multis commemorari posset, toto enim anno tum marini, cum fluviatiles pisces adeo fora complent, ut obstupescere cogant si primum videas: salsamentorum vero quæ variis ex partibus adferuntur, copia mirabilis est. Abundantiam equidem annonæ, rerumque ad hominum necessitatem ac etiam delitias utilium, quæ diversis ex oris & regionibus non solum Italiæ, sed Illyrici Græciæque insuper & Asiæ huc deportantur, nisi longissima narratione consequi haud possemus. Innumera hic mortalium variis ex orbis partibus, corporum vario cultu multitudo negotiatur. quæ res profecto summam & incredibilem admirationem habet. Urbs in regiones est divisa senas, proinde Sexteria vocant: in universum vicos seu plebanicas congregationes habent LXXII. cœnobia XLI. quorum decemseptem conventus monachorum sunt, IV. & XX. virginum. Pro templis areæ singulæ sternuntur ad civitatis decorem,

una D. Pauli æde excepta. Frequentantur omnes areæ nundinis die qui Mercurii dicitur. at ſabbato D. Marci forum maximo frequentiſſimoque conventu, qui vel mercatui urbis cujuſvis totius Italiæ comparari queat. Forum hoc non unum eſt, ſed conjuncta tria. In capite quod litus ſpectat, areæque cæterarum poſtremæ, columnæ peringentes binæ cernuntur, quarum una D. Marci leoninum alarum ſignum, altera D. Theodori ſtatuam ſuſtinet. In ipſo intercolumnio ſupplicia de condemnatis ſumuntur. Forum hoc in longum ped. cccc. in latum cxxx. patet, undique nobilibus ædificiis clauſum. Præoccupatur ſumptuoſiſſimo ac mirabili templo D. Marci, quod alterius fori medii longitudinis ped. D. latitudinis cxxx. frontem exornat: alterumque caput ejus exadverſum ædes nobili lapide perfecta D. Geminiani tenet. Latera claudunt ſplendida è marmore ædificia cum eximiis porticibus & variorum artificum tabernis. Ædes Marciana tota è nobiliſſimo pretioſiſſimoque marmore, nec minori artificio quam ſumptu conſtructa eſt. Pavimentum inprimis nobile habet porphyreticis, opheticis, aliiſque pretioſiſſiſſimis lapillis teſſellatum cum variis emble-

emblematis, inter quæ nonnullla Ioachimi Abbatis Sanflorii jussu ferunt effi&a, quibus ingentes Italiæ clades & gravissimi casus olim prænuntiabantur. veluti duo sunt galli cristis insignes vulpé inter se ferentes: quo signo nonnullis placet binos Galliæ reges Carolum VIII. & Ludovicum XII. denotatos, qui Ludovicum Sfortiam è principatu Mediolani forent elaturi: sic enim hoc symbolum aliqui ut diximus interpretati sunt: prꝫterea leonum pinguium & eximio corporum habitu in aquis, juxtaque macilentorum aliquot in terra procumbentium effigies cernuntur, quibus imperii Venetorum cui insigne leo, conditionem & fatum significari autumant, eos nimirum opimos, divites, potentesq; fore quamdiu maritimis commerciis studebunt: at quum illa deserent, seque ad continentis dominatum ac terrena solum negotia convertent, tum opibus & rę lapsuros. Ita hæc emblemata exponunt multi: plurimi etiam aliter. Variæ porro cernuntur & aliæ pavimenti hujus picturæ, quæ curiosa ingenia diversis conjecturis exercét. In parietibus quoque nobili marmore crustatis ad lęvam binæ tabulæ sunt varii lapidis; candorem nigræ lineæ distinguunt, in qua-

rum commissura signum virile tam excellenti artificio cernitur expressum, ut summam prorsus habeat admirationem: cujus memoriam uti rari operis etiam Albertus Magnus literarum monumentis celebravit. Inclyto in hoc fano ac inter Europæ totius magnificentissimo censendo XXXVI. columnæ stant ex marmore solido præstantissimo, crassæ diametro pedes duos, altæque convenienti statura. Tum ad arę summę penetrali garadibus aliquot nobilissimi lapidis ascensus est. Ipsam aram testudo tegit quaquaversum in crucem fornicata, lapide ophetico, quaternis fulcita marmoreis columnis, quæ totæ signis integris palmi paulo amplius magnitudine, cælatæ perfectæque sunt, & sumptuosissimo mirabilique prorsus opere, veteris ac novi testamenti historiam exprimunt. Post aram alabastriticæ columnæ passuum duorum perlucidæ vitri instar, quatuor, religioni ac decori sacratissimi corporis Christi positæ stant. Ipsum delubrũ utrinq; ante suggestum habet pulpitum in quorũ uno festivis diebus cũ Senatus adesse sacris solet, musicorũ chorus solennia modulatur vota: in altero quotidie Diaconus Evangelium canit. Sustinent hæc pulpita columnæ vario-

variorum lapidum nobilissimæ. Summam aram insignis tabula decorat ex auro argentoque facta, multisque infiniti pretii gemmis & margaritis exornata, quam non queas non vehementer admirari. Dextra mox in parte, basilicæ medio, lata sublimisque porta cernitur opere tesselato perillustri elaborata tota, cum imaginibus D. Dominici D. que Francisci, quæ signa Ioachinum prędictum effingi curavisse ferunt multis annis ante, quam sancti illi viri in lucem editi fuere. Intra portam hanc thesauros illos *inclytos* D. Marci Procuratores servant: qui jam olim nobis visi cum in comitatu Francisci Ferrariensis universi prædicatorum ordinis magistri ageremus, & hercule divitiarum immensus acervus stupendæque prorsus opes sunt. Primum ab illis magnificis viris ostensæ nobis coronæ maximi pretii duodenæ, totidemque thoraces puro ex auro, & cum mirabili gemmarum variarum multitudine. Sunt hic carbunculi quos rubinos vocant, item smaragdi, topazii, chrysolithi, cæteraque genera gemmarum, & margaritæ magnitudinis pene incredibilis, adeo quidem ut obstupescere nos harũ plane coronarum & thoracum nobilitas cogeret. Deinde

bina vidimus cornua monocerotis, eximia proceritate, tertiumq; brevius, item carbunculos, aurea vaſa, cochleas ex achatis & jaſpidibus non modicas, carbunculum ſeu rubinum maximum à Dominico Grimano Cardinale his theſauris illatum, item urceolum ex pretioſiſſimis gemmis, quę olim Vſum-Caſſanes Perſarum rex Venetæ reip. dono miſit: aliaque tam multa ingentium pretiorum vaſa, cum thuribulis ex auro & argento, prorſus ut ad ſtuporem ſi primum videas adigare. Poſtremo mitram ſeu galerum qui novo Duci imponitur conſpeximus, undique puro auro per oras perque tranſverſum deornatum, & in zophoro nobiliſſimas gemmas, in ſummo apice carbunculum infiniti pretii tenentem. Adſunt etiam ingentia candelabra, pateræque aureæ, aliaque tam multa maximarum opum, ut niſi longiſſima narratione comprehendi omnia haud queant. Equidem non facile puto divitiarũ acervum uno aliquo in loco tam ingentem poſſe invenire. Vt ad ædem ipſam oratio reducatur; atrium habet ea duo ejus latera claudens, cujus auream teſtudinem opere teſſellato veteris teſtamenti hiſtoriæ depictæ nobilitant, nec pavimentum ipſi ędis interno

cedit.

cedit. Quaternæ hic valvæ aditum in templum præbent, cum XVI. columnis è nobili marmore crassitudinis duorum pedum, aptæque staturæ. Duas portas octonę harum faciunt marmoris atri cum niveis onychinis maculis, aspectu jucundissimæ. Porticus hujus exterior frons (tria quippe templi latera cum coronis prominent) CXIV. columnis porphyreticis opheticisque & marmoreis aliis altitudinis ped. XIV. sustinetur, aliusque sequitur huic impositus ordo columnarum, non quidem pari cum inferioribus magnitudine, sed tamen ejusdem nobilitatis, CXLVI. quarum coronis ambulationem apertam complectitur supra vestibulum templi, quæ pariter uti ipsa porticus frontes ædis externos cingit, spondisque forinsecus munitur ex marmoreis columellis. Hoc in ambulacro sacerdotes festo die Palmarum Senatu ac Principe subter astante certas quasdam solennes cæremonias peragunt. Supercilium frontis quod majori portæ (quinas enim hæc facies æreas habet, quarum binæ aperiuntur indies, totidem non nisi quibusdam festivis diebus, una perpetuo clausa est) respondet, equi ex ære vetusti quatuor inaurati, forma magnitudineque Turcici vivi,

mirifice ornant. A solo hujus ambulationis usque ad templi fastigium omnia græcanico opere cum emblematis inaurata sunt: crebræque per ordinem eminent statuæ Divorum ex marmore perinsignes, cum basibus anaglyphis opere foliaceo item ex marmore. Quędam ex his signis anno M.D.XI. post C. N. VII. Cal. Apr. decidêre. Tectum fani totius quinque constat hemisphæriis, plumbeo tegumento. Contra basilicam intervallo ped. LXXX. turris est eminentissima tintinnabulorũ, lata quaquaversum XL. ped. alta CC XXX. cum alati summo in apice genii signo, ventorum indice, quoniam versatile est, & aura quavis circumagitur. Sublime fastigium totum aureis vestitur tegulis, quarum fulgor solis repercussu longissime conspicuus est. Multa præterea de hoc sumptuosissimo ditissimoque templo scribi possent, uti quoque de curia magnificentissima conjuncta, in qua Dux habitat & consiliarii coëunt, præcipue vero de comitio illius longe amplissimo, nobilissimis summorum pictorum operibus exornato, cum arcano armamentario, mirabili armorum itemq; spoliorum quæ variis è bellis relata sunt, & aliarum insuper rerũ singularium uti vidimus

copia conferto: sed hæc omnia nunc brevitatis gratia præterimus, ut urbis ipsius reliquam speciem & conditionem persequamur. Vicos habet ea quamplurimos,totidemque propemodum Euripos, ut universa tam pedibus quam naviculis peragrari queat. Vicos ipsos rivi dividunt: at transitus ubique pontibus jungitur vel ligneis, vel lapideis: quorum in universum tam publici, quam privati cccc. censentur. publici in communi civitatis usu sunt, privati in uniuscujusque ædes ducunt. Præcipuus vero est euripus, Canalem Magnum vocant, qui urbem totam intersecat,&circa medium ligneo ponte maximo tabernis utrinq; tanquam spondis constipato jungitur. Is propemodum pons in urbis umbilico situs est,ponsque Rivi Alti dicitur. Ante caput ejus alterum area modica panditur undique conclusa porticibus, ubi tabernæ cum venali panno, certisque diurnis horis mercatores ad negotia tractanda conveniunt.Euripus ille magnus qua urbem permeat longitudine ferme pass. MCCC. colligit: transmissus habet locis ternis denis, ad quæ navicularum certus numerus considet; etiam ipsi trajectus vocant, suntque cõmodis inter se spatiis divisi,maxima

opportunitate, quoniam cum unus tantum pons rivum hunc jungat, nisi naviculis passim trãsmissio fieret, multis magno incommodo circumeunda pontis esset via. In latum patet pass. XI. totusque splendidissimis ædibus utrinque clausus est, quæ summum omnino ornatum delectationemque ac admirationem habent; quanquam hujuscemodi magnificis ædificiis urbs conferta sit tota. Navicularum qua civitas peragratur numerus VIII. mill. amplius esse putatur; gondolas vocant, quarum pleræque meritoriæ sunt, cæteræ patritiorum aliorumque civium. Est etiam intra urbis ambitum navale, locus pass. mille duorum circuitu, mœnibus undique validis munitus, & cum opportunis ad custodiam turribus, quem Arsenale nominant. Intus CCCC. hominum operis perpetuo naves ædificantur; quorum stipendia MCC. in hebdomadam aureorum nummûm sunt. Iuxta locus alius, Tana: funium & rudentum intorquendorum ad naves officina. Navali in ipso navium longarum quæ in pontibus ad omnem occasionem paratæ perpetuo stant numerus ad CC. est, præter alia navigia minora: nec hercule majoris admirationis locus ullus, ut puto, spectari queat,
unde

unde vires opesque & amplitudo rei Venetæ, quæ profecto nunc Italici nominis gloria decusque sola est, facile possunt intelligi. Officinarum quæ in hoc navali sunt, item apparatus; & operum artificumque plena narratio longissima mehercules foret, ac propemodum infinita. Multas quotannis naves Veneti varias in orbis partes negotiandi causa mittunt, unde maximum reipublicæ vectigal accedit, adeo ut ex portorio vini, salis, olei, cæteræque similis annonæ millies sestertium fere capiat, præter urbium aliarum quæ in ditione sunt, vectigalia. De numero patritiorum qui nunc quidem censeri queant hoc habeamus, quod Donatus Ianotius Florentinus in libro de republica Veneta, vicies mille propemodum lares seu familias hac in urbe esse, quarum singulæ si binos homines præstêt, qui ferendis armis idonei sint, numerus efficitur XL. millium: patricios autem ad tria millia reperiri scribit.

Sunt circum Venetias insulæ modicæ permultæ cum ædificiis, templis, cœnobiis, aliisque domibus pietati dicatis. Primum ad Austrum insula mill. pass. longitudine splendidis ædificiis & cultissimis hortis itemque cœnobiis monachorum ac virginum ple-

baniciſque fanis aliquot nitens, ab urbe lato fere quingentos paſſus euripo ſubmovetur, aditurque cimbis trajectus cauſa ſemper hic confidentibus. Iudaicam nunc vocant; alioque nomine Dorſum Durum appellavere. Non procul inde in ſtagnis D. Angeli Concordienſis Virginium ſequitur: ultraque ad occaſum verſus D. Georgii Algani conventus: dein eadem parte verſus occidentem ſi Venetiis conſiſtas, D. Claræ domus quæ ponte urbi Venetæ adhæret. Eodem in latere D. Secundi cœnobium eſt; nec procul à continente D. Iuliani fanum. Deinde Septentrionali urbis latere D. Chriſtophori ædes in euripo quo Murianum ab urbe navigatur occurrit, moxque D. Michaëlis cum cœnobio, poſtremum ipſum Murianum in Venetiarum originibus commemoratum, quod Altinates & Opiterginos Hunnicis temporibus anno cccc L. poſt Chriſti nativitatem incolere cœpiſſe Sabellicus perhibet, Athila jam tum ad Venetiam appropinquante. Diſtat ab urbe mill. paſſ. eſtque perjucundus & amœnus locus, ſitu quidem ædificiorumque deſcriptione Venetiis par, at amœnitate longe præcellens, quippe quia ſingulæ pene domus hortos ornatiſſimos & variis

riis arboribus fructiferis confertos habent. Templa colit haud ignobilia XIV. nominatim D. Petri Martyris cum cœnobio sodalium prædicatorum luculenter ædificato, ubi etiam bibliotheca præclara voluminibus optimis plena. Vitreamina tam excellenti hic arte faciunt, ut tum varietate, tum artificio cætera totius orbis vasa vitrea longissime superent. Nec desinunt artifices ad materię pretium indies ornamenta nova rationesque varie figurandi præstantiores ac elegantiores excogitare. Colores etiam quoscunque jam mirabili industria reddunt, ut omnino existimem Plinium si nunc revivisceret, summa cum admiratione vasa hæc supra fictilia tum Aretinorum, tum aliarum gentium longe collocaturum. Vidi ego præter cætera hic miranda: navem rostratam exacta dimensione factam ex vitro, longitudine unius ulnæ, cum instrumento universo tam convenienter ut miraculo prorsus esset ea ex materia partes omnes ejuscemodi operis adeo plene formari potuisse. Conspeximus etiam organa parva vitreis tubis, quarum maxima longitudo ferme trium cubitorum tanto artificio justam ad proportionem erat, ducta, ut inflato spiritu,

ac pulsatis à musicis perito modulis, suavissimum concentum ederent. Magnitudinem vasorum quæ hic cernuntur non commemoro, quippe quia fidem eorum qui non videre, superatura res foret. Equidē mirari ego satis haudquaquam potui, tanta vitreæ materiæ copia quî colligi, & in tam varias infinitasque species ingentium vasorum figurari queat. Et insignis hęc Murianorū ars jam universæ nota est Europæ, propterea quod eorum opera nobilissima cūctas in ejus partes exportantur. Officinas exercent XXIV. in quibus operis artificū perpetuis vasa fiunt. Locus populo valde frequens est; maximaq; pars aut artifices vitrearii vel negotiatores, aut piscatu vivit. Scinditur in partes duas instar Venetiarum amplo euripo. Circuitu mill. tria colligit. Cœlo est bono ac salubri, quod ab igne perpetuo vitrarias urente fornaces prosisci arbitramur. Nobilitavit Murianum Franciscus Balarinus, qui arte ac industria super omnes adhuc formandis vasis artifices excelluit. Sequitur ad Septentrionem versus ædes D. Iacobi Palustris ultraque D. Nicolai. Dein Majorbium XXIV. à Muriano stadiis, iisdem Hunnicis temporibus habitari cœptum ab Altinatibus, & unius portæ nomine

quæ

quæ Altini fuerat ut refert Sabellicus, dictum. Insula hæc infrequenter nunc colitur: gens modica, vel piscatu, vel hortorum cultura vivit. Torcellum inde succedit civitas, item ad Septentrionem, à Majorbio mille pass. cujus Episcopus Torcellanus dicitur, cathedralis ædes D. Fuscæ virginis & martyris, quæ hic monumento sita cum D. Malica nutrice, Ravenna delatæ simul ubi martyrium subiêre. Torcelli quoque nomen pro Turricello nunc ab Altini quondam sextante superest; cujus, uti prædiximus, coloni Athilæ temporibus in hæc *æstuaria commigrarunt*. Vrbs hæc uti & Majorbium infrequens colonis, vel piscatu vel hortorum cultura viventibus. Abbatia nō ignobilis adjacet monachorum D. Bernardi, cœlum hic admodum grave. Nec procul Buranum haud inhonestus in insula *vicus*, ad exortum Majorbio Torcelloque obversus, pari intervallo mille pass. ab utroque; nomen etiam ab Altinatibus, uti quæ *supra* memorata sunt, habens. Hinc tum ex plaga Septentrionis in orientalem Venetiarum tendenti, domus D. Francisci quæ à Deserto cognominatur apparet, propiusque Venetiis Lazaretum novum, item versus orientem Carthusianus con-

conventus, juxta mox D. Helenæ, viciniorque dein ad urbem, D. Georgii, Majoris; tum D. Servuli, D. Lazari, & infra Lazaretum vetus, quod ad meridiem ſpectat, cum æde Virginis quæ gratiarum dicitur, ultraq; D. Clementis, & porro in Auſtrum, Sancti Spiritus: tum Pupilia eſt, ſic olim, uti ſupra memoravimus, dicta, quinque millibus à Venetiis. Inſulam hanc quondam admodum frequentem populo fuiſſe Blondus & Sabellicus perhibent; maximaque circa Ducatum Urſi Patriciati incrementa cepit, quum Petri Tradonici Principis familiæ conceſſa eſt cum uxoribus & liberis inhabitanda, quemadmodum in catalogo Ducum retulimus. Auctus igitur & excultus à Tradonici famulitio ejuſque prole locus eſt adeo, ut ad honeſti oppidi formam creſceret; quod poſtea Genuenſium bello cum ii Foſſam Clodiam cepiſſent, habitari deſivit. Sequitur Methamaucum vicus, olim Ducis Veneti ſedes, ubi portus Meduaci fluminis profundiſſimus de quo jam antea ſcripſimus. xxv. dein ab urbe Veneta millibus alter eſt portus Clodianus, juxtaque oppidum Foſſa Clodia, quemadmodum à Ptolomæo nominatur, quod Clodium Albanorum Ducem condidiſſe Volaterra-

terranus refert ex auctore Sexto, Sabellicus tamen prodidisse quosdam scribit ab Atestinis & Silicensibus ædificatum qui Hunnicis temporibus in stagna ex continentis ora profugerant: verum hoc tamen ut constare sibi queat non video, cum Plinius & Ptolemæus qui plurimis ætatibus Hunnicas in Italiam irruptiones præcessere, Fossæ Clodiæ memoriam usurpent. Dici fortasse posset Athilæ temporibus ab Atestinis Silicensibus domo profugis auctum, cum jam prius existeret: ut ita quod Sabellicus refert non omnino veritati adversetur. Civitas effecta est sub Ordelafo Falerio Duce MCV. post Christi nativitatem anno, translato huc Methamauceno episcopatu, cũ eam urbem inundatio vastasset. Divorum etiam reliquiæ simul inde tum ad Clodianos asportatę. Primum locus momenti pene nullius erat, uti in Venetis annalibus priscis, maximeque Bertucii Veneti se legisse Ioannes Petrus Ferrettus Ravennas homo doctissimus nobis affirmavit. Vndique stagnis marinis circumfunditur, in longum protenta, spatiosaq; & longa platea divisa, in quam utrinque vici plurimi instar spinæ piscis exeunt. Circum urbem salinæ passim, ubi mensibus æstivis è marinis aquis

aquis sal conficitur ingenti Venetæ reipub. compendio. Genuenses anno post Christi nativitatem M CCC LXXX. cum huc bello contra Venetos classe pervenissent, victoriamque jam in manibus haberent, insolentia rem corrupisse, sic ut mutata fortuna victores ipsi vincerentur, plurimique capti magno cum triumpho abducerentur Venetias, Blondus Sabellicusque nec uno loco memorant. Clodiani nunc fere piscatu, vel hortorum cultura, vel salinis exercendis vivunt. Hinc ad Venetias redeunti litoris apparent campi amœni cũ hortis nitidissimis, quorum fructus Venetias deportantur. Proveniunt hic pro anni tempore varia fructuum hortensium genera; nominatim pepones, cucumeres, anguriæ, brassicæ lacuturres, sabellicæ, cæteræque species & id genus fruges aliæ, unde quæstum Clodiani maximum faciunt. Vrbem hanc ortu nobilitavit Petrus Calotius ordinis prædicatorum monachus, qui admodum exacte ingentia duo volumina de vitis Divorum scripsit, quæ in bibliotheca Dominicana Bononiæ servantur. Hic Venetiarum finis.

Hactenus è Leandro Alberto: accuratissimam urbis Venetę & singularum urbis

urbis regionum descriptionem videre est in Sabellici libris III. quos de situ urbis Venetæ scripsit, ad quem studiosum lectorem remittimus.

De urbe Verona, ex Torello Sarayna, Leandro, & aliis.

DE antiquissima urbis origine hic nihil dicam. Situs autem urbis ita se habet. Non absimilis Helvetiorum Basileæ, natura, situ pulchritudine ædificiorum nobilis; æquo solo recumbens, ad meridiem, ortum occasumque conversa brumalem: tellure ad Septentrionem leniter adsurgente, jugisque Theatralem pene formam exprimentibus. Athesi amne non tam dividitur, quam munitur & circumquaque cingitur. Silius lib. VIII.

Tum Verona *Athesi circumflua & undique solers.*

Quod flumen (inquit Torellus) prisco tempore urbem non intersecabat, verum prope mœnia labebatur, urbem ipsam relinquens ad ortum solis: hoc patet ex fundamento latissimo muri per medium Athesim deducto, non procul à ponte castri veteris, quod & hyemali tempore decrescente aqua conspicitur. Cujus etiam (ut fama est) quamplurima inventa fuerũt vestigia

Urbs vias habet amplas & rectas, coctili lapide stratas: Templa circiter xxxv; quorum præcipua pervetusta ædes Cathedralis & D. Anastasii, monasteria Monachorum & monialium x. Pontes quatuor insignes, fluvio impositos. In sumno clivo duæ sunt arces nobilissimæ D. Petri & S. Felicis, quarum illa Athesi pene incubat, ab Cane Scaligero excitata, hæc eminentiore loco & quasi vallis supercilio sedens, urbs mænia despectat & longe lateque in Circumpadanos agros, totamque fere Cisalpinam Galliam pandit prospectum. Sunt item aliæ Arces; Castellum vetus, & quæ vulgo *Cita della*. Amphitheatrum ibi visitur omnium maximum & quo nullum fere integrius; media urbe adsurgens: cujus exterior paries quatuor zonis pulcherrimis cinctus, totidem columnarum, arcuum & fenestrarum ordinibus, quadruplici opere, Dorico videlicet, Ionico, Corinthio & composito in mirandam extollitur altitudinem: quemadmodum ex dicti parietis quatuor arcuum parte colligi potest, quæ sola reliqua manet adhuc erecta: Amplitudinem illius exacte refert Torellus Sarayna in libris de origine & amplitudine urbis Veronæ: in quibus etiam aliud

aliud olim Theatrum hic extitiſſe ſcribit, plurimoſque triumphales arcus ſigillatim omnium operum commemoratione facta, quorum nunc exigua veſtigia, paucaque integra ſuperſunt. aërem habet admodum tenuem; gens perlauta, magnifica, ſplendida, jucundo aſpectu, ingenio ſummo, maximeque ad literas idoneo. Rebus omnibus non ſolum ad vitam mortalium neceſſariis, ſed etiam ad delitias & voluptatem utilibus abundat. Civitas hæc in fide Romani nominis uſq; ad principium inclinationis imperii ſtetit; poſt enim eadem condicione fuit qua cæteræ Italiæ civitates, donec ab Attila diriperetur. Attilæ tempora varii exceperunt tyranni, qui rapto Imperatoris nomine diverſis temporibus Verona potiti ſunt; Theodoricus dein cum Italiæ imperio, etiam Veronæ tenuit: poſt Gothorum excidium Longobardi habuere; quibus exactis in Caroli magni poteſtatem conceſſit. Poſtea aut ſub Regibus Italiæ fuit, aut ſuo jure ut cæteræ civitates uſa fuit. Duravit hæc Veronenſium ſub Romani Imperii nomine libertas uſque ad Acholini Romanini tyrannidem, qui præfecturam in Dominatum convertit, exacto Azone Ateſtino Ferrariæ Marchione, quem

Senatus populusq; Prætorem designaverat: tenuit hic tyrannidem ad ann. M CC LIX. quo defuncto Senatus populusque Mastinum Scaligerum Prætorem dixit. huic à nefariis civibus occiso, successit Albertus filius; illiusque deinceps filii, ad Alboinum & Canem magnum quos Henric. Imp. Veronæ Principes instituit anno M CCC X. Canis autem magnus Dominium Veronense multarum urbium accessione auxit. In Principatu successere nepotes ex fratre, Albertus & Mastinus. Albertus miti ingenio, pacis studiis enituit; Mastinus contra bellicosus, terribilis, ferox & ad labores quoscunque ferendos idoneus, Brixiam insigni fraude cepit: etiam Parmam Magistratibus, quos Ioannes Bohemiæ R. ibi reliquerat, ademit; Luca quoque potitus est, Lucensibus ultro se dedentibus: Opitergium etiam aliaque multa oppida ditionis suæ effecit. Auctis in tantum Mastini, Albertique viribus, ut jam vicinis terrori essent, Veneti & Mediolani Vice-Comites, fœdere facto maximas copias in illos eduxerunt. Mastinus fratrem miserat Patavium, ut eam urbem cum finitimis in fide retineret. Hanc postquam Marsilius Carrariensis Venetis proditione dedidisset, iis dolo

in urbem introductis ipse mox Alberto capto, ibi dominatum occupavit ann. 1337. Brixia quoque à Guidone Corregio Actio Vice-Comiti tradita. Veneti Tarvisium per pacis condiciones expressere. Anno 1342. Pisani Lucam, Parmam Rubrii & Corregii eripuere. Obiit Mastinus ann. 1350. tribus relictis liberis, Cane Magno II. Cane Seniorio, & Paulo Alboyno. Canis magnus II. inde principatum tenuit ad ann. 1355. quo à Cane Seniorio fratre occisus est. Idem Seniorius & fratrem Paulum diu carcere cōditum, anno 1375. publico judicio condemnatum occidit. Eo defuncto ad Nothos illius Bartholomæum & Antonium principatus pervenit: Antonius autem fratrem Bartholomæum ann. 1381. obtruncavit: tandemque à Ioanne Galeatio Vice-Comite Mediolani Verona pulsus est, ann. 1387. Post excessum Ioannis Galeatii qui urbis hujus Imperium XVIII. ferme annis habuit, arcesque D. Petri & Fœlicis cum castello hic ædificaverat, defuncto jam Antonio, Guilielmus Canis, Magni F. cum Brunone ac Antonio filiis ope Pandulphi Malatestæ, Francifcique Carrariensis Veronam reversus est; & anno 1404. S. P. Q. suffragiis princeps est appel-

latus. Non diu tamen fortunæ suæ superfuit: etenim Franciscus illius cognatus hoc prætextu in urbem receptus, tanquam de magnis rebus ad colloquium venisset, veneno eum interemit. Filios etiam illius Iacobinus Carrariensis in arcem veterem Patavii, sanguinis propinquitate circumventos invitans, repente quorundam criminum adversus se insimulatos custodiæ tradidit & in montem Silicis deductos carceribus inclusit, ubi tandem perierunt. Franciscus autem Carrariensis Veronæ arripuit Dominatum quem vix XVIII. mensibus tenere potuit. Veneti enim intellecta Carrariensium fraude, qua Scaligeros oppresserant, per Mantuanum Marchionem, cum ingentibus copiis missum, urbem ipsi ademerunt. Quamvis autem post ann. 1438. Nicolaus Picininus Philippi Mediolanensis Ducis Legatus Veronam invaserit, tamen nec arces obtinere, nec diu in urbe consistere potuit. Itaque Venetorum imperium exin hic stetit usq; ad ann. 1509. quo cæsis illorum ad Ripaltam copiis Veronenses in Maximiliani Imp. ditionem concessere: reversi autem dein anno 1517. ad pristinum Venetorum imperium, eo reipubl. statu hucusque tranquille
utun-

utuntur. Maximis porro operibus, continuoque studio Veneti jamdiu urbem muniunt, adeo ut inter munitissimas totius Europæ merito referri queat.

De Patavio ex Leandro & aliis.

PAtavium antiquissima civitas, vulgo Padua; urbs admodum ampla, triplicique olim nunc duplici muro septa, & profundissimis fossis cincta; quippe Meduacum sive Brentam amnem tam munitionis urbis quam navigandi opportunitatis causa, maxima industria Carrarienses reguli huc pertraxere. Sita est autem urbs loco plano & fertili atque amœnissimo; placidissima fruens cœli temperie, & summa soli bonitate, ob amœnitatem Euganeorum montium, quos habet ad Occidentalem sui plagam. Incolæ summis præditi sunt ingeniis, & ad arma juxta atque litteras, aliaque negotia aptissimis. Ambitus urbis duplex: exterior sex millia ducentosque (alii VII. mill.) passus continet cum sex magnificis portis: interior tria millia passuum, altissimus, & superne perpetuum habens deambulacrum.

Vrbs ipsa magnifica splendidaque, silice strata; fossis, vallis & propugnaculis undique tutissima. Habet ædificia

Sacra profana, publica privataque magnifica & sumtuosa. Templum Cathedrale ab Henrico Imp. structum, sub se habet Basilicas XXII. intra urbem, splendore Cathedrali non multum inferiores quasdam etiam superiores: Monasteria virorum XXIII. virginum XXIX. Palatium in quo jus dicitur, tota Italia nominatissimum nullis fultum columnis, & plumbo tectum: Curiam insuper publici consilii, cum porticu marmoreis columnis suffulta: Fora maxima quinque; quorum primum congressibus & deambulationibus civium dicatum est; alterum olitorium; tertium frumentarium; quartum lignarium; postremum palearium: Pontes XXXVIII. ex lapide fornicatos supra Brentam amnem qui Vrbem perfluit. Porticus amplissimas: areas spatiosissimas; Nosocomia III. Xenodochia totidem: item Orphanotrophium, & domum Dei expositiis infantibus attributam: Montem pietatis, extirpandæ Judæorum fœnerationi institutum, qui pro centenario viginti exigere consueverant: Ærarii sors XXXVIII. aureorum millia superat, civium liberalitate collata. Præficiuntur septem domibus, quæ opportuno urbis loco sitæ, viri nobiles, datis fidejussoribus annuatim;
hi

hi pro pignoribus mutuo dant, infra xxx. solidos, gratis; supra, quinque tantum fœnoris nomine pro centenario exigentes, ad ministrorum impensas, quæ III. mill. aureorum quotannis superant, sustinendas: quod superest, pauperibus annuatim dividitur, sorte semper manente & ex piis eleemosynis, præsertim quæ festo paschatis colliguntur, quotannis crescente. Domorum quatuor millia hodie suo ambitu complectitur. Episcopatu gaudet urbs qui longe ditissimus totius Italiæ æstimatur. Denique Academiam habet nobilissimam & doctissimorum virorum seminarium. Cives inter præcipuas artes hodie, uti & olim, lanificium exercent.

Agrum Patavinum Bernardinus Scardeonius ita describit: A Meridie Athesis fluvius procurrit: à Septentrione Muso parvus amnis dilabitur, ab Oriente æstuaria Venetiarum, ab Occidente vero colles sunt Euganei & ager Vicentinus. Patet omnis hic circuitus CLXXX. mill. pass. in quo sexcenta & quadraginta septem villæ seu pagi.

Flumina quæ Territorium Patavinum secant, præcipua sunt Bacchilio & Brenta; qua utraque olim Meduaci

nomen habuere: Brenta x. mill. ſub Tridento naſcitur & ad agrum Vicentinum præcipiti curſu delatus, relicto ad ſiniſtram Baſſano, agrum ingreditur Patavinum & V. mill. infra Patavium ſe dividit; & dextra parte cum Bacchilione ſe cõjungit, ſiniſtra autem curſum ſuum aliquandiu ſervans verſus Meridiem, poſtquam magno ſtrepitu ſe præcipitaverit, convertitur ad Orientem & duobus aliis amniculis Lavandola & Tergola auctus, ad pagũ Stracum cum Bacchilione ſe denuo conjungit; rurſuſq; juxta Dolum vicum diviſus, dextro ramo verſus Meridiem labitur & prope villam Conche à Bachilione exceptus juxta Chioggiam in mare Adriaticum effunditur; ſiniſtro vero Miram, Oriacum & Moranzanum ſtringens tandem in portũ Brondulum illabitur. Bacchilio haud procul Vicentia enatus; eamque ſecans, aliquot amnibus auctus VI. mill. ſub Vicentia ſe dividit in duos ramos, quorum dexter ad vallem Eſtenſem fertur, ſiniſter ad territorium Patavinum ſe convertens illud intrat juxta montem Galdam, & paulo poſt cum Brenta uti diximus conjungitur: ſed non longo inde ſpatio rurſus dividitur in duos ramos, quorũ dexter Patavinum agrum

rigans,

rigans, & juxta Battagliam cum dextro ramo ſuo reunitus pręcipiti curſu tendit Bovolentam; ſiniſter autem antiqua urbis circumdat mœnia & in plures alveos disjectus, extra urbem reunitur, rurſuſque juxta Porcigliam ſe ſeparat in duos ramos, quorum dexter Bovolentæ cum ſuperiore conjungitur, & paulo infra cum cæteris ramis conjunctus Pontem longum, Corregivolam, & Brentæ pagum præterlabens cum Brentæ-ramo conjungitur qui à Dolo deſcendit: ſiniſter vero muros novæ urbis complexus, demum per foſſam à Patavinis factam in majorem Brentæ ramum illabitur, & cum illo fertur ad Dolum, ubi rurſus dividuntur ut ſupra. Paulus Paruta in Hiſtor. Venet. ſcribit hanc agri Patavini partem quę verſus Chioggiam & mare inclinat longe fertiliſſimam eſſe & incolis frequentiſſimam; in eaque reperiri vicum Bovolentam adverſus ſubitos hoſtium incurſus ſatis ſecurum, quippe fluvium Bacchilionem, in Territorio Vicentino natum, poſtquam ad Baſſanellum 11. milliar. ſupra Patavium pervenit, & Brentæ aquarum acceſſu auctus fuit, in diverſa ferri & variis & tortuoſis flexibus per agrum Patavinum delapſum, grandi ſpatio in

medio

medio relicto, juxta hunc vicum rursus conjungi: atque hic quondam castellum fuisse, insigne adversus hostes præsidium. Quid multa? Ager Patavinus ob flumina & lacus neque hostibus accessu facilis & adversus subitos motus satis munitus judicatur.

Ager porro Patavinus est amœnissimus & frumenti, vini reliquarumque frugum maxime fertilis; tantamque copiam tritici fundit, ut summam mereatur admirationem; panisque ex eo conficitur totius Italiæ candidissimus: vino quoque abundat generoso. Nitet undique regio hæc pagis, vicis, & villis ornatissimis, quæ fere sunt patritiorum Venetorum, qui mensibus æstivis ruri plerumque cum familiis agunt.

Vrbs hæc sub Romani Imper. fide mansit, donec ab Attila caperetur incendereturque: dein restaurata à Narsete, rursus à Longobardis cremara dicitur; verum sub Carolo magno & cæteris Italiæ Regibus non tantum respiravit sed & magnum incrementum accepit. Sub Othone etiam ut cæteræ pene Italiæ urbes suo jure uti cœpit: hæc forma Reipubl. usque ad Fridericum II. stetit, tum enim Actiolino Romanino suadente rursus se imperio junxere, & præsidium Germanicum

intra

intra urbem acceperunt, & simul Actiolini jugum; anno 1237. Is potestatem legitimam statim in sævissimam tyrannidem vertit, ideoque absens magistratu ab iis est privatus. Non diu post sub Capitanei nomine Marsilius Carrariensis urbis dominatum ad se contraxit; sed Scaligeris impar, illum Cani Magno cessit; quo defuncto iterum Dominatu potitus, decimo anno sine liberis decessit & Vbertinum hæredem fecit ann. 1340. qui post sextum annum à Mastino Scaligero pulsus; & mox restitutus est: illi successit Marsilius II. quarto die à fratre patruele Iacobino occisus: Iacobinus item à Guilielmo F. notho occisus anno principatus quarto; huic successit Franciscus F. qui præclare Remp. administravit, sed cum socerum Barnabam Vice-Comitem liberare satageret, & ipse à Ioan. Galeacio captus in carcere interiit: Ann. 1388. urbem autem paulo post Franciscus II. superioris filius à Galeacio recepit; vixitque in principatu summo cum metu ann. xv. usque ad Galeacii exitum, quo tempore Scaligeris nefarie interemtis Veronam quoque occupavit, & paulo post eandem amisit: & Venetis supplex factus ab iisdem in carcerem conditus & mox suppl'

supplicio fuit affectus: ann. 1403. ejus filii Vbertinus & Marsilius in Florentino agro excesserunt, atque ita nobilis Carrariensium familia interiit: urbs autem in Venetorum potestate mansit, usque ad annum cIɔ Iɔ ix. quo sub Maximiliani Imper. imperium concessit; sed statim à Venetis recepta, tamque egregie permunita fuit, ut postea à maximo confœderatorum exercitu obsessa expugnari minime potuerit.

De Vicentia ex Leandro & aliis.

URbs Vicentia peroptimè ædificata, splendidisque ædificiis est ornata, inter quæ prætorium magnificentissimum, cœnobiumque D. Coronæ sodalium prædicatorum: sita est juxta radices collis, duobus amnibus navigabilibus divisa, Bacchilione & Rerone, qui è vicinis montibus dilapsus in ipsa urbe Bacchilioni jungitur, quem Ælianus Eretenum vocat & optimas totius Italiæ anguillas alere memoriæ reliquit. Abundat urbs maxima omnium rerum ad vitam humanam necessariarum copia, propter summam agri amœnissimi ubertatem, qui frumenti, vini, cæterarumque frugum maxime est fertilis. Tanta cum in ipsa urbe, tum in agro mororum arbo-

arborum, quarum fronde bombyces aluntur, frequentia eſt, ut ſummam habeat admirationem. Poma ferunt alba; quamobrem hoc ſericum non tam eſt robuſtum ac illud quod vermes genuere foliis earum arborum nutriti, quæ mora nigra producunt. Vberrimum hinc quæſtum Vicentini faciunt, gens ingeniis vividis, magnæque fiduciæ, promtiſſima ad literas, militiam atque mercaturam. Vrbs Epiſcopatus gaudet dignitate. Stetit hęc urbs in fide populi Romani ad Attilæ uſque tempora; à quo vaſtata, poſt in Gothorum, inde in Longobardorum, poſtremo in Italiæ Regum fuit poteſtate. Iis pulſis, libertate ſua ſub auctoritate Imperii Romani eſt uſa uſque ad Friderici II. Imper. principatum, à quo direpta concremataque varios paſſa eſt Dominos, Carrarienſes Patavinos, Scaligeros Veronenſes, Galeatios Mediolanenſes, Venetos. Tandem Maximiliani I. Imper. armis infeſtata, ejuſque fidei ſubjecta, Venetis ad extremum eſt reddita. Haud procul ab urbe duæ nobiles ſunt lapicidinæ in monte, qui Cornolius latinis, vulgò *Covelo* dicitur.

De

De Brixia è Leandro & aliis.

BRixia civitas ad montis radices sita, in Cenomanis & illius gentis quondam caput: est autem urbs (ut inquit Leander) perhonesta, dives, affluensque pulchra ædificiis & magnifica, lautisque & nobilibus colonis decorata. Sub Imperatoribus Romanis quievit, quandiu Romani nominis majestas authoritasque constitit. Qua labante, & Gothis Italiam vastantibus à Radagaso illorum rege tunc Romam petente vastata est & cremata anno 412. Ab Attila quoque subversam, ac dein anno 452. refectam imperante Martiano, scribit Diaconus. Demum in Alboini Longobardorum Regis venit potestatem ac deinceps in gentis illius imperio fuit usque ad Desiderium à Carolo Magno captum: Extincto Longobardorum regno successit Francicum: quapropter adhuc agri Brixiani pars, ubi gens illa consedit, Franciæ curtę nomen retinet. Sub Carolo Naimon Bavariæ Dux illi præfuit, qui urbem instauravit atque auxit: post Caroli excessum varios Dominos experta est; sub Othone tandem suam sibi gubernationem sub Romani Imperii authoritate impetravit. Itaque libera dein,

dein, ut aliæ Italiæ civitates, fuit, curruque publico usa est in bello, quem Carrotium vocant. Ab Henrico VI. Imper. muris nudata & multis immunitatibus spoliata. Denique cum perniciosissimis Gibellinorum & Guelforum dissensionibus laboraret, invadendi sui occasionem Mastino Scaligero præbuit; sub quo ingentes calamitates passa est. Sed illo pulso, Azo Vice-Comes Mediolanensis illam obtinuit; *hic* Luchinum Matthæi Vice-Comitis F. successorem habuit; Luchinus Ioannem fratrem Mediolani Archiepiscopum; quem deinceps Barnabas & Galeatius Stephani Vice-Comitis filii secuti sunt ann. 1357. Barnabam dein Ioannes Galeatius in carcerem inclusit, & imperium totum ad se transtulit & Mediolani Dux creatus anno 1402. successorem habuit Ioannem Mariam filium, Pandulphus dein Malatesta dominatum urbis sibi comparavit & mox Philippo Mariæ Mediolani Duci cessit ann. 1421. Quinto inde anno post cum Philippus Maria durissimo imperio Brixianos haberet; nec per frequentes eorum legationes ad imperium molliendum impelli se sineret, indignatione percita civitas Advocatis ex factione Guelfa suadentibus,

ad Venetos defecit; nec à Philippo Maria recipi ullo umquam conatu potuit: ita dein Brixia Veneti potiti usque ad ann. 1509. quo Brixiani cæsis ad Ripaltam Venetis Ludovico XII. victori se dediderunt; qui illam Maximiliano Imper. condonavit; isque Carolo nepoti Hispan. Regi: Carolus rursus Francisco I. Gallor. Regi, à quo tandem anno 1517. Venetis est restituta.

Vrbem amnis percurrit modicus Garcia.

Extra Brixiam versus montes sunt, Regiateum, Bottesinum, Virleum & altius Nubilaria, vulgo *Castelnedulo*, distat sex milliar. ab urbe Brixia: mox celsissima juga sunt. Læva Civitatis amnis Mela per montes decurrens uno à Brixia milliar. quem alii Melonem vocandum censent. Profluit ex montibus, multosque fontes & rivulos passim recipit, modicus tamen & lenis in Ollium descendit, quoniam antequam ad Confluentem perveniat, in irrigua utrimque distrahitur horrida, lapidosa siccaque camporum arva, quæ sic fœno, tritico, milio, siligine, cæterisque frumenti generibus ferendis idonea redduntur, & propter largas aquationes, frequētes fruges copiose fundunt. Altius dein ad amnis dextram Mons planus,

planus, Conciſum, Seretiumque caſtella ſunt; ad lævam ubi creſcere primum incipit Corium, infraque Villa cum Vncino: mox juxta Bronci torrentis acceſſum, oppidum Brocium, juxtà initia Lodrium. Deinceps ad Mormæ torrentis principia Piſſatium: nec procul à Melonis alveo Boratum & Corium. De cæterò inter hæc altiſſima montium juga quædam valles panduntur, nominatim Tropia colonis haud infrequens. Rurſus ab Ollio poſt Melæ oſtium, in læva illius, loco paulum altiori Regna conſpicitur, dein aquæ rivo tranſito Balci, ad D. Baſſianum, ad D. Gervaſium, Verola, vetus Scorlariolum, Cadianianum, Manerba, Faventianum, Cignanum, Quincenellum, Corteſium, Boldenicium, Pons Caſtelli, Logradum, Turbulum, Roatium frequentiſſimum, ſi ullum, agri Brixiani oppidum & plura alia loca quæ enumerare longum eſſet.

De Bergomo è Leandro.

BErgomum civitas antiquiſſima in jugo montis poſita, cujus radices latiſſima ſuburbia civitati annexa tenent. Splendidis ædificiis tam rei divinæ, quam civium habitationi dicatis ubique nitet. Iuxta forum eſt ædes

D. Mariæ. In cœnobii Prædicatorum templo nobilissimum apparet Presbyterium, opere segmentato factum ex ligno, tam excellenti & mirabili arte, ut magis pictum, quam è ligno consertum videatur: in eodem & Bibliotheca præcipuis Europæ annumeranda. Incolæ urbis lauti, & quanquam sermone admodum rustico utantur, tamen ingenio peracri atque solerte, & cum ad literas, tum ad mercaturam aptissimo pollent. Vrbem ab Attila vastatam prodit P. Diaconus: à Longobardis quoque subactam legimus, diuque possessam sub præsidibus, qui Duces Bergomates appellabantur. Victo autem captoque Desiderio sub Caroli Magni concessit imperium: deinde ut cæteræ Italiæ urbes libertatem nacta, eadem usa est ad ann. 1262. quo Philippus Turrianus hic dominari cœpit: postea anno 1402. Luchinus Vice-Comes illam occupavit: successit Mastini Scaligeri dominatus; qui mox urbem Luchino & Azoni illius nepoti restituit. Ita Vice-Comites illa potiti sunt usque ad Ioannis Galeatii excessum: tunc Suardi per tyrannidem illam invaserunt; quo occiso apud Cremonam, ad Mastinum Barnabæ Vice-Comitis F. dominatus illius pervenit:

huic

huic succeſſit Ioannes Picininus; quo ob flagitia & libidinem pulſo, Ioannes Ruggeius Suardus dictator creatus, qui urbem Pandulpho Malateſtæ xxx. mill. aureorum vendidit. Deinde Philippus Maria illam Malateſtæ eripuit ann. 1419. à quo nono poſt anno ad Venetos defecerunt; & variam fortunam una cum Venetis à fœderatorum Principum exercitu ſunt paſſi; & anno demum 1516. ad Venetorum dominium redierunt, ſub quibus nunc ſumma pace tranquillitateque fruuntur.

De Crema ex Leandro.

SIta eſt Crema in jucunda pulchraque planicie, ſpatiis ampla, mœnibus firmiſſima abundans opibus, populo frequens, ædificiis privatorum ſplendida, omnibuſque rebus ad vitam neceſſariis affluens. Hæc urbs ut ſuperiora prætercam, ſub Vice-Comitum Mediolanenſium imperio fuit uſque ad ann. 1405. quo Benzonus hic tyrannidem occupavit; ſed mox à Philippo Maria pulſus eſt: à quo una cum Brixia ad Venetos defecit, & per conditiones pacis inter Franciſcum Sfortiam & Venetos, penes illos manſit: niſi quod eaſdem vices ſub Ludovico XII. & Maximiliano Sfortia eſt ex-

 perta,

perta, quas & reliquæ Venetorum in continente urbes. E quibus poſtquam emerſit, ædificiis, ſplendore & frequentia civium ita crevit, ut jam inter præcipua Italiæ oppida celebretur.

De Tarviſio Seravallo & aliis oppidis Marchiæ Tarviſinæ ex Leandro & aliis.

TArviſium urbs ædificiis ſplendida opibuſque potens: jacet loco editiore, in campo ſpatioſiſſimo, Sili amne diviſa: Fontium amœnitate ſalubritateque ſtupenda. Cives humanitate ſunt ſingulari, ingeniis igneis, & ad literas aliaſque artes & diſciplinas aptiſſimis, nec minus ad mercaturam promptis. Epiſcopum habet. Magna hic agrorum eſt ubertas, ingens rei pecuariæ ſtudium, tritici optimi (è quo panem conficiunt candidiſſimum) nobiliſſimi vini aliarumque frugum copia admirabilis. Primam hujus oppidi mentionem faciunt Gothicarum rerum ſcriptores: Gothis pulſis, Longobardi poſſederunt, & hic Marchionis ſedem poſuere, unde adhuc regioni vicinæ nomen: Longobardis pulſis ſub Imperatoribus & Regibus Italiæ fuit: donec ab Actiolino tyranno opprimeretur; & mox à Richardo

Richardo Caminate: postea Catrarienses & Scaligeri oppido potiri;à quibus tandem ad Venetos pervénit ann. 1388. sub quibus postmodum mansit, tanta fide, ut cum cæteræ fere urbes post ingentem illam Reipubl. cladem ad Ripaltam, ad Imper. aut Gallum deficerent, hæc sola in obsequio licet cum summo discrimine perstiterit.

Supra Tarvisium haud procul à Silis fonte Castellum jacet *Casa corba* vulgo dictum.

Ad Plavis (quem alii Anaxum vocant) ripam oppida se offerunt, quæ vernacule Venetio, Limina; Aquorio dicuntur; & in excelsis montibus Feltro; oppidum Episcopale: altius autem inter montes juxta Plavem, Belluni exigua quidem sed nitida civitas jacet. Vlterius sunt Pirariolum, Plebs, Vallis Bonstanna, supraque Cadurbitim & Zoltum, ubi montes asperrimi ferrariis venis fœcundi. Sequuntur Laurentiacum, Trini portus, Auraucum & altius circa Plavis fontem Comerium. Dein secundum dextram ejusdem amnis ripam Madinum modicum oppidum; & Victorium in mediterraneo. Supraque ubi Calorus, (quem Plinius Varanum aut Varianum vocat) in Anaxum evolvitur, Tesca

oppidum; dein Bellunum antiquissima civitas ad Calorum, Episcopatu nobilis. Ad Liquentiæ ripam sedet Turritium: juxta Moteci autem scaturiginem jacet Conegianum; frequens oppidum & rebus ad vitã necessariis abundans. Succedit in dextra ostium Meduni fluminis, quod huc in Liquentiam ex supremis Alpibus Meduno monte profluit. Ejus dextera Coliverium, supraq; circa fontem amnis Imesuli, Portus Naonis amplum, nobile & opulentum oppidum. Quod ad Austriæ Ducum imperium diu pertinuit, sed nostra memoria (inquit Leander) bello quod Veneti cum Maximiliano Imper. gesserunt, Bartholomæi Alviani ductu captum, illi Senatus Veneti liberalitate condonatum fuit, cui defuncto filius in principatu successit. Altius Prata jacet & intus Porciliæ modicum quidem at opulentum & nitidum oppidum. Dehinc circa Meduni Liquentiæque confluentem honestissimum ac ditissimum oppidum Sacile situm est, multis Italiæ civitatibus cum lautitia, tum populi frequentia minime cedens. Habet ædificia splendida numerumque nobilium & doctorum hominum. Læva Liquentiæ, supra Musteri ostium, Portus Bufaletius, quod

oppidum

oppidum ab ipſa Liquentia alluitur. Dein circa fauces quibus Imeſulus in Liquentiam ſe exonerat Civilonium. Et ulterius inter colles nobiliſſimum oppidum Seravallis, armorum bellicorum celebris officina, pannorumque, vini & frumenti negotiatione inclytum. Eſt veluti emporium Teutonicis populis; optime ædificatum, lautoque populo refertum. percurrit amnis Imeſulus. plurimæ caſtellum ipſum cingunt officinæ. Situ tam amœno ac nobili præſtat ut incolæ loci amœnitate capti, uſque adeo diverſis temporibus accreverint, ut ter neceſſe fuerit mœnia dilatare, quæ nunc bis mille & quingentorum paſſuum ſpatium complectuntur. Qua parte ad Septentrionem ſpectat, perpetuos habet montes: à duabus vero partibus, qua in Meridiem Venetias verſus, quaq; in Orientem tendit, latiſſimam habet planiciem, collibus elegantiſſimis diſtinctam, unde non ſolum vina ſed & frumenta uberrime colliguntur. Ad Occidentem colles etiam habet vinetis & olivetis conſitos. Omnibus autem ex partibus, paſcua habet pinguia, tam in campis, quam in montium vertice, frequenteſque lacus & ſylvas, ut nec venationes, nec piſcationes, nec aucu-

 pia

pia jucundiſſima uſquam deſint. Hoc igitur oppidum in ea regione Tarviſinæ Marchiæ ſitum, quæ in Foro-Iulienſi patria olim cenſebatur in Diœceſi Cenetenſi: oppidum enim cum aliis finitimis, Imperatorum donatione ad Eccleſiam Cenetenſem pertinuit. Sedes deinde fuit regulorum Caminenſium (quæ familia inter quinque nobiliores Italiæ fuit habita) Richarduſq; poſtremus ex illa familia in monaſterio D. Iuſtinæ conditus jacet in marmoreo tumulo. Nunc Veneti oppidum poſſident molli quidem imperio & ſuavi. Nam Senatorem mittunt cum prætoria poteſtate, qui juſtitiam adminiſtrat & vectigalia curat. Reliquum quod eſt publici regiminis, penes antiquiores familias manet, quæ jam fere ſunt xv. eligunturque ex iis xxxv. viri quibus tota Reipubl. adminiſtratio incumbit. Haud procul Seravallo monſtratur Hoſtia frequens & opulentum oppidum, arce, foſſis mœnibus & paludibus bene munitum. A Seravallo dextrorſum procedenti inter colles occurrit civitas Ceneta; quæ nunc potius vici quam oppidi formam ſervat (inquit Leander) Epiſcopum habet, qui etiam jus in temporalibus obtinet. Veneti quidem dum Cardinalis

Grima-

Grimanus Episcopatu fungeretur, ob populi de insolenti & injusto illius dominatu querimoniam, illud ad se transferre conati sunt, sed Pontifice annitente illud ingratiis restituerunt. Itinere à Seravalle (inquit Leander) Sacile, Cordinianum invenitur monti insidens, eximium propugnaculum olim Nicolao Rangoni condonatum. Sequitur in ripa Liquentiæ subter portum Busaletium Motta, castellum non magnum quidem, sed vicis suburbanis perpulchris, lautoque & pernobili populo frequentibus, nitens.

Foro-Iuliensis Provincia, Civitates & Oppida, è Leandro & aliis.

FOrum Iulii fines habet ab exortu Istriam, à Septentrione montes Iapidios, ab occasu Alpes Vindelicorum & Noricorum; ab Austro sinum Adriaticum. Incipit à planicie mari apposita & paulatim crescens, primum in colles & mox in altissimos montes evehitur: qui fere undique fines adeo claudunt, ut hæc planicies jugis montium theatri in modum vallata, uno tantum Sontii fluminis trajectu ab Tarvisio adeatur. Cæteros limites Alpes undique premunt, ideoque non nisi per maritimos portus, aut convalles, aut

aut ipsa montium juga accessum præbet. Portus habet ad oram maris quamplurimos nominatim quem Timarus antiquus Italiç terminus efficit; & Pontanum, quem montis Falconis fontes; Sdobbium quem fluvius ejusdem nominis, omnes ad sinum Tergestinum, item Lontium, Primarium amnis Tilii, Gradensem aurei canalis, Aquileiensem, Busium D. Andreæ, Lugiarum Tiliaventi, Basilicum & Caprulanum. Horum inter se spatia sunt ab ostio Gradensium aquarum ad Natisonis stadia XL. hinc ad Lignani portum CXL. dein ad ostium Tiliaventi XL. tum ad Basilicas plus duplo, montes qui ad hanc regionem pertinent, omnibus fere metallorum generibus fœcundi sunt; marmor etiam habent varii generis, & viliores gemmas.

Dextra Liminis ripa (qui fluvius regionem hanc à Marchia Tarvisana disterminat) sursum oppidum Portus gruarius reperitur: dein Sumaca & ad lævam amnis ripam Cordiva & altius in mediterraneis Prodolum.

Ripa dextra Tiliaventi majoris sursum ascendenti oppidum perhonestum occurrit D. Viti, supra in mediterraneis Cusani, Zopola, Valuasorium & in montanis Spilimbergium, cum natura

tura loci, tum opere & mœnibus munitissimum, opulentum & frequens. Altius inter montes castellum novum jacet; trans fluvium ad oram maris Tisana jacet; opulentum & frequens oppidum: altius Madrisium Varnium & Varcum; supraque Belgradum, Codroipum, & Cucania: tum præcelso difficilique in monte nobile oppidum D. Danielis; & juxta Tilliaventi fontem arx Dugonia.

Stellæ amni appositum est Palatiolum non inhonestum oppidum; supra juxta stagnum Corvatum, quod in ingentem sinum panditur piscibus mirifice abundantem, munitissimum est oppidum Maranum incolarũ frequentia ac divitiis præcellens. Veneti diu possederunt & arcem adjecerunt longe munitissimam quæ nulla vi expugnari posse videtur, tum ob naturam loci mœniaq; firmissima, tum ob maris vicinitatem quod unum latus munit, quo præsidiis aditus præbetur. Secus stagnum ad amnem qui huc defluit Castelletum est: in ipsis autem æstuariis Insula Gradus, cui quondam urbem ejusdem nominis Aquileienses post excisam ab Attila patriam inædificarunt. Sed urbem hanc maximis persæpe calamitatibus afflictam constat,

ſtat, ideoque & nunc infrequenter habitatur.

Rurſus Tiliaventi dextram ripam latiſſimi tangunt campi, in quibus urbs nobilis Vtina, vulgo Vdene, ampla & magnifica, rebuſque omnibus neceſſariis affluens; ambitum illius eſſe fere XL. ſtadiorum ſcribit Leander, ſive V. milliar. Italicorum: duodecim habet portas, duplicique foſſa cingitur, in quam Turrus amnis pertractus, qui duo illius latera perſtringit. Intus ad collis radices cui arx permunita inſidet, forum eſt ſpatioſiſſimum. eſt & aliud forum quod variis artificum officinis cingitur: cœlo gaudet temperato; oppidani ſummo ſunt ingenio, ſplendidi & nobiles. Veneti Rempub. regunt miſſis illò præſidibus quos Locumtenentes vocant.

Supra Vtinum ad primos colles aſcendenti occurrunt Faniana, Villa alta, Murcum, Mel, Braccia & altius Penſum, Coloretum, Triceſimum, Tarum, Artenia: porroque in montibus Pramperguim & Glemona; vulgo Pranper & Cemona.

Ad Tiliaventum eſt Oſopium; id à Paruta ita deſcribitur: Mons Laurus ea parte, quæ Germanos dividit ab Italis multis locis præruptus eſt, non-

numquam

numquam per valles, nonnunquam per montes non multum arduos, aditum ex una regione in alteram aperiens, ſed via planiſſima & maxime expedita eſt ea quæ à Villaco ducit Venzonum, quæ vulgo Strada Imperiale appellatur. E Germania itaque in Italiam per hanc viam ubi fueris ingreſſus & perveneris ad locum qui vulgo dicitur *l'hoſpitale*, montes ſeſe in duo veluti brachia pandũt, quorum unum verſus Tridentum & ad Occidentem declinat, alterũ in contrariam plagam verſus Goritiam; illîc Alpes Carnicæ, hîc Iuliæ dicuntur: omnis autem regio in medio poſita & ad mare deſcendens hodie *patria del Friuli* appellatur: ubi autem è continuata hac montium ſerie emerſeris, ſtatim ſeſe oculis objicit caſtellum Oſopi, non niſi duo mill. à radicibus montium diſtans, & exiguo monti Saxoſo impoſitum, qui è planicie emergit & à natura ibidem poſitus videtur ad exteras nationes ab Italiæ ingreſſu arcendos: tria autem habet latera, quorum illud quod Orientem aſpicit Tiliavento alluitur; è ſingulis autem petræ aſſurgunt inſtar turrium, ita ut natura ſua ad muniendum ipſum locum videantur comparatæ; ſed ab uno angulo montis Saxum deſcen-

descendit cum exigua valle quæ nonnisi xx. pass. in longitud. & octo in latitudinem patet; supra quam murus ductus altus & arx fabricata, in eum modum, ut tota hac mole in majorem altitudinem subducta, castellum longe munitissimum efficiatur. Mons autem natura sua sterilis, incultus, præceps & ab omni parte præruptus, excepta una, qua ad ipsum haud ita difficulter aditur. Petrus autem Iustinianus hujus loci ita meminit. Veneti fines in montanis per xxii. passuum mill. extenduntur, usque ad locum qui vulgo nuncupatur Pontebba inter quem locum & Venzonum situm est castellum Clusæ, nec procul hinc mons Osopi positus est, ad cujus radices Tiliaventum flu. labitur. mons autem hic incredibilem asperitatem habet à natura in mortalium stuporem constitutus; nam ea pars quæ Orientem Austrumq respicit, ita undique vivo præruptoque saxo munitur, ut omnino inaccessibilis reddatur; altera autem pars quæ ad Occidentem solem vergit, non eodem modo exasperatur, leniorémque ad jumenta plaustraque transmittenda semitam habet; rupes tamen excelsæ & quasi turres vivi saxi manufactę in circuitu prominent: ab uno autem

hujus

hujus montis latere Austrum versus Osopi arx sita est infraque exigua convallis & levior planities. Venzonum, Leander vocat Ventionem & Venetorum ditionis & Ducum Austriæ Stiriæ & Carinthiæ terminum esse scribit.

Rursus circa mare Natisonis & Turri flum. ora; dein Amphoræ ac Ansæ amnium, item ostia quibus in Natisonem defluunt; supra quos Strasoldum.

Aquileia antiquissima civitas, olimque adeo frequens ut c xx. millia capitum hic censa constet: sed Attila post longam obsidionem captam evertit & misere in eadem grassatus est; restituit Narses; postea aliquandiu in Longobardorum fuit potestate, usque ad Caroli Magni in Italiam adventum; dein Imperatoribus paruit; post sub ditione Patriarcharum, quos diligenter enumerat Leander esse cœpit; & ab iis ad Venetos, sub quibus jam pace alta & tranquillitate fruitur, licet præter casas & ruinas, & nomen amplæ quondam urbis nihil ostendat. Scripsit de Aquileiæ antiquitate lib. VI. Sabellicus.

XXIV. supra Aquileiam stadiis oritur Natiso amnis, qui in Alpibus ortus sub jugis Ventionis, ad occasum æstivum fertur & LXXX. fere stad. pro-

lapſus ad occaſum hybernum flectit, civitatemque Forum-Iulii mediam interſecat. Mox ad Orientem incedens poſt c xx. fere ſtadia Sontio flumini miſcetur. Id in Alpibus juxta Carniolam ortum, primum à Septentrione per confragoſas valles; præcipiteſque rupes in occaſum hybernum tanto cum impetu provolvitur ut ad c xx. ſtad. nec pedibus nec jumento tranſitum patiatur; dein perpetuo creſcens ſtadia fere x l. per vallem Plitianam conficit, poſt eodem amplius ſpatio per aſperrimas fauces ad Carporetum fertur, ubi pons eximius uno arcu LX. ped. tranſitum jungit: hinc vallem Caporetinam LXXX. paulo minus ſtadiorum emetitur multo lenior, adeo ut ubique tranſmittere commode liceat: porro circa finem hujus longiſſimæ convallis apud Tulminum, amnem Tulminam excipit & non procul inde inſignem fluvium Hydram, ubi argenti vivi metalla ſunt: deinceps LXXX. fere ſtadiis per vallem Sontii quam vocant Roncinam ad pontem trium arcuum labitur, juxta quem ſuperioribus annis turrem ſtruxit Goritianus Comes: hinc vero per anguſtas confragoſaſque valles è regione Goritiæ, quas ſublimis pons tribus pilis

pilis lapideis innixus jungit; lenis dein XL. paulo amplius ſtadia defluit uſque dum Vipanum amnem colligat; quo recepto navigabilis efficitur uſque ad mare ſtadiis CXL.

Vetus Forum Iulium civitas inter montes ſita, primum à Theodorico, dein à Cancano Pannoniorum R. eversa; inſtaurata dein Civitatis Auſtriæ nomen accepit. Et deinceps perpetuo crevit & nunc inquit Leander multis fundatiſſimis ornatur familiis, præcipue Nordita. Iacet in faucibus Italiæ loco à natura munitiſſimo: mediamque percurrit Natiſo; nobili lapideo ponte junctus. Sequuntur in montibus *Læva* civitatis, Cucum, *Prætexta*, Atini, Cernium & Cuconicum. Dein ſecus Natiſonem oppidum everſum eſt Soffimbergum: Secundum eum ad Alpes incedenti Savornianum occurrit, & propter fontem quo naſcitur, Vapocum in Alpibus, tumque deſcenſu per amnem rurſus in altis montibus Dorium. Dextra civitatis Roſacium; altiuſque ſubter Alpes Cormona civitas; mox oppidum D. Martini Cirnoſii: Læva Sontii ripa, propugnacula reperiuntur bina à Venetis 1472. ſtructa contra Turcarum incurſus; Gradiſca & Foliana; quorum Gradiſca

adhuc incolitur, altero deserto, sed ab Archiduc. Austriæ possidetur.

Amne transito ad oram maris, nobile, frequens & opulentum oppidum præcelso & difficili in monte cernitur Mons Falconis. Sequitur ad oram Timenus amnis, (quem Leander Timavum opinatur) qui minor vulgo dicitur ad differentiam majoris qui in Tergestinum sinum modico hinc intervallo illabitur, propter ædem D. Ioannis Chersicini, ubi mercatus annuo tempore magna hominum frequentia celebratur. Hic limes Fori Iulii & Istriæ principium; sed Tergestinus primum sinus edisserendus, qui hic incipit. A monte Falconis juxta littus in edito jugo munitissimum sequitur castellum Duinum; & mox in minore colle Mocolanum, dein Pucinum perlautum itidem oppidum, vinoque nobile. Succedit circa littus civitas Tergeste, Colonia Romanorum quam Henricus Dandulus Venet. Dux tributariam fecit una cum Mugila: post sub Austriæ Ducum Imperio fuit ad annum 1507. qua à Venetis recepta Duce Alviano, biennio sub illis mansit, dein ad Maximil. Imper. ditionem rediit & nunc (inquit Leander) ab Archiducib. Austriæ possidetur.

Cætera

Cætera oppida quandoquidem ad Dominium Venetum non pertinent consulto hic omittimus. Antequam autem à Foro-Iuliensi patria abeamus, nequaquam omittenda novæ urbis Palmæ conditio anno 1593. à Venetis facta, de qua ita Thuanus lib. c iv.

Veneti consilium jam diu captum, Turcis alibi occupatis, resumunt & ad tuendum Fori-Iulii limitem de munitione loco idoneo exstruenda serio cogitare cœperunt: designatus à Bonadjuto Lorinio Florent. locus, consultatione prius habita cum Mario Savorniano Comite seniore, qui jam pridem id consilii Senatui dederat, citra Lisentiam amnem muniendus, inter Palmadam, Laurentii fanum & Ronclusam pagos, x. ab Vtina, quam ante omnia novis munitionibus firmari placuit, milliaribus, à Marano VIII, à Strasoldo II. ab Aquileia IV. ortum versus: ad occasum haut amplius 10. passibus à ditione Austriaca, missi in Foro-Iuliensem agrum à Senatu ad locum lustrandum Marinus Grimanus, qui postea Reipubl. Princeps fuit, &c. re diligenter perpensa, eo quo dixi loco urbs strui cepta Septembri mense, eique Palmæ nomen impositum, forma fere rotunda & IX. propugna-

culis amplissimis distincta cum profunda fossa & vallo circumducto; in medio arx constructa V. propugnaculis firmata, in qua Venetus præfectus habitat. Opus summa provincialium undiq; accurrentum & tanquam pro communi salute laborantium alacritate festinatum & ad defensionem intra paucos menses perductum est, ac magna tormentorum vi instructum, effosso à Caortii & Marani lacunis canali, per quem navigia ad novam urbem appellerent.

De Istriæ Civitatibus & oppidis.

ISTRIÆ terminos supra explicuimus; illius ad oram initio statim occurrit Civitas Iustinopolis quæ vulgo Cabo d'Istria dicitur; parvam insulam occupat, longam pass. M. modice latam, modicoque intervallo à continenti divisam, quod tamen versatilibus pontibus sternitur, quibus ex urbe in continentem transitur: arcem in medio habet quatuor turribus munitam; Castellum Leoninum vocant. In Venetorum ditione jamdudum fuit. Ager ejus haud ignobili vino oleoque fœcundus, etiam salis copia abundat.

Sequitur ad oram quinto fere lapide Insula castellum iisdem pene temporibus

ribus quo urbs condita; lapideo ponte cõtinenti anneƈtitur, unde illi nomen. Succedit Caſtellerium cum portu receſſuque maris. Io. hinc paſſ. ad D. Simonem pervenitur: inde mill. v. Piranum abeſt, oppidum luculentum ad collum montis, utrimque ſinum habens, quorum dexter Salvorius, ſiniſter *Largone* dicitur, in quem Draconia flu. illabitur, circa cujus oſtium frequentes Salinæ ſunt. A Pirano ad alterum Largonis cornu mill. fere ſunt V. quo Tergeſtinus ſinus finitur, vocaturque vulgo *Punta de Moſche.* Pari propemodum intervallo ſuccedit Vinacum in ſcopulo marinis undis circumfuſum, agro fere ubique plano, & arvis atque ſilvis juxta divite. Hinc litus ad meridiem ſe fleƈtit. Ab Vinaco ſunt mill. II. ad D. Pegrinum: hinc ad D. Ioannem Cornetanum paſſ. mille; ad D.Laurentium Dailanum totidem: mox ad alterum lapidem ipſa Daila; poſtque tertiò Civitas nova, (omnia hæc loca importuoſa ſunt.) in Æmoniæ locum ædificata, mill.paſſ.ab oſtio Quieti amnis, qui olim Labutus dicebatur. poſt Quieti oſtium, millia III. Portus Cernerius;hinc in mari aliquot modici ſcopuli, dein Epiſcopuli cernuntur (vulgo Veſconelli) unde mill.

pass. IV. Parentium civitas jacet in peninsula, mari pene tota circumfusa, mœnibusque ac turribus eximie munita; Portum habet maximis quibusque navibus capiendis idoneum, & objectu Insulæ D. Nicolai tutum, in qua cœnobium & turris rotunda, è qua olim lumen navigantibus accendebatur. Sequitur oppidum Vrserium in monte positum, ditionis Parentinæ. post alterum milliar. Lemi amnis fauces succedunt, qui Euripus magis videtur quam fluvius, licet inter altos montes rapide fluat, salsusque est usque ad Tabernam, unde quondam usque ad Castellum Geminum (vulgo *due Castelli*) videtur accessisse. Os Lemi latum est pass. mille, longum VIII. mill. usque ad Tabernam, altitudine quæ nec modicis navibus conveniat. Circa oram aliquot sunt scopuli, Convereria & insula Ficariola: deinde Rovinium est oppidum in Insula, quæ IM. circiter pass. ambitu complectitur, & lapideo ponte continenti jungitur: portus habet duos, unus vallis Boreæ dicitur: alter in Austrum Africumque conversus, quem tres Insulæ D. Catharinæ, D. Andreæ, & D. Ioannis Pelagici efficiunt. In Roviniensi agro marmor cæditur quantivis in Italia pretii.

Hinc

Hinc juxta oram à D. Andreæ procedenti occurrunt duæ modicæ Insulæ, Seroriæ dictæ: de cætero Columnæ, Portulus, Muralium, & mox promontorium Cisanum; Muratio Phasianam millia sunt III; hinc ad vallem Bandoniam II. totidemque ad Marcodainum. Tertio inde lapide Polæ portus succedit, qui in mare M. P. XI. procurrit, latitudine octo stadiorum, objectu Breoniæ insulæ pene clausus, quæ tamen intervallo M. V. disiuncta est, & longitudinem V. mill. latitudinem IV. circuitum XXX. habet. Portus hic geminum in mare protendit cornu, dextrum in aditu Campatris, lævum Crucifixi vocatur. Sunt inter ea & Breoniam, D. Hieronymi insulæ duæ cum ejus æde & cœnobio: intus in portu aliæ perexiguæ sex. Porro in alto ac difficili monte qui portui imminet, pervetusta & munita civitas Pola cernitur; hujus montis cacumen media urbe elatum permunitam quondam habuit arcem, ut nunc ruinæ testantur; ubi etiamnum ingens cisterna pluviis aquis servandis superest. Plurima præterea in ea antiquitatis monumenta, inter alia Amphitheatrum, & aliud amplissimum ædificium, quod nunc Zadrum vocant. A Pola ad Brancor-

sium milliaria sunt IV. inde totidem ad Insulam D. Mariæ gratiarum ad Verudam XV. ad Vlmum I. ad Vlmulum II. ad quatuor promontoria (quę insulæ sunt modicæ) V. à promontoriis ad Merlettas insulas VI.

A promontorio Compatris incipit sinus qui usque ad ostium Arsiæ flu. diffunditur, Plinio Fanaticus dictus, Melæ Polaticus, nunc Carnarius appellatur ob marinorum fluctuum violentiam, qua frequenter hic naufragia fiunt.

In mediterraneis Istriæ plura sunt oppida sed ignobilia, quare illa hic omittemus.

De locis quæ Veneti possident in Dalmatia.

PRæterea Veneta Respublica dominatur pene toti oræ maritimæ Dalmatiæ & insulis eidem objectis; oppida autem duo præclara ibidem possidet Zaram & Catharum. Zara munitissimum oppidum cum præclaro admodum portu. Catharum autem in intimo Rizonici sinus recessu positum est à mari quod ad Orientem sese intorquet, placide alluitur: tota autem regio apricis cultisque collibus peramœna conspicitur; sed Catharum montes ad

ad dextram obstantes ita opacum reddunt, ut incolæ sub brumæ tempus brevissimis solibus uti soleant.

De Insulis quas in mari Ionio possident.

Corcyra hodie Corfu dicta vix milliare unum ab Albaniæ continente discreta, patet in longitudinem LX. mill. in latitudinem XXIV. ambitu vero suo CXX. complectitur, ut annotat Boterus; arcus formam repræsentat obversum ad Orientem; Montosa est insula versus Meridiem, plana qua Septentriones adspicit: solo haud adeo fœcundo, quippe saxoso & aquarum indigo; venti autem Australes hic ut plurimum messem corrumpunt, unde incolæ potius vineta & oliveta, aliaque pomaria conserunt, fructus autem quos terra producit longe optimi sunt in suo genere: abundat itaque vino, cera, melle, oleo, citreis aurantiisque malis aliisque fructibus; simplicibus quoque raris. Ad Occidentalem plagam sedet S. Angeli castellum munitissimum, & quod Turcorum impetus non raro elusit: ad Orientalem diversi sunt sinus, portusq; cum duabus peninsulis, in quarum una est Pagiopolis, altera perexiguo freto à majore

insula

insula divisa est: è regione ad radicem montis sita est urbs Corsu cum duobus castellis, (quæ illi imminent,) egregie munitis; quibus & tertium nuper accessit maximi sane momenti: ad dextram urbis promontorium eminet, ubi præclarus fons visitur, quem vulgo vocant Cardácchio. Portus hujus urbis capacissimus est & satis adversus incerta ventorum munitus.

Cephalonia forma est triangulari, capit ambitu suo C LX. mill. pass. plures habet stationes, quarum præcipua est Argostolica, cujusvis classis capax; altera pone promontorium quod vulgo Cap. Guiscardo vocant, ubi multa vestigia visuntur palatiorum & aliorum ædificiorum; & plurima numismata effodiuntur aliæque notæ antiquitatis. Ager tritici, oleique fœcundus; pecorum quoque dives, melle quoque abundat mannaque & uvis passis; sed aquarum nonnihil indiga est. Continet circiter XIX. millia animarum ut observat Boterus.

Zacinthus hodie Zante, ambitu suo gyrat LX. mill. montosa atque aspera versus ortum, sed amœna atque pulchra versus Septentriones. Terræ-motibus obnoxia est, & dignorum inops: opulentia illius consistit in oleo, vino,

& uvis

& uvis passis: è quibus per commercia uberes quæstus faciunt incolæ; sed tritici inopia laborat, quia arva omnia culta vinetis occupantur. Oppidum habet ejusdem cum Insula nominis; cum castello in edito colle & circiter quadraginta septem pagos.

De Creta Insula.

CReta nobilissimá mediterranei maris insula, (quam hodie Candiam vocant) longa CC LXX. lata L. millia: quingenta autem & nonaginta ambiens: situ tam opportuno jacet, ut Aristoteles à natura ita positam dixerit, ut maris imperio potiretur: abest à Syriæ continenti I ɔ. mill. totidemque ab Ægypto; à Caramania, Cypro, Albania CCC. ora illius variis sinubus & promontoriis lancinatur; principalia inter ea sunt quæ hodie Capo Spada & Capo Salomone appellantur, quorum illud ad Occidentem, hoc ad ortum pertinet, intermedio autem spatio Drepanum se exserit, quod hodie CapoMelecca vocatur:& promontorium Zephyrium, quod hodie Altelico dicitur. Solum qua Orientem aspicit editum est & asperius quam reliqua parte Insulæ; cæterum montosa est insula & continuis pene jugis per medium

secundum

ſecundum longitudinem diviſa; inter montes autem eminet Ida. Olim centum urbibus hanc inſulam habitatam ferunt; nunc (inquit Boterus) vix tres numerat alicujus momenti, eæque omnes ad plagam Septentrionalem: Candia nimirum (quam alii Candidam aut Candacem vocant) quæ circiter x. millia animarum continet: Canea quæ olim Cydona ſive Gnaſos dicta fuit) quæ ſeptem millia; & Rhetinum quæ totidem. Sunt prçter has urbes alicujus quoq; nominis Sitia ſexcentorum focorum oppidum; cætera ſunt municipia, & vici circiter nongenti; in quibus haud ſupra ducenta millia capitũ cenſentur. Paſſim autem ingentes ruinç & rudera antiquiſſimarũ urbium viſuntur. Pars inſulæ quæ Meridiem reſpicit ab Auſtralibus vẽtis miſere infeſtatur. Fœcunditas Inſulæ præcipua conſiſtit in paſcuis vallibus, ubi ingens numerus animalium paſcitur; & in planis quibuſdam arvis, quç triticum quidem ferunt, ſed non tanta copia ut omnibus anni menſibus ſufficiat: vino vero excellentiſſimo & toti orbi notiſſimo ſupra fidem abundat: nec mellis copia deſit, cujus bona pars Alexandriam deportatur. Nulla eſt in orbe regio quç tam proceris tamque præſtantibus abundet

undet Cupressis. Flumina habet mediocria tantum; Istoniam, qui x. ab Spina longa milliar. in mare decurrit, cujus aquæ quidem limpidæ, sed æstate periculosæ, ob Rhododaphnes arbores, quę ripas illius vestiunt, & aquas inficere creduntur. Cretenses jam olim fuere judicati, improbo & perverso esse ingenio, impostores & malefici: & revera abhorrent à labore & artibus mechanicis; & ut plurimum otio atque aleæ indulgét: Caneæ tamen Rethimiq; incolæ ingenio sunt meliore & magis dediti labori quam cæteri. Paruere diu Imperatoribus Orientis; dein Bonifacius Montisferratensis illa potitus, eandem Venetis vendidit ann. 1194. Incolæ autem post varias seditiones, rebellionesque nunc quiete Venetis parent; qui omnem dant operam ut insulam adversus Turcarum arma permuniant: quippe præter Candiam, ipsorum Coloniam; & Caneam; nuper admodum Sudæ portum duabus arcibus munivere; & alia insuper loca ubi hosti opportunum foret in terram exscendere. Portum Spinælongæ, licet Sudæ multum similis sit, negligere videntur, quia neque aquandi neque lignandi ibidem est opportunitas. Hactenus è Botero.

Hæc Insula difficile vi oppugnari potest; nam cum ad eam nullus sit aditus nisi per mare & incommodos habeat portus, nisi qui oppidis munitis aut castellis cincti sunt, nullus tutò hostibus ad illam patet accessus.

Sunt in hac insula præter urbes supra dictas aliquot castella: Volismeni castrum (inquit Bellonius) olim Panormus dictum, adhuc integrum est, inter Cytiam & Candiam ad littus maris in edito loco situm, ad cujus latus sinistrum horrenda est maris vorago. Cytia olim Cyteum, quartum est Cretæ propugnaculum: nam oppidum pusillum est, populosum tamen, ad infimam insulæ cuspidem è regione Rhodi, ut centum duntaxat mill. pass. distantia sit. Duo sunt præterea castella in summo capite insulæ: unum mare Ægeum spectans ad Septentrionem Chysamo nunc appellatum, omnino fere dirutum, cujus tamē veteres muri adhuc integri manent, humili loco situm est, teli jactu à littore. Ex adverso Chysami, insula transversum dimensa, aliud est castellum in colle situm juxta mare, nomine Selino. Aliud est præterea oppidum Spachia nominatum, muris minime cinctum, sed ædificiis hinc inde sparsis magnum quendam

pagum

pagum efficit ad celſiſſimorum Leuci montium (*de la Spachia* hodie) radices in declivi ſitum: ubi parva tantum arx ædificata, perfugium adverſus piratas, in qua præfectus vix commodam habitationem habet. Hæc è Bellonio.

Sudæ portus (inquit Paruta lib. IX. Hiſtor. Venetæ) capaciſſimus eſt & ſecurus admodum, & jam quoque municiſſimus poſtquam Veneti, ſcopulo, qui portus oſtio objacet, arcem munitiſſimam & pene inexpugnabilem ſuperſtruxerunt. Canea civitas (inquit idem) antiquitus Cidonia dicta, & opportunitate & pulchritudine, ob amœnitatem agri & vicinitatem portus, & frequentia incolarum, inter principales regni civitates ſemper fuit habita; & magno labore nec minori induſtria à Venetis permunita.

II.

CASP. CONTARENI
Patricii Veneti

De

REPVBLICA VENETORVM.

LIBER PRIMVS.

SÆPENVMERO animadverti complures advenas, prudentes homines, nec bonarum artium ignaros: quum primum Venetias venissent, ac amplitudinem ejus urbis contemplati essent, adeo sunt admiratione & veluti stupore quodam perculsi, ut nihil mirandum magis, aut illustrius se unquam vidisse præ se tulerint, ac totius oris significatione ostenderint. Non tamen omnes admiratio ejusdem rei capiebat. nam quibusdam mira quædam res, ac prorsus incredibilis esse videbatur, tam magnam mercium omnium copiam, ex omnibus terrarum oris ac regionibus, perpetuo quodam ac constanti tenore, in hanc unam civitatem invehi indeq; in longe diversissimas gentes terra mariq; deduci. At alios detinebat urbis frequentia,

& omnium propemodum gentium conventus, ac ſi commune orbis emporium, Veneta civitas eſſet. Nonnulli mirabantur magnitudinem imperii, latamque & terra & mari ditionem. At plerique omnes politioris & acrioris ingenii homines, hanc novam ſitus urbis rationem, atque adeo ad omnia oportunam ut deorum immortalium potius, quam hominum opus atque inventum fuiſſe putare ſoliti ſint, ac ob hanc potiſſimum cauſam Venetam urbem omnibus aliis præſtare, quæ uſquam gentium ſunt, aut unquam fuerunt. Ac nimirum, ſi ſuperiora perſpexeris, etiam hac tempeſtate nonnullas urbes invenire facile poteris, quas cum hac noſtra conferas. Non paucas vero ſeculis retroactis, quę & imperii magnitudine, & frequentia populi, rerumque omnium copia & magnificentia urbi Venetæ longe præſtitere. Verum poſt hominum memoriam, nulla unquam gentium civitas extitit, quæ tam oportuno, tam tuto, ac tandem tam alieno ab hominum fide, ſitu condita fuerit. Plerique in condenda civitate ſatis ſe feciſſe arbitrati ſunt ſi locum delegiſſent, ad quem difficilis & incommodus hoſtibus acceſſus eſſet ad invadendam obſidendamque urbem. inde evênit, ut

complures civitates conditæ sint, aut in montium salebris, aspero difficilique accessu, aut locis palustribus. diversa quadam ratione nonnulli nihil præferendum censuere commodo opportunoq; situi ad importanda exportandaque omnia, sine quibus sufficere civitas sibi nequeat, tum ad necessitatem, tum ad molliorem quendam vitæ luxum. Qui vero utrique rei studuerint, paucos admodum invenias, pauciores vero qui id præstiterint, nullos autem quos sciam, qui omni ex parte id fuerint assequuti. At Venetiarum situs divino potius quodam cõsilio, quam humana industria præter fidem eorũ omnium, qui eam civitatem non videre, & ab omni impetu terra marique tutissimus est, nec nõ etiam aptissimus omnium, ad cujusque rei copiam, sive ex mari, sive ex continente civibus suggerendam, atq; ad commercia omnis generis mercium, cum omnibus penè nationibus habenda. Nam in recessu penetralique Adriatici pelagi est sita, ubi qua mare attinet ad continentem terram, magna æstuaria panduntur, miro artificio naturæ munita. Nam XII. milibus passuum à continente mare incipit esse vadosum, intra vada breviaque littus assurgit veluti agger quidam. Hæc

fluctibus fremituique marino obsistentia, universam eam stationẽ internam, longe lateque fusam adeo tutam reddunt, ut non tantum maris impetus, quum assurgit etiam valida tẽpestate, ad interiora non nisi fractus penetrare possit, verum etiam neque navibus advẽtantibus liber aditus pateat. Quin potius opus est, nisi leves admodũ fuerint, ut his in locis, ubi venientibus occurrunt vada, in anchoris consistant: nactę deinde tranquillam tempestatem à peritisque gubernatoribus, seu potius vadorum exploratoribus circumactæ angusta quadam & implicata via, qua scilicet altior est unda, (hæc vero singulis fere diebus æstu maris mutatur & variat) tandem ad urbem perveniant. Littus illud quod assurgit post vada, sexaginta ferme milib. passuum extenditur, atq; interiora æstuaria concludit. Non ita tamen cõntinuum est, quin septem locis diruptum mari aditum ad internam stationem præbeat. Distat autem à continente sex millibus passuum. Hac ergo ratione Venetæ urbis æstuaria partim continente terra, partim littore ac vadis conclusa sunt. in quibus mediis, ea regione quæ Rivoaltus dicta à majoribus, in hunc usque diem nomen servavit, condita fuit

urbs Veneta: quo tempore Hunni duce Attila totam oram Venetam, insignem Italiæ provinciam, quæ hisce æstuariis finitima est, igne ac cædibus devastabant. In qua calamitate Patavii, Aquileiæ, Opitergii, Concordiæ atque Altini illustrium Venetiæ urbium cives, qui & nobilitate, & divitiis aliis præstitere, primum se cum familiis recepere in nonnullas insulas, seu potius tumulos, qui in æstuariis iisce paululum è mari eminebant: ibidemq; oppida extruxere in quibus tanquam in tutissimo portu turbulentissimam illam Attilę tempestatem effugerent. nec non eodem tempore in littore (de quo supra meminimus) nonnulla oppida fuere, eo cōvenientibus ejusdem oræ incolis, qui primas item sedes reliquerant, ab Hunnis direptas, ac dirutas: tutumque locum quæsierant uxoribus. liberisque, ac (ut ita dicam) diis penatibus. Postmodum Caroli Pipinique regum temporibus communi consilio omnes in Rivoaltum convenêre, veluti in locum omnium tutissimum, & maxime commodum: sicque eo loci convenientibus omnibus, quicunque vexationem & devastationem eam Italiæ illatam ab omni barbarorum illuvie effugere potuerunt, in eam magnitudinem quam

nunc cernimus excreverunt Venetiæ. Vrbs igitur Venetæ ſitum maxime tutum eſſe liquere omnibus poteſt,vel ex ipſa ratione ejus urbis conſtituendæ, quum ſibi homines illam condiderint, qui eam Italię cladem atrociſſimam effugêre: ibique incolumes cum familiis in tantis calamitatibus perſtitere. quin poſt ea tempora (quod nulli unquam civitati legimus.contigiſſe) à prima urbis origine ad hæc uſque tempora per mille fere ac centum annos immunis ſemper ab hoſtili vi urbs Veneta perſeveravit, quum tamen opulentiſſima ditiſſimaque auri argentique ac rerum omnium civitas ab extremis etiam orbis regionibus barbaros ad prædam potuerit invitare. Quo fit,ut non male ſentire exiſtimem eos, qui una hac ratione Venetias cæteris civitatibus præſtare cenſuere. Verum aliud quiddam eſt in hac civitate, quod lõge omnium præſtantiſſimum cenſuerim ego: mecumque omnes, qui civitatem, non tantum mœnia ac domos eſſe putant, ſed exiſtimant civium conventum ac ordinem potiſſimum hoc ſibi nomen vendicare: reipublicæ ſcilicet ratio & forma, ex qua beata vita hominibus contingit. hoc ego reor eſſe eximium illud ac præclarũ,quo Venetiæ maxime

eniteant, atque omnem antiquitatem superare videantur. nam etsi compertum est, nonnullas respubl. extitisse, quæ imperio, ditione, necnon militiæ ac bellorum gloria reipublicæ Venetæ longe præstiterint, nulla tamen institutione ac legibus ad bene beateq; vivendum idoneis, cum hac nostra conferri potest: quo effectum esse perspicimus, ut neque adeo diuturna ulla unquam perstiterit. Quam rem cum mecum ipse considero, magnopere mirari soleo majorum nostrorum sapientiam, industriam, excellentem animi virtutem, atque adeo incredibilem erga patriam charitatem. Fuere Athenis, Lacedæmone ac Romæ nonnulli cives, vitæ probitate, atque in rempublicam insignes pietate viri: sed adeo pauci, ut multitudine obruti non multum rei patriæ profuerint. At majores nostri, à quibus tam præclaram rempubl. accepimus, omnes ad unum consensere in studio patriæ rei formandæ, & amplificandæ, nulla prope privati commodi & honoris habita ratione. Hujusce rei conjecturam facere quivis facile poterit, minime inquam ambitiosos fuisse Venetos homines, sed patriæ commodo tantum studuisse: quod nulla, aut admodum pauca, antiquorum monu-

monumenta Venetiis extant, alioquin domi foriſque præclariſſimorum hominum, & qui de republica bene meriti fuerint, non ſepulchra, non equeſtres ſtatuæ, non roſtra navium, aut vexilla ab hoſtibus direpta, ingentibus prœliis ſuperatis. Vnum ex innumeris gentilis mei Andreæ Contareni Ducis exemplum adferam. Genuenſi bello graviſſimo ac longe omnium periculoſiſſimo, cum dux hic noſtræ Reipub. præeſſet, incredibili ſapientia animique magnitudine ſingulari rem patriam ſervavit, hoſteſque jam victores maxima clade illata profligavit: omneſq; ad unum, aut trucidavit, aut captivos fecit. conſervata patria re, aucta firmataque republ. diem extremum clauſit, ac teſtamento cavit, ne ejus ſepulchro, quod ad hunc uſque diem viſitur juxta templum divo Stephano dicatum, ulla ducis inſignia, ullave gentis noſtræ affigerentur. quin neque tam magni ducis nomen inſcriptum ibidem videas: quin ejus modeſtia effectum eſt, ut viri celeberrimi illuſtriſſimiq; principis monumentum pleriq; omnes ignorent. certiſſimum hoc reor ego argumentum, eſſe, non ambitionis ventoſæque famæ majores noſtros ſtudioſos fuiſſe, ſed patriæ tantum bono, communiq; utili-

tati cõſuluiſſe. hac ergo incredibili virtute animi majores noſtri hanc rempublicam inſtituêre, qualem poſt hominum memoriam nullam extitiſſe, ſi quis hanc noſtram cum celeberrimis antiquorum conferat, meridiana luce clarius intueor: quum adſerere auſim, neque monumentis inſignium philoſophorum, qui pro animi voto formas reipublicæ effinxere, tam recte formatam atque effictam ullam contineri. Quamobrem putavi ego exteris hominibus rem minime ingratam me facturum, ſi tam præclaræ reipublicæ inſtitutionem literis mandarem, quum præſertim nullum iiſce temporibus videam, ex quamplurimis doctiſſimis viris, qui multum valent ingenio, eruditione rerum omnium, ac eloquentia, hanc rem literis illuſtraviſſe. Cui licet nihil luminis ex oratione noſtra afferri poſſe certo ſciam, per ſe tamẽ eſt adeo illuſtris, ut non tantum ſibi, verum etiam orationi alioquin tenui multum ſplendoris & dignitatis ſit allatura. Quamobrem cum de hac noſtra republica ſcribere inſtituerim, ut quilibet facile dignoſcere queat, rectene an perperam ſe habeat, hinc mihi potiſſimũ exordium ſumendum reor. Hominem ſcilicet à natura civile animal effectum

eſſe,

esse, solum vero nedum recte vivere, sed nec vivere posse: id quod quotidiana necessitas ac victus vestitusque ratio plane ostendit: ac ob eam causam, & à principio homines convenisse in hanc civilem societatem, ac deinde perseverasse, ut bene beateque viverent, hoc est, ut mutuo adjumento ac opera summum hominis bonum assequerentur, quoad fieri potest, donec mortalem hanc vitã degimus. Quamobrem etiam universa ratio civilis institutionis eo pertinet, ut qua faciliori via id fieri queat, cives faciat felicis vitæ compotes. At felix beataque via usu virtutis præcipue contineri à summis philosophis perhibetur, quod etiam probant certissimis rationibus & argumentis evidentissimis. Verum usus virtutis & in muneribus bellicis elucet, & in functionibus pacis. Atqui quamvis laus bellica, totaque militaris ratio tum necessaria sit civitatibus pro conservanda libertate, ac finibus tuendis, tum etiam dignitatis & splendoris plurimum habeat; nihilominus respuit communis hominum sensus, officia bellica, quibus cædes ac mortalium detrimenta inprimis procurantur, esse per se expetenda, atque ad ea cætera omnia civilia munera esse referenda. ac quidem

cru-

tati cõſuluiſſe. hac ergo incredibili virtute animi majores noſtri hanc rempublicam inſtituêre, qualem poſt hominum memoriam nullam extitiſſe, ſi quis hanc noſtram cum celeberrimis antiquorum conferat, meridiana luce clarius intueor: quum adſerere auſim, neque monumentis inſignium philoſophorum, qui pro animi voto formas reipublicæ effinxere, tam recte formatam atque effictam ullam contineri. Quamobrem putavi ego exteris hominibus rem minime ingratam me facturum, ſi tam præclaræ reipublicæ inſtitutionem literis mandarem, quum præſertim nullum iiſce temporibus videam, ex quamplurimis doctiſſimis viris, qui multum valent ingenio, eruditione rerum omnium, ac eloquentia, hanc rem literis illuſtraviſſe. Cui licet nihil luminis ex oratione noſtra afferri poſſe certo ſciam, per ſe tamẽ eſt adeo illuſtris, ut non tantum ſibi, verum etiam orationi alioquin tenui multum ſplendoris & dignitatis ſit allatura. Quamobrem cum de hac noſtra republica ſcribere inſtituerim, ut quilibet facile dignoſcere queat, rectene an perperam ſe habeat, hinc mihi potiſſimũ exordium ſumendum reor. Hominem ſcilicet à natura civile animal effectum
eſſe,

esse, solum vero nedum recte vivere, sed nec vivere posse: id quod quotidiana necessitas ac victus vestitusque ratio plane ostendit: ac ob eam causam, & à principio homines convenisse in hanc civilem societatem, ac deinde perseverasse, ut bene beateque viverent, hoc est, ut mutuo adjumento ac opera summum hominis bonum assequerentur, quoad fieri potest, donec mortalem hanc vitã degimus. Quamobrem etiam universa ratio civilis institutionis eo pertinet, ut qua faciliori via id fieri queat, cives faciat felicis vitæ compotes. At felix beataque via usu virtutis præcipue contineri à summis philosophis perhibetur, quod etiam probant certissimis rationibus & argumentis evidentissimis. Verum usus virtutis & in muneribus bellicis elucet, & in functionibus pacis. Atqui quamvis laus bellica, totaque militaris ratio tum necessaria sit civitatibus pro conservanda libertate, ac finibus tuendis, tum etiam dignitatis & splendoris plurimum habeat; nihilominus respuit communis hominum sensus, officia bellica, quibus cædes ac mortalium detrimenta inprimis procurantur, esse per se expetenda, atque ad ea cætera omnia civilia munera esse referenda. ac quidem

cru-

crudelis ingenii, quin potius ab humanitate abhorrentis hominis esset, optare prælia, cædes, incendia, hac duntaxat de causa, ut in re militari clarus sit, adde etiam si libeat, ut summi imperatoris laudem consequatur. Quare omnes philosophi insignioris notæ in hanc sententiam consensere, bellum propter pacem expetendum esse, omnemque functionem virtutis militaris atq; universam laudem bellicam ad pacis officia esse referendam. Quamobrem is reipublicæ institutor, qui laude dignus haberi, & ut dici solet, omne punctum tulisse videri vult, eam moderationem adhibeat, ac eum ordinem tueatur, ut ad virtutem accommodata tota reipublicę institutio videatur: ad idque, ut ad pacis functiones magis quam ad bellica munia spectare existimetur bellicis interim & militaribus nō neglectis. Nam plerunque & finibus tuendis & propagandis (dummodo id sine injuria fiat) necessaria est militaris virtus. Cęterum iis quæ diximus, constitutis, illud statim in controversiam revocari solet, gubernationi civitatis unus rectiusne, an pauci præsideant, an potius universa multitudo: qualem pleriq; effingunt statum illius, quæ proprie respubl. vocari debeat. At quidem egregie statu-

tum,

tum; ſapienterq; dictum mihi videri ſolet, hominũ gubernationem perperam homini cuipiam demandari, ſed divinius aliquid eſſe oportere, cui officium iſtud incũbat: quod cognoſci facile poteſt ex pleriſq; generibus animantium. gregem enim ovium ovis nõ regit, nec equorum aut boum armentum bos equuſve aliquis moderatur, ſed animal longe eximium tuetur, ac regit brutas animantes: homo inquam, qui quantũ brutis antecellat, eſt omnibus compertiſſimum Itaq; non diverſa ratione hominem moderari ac regere debet quippiam homine prǽſtantius & divinius, ſi ex animi ſentẽtia res ſucceſſũra ſit. Sed cum in mundanis rebus, quę ſenſu percipiuntur, inveniri minime poſſit melius ac præſtantius homine, ac homo varium quoddam ſit animal, & longe diverſis partibus conſtet: inferioribus quippe animi viribus cum belluis communionẽ habet, ac ſupremis quodammodo deos immortales attingit; id recte inter homines gubernatoris atque moderatoris locum tenere debet, quod eſt in homine divinũ. id vero omnium conſenſu eſt mens, divini tanquã ſplendoris radius quidam à natura inſitus hominum animis. Non ergo ſatis reipubl, conſultum erit, ſi gubernatio homi-

mini committatur, quem brutæ illæ vires sæpe perturbant, atque à recta semita revocant *rationis*, sed menti puræ ac motionum animi immuni, id munus conferendum est. Quamobrem divino quodam consilio cum alia ratione id *fieri non* posset, inventis legibus hoc assequutum humanum genus videtur, ut menti tantum ac rationi nullis perturbationibus obnoxiæ hoc regendi hominum cœtus officium demandatum sit. Quod sane Deorum munus, nescio an ullo inferius existimari debeat, si quis accurate secum putet legum commoda. Primo namque in sanciendis, plurimi sapientes viri conveniunt, qui multarum rerum experientia docti inventis aliorum, exemplisque veterum collatis, tandem post diuturnam consultationem decernunt id quod optimum visum fuerit: neque odio tunc, aut amicitia, aliave animi perturbatione à virtute deduci possunt, quum nullius privati causa agatur in legibus constituendis, quemadmodum in forensibus judiciis semper accidit. Post vero leges sancitas, si quis contra eas fecisse deprehendatur, isque pœnas dederit, quas leges jusserint, jure nullum habere odio poterit. Proindeque metuendum non

erit,

erit, ne qua seditio aut simultas inter cives contrahatur, maxima & periculosissima rerumpublicar. labes. Contra plerunque in judiciis hominum, ni vi legum quispiam plectitur, discordiæ inimicitięque graves proveniunt. Nam est prope impossibile quin male affecti in eum simus, qui nobis detrimentum attulerit. quo fit ut nesciam, an à natura omnium parente hominum generi majus quippiam concessum fuerit hac legum inventione, quæ etiam jure diis immortalibus fuit ab antiquitate consecrata. quin quod magis mirum videatur, Aristoteles philosophorum facile princeps in eo libello, quem De mundo ad Alexandrum Macedonum Regem scripsit, nil aliud reperit, cui similem Deum optimum faceret, præter antiquam legem in civitate recte instituta: ut id propemodum tam magni philosophi sententia sit Deus in hac rerum universitate, quod antiqua lex in civili societate. Ac in libris in quibus de republica tractat, legem inquit esse mentem sine appetitu: ac si diceret mentem puram, lucidam, nullis affectuum morbis infectam. ex quibus effici illud, quod superius diximus, maxime opportunum atq; optimum esse, quilibet perspiciat homo etiam

tardioris ingenii, ut scilicet divinius quippiam homine cœtus hominum moderetur ac regat. Quod si huic gubernationis muneri præficiatur homo, quum rari admodum sint & prudentia & probitate præditi, hique plerunque ob affectuum animi vim cum in judicando errent, tum maxime à recta animi sententia dimoveantur, non sine turbatione magna ingentique periculo res processura sit. quod etiamsi fieri posset, ut hominem inveniremus, adeo sapientem atque probum, atque adeo propositi tenacem, ut nulla animi perturbatione ab officio revocaretur: utique hac conditione minime optandus esset pro legum principatu hominis dominatus, qui mortali fragilique natura præditus, diutius eo munere fungi nequiret, quum leges æternitatem (ut ita dixerim) æquare possint. Ex his jam persuasum esse reor, summam imperii commendandam esse legibus, non homini: quam paucissima vero, quando legibus comprehendi non possunt, hominis arbitrio permittenda. Verum necesse est, ut custos quispiam ac veluti vicarius & minister legibus constituatur, qui pro legis imperio rempublicam regat, & quoniam neque legibus comprehendi

quæ-

quæcunque poſſunt, quæ in judicium veniunt, tum quę conſultanda ſunt, arbiter ſit hujuſmodi omnium. Rurſuſque eadem controverſia redit, quæ ex legum ſanctione ſoluta eſſe alicui videri potuiſſet: an ſcilicet unus melius, an pauci, an potius multitudo tuendis legibus, & his dijudicandis ad quæ ſatis eſſe leges non poſſunt, præferenda ſit. At quamvis multorum ſententia regius dominatus aliis habeatur præſtantior, crediderim tamen ego, tametſi unius principatus, qui vere regiam dignitatem ac jure merito vendicaret ſibi, ſi res per ſe conſideretur, optimus omnium eſt: nihilominus propter ſæpius in deteriorem partem labile ingenium hominis ac vitæ brevitatem, optimum omnium ſtatum minime eſſe ſub regio principatu, ſed multitudinis gubernationem civili ſocietati magis convenire: quod experientia rerum omnium magiſtra luculenter docet. Nam nullum regium principatum apud veteres extitiſſe unquam legimus, neque noſtra tempeſtate conſpeximus, qui non brevi in tyrannidem lapſus ſit. Contra plurimas reſpublicas multis ſeculis perduraſſe ac pace & bello floruiſſe. At quidem multitudo omnis gubernationi per ſe inepta

eſt, niſi in unum quodammodo coaleſcat: quandoquidem neque multitudo ulla eſſe queat, niſi unitate aliqua contineatur. Qua de re civilis quoque ſocietas diſſipabitur, quæ unitate quadam conſtat, niſi quapiam ratione multitudo unum efficiatur. Quo fit ut præclari philoſophi, qui de reipublicæ inſtitutione præclare accurateque ſcripſerunt, temperandam rempublicam cenſeant ex optimatium & populari ſtatu, eo adhibito temperamento, ut incommoda utriuſque gubernationis vitentur, commoda vero comparentur. Quocirca rempublicam Lacedæmoniorum ſummopere laudant, in qua reges & Ephori effecerint mixtionem quandam, ut bene dignoſci nequeat, ſub quanam gubernationis ſpecie fuerit ea Reſpublica collocanda. Id tamen reprehendunt, quod duntaxat ad belli munera inſtituta fuerit, nulla interim habita ratione officiorum pacis, atque ocii: indeque effectum eſſe, ut quamprimum in ocio eſſe cœperunt, reſpublica illa inſignis in deterius labi cœperit: quod etiam Romanis accidiſſe eadem prope cauſa compertum eſt, nec eventurum latuit præcipuos Romanos Senatores. ex quibus Naſica cenſuit, Carthaginem, tametſi Romani

nominis æmulam, quin potius inimicam ſempiternam, minime diruendam eſſe: ut ſemper Romanus hoſtem haberet, cum quo agendum armis eſſet: ne inimico atq; æmulo ſublato, ea Reſpublica inſtituta ad bellum juventuſque in armis educata in ſeſe arma converteret. Quod Naſicæ conſilium, quamvis à Senatu tunc repudiatum fuerit contraque ejus ſententiam decretum, rerum tamen ipſarum eventus prudentiſſimum fuiſſe oſtendit. nam everſa Carthagine continuo fere bella civilia exarſere, quibus tandem florentiſſima ac potentiſſima omnium quæ unquam fuerunt reſpubl. concidit, ac demum in Barbarorum prædam ceſſit opulentiſſima, ſeu potius rerum domina civitas. Sed ut aliquando ad inſtitutum opus veniamus, majores noſtri qui Venetam rempublicam inſtituerunt, mira quadam ſapientia atque egregia probitate præditi extitere, à quibus nihil prætermiſſum ſit, quod facere videri potuerit ad rectam reipublicæ inſtitutionem. Primum namque ad uſum muneraque virtutis inſtituêre omnem vitam functionemque ſuorum civium, ſemperque iis fuere potiora ſtudia pacis quam belli. Et in eam curam incubuere, ne qua ratione con-

cordia civilis ſolvi poſſet, non neglectis interea officiis bellicis, his inquam quæ noſtræ civitati maxime convenirent. nam is eſt urbis ſitus, qui valde idoneus ſit maritimæ militiæ, terreſtri vero ſatis ineptus. Neque enim huic urbi aliquo pacto accõmodari queunt, aut equitum turmæ, aut peditum acies, ut ex his quæ ſupra de urbis ſitu à nobis accurate deſcripto diximus, perſpicue conjici poteſt. Enimvero hac in re temperiem adhibuêre, eamque mixtioné omnium ſtatuum, qui recti ſunt, ut hæc una reſpublica, & regium principatum & optimatium gubernationem, & civile item regimen referat: adeo ut omnium formas pari quodam libramento commiſcuiſſe videantur, quod clare ex operis proceſſu liquebit. Verum ut tandem reipublicæ Venetæ inſtitutionem aggrediamur, illi, apud quos ſumma eſt totius civitatis authoritas, & ex cujus decretis ac legibus pendet, tum ſenatus, tum etiam omnium magiſtratuum authoritas, conſilium illud eſt, in quo nobiles cives omnes conveniunt, qui annum xxv, exceſſere, aut plerique alii qui nondum id ætatis habent quum tamen annum xx. peregerint, quod jus ſortis beneficio adipiſcuntur: de cujus rei univerſa

ratione.

ratione inferius dicemus. Nunc à nobis ejus ratio eſt explicanda, probe à majoribus noſtris cautum fuiſſe, ne plebs admitteretur ad conventũ hunc civium, in quo eſt ſumma poteſtas reipublicæ. Deinde non minore prudentia factam fuiſſe civium hanc diffinitionẽ generis nobilitate potius quam facultatum cenſu, quemadmodum fieri conſueverat in priſcis rebuſpublicis, uti plerique veteres philoſophi præcipiunt eſſe faciendum. Civitas namque civium ſocietas eſt: nec tamen omnes hi homines, quibus indiget civitas, aut qui intra mœnia urbis habitant, ſunt habendi pro civibus, neque jure in civium numero ſunt collocandi. Opificibus enim cuilibet civitati eſt opus, necnon mercenariis plurimis, ac privatis demum ſervis, qui operam locant: at nullus horum civis vere dici poteſt. nam civis liber eſt homo: hi vero omnes ſervitutẽ ſerviunt, vel privatam, vel publicam. Mercenarii namq; & opifices omnes veluti ſervi publici haberi debent. Etenim non diſſimili modo à natura conſtitutum fuiſſe animal putandum eſt, ac civitatem ab hominibus conſtitui oportere. In animante vero multæ ſunt partes, quæ animatæ non ſunt, illis tamen indiget animal, ut

vivat: sic in civium cœtu multis hominibus est opus, qui tamen minime partes civitatis aut esse aut haberi debeant, nec in civium numero collocari. Quamobrem sapienter à majoribus nostris cautum est, ne universus populus summam potestatem habeat in hac republica, quam longe optimam voluerunt. Summa namque turbatio popularesque tumultus frequenter concitantur in illis civitatibus, in quibus summa rerum est apud populũ: quod etiam à quibusdam rebuspublicis observatum fuisse legimus, & à nonnullis philosophis præceptum. hoc tamen recte se posse assequi arbitrati sunt, si jus hoc administrandæ reipub. definiretur censu atque copia rei familiaris. verum in maximas difficultates nec mediocria incommoda incidêre. nam frequenter evenit, ut infimæ plebis homines comparent sibi ingentes facultates: quippe qui plerunque sordidis artibus ac officiis minime liberalibus dant operam, augendæ rei causa, neque unquam sibi parcunt, quin potius genium fraudant, ut opes accumulent. Contra ingenui cives ac liberaliter educati pauperes fiunt, seu adversa fortuna (ut frequenter accidit) seu quod liberalibus studiis addicti universam hanc

hanc augendæ rei familiaris operam negligunt. qua ratione fit, ut sordidi homines, qui nil aliud sapiunt quam lucrum, bonarum vero artium expertes sunt, paulatim rempublicam capessant: ingenui vero ac liberaliter educati opibus sensim deficientibus à jure civium decidant. Inde maximas seditiones oriri ac rempublicam turbari necessum est. Ideo majores nostri sapientissimi homines ne sua respublica quandoque in has calamitates incideret, hanc definitionem publici juris, generis nobilitate longe melius fieri censuerunt, quam magnitudine census: ea tamen temperatione, ne tantum supremæ nobilitatis viri hoc jus haberent (illud enim paucorum potentiæ fuisset, non reipublicæ) sed etiam quicunque alii cives non ignobiles. Itaque omnes qui aut genere nobiles extitere, aut virtute insignes, aut de republica bene meriti, principio hoc jus civitatis regẽdæ adepti sunt. Quod si post eum primum conventum aliqui extiterint, qui tum opibus, tum strenuis gestis rempublicam auxerint, nimirum illis omnibus jus administrandæ reipubl. concessum fuit, quod & temporibus nostris vidimus. nam nonnulli etiam advenæ externique ho-

mines in hunc numerum civium asciti sunt, vel ob eam causam, quod nobilissimi, vel quod officiosi erga rempublicam fuerint, eamq; insigni quopiam facinore honestarint. Vniversus ergo hic civium conventus, seu (ut dicitur) magnum hoc consilium penes quod summum totius reipublicæ jus est, à quo etiam senatus magistratuumque omnium autoritas, in republica vicem refert popularis status. Dux vero qui præfinitum imperandi tempus nõ habeat, sed dum vixerit, præsideat, regiam præ se fert potestatem, præsertim cum regiam speciem habeat, ac gravitatem dignitatemque regis servet. Reliqui vero cives regia veneratione ducem prosequuntur, omniaque decreta & leges, tum etiam publicæ literæ, sub ducis nomine prodeunt. At senatus, decemviri, seniorumque seu præconsultorum collegium, qui apud nos vulgo sapientes solent dici, eorum inquam qui præconsulunt, ac de republica ad Senatum referunt, ostendunt quandam optimatium speciem. Quæ cum sint præcipuæ reipublicæ hujus partes, antequam ad inferiores magistratus deveniamus, de iis primo sigillatim dicendum est. Majus ergo consilium est, à quo universa pendet respublica.

Omnes

Omnes ordinis patricii juvenes, qui xx. annum exegere, ad magiſtratum, qui vulgo Advocatorius dicitur, accedunt: cui præcipue legum tutela demandata eſt. coram quo conſtituti cum patre, aut matre, ſi pater deceſſerit, aut proximiore generis cognato, ſi utroque parente orbati fuerint, adhibitis duobus teſtibus honeſtis viris, probant ſe natos ex eo parente, quem patrem profitentur, non ſpurios, ſed matrimonio, legibus, & ex matre honeſta muliere natos. Teſtes vero in hæc verba jurant, ſibi id compertum eſſe ex omnium quos novere atteſtatione, atque ex omnium aſſenſu. Deinde pater ſeu mater vel conſanguineus genere proximus, ſi fuerit is juvenis utroque parente orbatus, jurejurando aſſerit adoleſcentem xx. annos exceſſiſſe.

Eadem plenius & planius explicantur in hunc modum.

ACcedere poſſunt ad hoc Patricii juvenes annos viginti nati, certis tamen & conſtitutis quibuſdam legibus ſervatis. Deferri enim oportet ac ſignificari Trium-viris, quos Advocatores vocant, nuptias legitimas parentum intra menſem, poſteaquam tra-

ducta uxor fuerit; quod si contingat unum aliquem ex Trium-viris esse affinem, aut agnatum, ejus in locum ad eam causam cognoscendam sufficitur Consiliarius ex superioribus. Sponsum jurare oportet, & matrimonium legitimum esse contractum, & eam fœminam quam ipse duxerit esse honestam, nullaque insignem nota. Conjurare item oportet quatuor testes, qui nuptiis præsentes affuerint, quibusque mulieris status sit cognitus, cujus nomen & parentes debent profiteri: quo possint eę nuptiæ (quod attinet ad nobilitatem) rejici, quæ cum fœminæ impudicę, aut servilis abjectæve alias conditionis constitissent. Deferri quoque, & in publicis tabulis describi opus est natalem diem, statim atque editus puer in lucem fuerit, aut certe intra proximus mensem, coram Trium-viris, nemine eorum absente; alioqui irrita delatio censeatur explicandi utrumque infantis nomen, ejusq; parentis utriusque. Ad hæc duo, qui sanguinis necessitudine infantem proxime attingant, sacramento verba sancientes testari coguntur infantem integris natalibus esse, idque omnium opinione approbat: sibique matris ejus pudicitiam optime cognitam. Quorum quidem nata-

natalium atteſtationes non poſſunt publicis monumentis conſignari, niſi præſtituto tempore, matrimonium prius Trium-viris innotuerit. Quod ne forte aliquando negligatur proferuntur prius matrimoniorum Catalogi, nec, niſi agnita quo de agitur matrimonii delatione, infantis natalia deſcribuntur: Series autem utriuſque delationis hoc eſt nuptiarum inter parentes, ortuſque liberorum, ſubſcriptione Trium-virorum, qui de eis cognoverunt intra dies quindecim roborari debet cum præſcriptione diei & anni, quo eas muniri contigerit. Hujuſmodi porro acta à nullis tabellionibus aut notariis, præterquam à duobus, quos Primarios appellant, ſcribi poſſunt; quod ſi ſcribantur, abrogata fide, irrita & nulla pronuntiantur, quibus omnibus ad amuſſim obſervatis pater candidati, ſi vivus eſt, alioqui mater, aut duo ex conjunctiſſimis ſiſtunt juvenem coram Trium-viris, poſcentes, ut inter magni Conſilii proceres cooptetur. Primarius deinde intenta voce legit juvenis ortum, ejuſque parentum matrimonium, temporibus à lege ſtatutis, profeſſum atq; delatum, tum ad Trium-viros converſus; Illuſtriſſimi Patres, inquit, Pater, aut

Mater, aut cognati proximi ſiſtunt vobis hunc nobilem juvenem (illum digito oſtendét) & juris-jurandi religione affirmabunt illum ipſum eſſe cujus modo natalis dies à me vobis pronuntiatus eſt, idque: abſque fuco & fraude dolove malo. Quæ cum rite à ſcriba Primario Magiſtratus illius in codicem fuerint relata diem quartam menſis Decembris aperiuntur: eademque die omnium horum adoleſcentum nomina, qui nondum ſortis beneficio jus civis adepti ſunt, & xx. annum exceſſerunt, in urnam committuntur, & ad principem deferuntur: ibique coram conſiliariis conſtituitur. Penes quam eſt & altera, in qua tot ſunt pilulæ ſeu globuli, quot nomina in priori fuerint ſuis quæque notata ſyngraphis. Pilularum quinta pars aurea eſt, reliquæ omnes argenteæ. Extrahit princeps ex priori urna nomen, mox & ex altera pilulam: quæ ſi aurea fuerit, juvenis is cujus nomen exierat, confeſtim publicæ poteſtatis jus habet, & in majus conſilium admittitur: ſin argentea, ſorte decidit, ac inſequentis anni ſortem operitur, niſi eo temporis ſpacio xxv. annum exegerit. nam quicunque patricius ad id ætatis pervenerit; continuo jus habet civis, publicæq; poteſta-

poteſtatis eſt particeps. Hac igitur ratione quinta pars Candidatorum juvenum quoquo anno recipitur ad jus ſuffragii ferendi cum aliis civibus. Quod ſi accidat ut cujuſpiam patricii pater, atque avus, vel propterea quod abſentes fuerint, vel ob aliam cauſam nunquam hoc jure ſuffragii ferendi ſint uſi, eorumque nomina numquam fuerint, relata in publicos codices, in quibus patriciorum omnium nomina ſunt deſcripta: ne qua fraus confici poſſet, neve quiſpiam degener furtim obrepat in hunc nobilitatis cœtum: noluerunt arbitrio tantum Advocatorii magiſtratus eam rem conſtitui ac decerni ſed lege cautum eſt, ut hi referentibus Advocatoribus ad xxxx-viros agnitionem patritiam probent, atque teſtibus & ſcripturis publicis: ſicque cauſa cognita diſceptantibus xxxx-viris decernitur, an ad ordinem patricium admittendus ſit. Ne autem quiſpiam impune tentare hujuſmodi judicium audeat, itidem quicunq; referre de nobilitate ſua voluerit ad eos judices, prius ad magiſtratum deferat quingentos aureos: qui in ærarium referuntur, ſi ille deciderit à cauſa. En fuit majorũ noſtrorum diligentia, ne qua labe nobilium hic cœtus inficeretur. qua de

cauſa,

causa etiam illi cives, qui vigesimum quintum annum excesserũt, non prius adipiscuntur jus suffragii ferendi, quam coram Advocatoribus constituti jurejurando patris seu matris aut proximioris consanguinei probaverint, se ad id ætatis advenisse, ac duobus item testibus, se ex eo patricio genitos quem parentem profitentur, non spurios nec matre pudenda. Postquam omnis fere ratio à nobis exposita est, qua civibus ad jus publicæ potestatis aditus fiat, illud animadvertendum existimo, majores nostros sensisse plurimum ad amicitiam & unionem civium conciliandam & conservandam conferre, si sæpius in unum convenirent: quare veteri consuetudine inolevit mos ille, ut octavo fere quolibet die, interdum etiam frequentius, consilium magnum cogeretur. Hujus præcipuum munus est, ut omnes magistratus creet, tum eos, qui in urbe jus dicunt & aliis reipublicæ muneribus funguntur, Senatum quoque & decem viros, tum etiam prætores, præfectos, quæstoresque oppidorum atque urbium quæ in societatem Veneti imperii sunt ascitæ, nec non custodes arcium, classis imperatorem, legatos item classis triremium præsides, ac demum (ut uno complectar

plectar verbo) quoscunque qui domi vel foris jus habeant publicæ potestatis. Leges item omnes quæ ad constitutionem reipublicæ pertinent, hujus consilii authoritate sanciuntur. quod præcipue fieri consuevit tempore interregni, cum scilicet mortuo duce nondum alius ei suffectus sit. sed inferius de interregno. Nunc omnis comitiorum habendorum ratio à nobis exponetur. Circa meridiem, quibusque fere diebus festis consilium hoc agitur, sub amplo spatiosoque tecto, quod liceat appellare comitium. in eo decem sunt sedilia longissima, utpote quæ longitudinem comitii pene æquent. cives omnes, ut quisque eo loci pervenerit, sessum eunt, ut cuique libuerit. nulli namque statutus est locus, præterquam quibusdam magistratibus, qui comitiis præsunt. ij vero sunt dux, consiliarii, & xxxx-virorum præsides tres, qui in clariori suggestu sedent, atque soli jus habent referendi ad magnum cõsilium. Post hos in mediis ferè subselliis, quæ paulo elatiora sunt ad parietes comitii posita, certis statutisque sedibus, Advocatores sedent, tresque decem-virum presides, ac deniumque longissime à suggestu Ducis sunt subsellia Auditorum, veterum ac re-

centium.

centium. de quibus omnibus magiſtratibus à nobis infra dicetur. cæteri vero cives omnes (ut dicebam) promiſcue pro animi arbitrio ſedent. ſtatuta deinde hora fores comitii clauduntur, ferunturq; claves & ad ſuggeſtum principis, & ad ejus pedes locantur. tunc ſcriba primus, qui honos eſt non patriciorum, maximæ tamen dignitatis, aſſurgit, atq; elatiore loco conſtitutus voce magna pronunciat magiſtratus, quibus ſunt eo die habenda comitia. pronunciatis magiſtratibus, continuo ex eo loco confert ſe ad ſuggeſtum in quo eſt princeps, altaque voce citat magiſtratus, præſides comitiorum quos ſupra memoravimus, ut ad principem & conſiliarios accedant. juſſi confeſtim accedunt, ibiq; jurejurando interpoſito pollicentur operam ſe daturos ut leges comitiorũ ſerventur, non pronunciaturos civem eum, qui cõtra decreta aliquid egerit, ſed pœna legibus conſtituta punituros. His peractis ad ſua quiſq; loca revertitur, præter unum ex Advocatoribus, ac unum ex præfectis decemvirûm, qui ad extremam partem atrii ſe conferunt adverſam principis ſuggeſto, ibique deſtinatis ſedibus conſident. reliqui vero Advocatores in dextro latere comitii, duo vero reliqui decemvirûm.

centium. de quibus omnibus magistratibus à nobis infra dicetur. cæteri vero cives omnes (ut dicebam) promiscue pro animi arbitrio sedent. statuta deinde hora fores comitii clauduntur, feruntur(q;) claves & ad suggestum principis, & ad ejus pedes locantur. tunc scriba primus, qui honos est non patriciorum, maximæ tamen dignitatis, assurgit, atq; elatiore loco constitutus voce magna pronunciat magistratus, quibus sunt eo die habenda comitia. pronunciatis magistratibus, continuo ex eo loco confert se ad suggestum in quo est princeps, altaque voce citat magistratus, præsides comitiorum quos supra memoravimus, ut ad principem & consiliarios accedant. *jussi confestim accedunt, ibiq; jurejurando interposito pollicentur operam se daturos ut leges comitiorũ serventur, non pronunciaturos civem eum, qui cõtra decreta aliquid egerit, sed pœna legibus constituta punituros. His peractis ad sua quisq; loca revertitur, præter unum ex Advocatoribus, ac unum ex præfectis decemvirûm, qui ad extremam partem atrii se conferunt adversam principis suggesto, ibique destinatis sedibus consident. reliqui vero Advocatores in dextro latere comitii, duo vero reliqui decem-

virûm

virûm præsides sinistro latere
neAdvocatorum se item locan
mili ratione veteres & recente
mo loco comitii, quem dicin
gissime distare à suggestu princ
positis lateribus consident, de
quam ac sinistro: ut hujusmod
stratuum universo civium con
mni ex parte oppositi custodes
deantur, ne quis impune quip
gere possit, contra leges & comi
decreta. Magistratibus hunc in
dispositis tres urnę juxta princi
gestum farciuntur, in quibus c
tur globuli aurei argenteiq; hoc
do dispositæ, ut in medio sugges
ex utroque latere itidem una,
rum utraque xxx. tantum sunt
aurei, innumeri vero argentei
media urna LX. tantum globu
duntur, quorum triginta sex au
gentei vero viginti quatuor: su
rei omnes globuli, certis literar
tis inscripti, quas singulis com
te educunt, ne qua posset subes
Locatis urnis tres consiliarii
præ cęteris è suis sedibus surgu
extremam partem suggestus *ju
urnas sessum eunt, ea ratione u
singulis consiliariis assideant
actis & dispositis sortes ducu

is ordo civium, cujus ſors exierit, conſurgit ex utroque comitii latere. Per atrium namque quod longum eſt, decem ſunt ſedilium ordines diſpoſiti, in quibus pro cujuſque arbitrio conſidere cives ſupra diximus, unaque tantum ſors duobus ordinibus inſervit, his ſcilicet qui ex utroque latere comitii ſibi reſpondent. is itaque ordo cujus ſors exierit, magna præconis voce citatur, & ex utroque latere comitii, eo etiam ordine quo ſorti libuerit, conſurgitur, civeſque eo quo ſederint ordine, ad eas ſe urnas conferunt, quibus juxta ſuggeſtum principis conſtitutis conſiliarii aſſident: ac manu impoſita quiſque globulum unum educit. qui ſi argenteus ſit, diverſo itinere ad ſedile, unde ſurrexerat, revertitur. at qui aureum eduxerit, confeſtim conſiliario, qui urnæ illi præeſt, conſpiciendum tradit. ille diligenter notam agnoſcit. illa notæ inſcriptio ea ratione eſt inventa, ne quiſquam afferre domo ſecum poſſit aureum, quem manu furtim impoſitum videretur ex urna eduxiſſe, ſicque per fraudem elector fieret. Is ergo cui ſors aurei obtigerit, continuo ad mediam urnam ſe confert, indeque globulum extrahit. qui ſi argenteus fuerit, inops voti ad ſuum ordinem revertitur:

is ordo civium, cujus ſors exierit, conſurgit ex utroque comitii laterè. Per atrium namque quod longum eſt, decem ſunt ſedilium ordines diſpoſiti, in quibus pro cujuſque arbitrio conſidere cives ſupra diximus, unaque tantum ſors duobus ordinibus inſervit, his ſcilicet qui ex utroque latere comitii ſibi reſpondent. is itaque ordo cujus ſors exierit, magna præconis voce citatur, & ex utroque latere comitii, eo etiam ordine quo ſorti libuerit, conſurgitur, civeſque eo quo ſederint ordine, ad eas ſe urnas conferunt, quibus juxta ſuggeſtum *principis conſtituris conſiliarii aſſident* : ac manu impoſita quiſque globulum unum *educit*. qui ſi argenteus ſit, *diverſo itinere* ad ſedile, unde ſurrexerat, revertitur. at qui aureum eduxerit, confeſtim conſiliario, qui urnæ illi præeſt, conſpiciendum tradit. ille diligenter notam agnoſcit. illa notæ inſcriptio ea ratione eſt inventa, ne quiſquam afferre domo ſecum poſſit aureum, quem manu furtim impoſitum videretur ex urna eduxiſſe, ſicque per fraudem elector fieret. Is ergo cui ſors aurei obtigerit. continuo ad mediam urnam ſe confert, indeque globulum extrahit. qui ſi argenteus fuerit, inops voti ad ſuum ordinem revertitur:

vertitur: ſin vero aureus fuerit,
ſtum aſcendit, ac è regione pri
deſtinato loco ſeſſum it. Secund
eadem ſorte uſus fuerit, eodem
ſe recipit, ac item tertius: ſicque
ceps cæteri, quouſque novem fu
qui optimum electorum ordiner
plent, ac ita eo in ordine diſponu
ut ſolius ætatis ratio habeatur, p
ea nullius rei. Hoc loco inſtituti
lud minime prætereundum eſt,
qui ſortis beneficio electores ſunt
ſtatim alta voce à ſcriba pronu
ſolere, adeo ut omnes audiant:
amplius facultatem eſſe cuipian
conſanguineo, aut affini arcta n
tudine conjuncto, tentandi ſort
qua elector fieri queat: neq; etiar
ribus quam duobus gentilibus
patet ad ordines electorum. quo
ma prudentia majores noſtri in
re, ut ſcilicet ad plures agnatio
familias hoc munus eligêdi per
publicumq; hoc beneficium lati
teat inter cives: ſatis enim eſſe
ſi ex una familia ſors duobus c
gat, qua publicæ authoritatis c
tes efficiantur. Sed eo revertatu
noſtra divertit oratio. Primus
do electorius eveſtigio ut com
fuerit, comitio egreditur, ſin

novem illi ſe in certum conclave recipiunt. Hic ſcriba unus à ſecretis reipublicæ adeſt: primum electoribus nunciat ea quæ legibus præſcripta ſunt, & quæ in magiſtratibus eligendis ſervari debeant. leguntur item ſenatusconſulta, quibus cavetur, ne pecunia corrupti electores, ſeu quapiam *mala* arte & fraude *eligant*, vel, ut rectius dixerim, nuncupent eos, qui competitores futuri ſunt, ac conſilii proponendi judicio diſponuntur. Deinde novem illi electores, prout cujuſque ætas fuerit, ſeniores ſcilicet, digniori loco ac patrio ſedent. nullum namq; aliud diſcrimen præterquam ætatis inter cives Veneti eſſe volunt, quod nullius ſimultatis cauſa fuerit: neque à ſummis Philoſophis, Ariſtotele inquam in Politicis, & Zenone in Cyri Perſarum regis inſtitutione opere longe celeberrimo, eſt prætermiſſum. Electoribus eo ordine diſpoſitis, novem item globuli in urnam conjiciuntur, numeris quiſque notati, ab uno ad novenarium. In pagina vero paululum longiore inſcripti ſunt magiſtratus, quorum habentur comitia ſuo ordine. Maximus natu electorum ex urna ſortem educit. numerus ſorti inſcriptus inſpicitur, ac quotus fuerit numero deſcriptus, pronunciandi

novem illi se in certum conclave recipiunt. Hic scriba unus à secretis reipublicæ adest: primum electoribus nunciat ea quæ legibus præscripta sunt, & quæ in magistratibus eligendis servari debeant. leguntur item senatusconsulta, quibus cavetur, ne pecunia corrupti electores, seu quapiam mala arte & fraude eligant, vel, ut rectius dixerim, nuncupent eos, qui competitores futuri sunt, ac consilii proponendi judicio disponuntur. Deinde novem illi electores, prout cujusque ætas fuerit, seniores scilicet, digniori loco ac patrio sedent. nullum namq; aliud discrimen præterquam ætatis inter cives Veneti esse volunt, quod nullius simultatis causa fuerit: neque à summis Philosophis, Aristotele inquam in Politicis, & Zenone in Cyri Persarum regis institutione opere longe celeberrimo, est prætermissum. Electoribus eo ordine dispositis, novem item globuli in urnam conjiciuntur, numeris quisque notati, ab uno ad novenarium. In pagina vero paululum longiore inscripti sunt magistratus, quorum habentur comitia suo ordine. Maximus natu electorum ex urna sortem educit. numerus sorti inscriptus inspicitur, ac quotus fuerit numero descriptus, pronun-
ciandi

ciandi quem voluerit civem jus h
Idem contingit secundo, idem t
& sic de cæteris, ut scilicet ducta
quisque electorum privati ac p
magistratus beneficio & arbitri
tis sit pronunciator effectus. Po
dum is, cui primi magistratus so
tigerit, eum civem pronuntiat
voluerit. Itur in suffragia à nove
ctoribus. si sex suffragia vel plura
rit electus ab eo electorum ordi
eo magistratu renunciatur, ac ej
men in pagina ea oblonga inscri
in qua magistratus omnes, quor
habentur comitia, sunt inscripti.
si pauciora quam sex suffragia t
quod rarissime evenit, iterum al
eodem electore proponitur. Ac
dem rationem res deinde pera
& sic deinceps quousque aliqui
ponatur, qui approbetur sex
rum judicio. Idem eligendi mo
secundo, tertio, omnibusque aliis
tur, quoad ille electorum ordo
gulos magistratus singulos civ
gerit. Interim vero dum hæc i
clavi aguntur, reliqui cives or
sortium in comitio cœptum r
termittunt, sed ad urnas se con
prout cuiq; ordini sors contingi
de globulos educunt, donec no

sortem utramque auream ex urna extraxerint. & hi complent secundum electorum ordinem, qui habita (ut dictum est) ætatis ratione,& ipsi in conclave destinatum seorsum secedunt: quo in loco adest & alius scriba à secretis, qui ratione in nullo dispari à priore, tum decreta ac senatusconsultum quæ servanda illis sunt, recitat palam, tum suo quemque loco collocat: paginamque defert eisdem magistratibus, eademque serie, qua prior illa,quam in conclavi primi electorum ordinis delatam fuisse supra diximus. Itidem sortes ab electoribus educuntur: ut quisque suam educit, à singulis pronuntiantur cives singuli in magistratibus quorum comitia fiunt, prout cujusque electoris sors tulerit. ac eodem ferme modo post hos tertii novem eadem ratione tertium ordinem complentes, in privatum quoq; conclave secedunt, in quo eadem ad amussim observantur. Sic etiam quarti novem in suum: atque hoc pacto explent numerum triginta sex civium; totidem namque fuerant globuli aurei in urna medio suggestu constituta. Quamobrem ex sexaginta civibus quibus ex primis urnis sexaginta pilulæ aureæ contigere, triginta sex electores fiunt, in quatuor

sortem utramque auream ex urna extraxerint. & hi complent secundum electorum ordinem, qui habita (ut dictum est) ætatis ratione,& ipsi in conclave destinatum seorsum secedunt: quo in loco adest & alius scriba à secretis, qui ratione in nullo dispari à priore, tum decreta ac senatusconsultum quæ servanda illis sunt, recitat palam, tum suo quemque loco collocat: paginamque defert eisdem magistratibus, eademque serie, qua prior illa,quam in conclavi primi electorum ordinis delatam fuisse supra diximus. Itidem sortes ab electoribus educuntur: ut quilque suam educit, à singulis pronunciantur cives singuli in magistratibus quorum comitia fiunt, prout cujusque electoris sors tulerit. ac eodem fermè modo post hos tertii novem eadem ratione tertium ordinem complentes, in privatum quoq; conclave secedunt,in quo eadem ad amussim observantur. Sic etiam quarti novem in suum: atque hoc pacto explent numerum triginta sex civium; totidem namque fuerant globuli aurei in urna medio suggestu constituta. Quamobrem ex sexaginta civibus quibus ex primis urnis sexaginta pilulæ aureæ contigere, triginta sex electores fiunt, in quatuor classes

classes distributi: quatuor vero viginti, qui ex media urna globulos argenteos eduxerunt, spe frustrati abeunt; reliqui in ordinem. Non me fugit perquam arduum esse minuta veterum Romanorum usu longe remota literis illustrare,sed potius culpam mihi censeo subeundam parum diligentis. ideo quæcunque iam minutiora, accurate sane à me memorabuntur, adeo ut nihil ab etiam ab homine diligenti desiderari queat. Nunc revertamur unde digressa est oratio. Cum ergo in quolibet magistratu, cujus eo die habentur comitia,à classibus quatuor electorum quatuor item cives electi sunt, à singulis inquam singuli, nisi forte contingat unum aliquem à duobus aut tribus ordinibus electorum renunciari,quod interdum accidit, sed plerunque singuli que magistratus quatuor fiunt petitores: in nonnullis tamen dignitatis ac inferioris notæ magistratibus duo tantum fiunt competitores; duæ namque priores electorum classes jus habent eligendi, ac pronunciandi competitores, in illis minoribus magistratibus, cum posteriores eo jure sunt privatæ. Postquam magistratuum omnium cōpetitores el

rint, ea quam supra exposuimus ratione, confestim electores dimittuntur, neq; suffragari ea die cuipiam possunt, nec etiam comitiis interesse ac scriba magnus, qui (ut dixi) patricius honos non est, maximæ æstimationis, ex suggestu magna voce pronuntiat competitores primi magistratus: ac sigillatim recitat, quis & à quo electorum ordine electus sit, nec non quo electorum authore, & in quo ordine unusquisque competitorum electorũ fuerint. Quo mihi in loco illud nequaquam prætereundum existimo, legibus sancitum esse, ut elector ille, quo auctore quisque competitorũ pronunciatus ac electus sit, veluti fidejussor ejus habeatur: ut si contingat pronunciatum civem superatis competitoribus voti compotem magistratum eum adipisci quem petebat, ac in eo magistratu pecuniæ publicę quippiam averterit, ac damnatus fuerit peculatus, nec solvendo sit, is elector, quo autore pronunciatus est, in ærarios referatur. Competitoribus igitur elata voce à magno scriba pronuntiatis, primi magistratus continuo pronuntiati, si adfuerint, cum gentilibus quisque suis ac maxime necessariis cognatis è comitio egrediuntur, & in conclave destinatum se conferunt,

rint, ea quam supra exposuimus ratione, confestim electores dimittuntur, neq; suffragari ea die cuipiam possunt, nec etiam comitiis interesse ac scriba magnus, qui (ut dixi) patricius honos non est, maximæ æstimationis, ex suggestu magna voce pronunciat competitores primi magistratus: ac sigillatim recitat, quis & à quo electorum ordine electus sit, nec non quo electorum authore, & in quo ordine unusquisque competitorum electorū fuerint. Quo mihi in loco illud nequaquam prætereundum existimo, legibus sancitum esse, ut elector ille, quo auctore quisque competitorū pronunciatus ac electus sit, veluti fidejussor ejus habeatur: ut si contingat pronunciatum civem superatis competitoribus voti compotem magistratum eum adipisci quem petebat, ac in eo magistratu pecuniæ publicę quippiam averterit, ac damnatus fuerit peculatus, nec solvendo sit, is elector, quo autore pronunciatus est, in ærarios referatur. Competitoribus igitur clara voce à magno scriba pronunciatis, primi magistratus continuo pronunciati, si adfuerint, cum gentilibus quisque suis ac maxime necessariis cognatis è comitio egrediuntur, & in conclave destinatum se conferunt,

ferunt, ibique operiuntur don
magistratus habeantur comitia
item magnus scriba omnes ad
divinis atque humanis legibus
quemque teneri, ut ei suffrage
omnium optimus ac reipubli
lissimus fore videatur: deinde p
competitorem nominat, à prin
cet electorum ordine electum,
in suffragia eundum sit. contin
nes tot exurgunt, ut unicuiq;
ordini bini inserviant. Hi urn
dam manibus gestant, miro
coagmentatas: exterior pars es
interior alba, unico fornice
tectæ: in quem cum manum i
liceat tibi in utrum volueris su
dimittere: cum tamen nullus
adsit ac diligenter inspiciat, di
queat in utram urnam suffrag
calculū jeceris. nec fabis suffr
sed pilulis quibusdam linteis
ratione ex sono, quam caden
nam fabæ facturę erant, digno
in utram urnam calculus si
nam majores nostri maxime
interesse existimavere, si liber
fierent: idcircoque summam
dedere, ut suffragia quam occ
essent. Iuvenes ergo illi cum s
urnis invicem coagmentatis

concedunt, ac cuique civium eo quo ſederunt ordine, urnas offerunt. quilibet vero civis palam oſtenſo calculo manum in fornicem imponit, ac in utram voluerit urnam eum dimittit: ſi ſuffragari velit, in interiorem albam: ſi vero refragari, in exteriorem viridem. ſimul in unoquoque ſedilium hac ratione eo quo diximus modo in ſuffragia itur. Quo fit ut brevi admodum temporis ſpatio ab univerſo conventu civium ſuffragatum ſit. tunc urnæ deferuntur ad ſuggeſtum principis, ibique collecta ſuffragia effunduntur in duo vaſa patula: ea videlicet quæ fuerunt in urnis albis, in vas candidum; at quæ in viridibus urnis collecta ſunt ſuffragia, itidem in viride vas conjiciuntur. Deinde ad conſiliarios numeranda deferuntur; inter quos medius ſedet princeps. candidi vaſis ſuffragia competitori faventia ab eis conſiliariis numerantur, qui dextro principis latere aſſident. At collecta in vaſe viridi, quæ ſcilicet refragantur. ab his qui ad lęvam principis ſederint, recognoſcuntur. ſcribæ publici conſiliariis adſtant, ſtatimque ſcriptis mandant numerata ſuffragia. Interea dum primi ſuffragia recenſentur, eadem ferme ratione pro ſecundo in ſuffragia itur, qui à ſecunda electo-

concedunt, ac cuique civium eo quo ſederunt ordine, urnas offerunt. quilibet vero civis palam oſtenſo calculo manum in fornicem imponit, ac in utram voluerit urnam eum dimittit: ſi ſuffragari velit, in interiorem albam: ſi vero refragari, in exteriorem viridem. ſimul in unoquoque ſedilium ſua ratione eo quo diximus modo in ſuffragia itur. Quo fit ut brevi admodum temporis ſpatio ab univerſo conventu civium ſuffragatum ſit. tunc urnæ deferuntur ad ſuggeſtum principis, ibique collecta ſuffragia effunduntur in duo vaſa patula: ea videlicet quæ fuerunt in urnis albis, in vas candidum; atque in viridibus urnis collecta ſunt ſuffragia, itidem in viride vas conjiciuntur. Deinde ad conſiliarios numeranda deferuntur; inter quos medius ſedet princeps. candidi vaſis ſuffragia competitori faventia ab eis conſiliariis numerantur, qui dextro principis latere aſſident. At collecta in vaſe viridi, quæ ſcilicet refragantur. ab his qui ad lævam principis ſederint, recognoſcuntur ſcribæ publici conſiliariis adſtant, ſtatimque ſcriptis mandant numerata ſuffragia. Interea dum primi ſuffragia recenſentur, eadem ferme ratione pro ſecundo in ſuffragia itur, qui à ſecunda electo-

electorum claſſe fuerit electus.
runtur itidem ſuffragia ad conſilia
numerant illi, ac numerũ ſcribæ
dant in ſcriptis. ſic pro tertio a
mum pro quarto ſi tot fuerint
petitores, ad ſuffragia itur. Num
ſuffragiis, is qui plurima tulerit,
modo dimidia excedant, pronunc
electus à magno ſcriba, quum pe
omnium magiſtratuum comitiis
ſilium dimittendum eſt. Sin auten
magiſtratus competitorũ nullus
ſuffragia quam dimidia omnium
rit, præteriti hi omnes habentu
ferturque electio ad altera com
Poſt primi magiſtratus comitia p
pronunciant nomina electorum
cundo: recedunt è concilio comp
res cum gentilibus ac cognatis.
qui concluſi erant, primorum
gentiles atque cognati, in con
recedunt. Eadem ratione in nu
ſpati à priori, eodem ordine itur
fragia pro ſecundi hujuſce magi
competitoribus. ac item nume
à conſiliariis, is electus habet
ſuffragiis alios ſuperavit. dum
plura dimidiis ſint. ſic pro terti
deinceps pro quarto, hoc dem
omnibus aliis magiſtratibus ſe
Poſt completa comitia electoru

mina magna voce pronũciantur à ſcriba magno, poſtea dimittitur cõſilium: non tamen ultra ſolis occaſum protrahi comitia queunt. Quod ſi ea ſolis occaſus interceperit, ſtatim renunciantur, qui ad eam horam fuerint electi: eorum, qui reſtant, nulla ratio haberi poteſt. Itaque beneficio, quod eis cum ſors tum electorum claſſes attulerant, ſpe fruſtrati, minime frui queunt. fuitque hoc ſumma ratione decretũ. nam facile admodum eſſet, ſi res in noctem protraheretur, ne tam magna civium multitudo à magiſtratib⁹, qui comitiis præfecti ſunt, in officio contineri poſſit, quin tenebris faventibus aliquid cõtra leges agant. iccirco majores noſtri ſapientiſſimi viri, qui eximia prudentia & animi ſolertia omnia proſpexiſſe videntur, ſtatuêre ultra ſolis occaſum comitia protrahi non poſſe, neque aliquo pacto lucernam ullam in atrium illud inferri, dum comitia habentur. Hæc eſt omnis comitiorum ratio, in qua minime eſt prætereundum, ita inter cives diſtribui magiſtratus, ut tamen duo ejuſdem gentis, aut etiam cõſanguinei maxime neceſſarii in eodem magiſtratu eſſe non poſſint. Quemadmodum neque iiſdem comitiis duo gentiles, aut agnati maxime neceſſarii, ſortis beneficio

minæ magna voce pronūciantur à scri-
ba magno, postea dimittitur cōsilium:
non tamen ultra solis occasum protra-
hi comitia queunt. Quod si ea solis oc-
casus interceperit, statim renuncian-
tur, qui ad eam horam fuerint electi:
eorum, qui restant, nulla ratio haberi
potest. Itaque beneficio, quod eis cum
sors cum electorum classes attulerat,
spe frustrati, minime frui queunt. fuit-
que hoc summa ratione decretū. nam
facile admodum esset, si res in noctem
protraheretur, ne tam magna civium
multitudo à magistratib⁹, qui comitiis
præfecti sunt, in officio contineri possit,
quin tenebris faventibus aliquid cōtra
leges agant. iccirco majores nostri sa-
pientissimi viri, qui eximia prudentia
& animi solertia omnia prospexisse vi-
dentur, statuère ultra solis occasum co-
mitia protrahi non posse, neque aliquo
pacto lucernam ullam in atrium illud
inferri, dum comitia habentur. Hæc est
omnis comitiorum ratio, in qua mini-
me est prætereundum, ita inter cives di-
stribui magistratus, ut tamen duo ejus-
dem gentis, aut etiam cōsanguinei ma-
xime necessarii in eodem magistratu
esse non possint. Quemadmodum ne-
que iisdem comitiis duo gentiles, aut a-
gnati maxime necessarii, sortis benefi-
cio

cio electores esse nequeunt,
ostendimus. quod summa qu
tione statutū est, ut scilicet ju
potestatis ad plures pertinea
tem ad paucos contrahatu
rios, nam hi potestatem ad
possent aliquid moliri, ac
turbare. præterea quum plur
tes fuerint honorum, necesse
ut hi plurimi eam rempubl.
rebus novis studeant. Eam
publ. diutius consistere fere i
est, quam multi civium nol
quod proprium reipubl. est,
potestatem ad plures pertin
æquissimum sit, ut consimil
cives, ex quibus respubl. con
non dispares sint in honori
quendis. paucorum vero sta
Græci ὀλιγαρχίαν dicunt, fa
tuunt, qui jus publicum con
paucos necessarios. Quamo
publica Veneta ita magistrat
ves distribuuntur, ut quoad
omnes familiæ agnationesq
sint participes: ea tamen rat
quivis, sed hi tantum viri q
tate & prudentia excellunt.
administrent, ac munerib
funganur. Prior illa instit
lare quiddam sapit: altera

matium gubernationem. quare luce clarius intueri licet, omnes rectas gubernationes civitatum in hac una republica esse commistas. nam quamvis hoc magnum consilium speciem quandam referat popularis status, nihilominus in eo perspicitur commixtam esse rationem optimatium gubernationis cum populari. nam sorte eligi magistratus populare est. in eo etenim statu civitatis justum atque æquum æqualitate arithmetica metiuntur: ac reputant, quum unusquisque populi unus sit civis, & liber, ac paribus paria debeantur, unumquenque ex populo pari jure ac commodo frui debere in republica, ut magistratus consequi possit. & quum omnes simul nequeant imperare, sed per vices, existimant, æquam hanc esse diffinitionem, inter cives sorte fieri debere, ut hi imperent, quibus sors faverit. Contra in paucorum potentia, quæ aberrat à republica optimatium, arbitrantur æquum, cum imparibus imparia debeantur, divitesque superent alios cives copia rei familiaris, eis quoque supremos honores deberi. In qua existimatione utrique longe à vero ratione recedunt, licet verisimili nitantur. nam quod inquiunt, paribus paria, aut imparibus imparia

deberi,

matium gubernationem. quare luce clarius intueri licet, omnes rectas gubernationes civitatum in hac una republica esse commistas. nam quamvis hoc magnum consilium speciem quandam referat popularis status, nihilominus in eo perspicitur commixtam esse rationem optimatium gubernationis cum populari. nam sorte eligi magistratus populare est. in eo etenim statu civitatis justum atque æquum æqualitate arithmetica metiuntur: ac reputant, quum unusquisque populi unus sit civis, & liber, ac paribus paria debeantur, unumquenque ex populo pari jure ac commodo frui debere in republica, ut magistratus consequi possit. & quum omnes simul nequeant imperare, sed per vices, existimant, æquam hanc esse diffinitionem, inter cives sorte fieri debere, ut hi imperent, quibus sors faverit. Contra in paucorum potentia, quæ aberrat à republica optimatium, arbitrantur æquum, cum imparibus imparia debeantur, divitesque superent alios cives copia rei familiaris, eis quoque supremos honores deberi. In qua existimatione utrique longe à vero ratione recedunt, licet verisimili nitantur. nam quod inquiunt, paribus paria, aut imparibus imparia deberi,

deberi, recte statuunt. In eo vero
paritatem priores numero tantu
posteriores imparitatem solum d
metiantur, hi nimirum utrique
gie falluntur. Etenim qui nume
res sunt, aliqua in parte pares sun
omnino pares. Et qui divitiis im
non omnino impares censendi
sed aliqua tantum ratione im
Verum cum civilis societas ad be
vendum sit instituta, virtus sola
me[illegible]oc efficit. his ergo qui v
præstant, tanquam imparibus
tioribus supremi etiam honores
publica debentur: æqualibus ve
tute ac civili industria æquales
honores. hic modus, hæc norm
matium est. Sicuti ergo popul
uti sorte in electoribus constitu
ita est optimatium, ut is qui vir
præstare judicio consilii exist
fuerit, potior habeatur, ac reli
pulsam ferant, qui indigniores
sint. Qua ex re facile perspici
hac comitiorum habendorum
ne commixtam esse cum popu
cie optimatum formam : eo
temperamento, ut id quod est c
tium, superet rationem popula
nam sors in electoribus tantum
tuendis dominatur: cujus po

nequam etiam homines reipubl. absque detrimento compotes esse queunt, parque jus habere cum optimis civibus. at in adipiscendis honoribus nil sortis est, totum in electione & existimatione positum est. Quo in loco non omittendum censeo illud institutum, in comitiis magistratuum, qui exigunt viros præcipua quadam bonitate, ac solertia præditos, quatuor ordinibus electorum, de quibus supra memini, senatum velut quintum ordinem explere. nam dum ordines illi in conclavibus ad hoc munus destinatis eos pronunciant, quos voluerint competitores, si fiant comitia cujuspiam horum, quos dixi, magistratuum, cogitur senatus in minus atrium: ibique unicuique senatori licet eum quem voluerit in certis illis magistratibus nominare, pro quibus in suffragia itur. at is qui plura attulerit, pronunciatur electus senatus scrutinio, fitque quintus competitor. quamobrem evidentissimum est, præstantiorem esse in nostra republica legem reipubl. optimatium, ea quæ est popularis status. Cæterum hujuscemodi comitiorum modus ac ratio satis hactenus diligenter à nobis exposita est. Accedamus ad eam reipublicæ partem, quæ veluti in fidibus ad constituendam

tuendam

ne quam etiam homines reipubl. ab-
que detrimento compotes eſſe queunt,
parque jus habere cum optimis civi-
bus. at in adipiſcendis honoribus nil
ſortis eſt, totum in electione & exiſti-
matione poſitum eſt. Quo in loco non
omittendum cenſeo illud inſtitutum,
in comitiis magiſtratuum, qui exigunt
viros præcipua quadam bonitate, ac
ſolertia præditos, quatuor ordinibus
electorum, de quibus ſupra memini, ſe-
natum velut quintum ordinem [illegible]
re. nam dum ordines illi in conclavi-
bus ad hoc munus deſtinatis eos, pro-
nunciant, quos voluerint competito-
res, ſi fiant comitia cujuſpiam horum,
quos dixi, magiſtratuum, cogitur ſena-
tus in minus atrium: ibique unicuique
ſenatori licet eum quem voluerit in
certis illis magiſtratibus nominare, pro
quibus in ſuffragia itur. at is qui plura
attulerit, pronunciatur electus ſenatus
ſcrutinio, fitque quintus competitor.
quamobrem evidentiſſimum eſt, præ-
ſtantiorem eſſe in noſtra republica le-
gem reipubl. optimatium, ea quæ eſt
popularis ſtatus. Cæterum hujuſcemo-
di comitiorum modus ac ratio ſatis
hactenus diligenter à nobis expoſita
eſt. Accedamus ad eam reipublicæ par-
tem, quæ veluti in fidibus ad conſti-
tuendam

tuendam διαπασῶν conſonan
vox gravis acutæ proportione q
reſpondet, ſic etiam ſpecie quad
gia parti populari reſpondeat,
mum in unum concentum c
reipublicæ injectis mediis mag
bus coaleſcat.

CASP. CONTARENI
Patricii Veneti
De
REPVBLIC
VENETORVM
LIBER SECVNDV

VLLVS eſt, qui
Principem in urbe
perſonam regis ac
regiæ gubernationi
ferre. ideo non a
ratione poſtquam is à nobis c
tus civium eſt deſcriptus, qu
formam habeat, etſi non
rei ipſius dignitate, pro tenui
men noſtra non indiligenter:
nobis aggrediendum eſt, qua
ducti majores optimi atque ſap
mi homines principem unu
blicę præeſſe voluerunt: necn

dicendum, quibus temporibus ac qualis fuerit hujus principis præficiendi origo. Neminem puto latere, id quod à nobis ſæpius hoc opuſculo eſt repetendum, civitatem civilem quandam ſocietatem eſſe, quæ per ſe ſufficiat ad bene beateq; vivendum. Omnem vero ſocietatem unitate quadam contineri, quis ambigat? contra autem diſtractione diſſolvi. Quo effectum eſt, ut diſcordia civilique diſſidio, maximæ & opulentiſſimæ civitates brevi corruerint, funditusque everſæ ſint. unitas vero commodo contineri non poteſt, niſi ab uno, qui multitudini civium ac univerſis magiſtratibus, quibus privatæ quædam functiones ſint demandatæ, præſit, atque multitudinem quodammodo diffluentem colligat, ac in unum conciliet. quod philoſophi ſummi ac præcipui naturæ indagatores, cum in univerſi conſtitutione, tum etiam in microcoſmo, id eſt animali, animadvertere. Nam proſpexerunt, in hac rerum univerſitate multos ac difformes, prout ſcilicet uniuscujuſq; natura fert, motus ab uno, cœleſti inquam, contineri, ac diuturno: omnes etiam cauſas ab una prima omnium cauſa: demum in uno animali plurima ac longe diverſa membra, quorum functiones

dicendum, quibus temporibus ac qua-
lis fuerit hujus principis præficiendi
origo. Neminem puto latere, id quod à
nobis sæpius hoc opusculo est repeten-
dum, civitatem civilem quandam so-
cietatem esse, quæ per se sufficiat ad
bene beateq; vivendum. Omnem vero
societatem unitate quadam contineri,
quis ambigat? contra autem distractio-
ne dissolvi. Quo effectum est, ut discor-
dia civilique dissidio, maximæ & opu-
lentissimæ civitates brevi corruerint,
funditusque eversæ sint. unitas vero
commodo contineri non potest, nisi
ab uno, qui multitudini civium ac uni-
versis magistratibus, quibus privatæ
quædam functiones sint demandatæ,
præsit, atque multitudinem quodam-
modo diffluentem colligat, ac in unum
conciliet. quod philosophi summi ac
præcipui naturæ indagatores, cum in
universi constitutione, tum etiam in
microcosmo, id est animali, animad-
vertere. Nam prospexerunt, in hac re-
rum universitate multos ac difformes,
prout scilicet uniuscujusq; natura fert,
motus ab uno, cœlesti inquam, conti-
neri, ac diuturno: omnes etiam causas
ab una prima omnium causa: demum
in uno animali plurima ac longe di-
versa membra, quorum functiones
variæ

variæ difformesque sint: u
anima & unico membro, c
cet, comprehendi, atque in
quandam colligi: pari pro
ratione multitudo civium
legibus instituta, ut unum
præsidem velit, cui bonum
omnium ac unionis civilis
dæ cura præcipue incumbat,
cujusque civis tum privati,
stratu fungentis actiones ta
ultimum finem & præcipu
referri debent: nimirum d
potest conservari, sed in div
distracta decidet. quod ut n
culpa aut injuria contingat
lorum quidem sedulitate
prium privatumque mun
necessarium erit, quum con
num nulli præcipue sit der
Cape rei frumentariæ præf
tissimum in hanc curam
ut eorum opera magna fr
pia ex omnibus partibus i
urbem, sitque tritici anno
hoc fortasse publicis vecti
ciet. Navalis quoque rei pr
pulcherrimum habemus,
ratione maxime studebun
plurimas triremes ædifice
que bellicis & nauticis i

exornent egregie, atq; pecunias publicas undique coactas in eum usum expendant: ex qua forsitan sedulitate reliqui reditus publici, & reficiendis arcium & oppidorum mœnibus & custodibus regionum satis esse non poterunt. quamobrem solutis compagibus respublica distracta dilabitur, non culpa, sed studio civium, dum quisq; perquam egregie munus suum obire studet. quod si hisce incōmodis effici videtur, ut operæprecium sit boni communis curam alicui præcipue demandare, cujus officium nullum privatum sit, sed solum moderetur ac dirigat cujusque functionem ad commune bonum,& ad reipubl. unionem: pluribus æque hoc negotium cōmitti non reor è re civitatis esse. Etenim id quod pariter plures curant, omnes pariter negligunt (quod inquit Aristoteles) dum nulli præ aliis fraudi dari potest,si quid perperam agatur: ut interim omittam simulationem ac simultates, quæ inter pares plerumque esse solent. sin vero unus huic rei præficiatur,qui temporaneum hunc magistratum gerat, ut puta annuum aut semestrem, non autem quoad vixerit: hic nimirum bene secum agi putabit, si tantisper respublica fæliciter agat, donec defunctus fuerit
magi-

exornent egregie, atq; pecunias publicas undique coactas in eum usum expendant: ex qua forsitan sedulitate reliqui reditus publici, & reficiendis arcium & oppidorum mœnibus & custodibus regionum satis esse non poterunt. quamobrem solutis compagibus respublica distracta dilabitur, non culpa, sed studio civium, dum quisq; perquam egregie munus suum obire studet. quod si hisce incōmodis effici videtur, ut operæprecium sit boni communis curam alicui præcipue demandare, cujus officium nullum privatum sit, sed solum moderetur ac dirigat cujusque functionem ad commune bonum, & ad reipubl. unionem: pluribus æque hoc negotium cōmitti non reor è re civitatis esse. Etenim id quod pariter plures curant, omnes pariter negligunt (quod inquit Aristoteles) dum nulli præ aliis fraudi dari potest, si quid perperam agatur: ut interim omittam simulationem ac simultates, quæ inter pares plerumque esse solent. sin vero unus huic rei præficiatur, qui temporaneum hunc magistratum gerat, ut puta annuum aut semestrem, non autem quoad vixerit: hic nimirum bene secum agi putabit, si tantisper respublica fæliciter agat, donec defunctus fuerit magi-

magistratu, securus quid postm
sit eventurum, ac quo res casu
Quare contingit, ut male pleru
res cedat. id quod certissimo
mento compertum esse potest,
risque rebuspublicis sumpto, q
gubernationis genere nostris t
ribus usæ sunt. Ideo à nostra
sapientissime institutum fuit, u
republica constitueretur quæd
cies regiæ gubernationis, adeo
temperata, ut quovis incomn
periculo, quæ reipublicæ imm
possent, amotis, utilitate vero
modo, quod regia gubernatic
solet, accito, nihil relictum ess
tur, quod sit desiderandum,
rempublicam liberrimam, &
præsidem haberemus. Vnus e
ceps eligitur, qui etiam hab
nomen. is quoad vixerit, r
præest, præcipue curam boni
nis habet, quo maxime civit
tineri superius à nobis efficac
probatum esse reor. Hujus
privata functio, nulla etiam
versa republ., cujus expers e
hic cum unumquemq; priva
etiam quoscunque magistra
bet in officio continere, at
tione moderari, ut veluti qu

monia omnia consonent communi bono, atque ad unionem civilem referantur: ne qua scilicet functio sive nimia sedulitate magis quam opus sit intenta, aut negligentia remissa utilitati communi officiat. hoc igitur est principis munus, ut tanquam in quadam reipublicæ specula positus conspiciat, quid unusquisque rerum agat, eorum præsertim qui fuerint præditi publica authoritate: ac si quem perspiciat qui officio suo desit, accersitum coram universo collegio verbis primum castiget, ac, si res ita tulerit, adhibitis Advocatoribus, seu decem-virum præfectis, mandet culpam ejus dignosci, ac de consilii sententia puniri. Ipse quoque dux si velit, cum Advocatoris tum præfecti decem-virum authoritate uti potest, atque de cujusque crimine & de mulcta infligenda ad consilium referre. Id quo more fieri soleat, infra docebimus, quum de judiciis criminum agemus. Eam enim princeps obtinet potestatem, ut in quovis civium collegio sese adjungere collegam magistratui præsidi, parque cum aliis præfectis jus habeat: ut hac potissimum ratione omnibus consulere queat. verum potestas hæc adeo est legibus cóntracta, ut nihil solus possit, aliis magistratibus

stratibus adjunctis non amplius ritatis obtineat, quam quivis u rum, qui eo magistratu fung Quinetiam magistratuum ju modicum est, ut nullus tamen mus quicquam statuere possit alicujus momenti haberi debe de consilii sententia, sed de his luculenter dicetur. In quovis p consilio princeps tanquam ill unus unius tantum suffragii ju in magno item consilio in co omnium civium dum comiti stratuum fiunt, neque gentili consanguineo competitori s potest. verum eodem pariqu cum omnibus utitur. Ex his ig to quemcunque facile intelle Venetorum principi omnem ptam esse facultaté principatu di, & pro tyranno se gerendi. diuturna, quin potius vetusti suetudine, vel à primis origini ad hæc usque tempora perd inolevit, ac confirmata est, ut nus urbi Venetæ timendum principem reipublicæ libert unquam negocium facessere Verum enimvero cum maxi res ac ingentem sollicitudin absque mercede ulla univer

essent, potestatis dispendium principi repensum est adhibitis honore, dignitate, ac specie regia. Nam ornatus corporis regius est, purpurea enim veste, aut aurea semper utitur. Capite gestat, velamen linteum pro regio Diademate, supra quod & gestat capitium purpureum limbo aureo ornatum, cujus pars quæ occiput tegit, in cornu formã assurgit. sedem in suggestu habet veluti regiam omnes cives cum privati tum magistratum gerẽtes detecto capite ac stantes sedentem principem alloquuntur: honoris id hac tempestate præcipuum signum. Nulli princeps assurgit. Cunctæ epistolæ reipubl. sub nomine ipsius prodeunt obsignanturque. Orator quivis, prætor, præfectus, aut quilibet alius qui ad senatum scribere voluerit literas, ad principem destinat: decretorum, legum, ac senatusconsultorum promulgationes nomine principis fiunt. Nummi omnes tam aurei quam argentei cum nomine ac figura principis excuduntur. Tandem ut paucis absolvam, ubique regis speciem intueri possis, potestatem vero nusquam; sapientissime & hoc quidem in republica Veneta, ut cætera omnia, constitutum fuisse, nullus sanæ mentis inficiari ausit. Nam hac honoris mercede labori-

essent, potestatis dispendium principi repensum est adhibitis honore, dignitate, ac specie regia. Nam ornatus corporis regius est, purpurea enim veste, aut aurea semper utitur. Capite gestat, velamen linteum pro regio Diademate, supra quod & gestat capitium purpureum limbo aureo ornatum, cujus pars quæ occiput tegit, in cornu formi assurgit. sedem in suggestu habet velut regiam omnes cives cum privati tum magistratum gerẽtes detecto capite astantes sedentem principem alloquuntur: honoris id hac tempestate præcipuum signum. Nulli princeps assurgit. Cunctæ epistolæ reipubl. sub nomine ipsius prodeunt obsignanturque. Orator quivis, prætor, præfectus, aut quilibet alius qui ad senatum scribere voluerit literas, ad principem destinat: decretorum, legum, ac senatusconsultorum promulgationes nomine principis fiunt. Nummi omnes tam aurei quam argentei cum nomine ac figura principis excuduntur. Tandem ut paucis absolvam, ubique regis speciem intueri possis, potestatem vero nusquam: sapientissime & hoc quidem in republica Veneta, ut cætera omnia, constitutum fuisse, nullus sanæ mentis inficiari ausit. Nam hac honoris mercede laborio-

boriosum alioquin principis mu[illegible] pendere, quod solum virtutis pr[illegible] esse vulgus prędicat, & summi p[illegible] phi prodidere. Ex quibus Aristo[illegible] Ethicis inquit: Quum hi qui r[illegible] sancte magistratum gerant, non [illegible] aliorum utilitati consulant, nu[illegible] ratione ęquum eis prçmium trib[illegible] se, prçterquam ut honore alios a[illegible] lant. Præterea magnopere facit [illegible] principis dignitas, ut quicunqu[illegible] & castigationẽ ejus maxime ve[illegible] & injuncta munera majori sed[illegible] perficiat. Adjuncti sunt princ[illegible] consiliarii, ex senis tribubus i[illegible] divisa est universa civitas, dele[illegible] singulis scilicet singuli. hi octim[illegible] magistratum gerunt, perpetu[illegible] principi assident, omnia cum p[illegible] audiunt, nullæ literæ publicæ [illegible] nisi ex sententia quatuor cons[illegible] rum, qui etiam nomina sua li[illegible] scribunt: non his tamen quę prç[illegible] sed illis quas scribæ reipublicę p[illegible] scripserunt, atque post exemp[illegible] servant. In qua quidem re illud [illegible] quaquam est prætereundum, [illegible] literas, quæ non ex decreto [illegible] sed jussu principis & consiliario[illegible] datæ sunt ad quempiam, ut r[illegible] momenti & modicæ esse auct[illegible]

Illud namque sæpius est nobis repetendum, omne jus omnemque potestatem consiliis esse duntaxat attributam: nullum vero magistratum per se amplam potestatem obtinere. sed de consiliariis infra dicetur. Nunc ad principem, seu ducem malueris appellare, oratio redeat. Hac igitur specie regia principi adfixa, cum plerumq; privatæ opes satis futuræ non essent ad tuendam eam dignitatem atque ad eum locum honestandum, ex publico ærario constituta sunt in singulos annos duci tria millia & quingenti aureorum nummum. ac ne fortasse quisquam paulo avarior in rem familiarem, neglecta dignitate atque utilitate publica, eam pecuniæ summam converteret, injuncta sunt illi munera quædam, quæ suis impensis obeat, quibus & dignitati ipsius & reipublicæ usui consuleretur. quæ si ut pecuniis parcat, negligat, hæredibus adeo ingens pecuniæ mulcta est imposita, ut dum rei familiari augendæ princeps studere voluerit, & hæredibus prodesse, magnam ejus jacturam facturus sit, si ob avaritiam dignitati suæ defuerit: præterquam quod hæreditariam quandam ignominiam & dedecus posteris relicturus est. Complures stipatores alit, inermes tamen,

Illud namque sæpius est nobis repetendum, omne jus omnemque potestatem consiliis esse duntaxat attributam: nullum vero magistratum per se amplam potestatem obtinere. sed de consiliaris infra dicetur. Nunc ad principem, seu ducem malueris appellare, oratio redeat. Hac igitur specie regia principi adfixa, cum plerumq; privatæ opes satis futuræ non essent ad tuendam eam dignitatem atque ad eum locum honestandum, ex publico ærario constituta sunt in singulos annos duci tria millia & quingenti aureorum nummum. ac ne fortasse quisquam paulo avarior in rem familiarem, neglecta dignitate atque utilitate publica, eam pecuniæ summam converteret, injuncta sunt illi munera quædam, quæ suis impensis obeat, quibus & dignitati ipsius & reipublicæ usui consuleretur. quæ si ut pecuniis parcat, negligat, hæredibus adeo ingens pecuniæ mulcta est imposita, ut dum rei familiari augendæ princeps studere voluerit, & hæredibus prodesse, magnam ejus jacturam facturus sit, si ob avaritiam dignitati suæ defuerit: præterquam quod hæreditariam quandam ignominiam & dedecus posteris relicturus est. Complures stipatores alii, inermes tamen, serici

sericis vestibus semper utitur. domum habitat aulæis mirifice instructam, supellectilis argenteæ copiam habet: cæteraq; id genus, quæ principi viro conveniunt. Singulis annis quater prandium parat, sexaginta & amplius civibus, laute atque opipare instructum. qua in re pervetustum Lacedæmoniorum morem atque Cretensium (quorum respubl. illustres fuere) moderatum tamen majores nostri in hanc nostram rempubl. transtulere. Nam cum summopere faceret ad benevolentiam civium conciliandam conventus civium frequens, convivia quædam publica impensis ærarii fieri statuerunt tum Lacedæmonii tum Cretenses. ad quæ cum cives convenirent, & unusquisque facile quemcunque dignoscere poterat, & necessitudine quadam arctiori ex consuetudine illa communi invicem vinciebantur. verum cum omnes promiscue convenirent, necesse erat plerunque in conviviis illis tumultus & turbationes suscitari: quumque ii quorum ea cura erat, pro se quisque cives laute excipere vellet, pecuniæ publicæ magnam jacturam faciebant. Quapropter castigatione & modo adhibito vetus illud institutum & ad Venetos deductum est, omneque id negotium

tium principi demandatum. Quater ergo ſingulis annis cives à principe adhibentur, lautis ſane ſed non invidioſis epulis. nec unuſquiſque promiſcue accedit, ſed hi tantum quos princeps aſciverit, præter conſiliarios & Advocatores præfectos quadraginta-virûm ac decem-virûm prę ſides, qui jure quodam eorum magiſtratuum ſemper cõviviis principum interſunt. cæteri cives omnes invitati accedunt. Hac autem ratione quatuor hæc convivia diſtributa ſunt, ut ſeniores digniores que cives invitati, circa brumam die divo Stephano protomartyri dicato ſummo mane conveniant in ædes publicas, habitationi principum deſtinatas, ac ſolenni pompa domo principem deducant in ædem divi Marci: ſimulque ibi ſacris interſunt, quibus peractis ad ædes ſuas principem reducunt, ibique ſimul epulantur. Aprili etiam menſe die Marci Evangeliſtæ, cujus numen Veneti præcipuum habent, & quem patronum ſibi aſciverunt, poſteaquam ejus reliquiæ ex Alexandria Ægypti civitate illuſtri Venetias delatæ ſunt, cives ætate & dignitate minoris invitati à principe eodem more ac pompa celebratis ſacris ad principis prandium ſe conferunt. Aſcenſionis quoque feſto,

tium principi demandatum. Quater ergo singulis annis cives à principe adhibentur, lautis sane sed non invidiosis epulis. nec unusquisque promiscue accedit, sed hi tantum quos princeps asciverit, præter consiliarios & Advocatores præfectos quadraginta-virûm ac decem-virûm præsides, qui jure quodam eorum magistratuum semper cóviviis principum intersunt. cæteri cives omnes invitati accedunt. Hac autem ratione quatuor hæc convivia distributa sunt, ut seniores digniorésque cives invitati, circa brumam die divo Stepnano protomartyri dicato summo mane conveniant in ædes publicas, habitationi principum destinatas, ac solenni pompa domo principem deducant in ædem divi Marci: simulque ibi sacris intersunt, quibus peractis ad ædes suas principem reducunt, ibique simul epulantur. Aprili etiam mense die Marci Evangelistæ, cujus numen Veneti præcipuum habent, & quem patronum sibi asciverunt, posteaquam ejus reliquiæ ex Alexandria Ægypti civitate illustri Venetias delatæ sunt, cives ætate & dignitate minoris invitati à principe eodem more ac pompa celebratis sacris ad principis prandium se conferunt. Ascensionis quoque festo, quo

quo die nundinæ Venetiis fiunt, bentur à principe hi, qui virilem tem attigerunt. Hi item summo deducunt domo ducem, simul co dunt navem quam ornatissime a usus constructam, (quam Vene centaurum vocant) æstuariaq; cum primum liberum apertum mare intueri licet, antiquorum P cum beneficio, qui hanc rempub pro rebus quamplurimis fortite gregie contra cõmunes nominis stiani hostes gestis honestare runt, princeps jacto annulo au mare inquit, totidem fere verbis signum veri perpetuiq; imperii nulo mare desponsare. his adc ab urbis præsule cærimoniæ qu quibus peractis descendunt in divo Nicolao dicatam, vetustar & quæ in littore condita est, qu re ab æstuariis disterminat. ibi mysteria celebrantur: quibus rit ctis conscensa rursus navi Vene versi principem domum reduc mulque convivantur. Quarto pertinent ad juvenes cives, q decimo Calendas Iulias die dic & Modesto martyribus, solen pa cum principe ad eorum te accedunt, quod quidem tem

ultra rivum magnum, qui urbem mediam dividit, eſt ſitum, qui quidem rivus jungitur ponte ſupra triremes ædificato, pro temporis ratione, ne immenſo fere circuitu iter illud conficiendum foret. Templum igitur inviſunt, ſacris interſunt, ac demum à principe domum reducto lauto ſane excipiuntur convivio. Atque convivio frequenter adhibentur & ſaltatores & mimi, necnon cantores egregii, qui convivas oblectant: intermiſcentur interdum ludi nonnulli, qui mirifice capiant ſpectatores. ſic igitur vetus illud inſtitutum in Venetam rempublicam conceſſit, moderatum tamen. nam hac ratione cujuſcunque fere ordinis cives, pares tamen cum paribus ad epulas accerſuntur. ſicque cum dignitate principis, tum etiam maxime conciliandis invicem civibus egregie conſultum eſſe videtur. Cæterum quoniam patricii ſingulo quoque anno hiſce epulis honeſtari non queunt, ne ullus præteritus videatur, veteri inſtituto ac lege conſtitutum eſt, ut hyeme unicuique civi, qui in majori conſilio ſuffragandi jus habeat, à principe mittantur quinque marinæ anates, veluti convivii quædam publici portio, quod etiam ad conciliandos cives Duci non parum facere

ultra rivum magnum, qui urbem mediam dividit, est situm, qui quidem rivus jungitur ponte supra triremes ædificato, pro temporis ratione, ne immenso fere circuitu iter illud conficiendum foret. Templum igitur invisunt, sacris intersunt, ac demum à principe domum reducto lauto sane excipiuntur convivio. Atque convivio frequenter adhibentur & saltatores & mimi, necnon cantores egregii, qui convivas oblectant: intermiscentur interdum ludi nonnulli, qui mirifice capiant spectatores. sic igitur vetus illud institutum in Venetam rempublicam concessit, moderatum tamen. nam hæc ratione cujuscunque fere ordinis cives pares tamen cum paribus ad epulas accersuntur. sicque cum dignitate principis, tum etiam maxime conciliandis invicem civibus egregie consultum esse videtur. Cæterum quoniam patricii singulo quoque anno hisce epulis honestari non queunt, ne ullus præteritus videatur, veteri instituto ac lege constitutum est, ut hyeme unicuique civi, qui in majori consilio suffragandi jus habeat, à principe mittantur quinque marinæ anates, veluti convivii quædam publici portio, quod etiam ad conciliandos cives Duci non parum facere

facere censeri potest. hisce impen
sumitur magna pecuniæ pars,
ærario principi quotannis nume
Quo fit, ut etiamsi velit dux a
nequeat tamen ullis avaritiæ so
fœdare dignitatem atque amp
nem loci quem tenet. Hoc loc
niam fere omnis potestas atque
ritas principis est à nobis explica
ferre operæprecium est, quo init
busve temporibus ducis hujusce
dì Venetiis consilium initum fu
demum, quænam sit ratio co
rum in duce eligendo. A prima
urbis origine cum quique nob
Venetæ provinciæ cives, Aquile
tino, Concordia, Opitergio
ac plerisq; aliis civitatibus amp
atque opulentissimis Hunnoru
petu eversis, qui rege Attila du
ximam Italiæ cladem attulere
æstuaria matris Adriatici cōve
in quibus postea Veneta urbs
est, ac in vicinioribus locis patri
liquerant, unusquisque sedes
fuissent, ædificata fuere circiter
viginti oppida, partim in lit
quod interiora æstuaria claudi
tim in tumulis quibusdam, qu
stuariis eminebant. ac primi
cum ea oppida neque per se sa

nita essent, neque navigiorum copia alicui oppido tanta suppeteret, ut piratis ac prædonibus pro se quisque obsistere posset, optimum fore censuere, si de omnibus in communi consulerent, cum omnium eadem etiam fortuna esset: ac communi consilio prospicerent, cum annonæ, tritici, vini, frugumque omnium, quæ victui necessariç sunt, tum maxime propriorum larium securitati: ne quam injuriam seu detrimentum acciperent à piratis, quibus oppidis nondum satis munitis expositi erant. Quamobrem cum prius unumquodque oppidum prçfectum ac præsidem sibi ex suis civibus delegisset, quem tribunum vocabant, cõstitutum est inter omnes, ut certis diebus tribuni hi convenirent, ac de re communi decernerent. Paulo post experientia compertum est, cum nulli ex aliis præcipue cura hæc incumberet, ac propterea multa incommoda paterentur, commodissimam & utilissimam rem omnibus fore, si uni cupiam præ cæteris cõmunis boni procuratio demandaretur, quem omnes alii uti principem agnoscerent. Itaque decretum est omnium oppidorum consensu, ut dux seu princeps unus eligeretur: huic principio constituta est sedes in oppido

Heraclæa

nita essent, neque navigiorum copia alicui oppido tanta suppeteret, ut piratis ac prædonibus pro se quisque obsistere posset, optimum fore censuere, si de omnibus in communi consulerent, cum omnium eadem etiam fortuna esset: ac communi consilio prospicerent, cum annonæ, tritici, vini, frugumque omnium, quæ victui necessariæ sunt, tum maxime propriorum larium securitati: ne quam injuriam seu detrimentum acciperent à piratis, quibus oppidis nondum satis munitis expositi erant. Quamobrem cum prius unumquodque oppidum præfectum ac præsidem sibi ex suis civibus delegisset, quem tribunum vocabant, cõstitutum est inter omnes, ut certis diebus tribuni hi convenirent, ac de re communi decernerent. Paulo post experientia compertum est, cum nulli ex aliis præcipue cura hæc incumberet, ac propterea multa incommoda paterentur, commodissimam & utilissimam rem omnibus fore, si uni cupiam præ cæteris cõmunis boni procuratio demandaretur, quem omnes alii uti principem agnoscerent. Itaque decretum est omnium oppidorum consensu, ut dux seu princeps unus eligeretur: huic principio constituta est sedes in oppido Heraclea

Heraclea nuncupato. situm i[illegible] intimis æstuariis, in insula qua[illegible] xta Planis fluminis ostium, qua[illegible] temporibus alluvione fluvii co[illegible] conjuncta est. Postmodum v[illegible] locus is non satis idoneus vi[illegible] nam cum in recessu eo esset, sæp[illegible] ro priusquam mali fama eo p[illegible] set, piratæ jam intra æstuaria [illegible] rant, ac vel imprudentes op[illegible] oppresserant, vel navigia dirip[illegible] idcirco statuerunt, satius fore, relicta Heraclea Melamocum [illegible] dere, oppidum in medio litto[illegible] ex quo dux facile præsentire p[illegible] quid insidiarum à piratis strue[illegible] parvo negocio adesse ubicun[illegible] fuisset. Demum quo tempore cladem & servitutem eleme[illegible] Venetæ urbis minaretur, o[illegible] Rivoaltum, ex quibuscunque concessissent, principis etiam loci translata est: quo cunctis nis convenientibus in eam an[illegible] nem quam cernimus Veneti[illegible] vere sic igitur perpetuo quo[illegible] nore à primis statim urbis o[illegible] unus princeps reipublicæ Ven[illegible] fuit. primi illi aliquam major[illegible] ritatis fuere. postea verò usu paulatim institutis ac leg[illegible]

testas principis ad hanc quam cernimus temperationem deducta fuit. Ratio vero eligendi ducis, qui priori vita functo successurus sit, primum quidem simplex fuit. nam cum majores nostri singulari quadam bonitate prędit fuerint, atque ab ambitione penitus alieni, unusquisque pro se eam sollicitudinem recusabat. quapropter acclamatione populi, is qui omnium optimus ac prudentissimus haberetur, princeps renunciabatur. Post prima ea tempora, aucta civitate & populo ampliore effecto, inutile fore reipublicæ visum est, si temeritati atque auræ populari res tam magna commissa esset. decretum itaque est, ut eligerentur undecem-viri omnium probatissimi, qui creandi ducis potestatem haberent. demum quum aliquantum simul cum imperio etiam ambitio excrevisset, instituta sunt singularia quædam comitia, ac perplexa quædam ducis eligendi ratio inventa. hanc nos ne quid incœpto operi desit, paucis exponemus. Defuncto principe ac justis actis pie honorificeque, consiliarii qui interregni illius tempore se in sedes publicas habitationi principis destinatas continuo post principis obitum receperunt, Magnum consilium vocant. in eo primo

post

testas principis ad hanc quam cernimus temperationem deducta fuit. Ratio vero eligendi ducis, qui priori vita functo successurus sit, primum quidem simplex fuit. nam cum majores nostri singulari quadam bonitate præditi fuerint, atque ab ambitione penitus alieni, unusquisque pro se eam sollicitudinem recusabat. quapropter acclamatione populi, is qui omnium optimus ac prudentissimus haberetur, princeps renunciabatur. Post prima ea tempora, aucta civitate & populo ampliore effecto, inutile fore reipublicæ visum est, si temeritati atque auræ populari res tam magna commissa esset. decretum itaque est, ut eligerentur undecem viri omnium probatissimi, qui creandi ducis potestatem haberent. demum quum aliquantum simul cum imperio etiam ambitio excrevisset, instituta sunt singularia quædam comitia, ac perplexa quædam ducis eligendi ratio inventa. hanc nos ne quid incœpto operi desit, paucis exponemus. Defuncto principe ac justis actis pie honorificeque, consiliarii qui interregni illius tempore se in sedes publicas habitationi principis destinatas continuo post principis obitum receperunt, Magnum consilium vocant. in eo primo

post

post interitum ducis, conven
tione comitiorum, quam supr
vimus, quinque cives creantu
functi principis res gestas d
scrutari debeant, ac de consili
tia, si quid ab eo contra leges
ta sit factum, rescindant. si à c
etiam munus acceperit, ac sta
perceperit impensæ. ea hisce refe
irrogatur hæredibus à consilio
quam leges jusserint. Pecuniar
eaque summa æris de hæredita
cipis publicatur, atque in æra
fertur. Eisdem comitiis eligunt
que alii cives, qui eodem m
quo renunciati sunt, recipiu
conclave comitio adjunctum
inde discedunt, antequam int
consultata, quid ipsis in potest
cipis immutandú, tollendum,
dendum videatur. Re inter eo
iterum cogitur consilium, qu
egrediuntur illi è conclavi (n
non licet) ac suam quisque sen
ad consilium refert de princi
ac universis civibus disceptan
fragiis decernitur, id quod m
reipublicæ usui fore visum fue
cretum inter leges, quas prin
vare debeant, statim constitu
pis potestate reponitur. Postri

K 2

perplexa illa comitiorum ratio, quibus princeps creari solet. conveniunt itaque cives omnes, qui triginta annos excesserint. nam juniores eaque ætate minores veteri reipublicæ instituto ad ea comitia non admittuntur. numerantur deinde universi cives, ac totidem globuli in urnam conjiciuntur, quot cives fuerint. ex his triginta sunt aurei, cæteri omnes argentei. ea urna statuitur ante suggestum comitii ubi consiliarii resident. astat urnæ puerulus educendis sortibus: subsellia civium vocantur. ad eam urnam accedunt omnes, eo quo sederunt ordine. nullus autem, quod tamen in aliis comitiis fieri consuevit, in urnam manũ imponit, sed puer qui astat pro singulo quoque globulum unum educit. Ii quibus argẽteus obtigerit, statim egrediuntur comitium. at is cui sors faverit, educto aureo globulo, à scriba alta voce pronunciatur. Continuo ille in certum conclave recedit: ejus vero gentiles & consanguinei omnes arcta necessitudine conjuncti ex suo quisque loco assurgit: considentque in partem atrii universi. numerantur ibidem, ac totidem globuli argentei ex urna extrahuntur: exceduntque hi ex comitio. hoc pacto triginta, quibus sortis bene-

perplexa illa comitiorum ratio, quibus princeps creari solet. conveniunt itaque cives omnes, qui triginta annos excesserint. nam juniores eaque ætate minores veteri reipublicæ instituto ad ea comitia non admittuntur. numerantur deinde universi cives, ac totidem globuli in urnam conjiciuntur, quot cives fuerint. ex his triginta sunt aurei, cæteri omnes argentei. ea urna statuitur ante suggestum comitii ubi consiliarii resident. astat urnæ puerulus educendis sortibus: subsellia civium vocantur. ad eam urnam accedunt omnes, eo quo sederunt ordine. nullus autem, quod tamen in aliis comitiis fieri consuevit, in urnam manū imponit, sed puer qui astat pro singulo quoque globulum unum educit. Ii quibus argēteus obtigerit, statim egrediuntur comitium. at is cui sors faverit, educto aureo globulo, à scriba alta voce pronunciatur. Continuo ille in certum conclave recedit: ejus vero gentiles & consanguinei omnes arcta necessitudine conjuncti ex suo quisque loco assurgit: considentque in partem atrii universi. numerantur ibidem, ac totidem globuli argentei ex urna extrahuntur: exceduntque hi ex comitio. hoc pacto triginta, quibus sortis beneficio

ficio aureus globulus obtigerit,
tur ex universo civium cœtu. qu
acto consilium dimittitur. Pos
omnes discessere, triginta illi è co
egrediuntur, ac coram consilia
nuo sortem subeunt, ac ex trigi
novem quibus sors faverit el
fiunt, cæterisque dimissis in co
secedunt, huic muneri destinati
que soli concluduntur, nullo
nec ministro admisso: nulli c
eos alloquendi, neque inde d
possunt, priusquam quadragin
elegerint: nullusq; referri pote
electus, nisi sex suffragia tulerit
ut quatuor refragantibus nu
ctus pronūciari queat, quum
quadraginta hosce viros elege
internuncium custodem ac ja
publicum certiores consilia
ciunt, se munus suum obiisse
gio consiliarii, nisi hora diei fu
de intempestiva, consilium r
vocant. Postquam cives omn
riam convenere, profertur sy
ex conclavi, in qua nomina
sunt civium electorum. Ac se
mus ascenso suggestu magna
nunciat quadraginta designa
horum quisque si interfuerit,
mum audierit se pronūciari,

confederat surgit, & ad suggestum consiliariorum concedit, indeque in conclave destinatum. sin autem eorum quispiam absens fuerit, confestim à consiliario uno ac item ab uno quadraginta-virûm præfecto vel per totam urbem conquiritur. Inventus ab iisdem magistratibus primum in comitium, ac deinde in conclave ad collegas deducitur, nulla interius præstita facultate aliquem conveniendi aut alloquendi, ne ulla ambitioni occasio, aut aditus in his comitiis concedatur, quæ sanctissima omnium majores nostri esse voluerunt. hac ratione quadraginta cives designati improvisi conveniunt, cum primumque id faciunt, e vestigio dimittitur cõsilium. tunc quadraginta hi egrediuntur conclave, ac in atrium comitii amplissimum consiliarios adeunt: ibique eodem sortium modo quem supra retulimus, duodecim ex ipsis decernuntur: viginti & octo qui supersunt ex quadraginta-viris repudiatis. hi XII. viginti quinque viros eligunt, quorum quisque necesse ut octo suffragia ferat, paucioribus namque nullus eligi potest. re expedita consiliarios per internuncium admonent. hi si tempestiva hora fuerit, consilium cogunt, modoque in nullo à

supe-

confederat surgit, & ad suggestum consiliariorum concedit, indeque in conclave destinatum. sin autem eorum quispiam absens fuerit, confestim à consiliario uno ac item ab uno quadraginta-virûm præfecto vel per totam urbem conquiritur. Inventus ab iisdem magistratibus primum in comitium, ac deinde in conclave ad collegas deducitur, nulla interius præstita facultate aliquem conveniendi aut alloquendi, ne ulla ambitioni occasio, aut aditus in his comitiis concedatur, quæ sanctissima omnium majores nostri esse voluerunt. hac ratione quadraginta cives designati improvisi conveniunt, cum primumque id faciunt, e vestigio dimittitur cōsilium. tunc quadraginta hi egrediuntur conclave, ac in atrium comitii amplissimum consiliarios adeunt: ibique eodem sortium modo quem supra retulimus, duodecim ex ipsis decernuntur: viginti & octo qui supersunt ex quadraginta-viris repudiatis. hi XII. viginti quinque viros eligunt, quorum quisque necesse ut octo suffragia ferat, paucioribus namque nullus eligi potest. re expedita consiliarios per internuncium admonent. hi si tempestiva hora fuerit, consilium cogunt, modoque in nullo à

supe-

superiori dispari xxv. illi impr
guntur ac dimisso consilio ec
nere sortis novem eliguntur, s
reliqui descendunt. novem h
ginta quinque creant, sex ite
giis, qui pari pacto coacto c
scriba pronuntiantur, & in
coguntur. ii sortis ejusdem
rediguntur ad undecim,. qu
quadraginta unum-viros ex
senatoribus. qui continuo q
nunciati fuerint, secedunt i
destinatum: hique ducis del
cultatem obtinent. non ta
ejusdem familiæ aut arcta n
ne conjunctos in hanc electi
sem admitti leges sinunt, qu
petuus est apud Venetos in
magistratibus. tam perplexa
tiplicem eorum comitiorũ
majores nostri sapientissimi
mi homines esse voluerunt,
multitudo omnino expers
statis ducis creandi. Nam pr
electores sorte fiunt, quæ o
vibus par est: post eum ord
cuere sorti electionem, ita
electio sortem antecelleret.
que favere sors potest, nisi ju
ris ordinis fuerit comprob
postremo ordine nihil sort

runt: non enim putavere omnes qui principem electuri essent, sortium temeritati esse committendos. ideoque neq; multitudo omnino expers est hujusce autoritatis, neque etiam omnino jus hoc tributum est multitudini imperitæ, apud quam plerunque inanis quædam aura plus potest, quam optimorum ac sapientissimorũ judicium. Præterea cum nulli certi sint principis electores, sed res omnis ex eorum sententia pendeat, qui sortis beneficio usi sint, nullus ambitioni est locus. nam fieri facile potest ut hi nullum jus sint habituri, quos tu egregie ambieris. Nunc ad rem redeo. Peracta tandem ratione comitiorum, quum jam creati fuerint quadraginta unus viri principis electores, statim omnes nullo interea civium salutato, nedum compellato conveniunt in eam curiam, in qua cogi Senatus solet. ibi primum omnium sancte ac pie divina mysteria celebrantur, universiq; tactis altaribus jurejurando Deo opt. ac reipublicæ pollicentur, eum sese ducem electuros, quem sanctitate, in patriam charitate, solertia, ac prudentia aliis præstantiorem esse duxerint. amotis deinde sacerdotibus soli in curia concluduntur, neque famulo, neq; quopiam alio mi-

nistro

runt: non enim putavere omnes qui principem electuri essent, sortium temeritati esse committendos. ideoque neq; multitudo omnino expers est hujusce autoritatis, neque etiam omnino jus hoc tributum est multitudini imperitæ, apud quam plerunque inanis quædam aura plus potest, quam optimorum ac sapientissimorũ judicium. Præterea cum nulli certi sint principis electores, sed res omnis ex eorum sententia pendeat, qui sortis beneficio obsint, nullus ambitioni est locus. nam fieri facile potest ut hi nullum jus sint habituri, quos tu egregie ambieris. *Nunc ad rem redeo.* Peracta tandem ratione comitiorum, quum jam creati fuerint quadraginta unus viri principis electores, statim omnes nullo interea civium salutato, nedum compellato conveniunt in eam curiam, in qua cogi Senatus solet. ibi primum omnium sancte ac pie divina mysteria celebrantur, universiq; tactis altaribus jurejurando Deo opt. ac reipublicæ pollicentur, eum sese ducem electuros, quem sanctitate, in patriam charitate, solertia, ac prudentia aliis præstantiorem esse duxerint. amotis deinde sacerdotibus soli in curia concluduntur, neque famulo, neq; quopiam alio mi-

nistro accito. tunc tres, qui cæte
tate antecesserint, veluti præfec
dent ad paratam mensam qu
ad hoc munus: super qua urna q
est constituta, ac unusquisq; elect
tat in syngrapha nomen ejus qu
cem pronunciat, ac notatam
pham in urnam jacit. injectis o
syngraphis una educitur, quæ
manũ venerat extrahentis. lect
fectis syngrapha, is cujus nom
rit, si præsens fuerit, ut plerunq
tingit, cõtinuo egreditur curia
si quis eorum existimaverit eu
minus idoneum, qui tam mag
gnitatem sustineat, aut ob qu
aliam causam, non forte è repu
ducem esse, consurgit: ac prin
deste præfatus ingenue profer
de eo cive sentiat, & quamob
tet non esse in rem patriæ, eun
fieri. cum finem is fecerit, præfe
cupatum adhibent: ac statim
re ei omnia repetuntur, qu
jecta fuerint, auctore tamen
nam sacramento antea omne
tuo se obstrinxere silentio, re
objecta ut libuerit. Deinde it
cedit è curia. quod si prior
quispiam novis rationib⁹ adhu
re & accusare hominẽ velit, po

habet. novis criminationibus rursus accersitus ille respondet, sicque vicissim res tractatur, donec accusatoribus nihil amplius relictum sit. tum demum in suffragia itur. ante hęc tempora, si is vigintiquinque suffragia tulisset, nulla amplius aliorum ratio habebatur, sed statim ille dux renunciabatur. nostra tempestate in comitiis, quibus Andreas Grittus amplissimus senator creatus est dux, hæc ratio immutata est. nam licet nullus electus princeps habeatur, nisi suffragia vigintiquinque tulerit, nihilominus non sistunt in eo qui primus eum numerum suffragiorum explicaverit, ut antea fieri solebat: sed progrediuntur ad alios, ut si quispiam eum numerum suffragiorum excesserit, non prior, sed hic dux renuncietur. Postquam itum est in suffragia pro primo cujus nomen exierat, alia item syngrapha ex urna educitur, ac omnia pari procedunt passu, quo in priori servata sunt. sic in tertio, quarto, ac omnibus deinceps. quod si nullus ad eam summam suffragiorum pervenerit, nisi hora diei fuerit intempestiva, iterum eadem ratione comitia repetuntur. ac ut paucis res omnis expediatur, electoribus inde haudquaquam exire licet, neque etiam ullam

copiam

habet. novis criminationibus rursus accersitus ille respondet, sicque vicissim res tractatur, donec accusatoribus nihil amplius relictum sit. tum demum in suffragia itur. ante hæc tempora, si is vigintiquinque suffragia tulisset, nulla amplius aliorum ratio habebatur, sed statim ille dux renunciabatur. nostra tempestate in comitiis, quibus Andreas Grittus amplissimus senator creatus est dux, hæc ratio immutata est. nam licet nullus electus princeps habeatur, nisi suffragia vigintiquinque tulerit, nihilominus non sistunt in eo qui primus eum numerum suffragiorum explicaverit, ut antea fieri solebat: sed progrediuntur ad alios, ut si quispiam eum numerum suffragiorum excesserit, non prior, sed hic dux renuncietur. Postquam itum est in suffragia pro primo cujus nomen exierat, alia item syngrapha ex urna educitur, ac omnia pari procedunt passu, quo in priori servata sunt. sic in tertio, quarto, ac omnibus deinceps. quod si nullus ad eam summam suffragiorum pervenerit, nisi hora diei fuerit intempestiva, iterum eadem ratione comitia reperuntur. ac ut paucis res omnis expediatur, electoribus inde haudquaquam exire licet, neque etiam ullam

copiam habent conveniendi, au
quendi extraneum, donec vigint
que eorum in principe eligendo
venerint. quo renunciato con
consiliarii in curiam vocantur
mnium primi novum ducem sal
ac venerantur. Post id fama per
vagatur, ubique discurritur, civ
dentes conspicias: omnes supp
Deo optimo maximo petunt, u
blicæ felix faustumque id sit; fa
ac consanguinei ducis in curia
perant, novo duci gratulantur.
temporis vestigio nummi cud
cam facie ac nomine principis:
tur omnia quibus ad pompa
est. interea dux electoresque on
dem operiuntur. instructis c
descendunt è curia, ædemq; di
ei loco propinquam adeunt, a
templum magnisque opibus o
Deum optimum maximum p
nerantur, & suggestum ex po
de lapide confectum omnes as
Electorum senior verba ad
facit, denunciat creationem
cis, eumque modeste laudat
lum item dux orationem h
pauca de se prudenter præfa
turum se pollicetur omnia qu
principem deceant, bonoq;

nullius privati commodi habita ratione consulturum: ac imprimis justitiam curaturum, daturumque operam, ut æquum jus omnibus sit. non rei familiari, non labori ulli, non denique vitæ parciturum, si reipub. usui suis incommodis prospici possit. demum Deum optimum maximum, divum Marcum (sub cujus numine civitas Veneta est) atque divas omnes precatur, ut sibi faveant aspirentque læti, in tam magni muneris functione. Verba ducis universus populus magno plausu excipit. Postquam dux peroravit, descendunt omnes ex eo suggestu, ducemque ad aram maximam templi statuunt: ibique tactis evangeliis jurejurando diis immortalibus ac reip. fidem suam astringit, se nil eorum omissurum, quæ legibus dux Venetus præstare teneatur. His actis electores, qui eatenus cum duce perstiterunt, discedunt omnes: at ipse ligneum pulpitum conscendit, adscito consanguineo quopiam imprimis charo. Nautæ qui in precio habentur, pulpitum humeris attollunt, magnoque plausu insidentem ducem per totum forum divi Marci deferunt. Dux vero ex pulpito pecuniam suo nomine excusam jacit: summa nulla statuta est, sed pensatur rei familiaris copia, angustiave.

nullius privati commodi habita ratione consulturum: ac imprimis justitiam curaturum, daturumque operam, ut æquum jus omnibus sit, non rei familiari, non labori ulli, non denique vitæ parciturum, si reipub. usui suis incommodis prospici possit. demum Deum optimum maximum, divum Marcum (sub cujus numine civitas Veneta est) atque divas omnes precatur, ut sibi faveant aspirentque læti, in tam magni muneris functione. Verba ducis universus populus magno plausu excipit. Postquam dux peroravit, descendunt omnes ex eo suggestu, ducemque ad aram maximam templi statuunt: ibique tactis evangeliis jurejurando diis immortalibus ac reip. fidem suam astringit, se nil eorum omissurum, quæ legibus dux Venetus præstare teneatur. His actis electores, qui eatenus cum duce perstiterunt, discedunt omnes: at ipse ligneum pulpitum conscendit, adscito consanguineo quopiam imprimis charo. Nautæ qui in precio habentur, pulpitum humeris attollunt, magnoque plausu insidentem ducem per totum forum divi Marci deferunt. Dux vero ex pulpito pecuniam suo nomine excusam jacit: summa nulla statuta est, sed pensatur rei familiaris copia, an-

gustiave.

gustiave. ac novi ducis liberalitate [...]ctam plebs studiose colligit. tan[...] circumacto foro cum ad scalas ædi[...] publicarum principis ventum est, [...]pitum sistunt, è quo descédit princ[...] mos invaluit, ut vestes quibus du[...] indutus, vasque argenteum, in quo [...]pulo effundenda pecunia congesta [...]rat, nautis qui pulpitum humeris s[...]tum gestaverunt concedantur. [...] scalis ascensis excipitur à consili[...] qui ibidem operiebantur, & cap[...] quod principis insigne supra esse [...]mus, coronatur. hæc series est t[...] pompæ. Postridie senatu in curia[...]acto dux orationem habet, Deo a[...]tribus gratias agit, quod ad id m[...] evectus fuerit, simulque operam [...] pollicetur nullo reipubl. commod[...] futuram. ejusmodi fere oratione [...]bet coram universis civibus, [...] statim comitiis, quæ post se cre[...] ducem fiunt. Hactenus de princ[...] duce reipubl. nostræ dictum sit. [...] proximum est, ut de consiliariis [...] perstringamus, quæ tamen satis [...]ratam facient omnem illius ma[...]tus autoritatem. Assident p[...] consiliarii sex, quod supra quoq[...]mus, singuli inquam ex una[...] urbis regione. in sex etenim r[...]

ſive tribus diviſa eſt univerſa civitas. harum tres ſunt citra magnum rivum, qui mediam urbem dividit, tres vero aliæ ultra. ex unaquaque urbis regione conſiliarius unus eligitur, ea comitiorum ratione qua omnes magiſtratus creari ſuprà abunde ſatis explicuimus. magiſtratus iſte octimeſtris: ſimulque cum principe omnium quæ ad rempublicam rerum ſpectant curam habet. verum vereri admodum inſtituto univerſa comitiorum ratio conſiliariis potiſſimum incumbit. ſi qua etiam de re ad magnum conſilium referendum ſit, ejuſque autoritate ſanciendum ſit, res tota conſiliariis referentibus decernitur, utpote qui ſoli id juris obtineant. his tamen interdum adjunguntur quadraginta-virûm præfecti, quibus tamen ſolis referendi jus non eſſet. nulli præterea magiſtratui, dempto duce quem ſemper excipio, conceſſa eſt ea poteſtas. poſſunt etiam ſi eis libeat de re omni & ad ſenatum & ad decem-viros referre. Cæterum præconſultoribus ea præcipue cura demãdata eſt, ut & ſenatum cogant & ad ſenatum referant: quemadmodum & decem-virûm præfectorum officium eſt & decem-viros cogendi & ad eos referendi: de quibus à nobis infrà tractabitur.

ſive tribus diviſa eſt univerſa civitas. harum tres ſunt citra magnum rivum, qui mediam urbem dividit, tres vero aliæ ultra. ex unaquaque urbis regione conſiliarius unus eligitur, ea comitiorum ratione qua omnes magiſtratus creari ſuprà abunde ſatis explicuimus. magiſtratus iſte octimeſtris: ſimulque cum principe omnium quæ ad rempublicam rerum ſpectant curam habet. verum veteri admodum inſtituto univerſa comitiorum ratio conſiliariis potiſſimum incumbit. ſi qua etiam de re ad magnum conſilium referendum ſit, ejuſque autoritate ſanciendum ſit, res tota conſiliariis referentibus decernitur, utpote qui ſoli id juris obtineant. his tamen interdum adjunguntur quadraginta-virûm præfecti, quibus tamen ſolis referendi jus non eſſet. nulli præterea magiſtratui, dempto duce quem ſemper excipio, conceſſa eſt ea poteſtas. poſſunt etiam ſi eis libeat de re omni & ad ſenatum & ad decem-viros referre. Cæterum præconſultoribus ea præcipue cura demádata eſt, ut & ſenatum cogant & ad ſenatum referant: quemadmodum & decem-virûm præfectorum officium eſt & decem-viros cogendi & ad eos referendi: de quibus à nobis infrà tractabitur,

ctabitur. At conſiliarii amplior
ritate ſunt prediti, utpote qui in
par jus habeant cum præcon
bus, & in collegio decem-virû
illius collegii præfectis. Octo m
duci aſſident, eoque munere fu
tur quod jam explicui. Quatu
menſes interſunt, quin potius
ſunt quadraginta-viris quibus
graviores cauſæ ſunt demanda
que decernentibus judicantur,
bus ſuo quoque loco dicetur.
poſtquam de magno conſilio q
pularem ſtatum in hac repub
fert, & de principe qui regiam
nam gerit, ſi non eleganter ſa
men diligenter tractatum eſt:
tum opus poſcere videtur ut
quis partibus hujuſce guber
referamus, quæ optimatium
repræſentant. hujuſmodi nam
bernatio in Veneta civitate cæ
cile præſtat, quam ſequenti v
deo annuente integre explica

CASP. CONTARENI
Patricii Veneti
De

REPUBLICA VENETORUM.

LIBER TERTIUS.

MNIS hominum inſtitutio, ni *præpoſtera futura* ſit, naturam optimam rerum omnium parentem imitari debet. quæ cum ita totius mundi ordinem diſpoſuerit, ut res ſenſus intellectuſque expertes, ab his quæ mente præditæ ſunt, gubernentur, ac in hominum hoc cœtu, quem civitatem appellamus, ſeniores junioribus prudentia antecellant, utpote qui neque perturbationibus animi ita obnoxii ſunt ut juvenes, rerumque plurimarum quas in longiori vita experti ſunt peritiores exiſtant: ideo, quod Ariſtoteles in Politicis ait, in unaquaque republica quæ naturæ ſolertiam & ſapientiam æmulari voluerit, ſenes præficiendi ſunt ſummæ rerum: juvenum vero officium eſſe debet, ea facere quæcunque juſſerint ſenes. neque quando hoc inſtitutum maxime

ſecun-

CASP. CONTARENI Patricii Veneti De REPVBLICA VENETORVM.

LIBER TERTIVS.

OMNIS hominum institutio, ni præpostera futura sit, naturam optimam rerum omnium parentem imitari debet. quæ cum in totius mundi ordinem disposuerit, ut res sensus intellectusque expertes, ab his quæ mente præditæ sunt, gubernentur, ac in hominum hoc cœtu, quem civitatem appellamus, seniores junioribus prudentia antecellant, utpote qui neque perturbationibus animi ita obnoxii sunt ut juvenes, rerumque plurimarum quas in longiori vita experti sunt peritiores existant: ideo, quod Aristoteles in Politicis ait, in unaquaque republica quæ naturæ solertiam & sapientiam æmulari voluerit, senes præficiendi sunt summæ rerum: juvenum vero officium esse debet, ea facere quæcunque jusserint senes. neque quando hoc institutum maxime secun-

secundum naturam est, seniorũ i
rium juniores detrectare possun
ob hanc rem seditionem ullam c
tare, quoniam in discrimine hoc
ætas facit, nullus invidiæ locus es
laque querela esse potest, quand
dem juniores certo sperent sibi
noribus vicem repensum iri. Qua
rem in rebuspubl. omnibus qu
que alicujus nominis unquam fu
gubernationi civitatis, rerumq
mnium publicarum, seniorum
lium præfectum est, quem senatu
iam à senioribus nominarunt.
parte adducerem Romanorum
niensium ac reipublicæ Cartha
sium & Lacedæmoniorum ne
plurimarum civitatum leges,
notior esset, quam ut ullius testi
comprobari egeat. Pari igitur r
in nostra republica institutus fui
tus ac decem-viri: qui in Venet
tate, cujus rempublicam mixta
dixi ex regio, populari & optim
statu, referunt optimatium stat
media quædam sunt, quibus ex
partes, status scilicet popularis,
consilium, ac particeps qui regis
nam gerit, invicem vinciuntur.
quit Plato in Timæo extrema e
ta, terram ac ignem, mediis cle

vinciri: sic in diapason consonantia extremę voces mediis diatessaron ac diapente vocibus invicem nectuntur. Vt ergo cœptum iter peragamus, Senatus Venetus centum & viginti legitimos senatores habet, multi tamen præterea magistratus obtinent jus senatorium, adeò ut nostra tempestate ducenti & viginti & amplius jus habeant ferendi suffragium in senatu. Senatores legitimi singulis annis ab universo civium cœtu (quem magnum consilium nominari sæpius est repetitum) creantur. Nec tamen hic honos vacationem ullam habet, quemadmodum omnes alii magistratus. sed iidem si ita sors tulerit, & magno consilio libuerit, quod plerumque fit, singulis quibusque annis in eo munere versari queunt. Modus & ratio electionis supra à nobis exposita est, cum formam omnem comitiorum explicaremus. Eo igitur pacto Augusto ac Septēbri singulis comitiis sex senatores eliguntur, quæ decies repetita summam sexaginta electorum explent. sexaginta reliqui adjuncti, seu adscripti sunt prioribus, omnesque hi simul propriis quibusdam comitiis eliguntur. Nam ad tertium Calendas Octobris cogitur senatus. Vnusquisque senatorum & quivis alius, cui suffragii jus

vinciri: sic in diapason consonantia ex-
tremę voces mediis diatessaron ac dia-
pente vocibus invicem nectuntur. Ut
ergo cœptum iter peragamus, Senatus
Venetus centum & viginti legitimos
senatores habet, multi tamen præterea
magistratus obtinent jus senatorium,
adeò ut nostra tempestate ducenti &
viginti & amplius jus habeant ferendi
suffragium in senatu. Senatores legiti-
mi singulis annis ab universo civium
cœtu (quem magnum consilium no-
minari sæpius est repetitum) creantur.
Nec tamen hic honos vacationem ul-
lam habet, quemadmodum omnes alii
magistratus. sed iidem si ita sors tule-
rit, & magno consilio libuerit, quod
plerumque fit, singulis quibusque annis
in eo munere versari queunt. Modus
& ratio electionis supra à nobis expo-
sita est, cum formam omnem comi-
tiorum explicaremus. Eo igitur pacto
Augusto ac Septēbri singulis comitiis
sex senatores eliguntur, quæ decies re-
petita summam sexaginta electorum
explent. sexaginta reliqui adjuncti, seu
adscripti sunt prioribus, omnesque hi
simul propriis quibusdam comitiis eli-
guntur. Nam ad tertium Calendas
Octobris cogitur senatus. Unusquisque
senatorum & quivis alius, cui suffragii
jus

jus est, in senatu unum civem
pat. Postridie vero illius diei
horam diei tertiam conveniu
versi cives in comitiis: prælecti
ba magno omnium civium
bus, quos pridie senatores no
rint, conjecta in urnam omn
mina sorte educuntur. At in
pro unoquoque itur ex omn
sexaginta: qui plura suffragia
quam cæteri. dummodo etia
dia excesserint, eo anno adscri
tui sunt, ea tamen lege, ne plu
duo gentiles in eorum num
sicque tres tantum ejusdem
numero legitimorum senato
queunt, præterea nullus. qua
me consultum fuisse reipubli
mari debet. nam nulla pernic
stis in rempublicam obrepser
si quæpiam ejus pars cæteris p
rit. sic namque quoniam æ
non servatur, impossibile e
tem inter cives consistere:
evenire solet ubicunq; plura
conveniunt. sic solvitur mi
quodpiam elementorum,
corpus constat, alia superav
mnis consonantia dissonans
dem unam seu vocem plus
quam par sit. Non impari

civitatem aut rempublicam constare volueris, necesse est id inprimis servari, ne qua pars aliis efficiatur potentior, sed omnes quoad fieri possit, publicæ potestatis participes sint. Quocirca perquam egregie majores nostri sancitum esse voluere, perpetuum hoc jus in republ. nostra, non tantum in senatu, sed neq; in aliis magistratibus pluribus gentilibus locum esse, quam ad servandam æqualitatem opus esse videatur. Nec minus prudens institutio eligendi senatus habenda est, ut scilicet sexaginta senatores more comitiorum solito, sorte inquam electioni ac judicio admixta eligerentur: sexaginta vero adjuncti ratione diversa, in qua scilicet nil esset sortis. Etenim si in omnibus par sorti locus esset, facile accidere posset, ut aliquando præcipuorum civium ratio non haberetur, atq; in eligendo senatu preterirentur non sine reipub. detrimento. Idcirco sexaginta patres ascriptos nulla sorte singulis tamen annis eligi placuit. Senatus igitur primum ex iisce centum ac viginti constat, quorum sexaginta proprio vocabulo senatores appellantur, ac reliqui adjuncti, quorum comitiis integra dies consumitur. præter hos centum & viginti *legitimos* senatores pari jure in senatu cum

civitatem aut rempublicam constare volueris, necesse est id inprimis servari, ne qua pars aliis efficiatur potentior, sed omnes quoad fieri possit, publicæ potestatis participes sint. Quocirca perquam egregie majores nostri sancitum esse voluere, perpetuum hoc jus in republ. nostra, non tantum in senatu, sed neq; in aliis magistratibus pluribus gentilibus locum esse, quam ad servandam æqualitatem opus esse videatur. Nec minus prudens institutio eligendi senatus habenda est, ut scilicet sexaginta senatores more comitiorum solito, sorte inquam electioni ac judicio admixta eligerentur: sexaginta vero adjuncti ratione diversa, in qua scilicet nil esset sortis. Etenim si in omnibus par sorti locus esset, facile accidere posset, ut aliquando præcipuorum civium ratio non haberetur, atq; in eligendo senatu præterirentur non sine reipub. detrimento. Idcirco sexaginta patres ascriptos nulla sorte singulis tamen annis eligi placuit. Senatus igitur primum ex iisce centum ac viginti constat, quorum sexaginta proprio vocabulo senatores appellantur, at reliqui adjuncti, quorum comitiis integra dies consumitur. præter hos centum & viginti legitimos senatores pari jure in senatu cum

cum senatoribus vivunt (ut duc
consiliarios prætercam) decen
quadraginta-viri, iudices capita
causarum & criminum graviorı
lis & annonæ frumentariæ præfe
vi Marci procuratores, multiqu
terea magistratus, adeo ut nostri
poribus summa omnium ducen
viginti excedat. hi jure senatorui
guntur, universa gubernandæ
blicæ ratio ad senatum pertinet.
quid senatus authoritate decret
rit, id sanctum & ratum habet
disceptante & decernēte & pace
& bella suscipiuntur. pecunia et
mnis reipublicæ ejus jussu exig
impenditur. si res postulat, n
iam tributa & decimæ, tamen
creto senatus, tum imponunt
bus, tum etiam exiguntur. si q
etiam contingat è republica esse
vus quispiam magistratus pro te
instituatur, is à senatu eligitur. I
ea senatus quibuscunque temp
perpetuum jus obtinuit eligen
tores, qui ad principes exteros
blica destinantur, necnon etiam
di collegium eorum, qui jus ha
cogendi senatum & ad ipsum r
hos Aristoteles præconsultores
nat, nostrates vero Sapientes

arrogantiore vocabulo usi: quo interdum nobis quoque utendum esse duximus, ne à communi loquendi usu penitus abhorrere videamur. Comitia tamen hæc senatus, quibus & oratores & præconsultores eliguntur, minus habent sortis, quam ea quæ supra descripsi, magni scilicet consilii universique civium cœtus. unusquisque enim senatorum nominat quem voluerit, deinde pro singulis in suffragia itur: isque cui plura contigerint quam reliquis, dummodo dimidium totius, summa excedant, electus renunciatur. Quod si quandoque necessitas & usus reipubl. poposcerit ut invito cuipiam munus aliquod publicum injungatur, unusquisque senatorum clam in syngrapha ejus nomen notat, quem maxime idoneum duxerit: deinde in urnam ad id paratam schedulam eam jacit. inde à scriba extrahuntur, palamque leguntur omnes, ac demum pro quolibet itur in suffragia: isque pronunciatur electus cui plures suffragati fuerint, dummodo etiam sint plures dimidiis. Hic schedularum modus inventus est, ne quispiam veritus inimicitias sive alterius civis odium comparare, qui maxime ei muneri fungendo aptus sit, nolit tamen, abstineat ab eo nominando:

arrogantiore vocabulo usi: quo interdum nobis quoque utendum esse duximus, ne à communi loquendi usu penitus abhorrere videamur. Comitia tamen hæc senatus, quibus & oratores & præconsultores eliguntur, minus habent sortis, quam ea quæ supra descripsi, magni scilicet consilii universique civium cœtus. unusquisque enim senatorum nominat quem voluerit, deinde pro singulis in suffragia itur: isque cui plura contigerint quam reliquis, dummodo dimidium totius summa excedant, electus renunciatur. Quod si quandoque necessitas & usus reipubl. poposcerit ut invito cuipiam munus aliquod publicum injungatur, unusquisque senatorum clam in syngrapha ejus nomen notat, quem maxime idoneum duxerit: deinde in urnam ad id paratam schedulam eam jacit. inde à scriba extrahuntur, palamque leguntur omnes, ac demum pro quolibet itur in suffragia: isque pronunciatur electus cui plures suffragati fuerint, dummodo etiam sint plures dimidiis. Hic schedularum modus inventus est, ne quispiam veritus inimicitias sive alterius civis odium comparare, qui maxime ei muneri fungendo aptus sit, nolit tamen, abstineat ab eo nominando:

nando: sicque privati commo
respublica detrimento afficiat
is est à nobis recensendus mo
senatus consulatur, eaque dec
sanciat quæ facienda sunt: aut
modo senatusconsulta fieri co
rint. Non latuit majores no
unusquisq; senator promiscue
ferre ad senatum tum senten
cere posset, atque hoc offici
prium nullius esset, magnam
in senatu turbationem fore.
ita usu compertum esse, ut id
mnes pariter curant, omnes e
riter negligant. Ideo legibus n
tutum est, ut à senatu sedecim
gantur, quos vulgus propte
maxime omnium sapere vide
pientes appellat. nos Aristote
tari, eò quod præconsulant il
bus consulendus est senatus,
sultores merito appellare pot
jus habent & cogendi senatu
senatum referendi. magistra
mestris est. Cæterum hi Sa
tres ordines sunt distributi; q
simo intervallo inter se dist
Primo enim ordine sex sunt
primarii cives, qui cum rer
rientia tum dignitate atqu
tione alios facile antecellunt

cipue id muneris incumbit, ut de administranda republica, de bello, de pace, atque aliis majoribus, præconsultent atq; senatum consulant. In secundo autem ordine quicunq; sunt cives, qui tametsi parem authoritatem referẽdi ad senatum habeant de omnibus, cum illis qui sunt primi ordinis, nihilominus sunt dignitate atque æstimatione superioribus longe inferiores. Officium horum præcipuum est, cura militum qui reipublicæ stipendio aluntur & merent sub Veneto imperatore. Tertii quoque ordinis quinq; sunt quibus demandata est rei maritimæ cura, neque præterea de quacunq; re jus habent ad senatum referendi. hic ordo apud majores nostros in precio habebatur, quo tempore apud Venetos res maritimæ florebant. Verum re maritima diminuta, nostrorumque studiis ad continentis imperium conversis, cœpit hic quoque magistratus in parvo precio haberi: adeo ut ætate nostra adolescentes ac primæ lanuginis homines ad eum ordinem eligantur. hi ergo cives sedecim quorum conventus apud Venetos proprio vocabulo côllegium appellari consuevit, summo mane conveniunt cum principe ac consiliariis: primumque ad tertiam usque

cipue id muneris incumbit, ut de administranda republica, de bello, de pace, atque aliis majoribus, præconsultent atq; senatum consulant. In secundo autem ordine quicunq; sunt cives, qui tametsi parem authoritatem referendi ad senatum habeant de omnibus cum illis qui sunt primi ordinis, nihilominus sunt dignitate atque æstimatione superioribus longe inferiores. Officium horum præcipuum est, curare militum qui reipublicæ stipendio aluntur & merent sub Veneto imperatore. Tertii quoque ordinis quinq; sunt quibus demandata est rei maritimæ cura, neque præterea de quacunq; re jus habent ad senatum referendi. hic ordo apud majores nostros in precio habebatur, quo tempore apud Venetos res maritimæ florebant. Verum re maritima diminuta, nostrorumque studiis ad continentis imperium conversis, cœpit hic quoque magistratus in parvo precio haberi: adeo ut ætate nostra adolescentes ac primæ lanuginis homines ad eum ordinem eligantur. hi ergo cives sedecim quorum conventus apud Venetos proprio vocabulo collegium appellari consuevit, summo mane conveniunt cum principe ac consiliariis: primumque ad tertiam usque diei

diei horam privatos homines audi[unt,] quibus aliquid rei est, aut cum rep[ubli]ca, aut cum quopiam magistratu: [quas] causas decernunt omnes simul, [vel si] ita res poscere videatur, ad sena[tum] de illis referunt. sub tertiam diei [ho]ram omnes privati è curia dimi[ttun]tur, confestimque ab aliquo scriba[rum] qui à secretis reipublicę sit, legunt[ur o]mnes epistolæ ad senatum missæ. [Quo]modum, nisi ab oratore alicujus pr[inci]pis, qui ad ducem & collegium ad[ire] velit, aut à quopiam majoris mo[men]ti negocio, quam ut ad aliud te[mpus] differri possit, interpelletur, sece[dunt] hi Sapientes sive præconsultore[s in] certum conclave consultaturi de [publi]cis negociis. Postquam conventu[m est] & consederunt omnes, is qui prę[positus] est (nam per vices eorum quilib[et] ptenus præ cæteris agendorum c[uram] habet) rem proponit, de qua sit [consi]lium ineundum. Deinde singulo[s sen]tentiam rogat, eo servato ordin[e, ut] primæ classis consultores prima[rii] ves, primi etiam sententiam rog[en]dicantque post eos, quinque ill[i, quos] in secundo ordine constituimu[s, ex]stremi, si res proposita mariti[ma] sententiam dicunt tertiæ classi[s] consultores, quibus earum reru[m]

 d

demandata eſt. Quod ſi res propoſita ad maritimum negocium non ſpectet, hi poſtremi ſilent. in unaquaque vero claſſe primus ſententiam dicit, qui ſeptem proximis diebus præfuit. Deinde maxime ſenex, deinceps alii prout ætate præſtiterint. Poſtremus omnium, qui alios rogat, remque deliberandam propoſuit, quique per eos ſeptem dies præfectus fuerit, ſententiam ſuam adfert. Re tandem inter ipſos prope diſcuſſa ac deliberata, ſive omnes in eandem ſententiam convenerint, ſive in duas aut tres, prout diverſa ſunt hominum ingenia, diviſi fuerint, principem & conſiliarios conveniunt, priuſquam ſenatum cogant. Ibique omnium ſententiæ recitantur, quibus ſi princeps aut conſiliarius quiſpiam adhærere voluerint, ſuaque autoritate favere, aut aliam novam invenerint, re iterum inter eos tractata, tandem omnium ſententiæ ſcriptis mandantur. Id muneris eſt ſcribarum, qui ſunt à ſecretis ſenatus. ſic negociis, quæ ſenatus autoritate decernenda ſunt, conſultatis, ſenatum cogunt, coram quo primum recitantur omnes literæ, quæ alicujus ſint momenti, quæve poſt dimiſſum proximum ſenatum principi & præconſultoribus redditæ fuerint. poſtea in

demandata eſt. Quod ſi res propoſita
ad maritimum negocium non ſpectat,
hi poſtremi ſilent. in unaquaque vero
claſſe primus ſententiam dicit, qui ſe-
ptem proximis diebus præfuit. Deinde
maxime ſenex, deinceps alii prout æ-
tate præſtiterint. Poſtremus omnium
qui alios rogat, remque deliberandam
propoſuit, quique per eos ſeptem dies
præfectus fuerit, ſententiam ſuam af-
fert. Re tandem inter ipſos prope diſ-
cuſſa ac deliberata, ſive omnes in ean-
dem ſententiam convenerint, ſive in
duas aut tres, prout diverſa ſunt homi-
num ingenia, diviſi fuerint, principem
& conſiliarios conveniunt, priuſquam
ſenatum cogant. Ibique omnium ſen-
tentiæ recitantur, quibus ſi princeps
aut conſiliarius quiſpiam adhærere
voluerint, ſuaque autoritate favere, aut
aliam novam invenerint, re iterum in-
ter eos tractata, tandem omnium ſen-
tentiæ ſcriptis mandantur. Id muneris
eſt ſcribarum, qui ſunt à ſecretis ſena-
tus. ſic negociis, quæ ſenatus autori-
tate decernenda ſunt, conſultatis, ſe-
natum cogunt, coram quo primum
recitantur omnes literæ, quæ alicujus
ſint momenti, quæve poſt dimiſſum
proximum ſenatum principi & præ-
conſultoribus redditæ fuerint. poſtea
in

in his rebus, quæ à collegio præconſ
torum deliberatæ fuerint, primum ſ
tentiæ leguntur, ſive illæ concor
ſint, ſive inter ſe diverſæ, eodem
pacto quo Plato innuit apud Atheni
ſes rogationes populi fieri ſolitas fu
Nullus vero præter eos, quos à Ven
Sapientes vocari admonui, refere
ad ſenatum jus habet, ſuamque
tentiam illius ordinis autoritate c
firmandi & ſanciendi: ſemper duc
conſiliarios & quadraginta-virûm
fectos, de quibus infra dicemus, e
pio. Lectis in ſenatu omnium ſen
tiis præfectus collegii (ſi voluerit
git. ſin minus, maxime ſenex, a
cui dicere volenti, alii concèſſer
elatioremque ſuggeſtum ad id fac
conſcendens verba ad ſenatum f
rationes omnes quibus ſententia
ſuam adſtruat, diſſidenteſque ref
in medium affert: modeſte tam
graviter, ut ſenatorii ordinis viru
decet. qui poſtquam peroraverit
git præconſultor alius, qui à prior
ſentiat, ſuamque ipſe ſententiam
firmat, priorem vero confutat,
que, ſi quæ ſunt præter priorem,
à ſua diſcrepant. ſurgit deinde te
ſi tot ſententiæ fuerint, eaque in
dium adducit, quæ ſecum facei
de

dentur: sicque deinceps res inter eos discutitur, quoad nullus eorum sit, qui verba facere velit: nulli namq; senatori locus dicendi datur, quousque præconsultores omnes qui id muneris subire voluerint, dicendi finem fecerint. sed postquam ultro citroque quantum libuerit, & orationibus & argumentis hi contenderint, aliis quoque senatoribus dicendi facultas datur. quod si senatorum aliquis cuipiam ex dictis sententiis contradicere, aut earum quampiam astruere sive etiam novam adferre velit, dicendi copiam habet. nullus tamen senatorum de nova sententia, quam ipse invenerit, & ad senatum proposuerit, jus ad senatum referendi habet: sed plerunque contingit, si consilium ejus senatoris è republ. esse videatur, ut aliquis ex collegio sive consiliarius sive quadraginta-virum præfectus de ea sententia ad senatum referat. Hoc ergo pacto re bene discussa & deliberata, suffragiis universis senatus decernit, quamnam sententiam potissimum probet. non tamen pedibus in sententiam eunt, aut recedunt, quem morem Romanos servasse memoriæ proditum est, neq; palam sententiam dicunt: sed urnis ac suffragiis rem decernunt, non dissimili ratione ab ea

quam

dentur: ſicque deinceps res inter eos diſcutitur, quoad nullus eorum ſit, qui verba facere velit: nulli namq; ſenatori locus dicendi datur, quouſque præconſultores omnes qui id muneris ſubire voluerint, dicendi finem fecerint. ſed poſtquam ultro citroque quantum libuerit, & orationibus & argumentis hi contenderint, aliis quoque ſenatoribus dicendi facultas datur. quod ſi ſenatorum aliquis cuipiam ex dictis ſententiis contradicere, aut earum quampiam aſtruere ſive etiam novam adferre velit, dicendi copiam habet. nullus tamen ſenatorum de nova ſententia, quam ipſe invenerit, & ad ſenatum propoſuerit, jus ad ſenatum referendi habet: ſed plerunque contingit, ſi conſilium ejus ſenatoris è republ. eſſe videatur, ut aliquis ex collegio ſive conſiliarius ſive quadraginta-virum prȩfectus de ea ſententia ad ſenatum referat. Hoc ergo pacto re bene diſcuſſa & deliberata, ſuffragiis univerſis ſenatus decernit, quamnam ſententiam potiſſimum probet. non tamen pedibus in ſententiam eunt, aut recedunt, quem morem Romanos ſervaſſe memoriȩ proditum eſt, neq; palam ſententiam dicunt: ſed urnis ac ſuffragiis rem decernunt, non diſſimili ratione ab ea

quam

quam in comitiis ſervari ſupra doc
mus. Scribæ qui ſunt à ſecretis ſenat
ferunt totidem urnas quot fuerint ſe
tentiæ, de quibus conſulitur ſenatus:
namque viridem, quæ eorum ſuffra
excipiat, qui ſentẽtias eas omnes re
diant. Præterea unam rubei coloris,
quam jaciunt ſuffragia ſenatores, q
bus nondum liqueat. unuſquiſque a
tem ſenatorum ſuffragium in ejus
nam demittit cujus ſentẽtiam præ a
probaverit: ſi vero omnes rejiciat,
viridem urnam. quod ſi nondum
queat, ac dubitet, urna rubea prȩſto
Conſiliarii ſuffragia numerant. Id v
pro decreto habetur, cui plures qu
dimidii ſenatores fuerint ſuffraga
quod ſi nullius ſententia dimidium
ſummæ exceſſerit, primum ea rej
tur, cui pauciſſimi fuerint aſſenſi,
petunturque ſuffragia pro cæteris
tentiis: eodemq; modo poſtrema ſ
per rejecta, controverſia ad duas de
citur, quarum altera neceſſe eſt ut p
dimidiis ſuffragia ferat, in quam ſe
tusconſultum factum fuiſſe pron
ciatur. Re una expedita de aliis re
tur, niſi hora diei intempeſtiva fu
idemq; modus in aliis ſervatur. Si v
cujuſpiam principis orator ad ren
blicam Venetam acceſſerit, à princ

cc

consiliariis, universo collegio excipitur, auditurque ab eis. deinde consultandi tempus petunt, quo dimisso, reque à præconsultoribus eo quem supra diximus modo deliberata, senatus consulitur. princeps primum senatui narrat, quæ petierit orator. deinde omnium qui jus referendi ad senatum habent sententiæ leguntur. eadem ratione fit senatusconsultum, quo petitioni oratoris respondetur. quo accito legitur ei senatus decretum, sicque dimittitur. Hæc fere summa eorum quæ tum ad senatusconsulta tum ad universam rationem atque ordinem consulendi senatum pertinere videantur. Nunc & temporis & loci videtur esse, ea de decem-viris paucis recensere, quæ facere ad institutum opus videri possunt. decem-virûm hoc collegium apud Venetos summæ est authoritatis, & à quo non immerito quis asserat reipublicæ incolumitatem præstari: cujus origo, ut ejus magistratus ratio omnis facilius intelligi possit, longius à nobis est repetenda. Divina quadam animi prudentia majores nostri perspexere, quemadmodum in corpore humano putrescente humore quopiam innumeri ac periculosissimi plerunq; morbi accidunt, qui sæpe etiam interitum adse-

consiliariis, universo collegio excipitur,
auditurque ab eis. deinde consultandi
tempus petunt, quo dimisso, requi-
ræ consultoribus eo quem supra dixi-
mus modo deliberata, senatus consuli-
tur. princeps primum senatui narrat,
quæ petierit orator. deinde omnium
qui jus referendi ad senatum haben-
sententiæ leguntur. eadem ratione fit
senatusconsultum, quo petitioni ora-
toris respondetur. quo accito legitur
ei senatus decretum, sicque dimittitur.
Hæc fere summa eorum quæ tum ad
senatusconsulta tum ad universam ra-
tionem atque ordinem consulendi se-
natum pertinere videantur. Nunc &
temporis & loci videtur esse, ea de de-
cem-viris paucis recensere, quæ facere
ad institutum opus videri possunt. de-
cem-virûm hoc collegium apud Vene-
tos summæ est authoritatis, & à quo
non immerito quis asserat reipublicæ
incolumitatem præstari: cujus origo,
ut ejus magistratus ratio omnis faci-
lius intelligi possit, longius à nobis est
repetenda. Divina quadam animi pru-
dentia majores nostri perspexere,
quemadmodum in corpore humano
putrescente humore quopiam innu-
meri ac periculosissimi plerunq; morbi
accidunt, qui sæpe etiam interitum
adfe-

adferunt: ita etiam in rebuspubl
surgere interdum improbos civ
negocium reipubl. facessant, du
tius prave imperare volunt, qu
gibus parere, sive adducti ambit
regnandi cupiditate, sive ære
gravati, seu etiam scelerum cons
metuentes ne pœnas daturi sin
les Romæ legimus fuisse, Cati
Syllam, Marium, ac demum
Cæsarem, qui tyrannide potitu
publicam penitus evertit. In
rum etiam rebuspublicis alioq
stribus nonnullis ejusmodi civ
ditos extitisse memoriæ prodit
Nostris vero temporibus com
est omnibus, omnes fere civita
liæ quæ populari statu aut etia
matium utebantur, tandem i
piam suorum civium tyrannic
venisse. Quamobrem omnibus
majores nostri nitendum statu
pulcherrime instituta respubli
misque legibus confirmata, à q
hujusmodi monstro vexaretur
nim magis sibi metuendum e
runt, quam intestinum hoste
vium inter se simultatem. C
cum animadvertissent, in repu
cedæmoniorum Ephoros sum
thoritatis fuisse, Romæq; dec

qui etiam leges condiderunt: operæ-precium se quoque facturos crediderunt, si horum exemplum imitati, in dispari tamen causa magistratum summæ potestatis in hac nostra civitate instituerent, cui providendi præcipue cura esset, ne qua inter cives discordia, quæ seditionem faciat, oriatur: ne qua factio, aut ne quis perniciosus civis reipubl. insidias moliatur. quod si quispiam hujusmodi morbus malo fato in civitatem obreperet furtim, summam haberet authoritatem in eos animadvertendi, ac procurandi ne respublica quippiam detrimenti patiatur: tam magna vero potestas, neque paucissimis committi poterat sine periculo: neque formidabilis si multis committeretur, futura erat. quocirca ut ab utroque incommodo caverent, instituerunt hoc decem-virale collegium. annuum hi gerunt magistratum, eamque vacationem habent, ut is qui vel per diem in eo magistratu fuerit, non tantum eo anno sed futuro etiam jus muneris vacationem habeat, neque fas sit de eo in comitiis decemviralibus mentionem haberi. quibus decem-viris principem quoque & consiliarios adjunxere, ut universum collegium summam decem & septem civium expleret,

qui etiam leges condiderunt: operæ precium se quoque facturos crediderunt, si horum exemplum imitati, in dispari tamen causa magistratum summæ potestatis in hac nostra civitate instituerent, cui providendi præcipue cura esset, ne qua inter cives discordia, quæ seditionem faciat, oriatur: ne qua factio, aut ne quis perniciosus civis reipubl. insidias moliatur. quod si quispiam hujusmodi morbus malo fato in civitatem obreperet furtim, summam haberet authoritatem in eos animadvertendi, ac procurandi ne respublica quippiam detrimenti patiatur: tam magna vero potestas, neque paucissimis committi poterat sine periculo: neque formidabilis, si multis committeretur, futura erat. quocirca ut ab utroque incommodo caverent, instituerunt hoc decem-virale collegium. annuum hi gerunt magistratum, eamque vacationem habent, ut is qui vel per diem in eo magistratu fuerit, non tantum eo anno sed futuro etiam jus muneris vacationem habeat, neque fas sit de eo in comitiis decemviralibus mentionem haberi. quibus decem-viris principem quoque & consiliarios adjunxere, ut universum collegium summam decem & septem civium expleret,

ret,quibus hęc summa potestas trib
sit. ex decem-viris, singulis mensi
tres dicuntur ab illis quibus sors c
gerit, qui principes collegii sunt,
que materna lingua capita decen
rûm appellari consueverunt: & h
cogendi decem-virale collegium
bent, referendique ad illud privat
conclave habent, in quod quotidie
veniunt: privatos etiam ministros
bent, janitores, apparitores ac stip
res, adeo ut nullius magistratus
sellia cum majori observanеia ad
adeunt vero omnes illi quibus cum
cem-viris negocium est. literas quo
ad collegium scriptas legunt,& de
ad idem referunt. ne tamen temer
natus ille consulatur, unus tantur
his principibus referendi jus ne
quam habet, sed duo sint opus est,
referre de eadem re velint, seu
tuor consiliarii. ob eam etiam cau
nè quid temere à paucissimis civ
immutari possit, illud institutum e
si quippiam quod jam sancitum si
rogare voluerint, decretum id h
ретur, nisi duæ collegii partes suffr
tæ essent. Hunc quoque morem o
vant, ne reum cum de eo judiciu
turi sint, in judicium admittant, n
cognatum aut oratorem quemp

qui ejus causam agat: quod tamen jus reis concessum est, cum apud quemcunque alium magistratum causam dixerint. Verum hujusmodi institutum in judiciis servant. à principibus collegii reus auditur, ejusque dicta omnia scriptis mandantur. Cum autem causa ad collegium defertur, ipsi collegii principes aliique judices qui intersunt, & accusatoris & rei vicem agunt: resque maxima semper adhibita judicii ratione decernitur. Initio decem-viri huic tantum rei operam impédebant, ne scilicet reipublicæ civili concordiæ quicquam officeret. Postea vero gravissima quædam crimina & enormia facinora hujusce judicii severitati ac censuræ commissa fuere, ut hi qui rei facti essent quod *nummos* adulterinos cudissent, vel quod venere mascula usi essent, sed nostris temporibus decem-virûm authoritas longius serpsit. nam jam nonnulla maxime arcana, quæ ad reipublicæ gubernationem attinent, ad decem-viros deferuntur: licet nihil majoris sit momenti, nil è sententia totius senatus decernant. sed & jam pleræque pecuniariæ res ab ipsis administrantur. Quocirca ne in tot tamque arduis negociis paucissimis jus esset civibus, accersiti sunt in hoc collegium

Sapien-

qui ejus causam agat: quod tamen jā reis concessum est, cum apud quemcunque alium magistratum causam dixerint. Verum hujusmodi institutum in judiciis servant. à principibus collegii reus auditur, ejusque dicta omnia scriptis mandantur. Cum autem causa ad collegium defertur, ipsi collegii principes aliique judices qui intersunt, & accusatoris & rei vicem agunt: resque maxima semper adhibita judicatione decernitur. Initio decem-viri huic tantum rei operam impēdebant, ne scilicet reipublicæ civili concordiæ quicquam officeret. Postea vero gravissima quædam crimina & enormia facinora hujusce judicii severitati ac censuræ commissa fuere, ut hi qui rei facti essent quod nummos adulterinos cudissent, vel quod venere mascula usi essent. sed nostris temporibus decem-virûm authoritas longius serpsit. nam jam nonnulla maxime arcana, quæ ad reipublicæ gubernationem attinent, ad decem-viros deferuntur: licet nihil majoris sit momenti, nil è sententia totius senatus decernant. sed & jam pleræque pecuniariæ res ab ipsis administrantur. Quocirca ne in tot tamque arduis negociis paucissimis jus esset civibus, accersiti sunt in hoc collegium Sapien-

Sapientes primi ac secundi ordinis vocatores quoq; & Procuratores s Marci, qui magistratus summæ e nerationis: suntque præter hos collegio quindecim senatores, quo junctos vocant, ascripti. univers men hi jus suffragii non habent tantummodo decem & septem res, & quindecim his adjuncti, ad omnes summam expleant XXXIII fragantium. Cæteri hoc jure etsi o bus negociis intersint privati sunt juncti quindecim neque à senatu comitiis magni consilii eligi sole sed decem-viri quos voluissent se res, quindecim collegas sibi adju consueverant, qui tamen neque les eorum, neque arcta necessit conjuncti fuissent. Nunc vero mitiis magni consilii eliguntur. mam ex decem-virali collegio re Venetæ utilitatem extitisse, ipsa rientia expertum est. nam an hinc decimo supra ducentesim Martinus Phaletrus dux, qui ty dem moliebatur magnamque r turbationem allaturus fuerat, nuo decem-virûm authoritate a dentia oppressus, temeritatis fi sceleris pœnas dedit: disceptante collegio capite truncatus est, un

plerisque nobilissimis civibus, qui cum eo in perniciem libertatis conspiraverant, perpetuaque ignominiæ nota fuit affectus. Eo enim in loco, in quo imagines omnium principũ depictæ sunt, cum elogiis rerum quas optime pro republ. gesserint, Martini Phaletri sedes imagine vacua, versiculis quibusdam inscripta est, quibus legentibus significatur eum ducem pro criminibus (ut nihil immutem) securi percussum fuisse. Perniciosissima certe, & quæ facile perniciem & exitum reipublicæ allatura fuerat conspiratio, ni decemviralis collegii authoritate oppressa fuisset. Nonnulli quoque cives, qui ambitione ducti periculosas quasdam leges promulgaverant, ut auram popularem aucuparentur, continuo decem-virûm authoritate compressi reipublicæ pœnas temeritatis ac immodicæ ambitionis dederunt. Qua ratione effectum est Deo optimo favente, ut nullus hujusmodi morbus in hac civitate nostra hoc pacto collegii hujus authoritate confirmata invalescere possit. Iam precipuæ reipublicæ Venetæ partes, quibus universa fere gubernatio continetur, à nobis expositæ sunt. Verum ut omni ex parte institutum à nobis opus perfectum sit, de reliquis quoque magistra-

plerisque nobilissimis civibus, qui cum
eo in perniciem libertatis conspira-
rant, perpetuaque ignominiæ nota fue-
rat affectus. Eo enim in loco, in quo ima-
gines omnium principũ depictæ sunt,
cum elogiis rerum quas optime pro
republ. gesserint, Martini Phalerii se-
des imagine vacua, versiculis quibus-
dam inscripta est, quibus legentibus si-
gnificatur eum ducem pro criminibus
(ut nihil immutem) securi percussum
fuisse. Perniciosissima certe, & quæ fa-
cile perniciem & exitum reipublicæ al-
latura fuerat conspiratio, ni decemvi-
ralis collegii authoritate oppressa fuis-
set. Nonnulli quoque cives, qui ambi-
tione ducti periculosas quasdam leges
promulgaverant, ut auram popularem
aucuparentur, continuo decem-virûm
authoritate compressi reipublicæ pœ-
nas temeritatis ac immodicæ ambitio-
nis dederunt. Qua ratione effectum est
Deo optimo favente, ut nullus hujus-
modi morbus in hac civitate nostra
hoc pacto collegii hujus authoritate
confirmata invalescere possit. Iam præ-
cipuæ reipublicæ Venetæ partes, qui-
bus universa fere gubernatio contine-
tur, à nobis expositæ sunt. Verum ut
omni ex parte institutum à nobis opus
perfectum sit, de reliquis quoque ma-
gistra-

gistratibus docebimus, à quibus t
jura dicuntur, tum pecuniæ publ
administrantur: necnon de gube
tionibus civitatum, quę sub Venet
tione sunt, deq; classium, exercitu
que præfectis. Postremo nonnull
stituta exponam quibus optime
quidem judicio cautum est, ne pop
& plebs minutior ægre ferat nu
sibi in hac republ. gubernationis
tem esse. Docebimus item haud
quam omissam fuisse, ut pleriq; e
mant, publicam ad rempubl. juv
tis institutionem. Verum antequa
hanc rerum institutioné explicar
veniam, non ab re esse existimo,
ctorem admonuero, in ea ration
supra dixi Senatum consuli solere
non & decem-virûm collegium
rere perspicue mixtionem qua
legum popularis status, & reipub
matium. Nam quod nihil possi
tus decernere nisi prius de eo ad
senatum à præconsultoribus r
sit, status optimatium est. Quc
præconsultores nullam habean
statem, nisi cõsulant senatum, e
sententia illis authoritate con
sit, est utique popularis guber
institutum. Itaque non tantum
versa hac nostra republica,

etiam in quacunq; ejus parte, qui recte perpendet, inveniet hanc quam dixi, mixtionem & temperiem, cum qua rectæ illæ gubernãdi rationes, in unam formam atque speciem reipublicæ nostrę coaluerint. sed nostra unde egressa est revertatur oratio. Omnium ergo prima nobis ea pars sit exponenda, quæ ad jus pertinet. Vniversum igitur jus, quod à magistratibus reddi solet, bifariam divisum est. Nam aut in suppliciis, quæ sumenda sunt de hominibus facinorosis, qui patriam aut civem aliquem insigni injuria affecerint, vel in deos immortales impii extiterint, constitutum est. Aut positum est in causis forensibus judicandis. Idcirco etiam Venetiis duo genera judicum sunt, horum alterum causis forensibus, alterum vero judiciis rerum capitalium præficitur. Primum itaque de criminosorum hominibus judicibus, mox de forensibus dicemus. Delictorum quædam minutiora, vel suapte natura vel peccantium hominum conditione habentur. Nonnulla graviora & majoris momenti, aut genere ipso peccati aut peccantium nobilitate. qua de re duplices quoque sunt capitalium rerum magistratus instituti. ad horum alteros graviores causæ & insigniora
faci-

etiam in quacunq; ejus parte, qui recte perpendet, inveniet hanc quam dixi, mixtionem & temperiem, cum quæ rectæ illæ gubernãdi rationes, in unam formam atque speciem reipublicæ nostræ coaluerint. sed nostra unde egressa est revertatur oratio. Omnium ergo prima nobis ea pars sit exponenda, quæ ad jus pertinet. Universum igitur jus, quod à magistratibus reddi solet, bifariam divisum est. Nam aut in suppliciis, quæ sumenda sunt de hominibus facinorosis, qui patriam aut civem aliquem insigni injuria affecerint, vel in deos immortales impii extiterint, constitutum est. Aut positum est in causis forensibus judicandis. Idcirco etiam Venetiis duo genera judicum sunt, horum alterum causis forensibus, alterum vero judiciis rerum capitalium præficitur. Primum itaque de criminosorum hominibus judicibus, mox de forensibus dicemus. Delictorum quædam minutiora, vel suapte natura vel peccantium hominum conditione habentur. Nonnulla graviora & majoris momenti, aut genere ipso peccati aut peccantium nobilitate. qua de re duplices quoque sunt capitalium rerum magistratus instituti. ad horum alteros graviores causæ & insigniora faci-

facinora deferuntur, ad alt
leviora. Hac ergo ratione ju
versa in republica Veneta pe
gregie divisa atque constitu
possunt: nos de insignioribu
subinde de aliis dicemus. Præ
quæ decem-virûm censuræ
esse supra diximus, gravio
crimina Advocatoribus re
collegioq; quadragesimo vi
tante discerni solent: pœnac
tui his qui in eis deprehensi
criminis qualitate. quadragi
qui criminum causis præfec
minales vulgo appellari con
Advocatorius magistratus
poribus magnæ fuit auth
credibilisque existimationis.
cipuum munus est, legum
aliqua scilicet in parte legi
tur. Quamobrem quilibet
in eo sunt magistratu, eam
tercedendi potestatem ha
apud Romanos tribuni pl
bant: sed illi ut tuerentur l
plebis Romanæ, nostri ve
gum tueantur: quare no
tribuni legũ vocari possen
ne perspicuitate, cui præci
damus, ulla in parte offici
muni usitatoque vocabul

demus. Illi ad populum ſeu plebem referebant, noſtri vero Advocatores ad quadraginta-viros de levioribus cauſis referunt. De majoribus autem ad ſenatum, & de maximis interdum, ſi ita eis viſum fuerit, ad majus conſilium referunt. Quamobrem antiquitus magna erat hujus magiſtratus authoritas. Nunc vero quoniam decem-virûm authoritas latius evagata eſt, ideo Advocatorum exiſtimatio obſcurata eſt, eorum authoritate imminuta. Cæterum quum is magiſtratus tam amplam obtineat intercedendi poteſtatem in omnibus, legumq; cuſtodia ad eum potiſſimum pertineat: atq; hi qui facinus aliquod perpetrarint, maxime contra leges feciſſe videantur, præcipue illuſtres cives quorum intereſt prȩter alios reipublicæ conſervandæ operam dare: idcirco peculiari quodam modo hujuſmodi delicta cenſura Advocatorum viſa ſunt eſſe corrigenda, licet ipſi nullam habeant poteſtatem quippiam contra reos ſtatuendi, præterquam in parvis quibuſdam cauſis. cætera omnia de conſilii ſententia ſtatuuntur. Hoc in loco non ab re futurum duco, ſi omnem judiciorum capitalium rationem explicuero, quæ Advocatoribus referentibus fiunt: quandoquidem nullibi
quod

demus. Illi ad populum seu plebem referebant, nostri vero Advocatores ad quadraginta-viros de levioribus causis referunt. De majoribus autem ad senatum, & de maximis interdum, si iis eis visum fuerit, ad majus consilium referunt. Quamobrem antiquitus magna erat hujus magistratus authoritas. Nunc vero quoniam decem-virûm authoritas latius evagata est, ideo Advocatorum existimatio obscurata est, eorum authoritate imminuta. Cæterum quum is magistratus tam amplam obtineat intercedendi potestatem in omnibus, legumq; custodia ad eum potissimum pertineat: atq; hi qui facinus aliquod perpetrarint, maxime contra leges fecisse videantur, præcipue illustres cives quorum interest præter alios reipublicæ conservandæ operam dare: idcirco peculiari quodam modo hujusmodi delicta censura Advocatorum visa sunt esse corrigenda, licet ipsi nullam habeant potestatem quippiam contra reos statuendi, præterquam in parvis quibusdam causis. cætera omnia de consilii sententia statuuntur. Hoc in loco non ab re futurum duco, si omnem judiciorum capitalium rationem explicuero, quæ Advocatoribus referentibus fiunt: quandoquidem nullibi

quod

quod sciam modus hic servat
simulque (ut arbitror) satis per
faciemus, quamnam authorita
beat hic Advocatorius magi
Quum crimen aliquod ad Adv
delatum fuerit, si res digna c
eorum censura, confestim vel a
bus vel etiam ab uno tantum,
ei muneri præfecti sunt, interd
reus efficitur ille, cujus nom
tum sit. Deinde ab intercesso
tur de eo crimine ad consili
quod maluerit Advocator qui
serit, quamvis plerunque co
xxxx-virale collegium, quo
capitalium criminum præfec
Ibiq; causa recitata, de consilii
decernitur, an reus sit in carce
jiciendus, & quæstioni adhibe
potius solutus causam dicer
Post id juxta decretum consil
tur reus, vel clam capitur ab
ribus Advocatorum magistra
sive solutus sive in vinculis c
eo crimine rogatur, respondet
trinque citantur, omnia scrip
dantur, sive pro reo sive con
faciunt. Hac ratione tota ca
dicem publicum relata, omn
scriptis mandata sunt reo fit c
stituiturq; tempus, quo doce

possit advocatos atque oratores, quos sibi adhibuerit, illique possint omnia diligenter perspicere, quæ reo patrocinentur, necnon etiam cogitare, quo pacto objectum crimen testimoniaque reo adversantia diluere possint. tandem causa incipit agitari. Hac in parte non est reticendus mos majorum ad nostra usq; tempora perductus. si enim forte quispiam reus factus tã tenui re familiari fuerit, ut sumptum facere nequeat in conducendis advocatis, qui partes suas tueantur; orator, qui conductus reipubl. stipendio est, id munus habet, suscipit inopis illius rei partes tuendas. sic enim lege cautum est, ne ullus indicta causa puniatur. Postquam vero satisfactum fuisse reo videtur, neque ad sui defensionem quippiam amplius desiderandum fuerit, Advocatores consilium indicunt, diemque reo constituunt, quo causam dicturus sit. Consilio coacto magistratus hic Advocatorius accusatoris vice fungitur: eosque qui in eo sunt magistratu maxime decet, ut accusatores acerrimos agant, qualis (dummodo id assequi possint) fuit Cicero in Verrem, in M. Antonium, dum tamen illi maledicere parcant, neque extra causam maledicendo vagentur. Nam is qui maledictis indulget,

possit advocatos atque oratores, qu
sibi adhibuerit, illique possint omni
diligenter perspicere, quæ reo patro
nentur, necnon etiam cogitare, qu
pacto objectum crimen testimonia
reo adversantia diluere possint. tand
causa incipit agitari. Hac in parte no
est reticendus mos majorum ad nost
usq; tempora perductus. si enim for
quispiam reus factus tã tenui re fam
liari fuerit, ut sumptum facere nequ
in conducendis advocatis, qui parte
suas tueantur; orator, qui conduct
reipubl. stipendio est, id munus habe
suscipit inopis illius rei partes tuend
sic enim lege cautum est, ne ullus in
dicta causa puniatur. Postquam ver
satis factum fuisse reo videtur, neque a
sui defensionem quippiam amplius de
siderandum fuerit, Advocatores con
silium indicunt, diemque reo consti
tuunt, quo causam dicturus sit. Consi
lio coacto magistratus hic Advocato
rius accusatoris vice fungitur: eosq
qui in eo sunt magistratu maxime d
cet, ut accusatores acerrimos agan
qualis (dummodo id assequi possint
fuit Cicero in Verrem, in M. Anto
nium, dum tamen illi maledicere par
cant, neque extra causam maledicen
do vagentur. Nam is qui maledictis in
dulget

dulget, potius inimici & pravi homi
officium facere, quam reipub. causa
agere videtur. Hac enim parte apud V
netos longe secus res se habet, qua
apud Romanos. Olim Romæ qui
civis alteri diem dicere poterat, eun
quam acerrime accusabat apud ju
ces. Venetiis vero nemo privatus h
munus obire potest, sed ex reipubl
lege officium illud est Advocatorii m
gistratus. Qua in re magis naturam
rum imitati, sapientiusque concor
civium consuluisse majores nostri
deri solent quam Romani. Nam q
niam qui facinus aliquod perpetra
maxime leges & rempublicam læ
ideoque præcipue reipubl. pœnas d
debet, jure magistratus is qui tue
legibus præest, à facinoroso hon
pœnas poscere, atq; ad id omni stu
eniti debet. Contra privati officium
illatas sibi injurias oblivisci, facile
reo concedere. Præterea nullus pr
tus civis potest accusatoris perso
sibi sumere absq; maxima invidia &
credibili odio ejus, cui diem dixeri
qua re facile seditiones oriuntur i
cives: atque id incommodum à no
perquam egregie vitatum est, univ
hoc accusandi munere magistratu
mandato, qui non privata simu
duc

ductus, sed ex legis instituto id agat. quo effectum est, ut nunquam fere auditum sit Advocatorum cuipiam vicio datum fuisse, quod vehementius in reum sit invectus, aut nimis acrem accusatorem se gesserit. imo qui acriter in hoc officio versatur, magnam sibi laudem cõparat apud universos cives. Sed ad incœptam judiciorum rationé redeamus. Agit ergo coacto consilio Advocator partes accusatoris, orationemq; in reum habet acerrimam. crimina & facinora objicit primum, deinde testibus objecta confirmat ac verisimilibus conjecturis astruit. Postquam dicendi finem fecerit, agitur causa rei ab eo patrono, quem sibi asciverit. deinde si Advocatorum quispiam antequã judices sententias rogentur, dicere voluerit, locum dicendi habet: similiter advocati rei respondendi & objecta crimina diluendi facultatem habent: ea que ratione causa utrinque agitatur, donec alter eorum, sive reus sive Advocator, cui dicendi locus, succumbens se amplius dicere nolle pronunciaverit. Perorata causa reus ejusque patroni discedunt è curia judicum: cum judicibus clauduntur in conclavi Advocatores eorumque scribæ, præterea nullus. Advocatores primum de puniendo reo ad judices

ductus, sed ex legis instituto id aga
quo effectum est, ut nunquam fere a
ditum sit Advocatorum cuipiam vit
datum fuisse, quod vehementius i
reum sit invectus, aut nimis acrem a
cusatorem se gesserit. imo qui acri
in hoc officio versatur, magnam s
laudem cōparat apud universos civ
Sed ad incœptam judiciorum ratio
redeamus. Agit ergo coacto consi
Advocator partes accusatoris, orati
nemq; in reum habet acerrimam. c
mina & facinora objicit primum, d
de testibus objecta confirmat ac veri
milibus conjecturis astruit. Postqua
dicendi finem fecerit, agitur causa
ab eo patrono, quem sibi asciverit. de
inde si Advocatorum quispiam ant
quā judices sententias rogentur, dice
voluerit, locum dicendi habet: simi
ter advocati rei respondendi & obje
crimina diluendi facultatem habe
ea que ratione causa utrinque agitatu
donec alter eorum, sive reus sive Adv
cator, cui dicendi locus, succumbens
amplius dicere nolle pronunciaveri
Perorata causa reus ejusque patroni d
scedunt è curia judicum: cum judicib
clauduntur in conclavi Advocator
eorumque scribæ, præterea nullus. Ad
vocatores primum de puniendo reo a
judice

judices referunt, sententiasq; rogant, a
puniendus videatur, nulla tamen ad
huc constituta certa pœna, quem m
rem Athenienses fere servabant. Ath
nis namque judices sententias dup
ces ferebant. primas an reum absolv
rent an condemnarent. secunda d
inde, si priore condemnaretur, pœ
constituebatur, ut ex Apologia Soc
tis apud Platonem perspicue intueri
cet. Consimili judiciorum ordine
prope pari mos utitur ratione. Ref
tur igitur primum ab Advocatorib
de condemnando reo; judices in suff
gia eunt. omnia namque consilia a
Venetos res omnes suffragiis dec
nunt. tres urnæ deferuntur, quar
una reus condemnatur, altera abso
tur penitus absque mulcta, tertia c
guntur suffragia eorum quibus n
dum liquet utrum sit statuendu
Prima urna qua condemnatur reu
bi coloris est, secunda qua absolv
viridis, tertia rubei. unusquisque j
cum, sive causa disceptantibus xx
viris (ut plerunq;) agatur: sive Se
cōsulatur, quod raro accidit, in gr
ribusque causis tantum fieri solet
ad magnum consilium ab Advo
ribus relatum sit, quod rarissime
dit, gravissimisq; in causis fieri co

vit, clam, ne quis videatur, suffragium suum dimittit, seu pilulam linteam in eam urnam, quam maluerit. Posteà à prȩfectis consilii suffragia numerantur. Quod si plures dimidiis reum absolverint, confestim pronunciatur absolutus: estque Advocatorum rogatio repudiata. sin vero plures dimidiis damnaverint, illico pronunciant damnatum. At si neutri dimidium excedant, puta quod multi sint judicum quibus nondum liqueat, pronunciant reum comperendinatum fuisse, judicesque causam amplius discuti velle. si absolvitur, nihil amplius negocii habet, sed evestigio liber dimittitur. si comperendinatur, judicibus & reo dies statuitur, quâ denuo causa Advocatoribus accusantibus patronisque objecta crimina diluentibus agatur. Post dictam & peroratam causam judicum suffragia repetuntur. Quod si ex numero suffragiorum, qui in neutram venerant partem, dimidium summæ non excedant, nihilque decretum sit, iterum pronunciant reum comperendinatum, & tertio consilium dicitur. Constituta die, qua tertio quoque causa eodem modo repetatur, demum in suffragia itur, nec tamen amplius ratio ulla eorum habetur, quibus nondum liqueat. Idcirco nisi

vit, clam, ne quis videatur, suffragi
suum dimittit, seu pilulam lintea
eam urnam, quam maluerit. Pos
præfectis consilii suffragia numera
Quod si plures dimidiis reum ab
rint, confestim pronunciatur ab
tus: estque Advocatorum rogatio
pudiata. sin vero plures dimidiis
naverint, illico pronunciant dam
tum. At si neutri dimidium exced
puta quod multi sint judicum qu
nondum liqueat, pronunciant re
comperendinatum fuisse, judic
causam amplius discuti velle. si ab
vitur, nihil amplius negocii habet,
evestigio liber dimittitur. si compe
dinatur, judicibus & reo dies statu
qua denuo causa Advocatoribus ac
santibus patronisque objecta crim
diluentibus agatur. Post dictam & p
oratam causam judicum suffragia r
petuntur. Quod si ex numero suff
giorum, qui in neutram venerant p
tem, dimidium summæ non exced
nihilque decretum sit, iterum pron
ciant reum comperendinatum, & te
tio consilium dicitur. Constituta d
qua tertio quoque causa eodem mo
repetatur, demum in suffragia itur, n
tamen amplius ratio ulla eorum habe
tur, quibus nondum liqueat. Idcirc

si

nisi paria fuerint suffragia, necesse
reum vel damnari vel absolvi. si abs
vatur, jam dici nihil amplius ei nego
esse. sin vero pronunciatur damnat
decernit quanam pœna in eum sit a
nimadvertendum. de genere pœnæ r
runt. tum Advocatores, tum præf
collegio judicum. mos tamen est
Advocatores eam pœnam propona
quæ pro genere criminis videatur a
bissima. etenim hujus magistratus o
cium est, ut ad severitatem incli
Alii leviores pœnas proponere con
verunt, nisi crimen fuerit adeo at
ut clementiæ nullus sit locus, seu ad
catores lenius egerint quam eum
gistratum deceat. propositis omni
sententiis eodem ferme modo dece
tur pœna qua reus ille sit afficien
quo supra diximus senatusconsul
fieri solere ubi præconsultorum sen
tiæ variant. quam rationem si ho
loco repetere vellem, importuneq
dio afficere lectorem, merito ine
haberi possem. hoc tamen dixisse
est, eam sententiam judicum pro
ciari, quæ rejectis aliis plura dim
suffragia tulerit. Hoc in loco mil
deor non ab re facturus, si bina in
ta annotavero prudentissime à m
ribus nobis tradita. Primum est

nu

nullius rei seu judicii quempiam magistratum nedum civem sine provocatione arbitrum esse voluerunt, sed omni in re summum jus atq; arbitrium esse consiliis seu collegiis tributum. Alterum vero non minus utile superiori, quod voluere judices non ore sententias dicere aut palam statuere quidnam sentiant, sed clam suffragiis discernere quod maluerunt. utrumque sane meo judicio prudentissime institutum. nam quod summa authoritas nulli magistratui concessa sit, recte se habet. etenim tum periculum est paucis civibus summam cujusque rei concedi & committi: tum illud cavetur, ne si forte res deliberata male cesserit, civitas de paucis civibus queri posset. Quod vero clam decreta judiciaque fiant, non minore prudentia sancitum est. nam & judices liberius judicant. quod si palam sententiam dicerent, interdum vel ambitione abducerentur ab æquitate judicii, vel amici ac bene meriti de se cujus offensionem vererentur, & quandoque potentioris indignationem extimescerent. Illud quoque provisum est ut quisque judicum judicio suo nitatur, nec ab alterius judicis authoritate pendeat: quod facile accidere posset si ille qui prior dixisset sententiam pru-

nullius rei seu judicii quempiam ma-
stratum nedum civem sine provoca-
tione arbitrum esse voluerunt, sed o-
mni in re summum jus atq; arbitrium
esse consiliis seu collegiis tributum.
terum vero non minus utile superio
quod voluere judices non ore senten-
tias dicere aut palam statuere quidam
sentiant, sed clam suffragiis discerne
quod maluerunt. utrumque sane m
judicio prudentissime institutum. na
quod summa authoritas nulli mag-
stratui concessa sit, recte se habet. e
enim tum periculum est paucis civib
summam cujusque rei concedi & com
mitti: tum illud cavetur, ne si forte m
deliberata male cesserit, civitas de pa
cis civibus queri posset. Quod ver
clam decreta judiciaque fiant, non m
nore prudentia sancitum est. nam &
judices liberius judicant. quod si pa-
lam sententiam dicerent, interdum ve
ambitione abducerentur ab æquitat
judicii, vel amici ac bene meriti de se
cujus offensionem vererentur, & qua
doque potentioris indignationem ex
timescerent. Illud quoque provisum
est ut quisque judicum judicio suo u-
tatur, nec ab alterius judicis authori-
tate pendeat: quod facile accidere pos-
set si ille qui prior dixisset sententiam
pro-

prudentissimus ac scientissimus habe-
retur. quo circa nec etiam ab excellen-
tissimis philosophis genus hoc judicio-
rum omissum est. sed ad rem redeo.
Postquam omnis judiciorũ ratio à no-
bis exposita est, ad XL. capitalium cau-
sarum judices de quibus dicendum in-
stitueram revertar. Horum collegium
à civitate nostra creatum est, ad quod
Advocatores de causis capitalibus re-
ferant: eoq; deliberante sontes puniun-
tur. Ideoq; non nisi causis gravissimis
ubi etiam reipublicæ intersit in utram
partem judicium cesserit, Advocato-
res senatum consulunt. Verum omne
capitales causæ ad hoc quadraginta
virale collegium deferuntur: cujus sen
tentia rata est nullusque ab ea ampliu
est provocationi locus. gerunt hi magi
stratũ octimestrem, postquam sedecin
menses expleverint in forensibus caus
judicandis. Tria namque collegia in re
publica Veneta sunt, quodlibet ex XL
judicibus constat. duo forensibus cau
sis judicandis præfecta sunt, tertium d
quo agitur capitalibus. hac tamen d
stributa ratione sunt, ut quamprimu
magistratu functi sunt capitales hi ju
dices ipsi in ordinem redigantur, ali
que XL-viri magnis consilii comiti
sufficiuntur. Non tamen hi suffec
co

confeſtim ad judicandas capitales cauſas accedunt, ſed collegium illud xxxx-virale quod urbanis cauſis decernendis octimeſtri eo temporis ſpatio præfectum fuit, ſubit in locum capitalium qui jam defuncti ſunt magiſtratu. his vero forenſibus atq; urbanis judicibus tertii xxxx-viri, qui item eo octimeſtri intervallo externorum cauſas judicarunt, in eorumque locum illi nuper ſuffecti ſubeunt. ſicque per vices iidem judíces & de forenſibus cauſis tum urbanis tū exteris & de capitalibus decernunt, ac totum biennium in judiciis iis verſantur. Tria hęc collegia judicum proprias habēt appellationes Primum, ad quod exteræ cauſæ deferuntur, novum nominatur. Secundum, quod urbanis præficitur, vetus dicitur. Tertium, quod de capite ſontium judicat, criminale à criminibus dicitur. hi quadraginta-viri criminales nūcupati pręterquam quod in cauſis criminalibus ſive capitalibus ſummam judiciorum habent. admittuntur etiam in ſenatum & jus ſuffragii in eo ordine continent. Habent præterea trium-viros ex ſuo ordine, qui ſinguli quibùſq; binis menſibus ſorte educuntur, ac per vices ſemper aſſident duci & conſiliariis, paremque cum illis autoritatem ad ſenatum

confeſtim ad judicandas capitales cau-
ſas accedunt, ſed collegium illud xxx-
virale quod urbanis cauſis decernen-
dis octimeſtri eo temporis ſpatio præ-
fectum fuit, ſubit in locum capitalium
qui jam defuncti ſunt magiſtratu. hi
vero forenſibus atq; urbanis judicibus
tertii xxxx-viri, qui item eo octime-
ſtri intervallo externorum cauſas judi-
carunt, in eorumque locum illi nuper
ſuffecti ſubeunt. ſicque per vices iidem
judices & de forenſibus cauſis tum ur-
banis tũ exteris & de capitalibus decer-
nunt, ac totum biennium in judican-
dis verſantur. Tria hęc collegia judicum
proprias habẽt appellationes Primum,
ad quod exteræ cauſæ deferuntur, no-
vum nominatur. Secundum, quod ur-
banis præficitur, vetus dicitur. Ter-
tium, quod de capite ſontium judicat,
criminale à criminibus dicitur. hi qua-
draginta-viri criminales nũcupati præ-
terquam quod in cauſis criminalibus
ſive capitalibus ſummam judiciorum
habent. admittuntur etiam in ſenatum
& jus ſuffragii in eo ordine continent.
Habent præterea trium viros ex ſuo
ordine, qui ſinguli quibúſq; binis men-
ſibus ſorte educuntur, ac per vices
ſemper aſſident duci & conſiliariis, pa-
remque cum illis autoritatem ad ſena-
tum

tum referẽdi de quacunq; re vo
habent, nec non ad magnum
lium, eo tamen modo quo ſu
gi. nec abſque ratione xxxx. h
res viri-ſenatoribus, qui plæru
nes eſſe ſolent, admixti ſunt, u
naturalis ſenum frigiditas juve
lore temperetur. Non tamen
hi ſenibus numero pares ſunt,
ge pauciores, tot tamen ut ali
loris veſtigium in ſenatuſconſ
parere atque ineſſe queat: quo
doq; in rebus agendis perqua
ſarium eſt. necnon etiam ſena
thoritate xxxx. his viris con
publicæ adminiſtratio, aliqua
inferioris notæ civibus comn
videri poteſt, quales plerunqu
qui quadraginta-viratum ge
quo ordine populari quada
majores noſtri uſi ſunt. Na
his xxxx-vi:ûm collegiis ſin
buſque diebus quibus conven
tum ex ærario ſtipendium
eſt. Ideoque raro admodum
ves hunc magiſtratum petur
ſi petierint repulſam ferunt
egenis civibus, probis tamen
bus facilis eſt ad hunc hono
ſus. Qua ratione tum inop
rum civium aliqua in parte c

tum etiam reipubl. administratio non tantum divitibus & insignioribus civibus, quod optimatium est status & paucorum potentiæ, commissa est: verum etiam aliqua in patre, mediocri tamen, cives inferioris ordinis ad rempublicam accessum habent: qui mos pertinet ad popularem statum. Ex his compertum cuilibet esse potest, in omni parte reipubl. Venetæ temperationem illam apparere, quam in exordio opusculi hujus jampridem diximus majores nostros plurimum studuisse, ut scilicet popularis status ratio optimatium gubernationi permixta esset: eo tamen temperamento adhibito, ut plures optimatium partes essent. satis itaque jam à nobis cum de Advocatoribus tum de XL-viris dictum arbitror qui criminales judices dicuntur: & qui instituti sunt ut in crimina seu genera peccati seu peccantium insigniora animadverterent. Nunc tempus postulat ut de nonnullis inferioribus magistratibus qui ulciscendis delictis & maleficiis pręsunt minutioribus & genere ipso peccati & personæ fortuna pauca quædam perstringamus. Hi quoque duplices sunt. nam quidam jus capitis habent. unus vero omnium minimus de capite judicium ferre non potest:

tum etiam reipubl. adminiſtrationem
tantum divitibus & inſignioribus ci-
vibus, quod optimatium eſt ſtatus &
paucorum potentiæ, commiſſa eſt: re-
rum etiam aliqua in parte, medioc-
tamen, cives inferioris ordinis ad rem-
publicam acceſſum habent: qui mos
pertinet ad popularem ſtatum. Ex his
compertum cuilibet eſſe poteſt, in o-
mni parte reipubl. Venetæ temperatio-
nem illam apparere, quam in exordio
opuſculi hujus jampridem diximus
majores noſtros plurimum ſtuduiſſe,
ut ſcilicet popularis ſtatus ratio opti-
matium gubernationi permixta eſſet:
eo tamen temperamento adhibito, ut
plures optimatium partes eſſent. ſatis
itaque jam à nobis cum de Advocato-
ribus tum de XL-viris dictum arbitror
qui criminales judices dicuntur: & qui
inſtituti ſunt ut in crimina ſeu gene-
ra peccati ſeu peccantium inſigniora
animadverterent. Nunc tempus poſtu-
lat ut de nonnullis inferioribus magi-
ſtratibus qui ulciſcendis delictis & ma-
leficiis pręſunt minutioribus & genere
ipſo peccati & perſonæ fortuna pauca
quædam perſtringamus. Hi quoque
duplices ſunt. nam quidam jus capi-
tis habent. unus vero omnium mini-
mus de capite judicium ferre non po-
teſt:

teſt: ſed in viliſſimos homines
meretrices animadvertit, atque
nus hominum vel virgis cædi ju
in carcerem conjici, prout qu
peccaſſe conſtiterit. Prior verc
ſtratus qui capitis judicium fer
teſt, bipartitus eſt. Nam non iic
dices quærunt de crimine & q
ni reum adhibent ac ſententi
runt, ſed priores noctis præfecti
prius cauſam reorum agitant
ptis mandant quæ teſtes dixeri
que vel ſponte vel coacti torme
confeſſi fuerint. Demum on
cauſam ad judices proprietatu
runt. Diverſus à priori hic eſt m
tus, hique ſententiam ferunt,
cauſa capitis agitur. quod ſi lev
rit delictum, ut tantum virgis
dus aut carcere aliquot menſes
dus reus eſſe videatur, noctis
totam cauſam expediunt nequ
gium XL-virale conſulunt, ſiv
cere quempiam in carcerem v
ſive quæſtioni adhibere: qu
Advocatorius magiſtratus jus
habet. verum opus eſt, ut pr
gium conſulat, auctoritatec
decreti collegii nitatur. neque
gna ratione hoc ita inſtitutu
videtur. Nam ſi pro quolibe

etiam reis hominibus qui nihili ſunt consilium consulendum eſſet, incredibile negocium reipublicæ adminiſtrationi faceſſerent: ſontibus etiam viris major peccandi licentia tributa eſſet, majori impunitatis ſpe propoſita. Vt ergo judicia hujuſmodi expeditiora eſſent, Præfecti noctis eam autoritatem qua Advocatores privati ſunt obtinēt. Præfecti noctis ſex ſunt:ſex item in minimo eo magiſtratu cui in infimos tantum homines levibuſque criminibus jus eſt. Capita tribuum civitatis appellantur, hi qui eum magiſtratum gerunt: quoniam ex unaquaque tribu, in ſex enim tribus tota civitas diviſa eſt, tum eos præfectos noctis, tum caput, tribus eligunt:quo more etiam in conſiliariis eligendis uti ſolemus, quod ſuperius à nobis minime omiſſum fuit. Vtriuſque præterea magiſtratus officium eſt, ut viciſſim modo præfectus noctis, modo caput tribus, ſuam tribum circumeant ad gallicinium uſque, cum publicis ſtipatoribus & apparitoribus armatis, provideantque ne per nocturnas tenebras quæ majorem licentiam præſtare hominibus ſceleſtis ſolent, cuipiam fiat injuria: neve fur clam domum quampiam fodiat, aut ne latro ullas per vias graſſetur in
quem-

etiam reis hominibus qui nihili sunt
consilium consulendum esset, incredi-
bile negocium reipublicæ administra-
tioni facesserent: sontibus etiam mi-
major peccandi licentia tributa esse,
majori impunitatis spe proposita. Ut
ergo judicia hujusmodi expeditiora es-
sent, Præfecti noctis eam autoritatem
qua Advocatores privati sunt obtinent.
Præfecti noctis sex sunt: sex item in mi-
nimo eo magistratu cui in infimos ci-
tum homines levibusque criminibus
jus est. Capita tribuum civitatis appel-
lantur, hi qui eum magistratum ge-
runt: quoniam ex unaquaque tribu, in
sex enim tribus tota civitas divisa est,
tum eos præfectos noctis, tum capita
tribus eligunt: quo more etiam in con-
siliariis eligendis uti solemus, quod su-
perius à nobis minime omissum fuit.
Utriusque præterea magistratus offi-
cium est, ut vicissim modo præfectus
noctis, modo caput tribus, suam tri-
bum circumeant ad gallicinium usque,
cum publicis stipatoribus & apparito-
ribus armatis, provideantque ne per
nocturnas tenebras quæ majorem li-
centiam præstare hominibus sceleštis
solent, cuipiam fiat injuria: neve fur
clam domum quampiam fodiat, aut
ne latro ullas per vias grassetur ja-
quem-

quemquam. Inprimis Venetæ u
riginibus uterque hic magistratu
gnæ æstimationis erat. Postmodu
junctis novis reipublicæ magistra
prout ratio temporum & comm
exigebat, horum dignitas & au
tas est obscurata: summaque po
ad novos magistratus translata
quædam & viliora negocia velut
in eorum subselliis residere. Ha
de magistratibus qui capitales
decernunt dixisse sufficiat. De f
bus in sequenti volumine dice

CASP. CONTAREN
Patricii Veneti

De

REPVBLIC
VENETORVM.

LIBER QVARTV

Os ille in republic
ta perpetuus semp
ne quisquam mag
in majoribus caus
mam authoritaten
ret: sed summum illud jus c
tum & cõsiliorum ut usitatius
esse voluerunt. Ideo in foréfib

causis, quæ summam quinquaginta-quinque nummorum aureorum excesserint, nullus magistratus est à quo non sit provocatio ad auditores urbanarum causarum qui lingua vernacula Veteres appellantur, & ad collegia quadraginta-virûm de quibus supra meminimus. At ut perspicue tota hæc judiciorum forensium ratio intelligatur, ab auditoribus, qui quidem duplices sunt, ordiemur. novi etenim sive recentes atque veteres sunt. Veteres à vetustate nomen sortiti, quod hic magistratus apud Venetos multo vetustior sit quam alter, qui non prius in hanc rempublicam inductus est quam continentis imperium habuerit, multis seculis post urbem conditam. Veteres hi auditores eandem fere authoritatem obtinent in judiciis causarum forensium quæ urbanis judicibus disceptantibus dijudicãtur, quam Advocatores in plerisque omnibus rebus, si qua in parte viderentur officere legibus, intercedendi inquam. cum ergo à judicibus urbanis contra aliquem sentẽtia lata fuerit, licet illi ab eorum judicio ad auditores provocare. Causâ ad eorum subsellia deducta, & ultro citroq; agitata ab his inter quos cõtroversia fuerit, nisi summam excedat quinquaginta aureorum num-

causis, quæ summam quinquaginta quinque nummorum aureorum exsuperint, nullus magistratus est à quo sit provocatio ad auditores urbanorum causarum qui lingua vernacula Veteres appellantur, & ad collegia quadraginta-virûm de quibus, supra meminimus. At ut perspicue tota hæc judiciorum forensium ratio intelligatur ab auditoribus, qui quidem duplices sunt, ordiemur. novi etenim sive recentes atque veteres sunt. Veteres à vetustate nomen sortiti, quod hic magistratus apud Venetos multo vetustior sit quam alter, qui non prius in hanc rempublicam inductus est quam continentis imperium habuerit, multis seculis post urbem conditam. Veteres hi auditores eandem fere authoritatem obtinent in judiciis causarum forensium, quæ urbanis judicibus disceptantibus dijudicãtur, quam Advocatores in plerisque omnibus rebus, si qua in parte viderentur officere legibus, intercedendi inquam. cum ergo à judicibus urbanis contra aliquem sentẽtia lata fuerit, licet illi ab eorum judicio ad auditores provocare. Causa ad eorum subsellia deducta, & ultro citroq; agitata ab his inter quos cõtroversia fuerit, nisi summam excedat quinquaginta aureorum num-

nummûm, omnesq; judices in ea sententiam convenerint, possun absq; quadra-ginta-virûm collegi decernere. quod si inter se dissens vel eorum unus authoritatem intercedendi, causaque illa apud nium quoddam collegium agitat quo uterque auditorum magist tresque alii judices conveniunt: i minores hæ causæ dijudicantur. si universa causa eam summam debat, ante nostram ætatem no terat ad quadraginta-virûm colle res deduci, nisi aliquis auditoru tæ sententiæ à judicibus interce de eaque ad quadraginta-viros lisset. Nostra vero tempestate la est, qua conceditur illi contra priores judices sententiam pro ciaverint, ut post tres exactos n quamvis nullus auditorum inte rit, possit diem adversario dicere collegium provocare. qua lege torum authoritas valde est im ta, quamvis ejus magistratus c tercedunt nonnihil ad causam nendam valeat. Nam neque tre ses operiri oportet, eorumque cessio velut prærogativa judicii tur esse. Si auditor intercesseri ribus judicibus diem dicit, col

quadraginta-virûm aditur. Ante nostram ætatem uterq; magiſtratus orabat coram collegio, ſententiamque uterq; ſuam tuebatur. ſenſim vero per ſegnitiem judicum in deſuetudinem abiit, ut priores judices quorum ſententiæ interceſſum ſit interſint quum apud quadraginta-viros cauſa agitatur, ne dum orent: ſed die eis per tabellionem dicto reſpondent jus fieri debere. Mos vero ille ut auditores primum referrent ad collegium de cauſa cui interceſſiſſent, orationemque haberent, ad noſtra uſque tempora deductus eſt. Nunc vero penitus intercidit, ſed patroni tantum eorum inter quos controverſia fuerit, hoc munere defunguntur, tuenturq; ſuorum clientum cauſas: quibus rebus effectum eſt, ut dignitas auditorii magiſtratus, quæ diu illuſtris erat, noſtris temporibus obſcura admodum & imminuta ſit. Quadraginta hi urbanarum cauſarum judices eundem fere morem ſervant in judicando, quem à judicibus quadraginta capitalium cauſarum ſervari ſolere diximus. hoc tantum diſcrimen eſt, quod in cauſis in quibus de capite agitur & fortunis rerum; nullum certum orandi tempus ſtatutum eſt. In his vero urbanis litibus præſcriptum

quadraginta-virûm aditur. Ante no-
stram ætatem uterq; magistratus ora-
bat coram collegio, sententiamque
uterq; suam tuebatur. sensim vero per
segnitiem judicum in desuetudinem
abiit, ut priores judices quorum sen-
tentiæ intercessum sit intersint quum
apud quadraginta-viros causa agi-
tur, ne dum orent: sed die eis per a-
bellionem dicto respondent jus sibi
debere. Mos vero ille ut auditores pri-
mum referrent ad collegium de causa
cui intercessissent, orationemque ha-
berent, ad nostra usque tempora de-
ductus est. Nunc vero penitus interci-
dit, sed patroni tantum eorum inter
quos controversia fuerit, hoc munere
defunguntur, tuenturq; suorum clien-
tum causas: quibus rebus effectum est,
ut dignitas auditorii magistratus, quæ
diu illustris erat, nostris temporibus
obscura admodum & imminuta sit.
Quadraginta hi urbanarum causarum
judices eundem fere morem servant in
judicando, quem à judicibus quadra-
ginta capitalium causarum servari so-
lere diximus. hoc tantum discrimen
est, quod in causis in quibus de capite
agitur & fortunis rerum; nullum cer-
tum orandi tempus statutum est. In
his vero urbanis litibus præscriptum
est

est temporis intervallum ultra
orationem protendere non possu
est, hora cum dimidia tantum cu
oranti concessa est. neq; in foren
iis causis judicandis variæ refer
sententiæ ut eam collegium eliga
maluerit, quemadmodum in su
dis pœnis à nequam hominibu
solere superius dictum est: sed ta
refertur an lata prius à judicibu
tentia cõfirmanda sit vel potius
ganda. de abrogatione refertur,
ditor quis intercesserit. quod
fuerit intercessum, sed sine inter
re causa ad collegium fuerit de
præfecti collegii perorata utrinq;
non de abroganda sed de confirm
sententia lata referunt. Iurati j
omnes in suffragia eunt. Tres it
næ deferuntur. viridi abrogatu
quo relatum fuerit. candida ap
tur. rubea vero eis destinata est
nondũ liqueat, sed velint causa
pliari. nihilque decretum habe
plures quam dimidii abrogaver
approbaverint. quod si tot ju
nondum liqueat, ut in neutra
judicium factum sit, causa a
pronunciatur ad alteram diem
dem fere reperiuntur. quod si e
dem die judicium pendeat, te

gitur collegium, causa repetitur. qua perorata utrinque itur in suffragia, neque amplius ulla eorum judicum quibus nondum liqueat habetur ratio. quare nisi paria fuerint suffragia, in alteram partem fit decretum, sive de abroganda sive de confirmanda sententia lata. Abrogata sententia nequaquam adimitur potestas actori, quin de eadem re judicium repetere possit. Nihil enim abrogatione statuitur, sed tantũ lata sententia antiquatur. Confirmatione vero & approbatione rata fit sententia quam priores judices pronunciaverunt, neque amplius provocationi est locus, neq; judicium repeti potest super eadem re, nisi causæ quippiam novi accedat. Atque satis hactenus de auditoribus veteribus dictum sit: nunc pauca de recentioribus perstringamus. Hic magistratus in nostra republ. non fuit prius institutus, quam in continente æstuariis iisce finitima Venetum imperium extendi cœpit. Ad hos à prætorum judiciis provocatio est, aliorumve magistratuum qui extra urbem populis qui in nostram venerunt societatem jus dicunt. Veteres enim auditores utrisque, urbanis scilicet & exteris causis, haudquaquam satisfacere poterant. Quamobrem eam appellationem

gitur collegium, cauſa repetitur, ea perorata utrinque itur in ſuffragia, neque amplius ulla eorum judicum quibus nondum liqueat habetur ratio: quare niſi paria fuerint ſuffragia, in alteram partem fit decretum, ſive de abroganda ſive de confirmanda ſententia lata. Abrogata ſententia nequaquam adimitur poteſtas actori, quin de eadem re judicium repetere poſſit. Nihil enim abrogatione ſtatuitur, ſed tantum lata ſententia antiquatur. Confirmatione vero & approbatione rata fit ſententia quam priores judices pronunciaverunt, neque amplius provocationi eſt locus, neq; judicium repeti poteſt ſuper eadem re, niſi cauſæ quippiam novi accedat. Atque ſatis hactenus de auditoribus veteribus dictum ſit: nunc pauca de recentioribus perſtringamus. Hic magiſtratus in noſtra republ. non fuit prius inſtitutus, quam in continente æſtuariis iiſce finitima Venetum imperium extendi cœpit. Ad hos à prætorum judiciis provocatio eſt, aliorumve magiſtratuum qui extra urbem populis qui in noſtram venerunt ſocietatem jus dicunt. Veteres enim auditores utriſque, urbanis ſcilicet & exteris cauſis, haudquaquam ſatisfacere poterant. Quamobrem eam appellationem etiam

etiam ſortitus eſt, ut novorum ſive recentium diceretur. Nam poſt conſtitutam rempublicam imperium Venetum extendi incœpit in Venetiam oram, quæ ad veteres dominos veluti quodam poſtliminio volens ac libés rediit. Etenim ut in exordio operis oſtendimus, nobiliſſimi quique provinciæ Venetæ barbarorum impetum Italiæque totius devaſtationem fugientes ſe in noſtra æſtuaria receperunt, urbemque hanc opulentiſſimam condidêre. Cui etiam nomen Venetiæ indiderunt multitudinis numero: ut ſignificatum poſteris eſſet eo omnium civitatum Venetiæ regionis nobilitatis florem cōveniſſe. Igitur cum brevi imperium Venetum creviſſet in immenſum, unus haudquaq; magiſtratus urbanis & exteris cauſis ſatis eſſe poterat. Iccirco novus hic inſtitutus eſt, novumq; quadraginta-virale collegium. Provocatio quoque, quæ ab aliis qui extra jus dicunt fit, ad horum ſubſellia defertur. atque hoc demum collegio diſceptante omnes ejuſmodi cauſæ diſcernuntur. eadem in omnibus ratio eſt, parq; modus hujus magiſtratus & collegii, quem modo ab auditoribus veteribus & collegio quadraginta-virali urbanarum cauſarum judice ſervari ſolere docui

docuimus. illud tantum jus auditoribus recentibus additum est, quod in causis quæ summá quadraginta nummorum aureorum non excesserint latam sententiam, à qua ad eos sit provocatum, moderari queunt, ejusque partem si ita ipsis videatur, abrogare, partem vero comprobare, dum modo omnes in eandem sententiam conveniant. quod ea de causa institutum, ne exteris hominibus & advenis, quorum præcipue rationem haberi debere summi philosophi tradidere, majus negocium fieret, sed sine magno rei familiaris dispendio litium exitum invenirét. Hoc jure veteres privati sunt, necesse enim illis est ut aut totam sententiam approbent, vel totam rescindant, atq; irritam faciant. Sic novi hi intercedendo reliquis omissis parti intercedere possunt: at veteres contra. aut enim toti intercedunt, aut universam integram dimittunt. Hocque pacto exterorum lites breviori spacio dirimuntur, quam causæ urbanæ: quamvis patronorum & jurisconsultorum versutia, quæ nihil etiam contra fas intactum relinquit, in immensum quævis lites protrahuntur. quod ubique gentium fieri solet, ubi non temere sed statuto ordine judicia fiunt. Explicata fere à nobis

nobis est judiciorum ratio, superest u
paucis perstringamus eos magistrat
qui primi in causis urbanis jus dicun
à quibus ad veteres auditores prov
cationes fiunt & ad collegium quadr
ginta virorum: quorum judicum
sunt subsellia pro qualitate causaru
& personarum distributa. nam aut
ea sunt de mercatura rebusque ad r
gociatores spectantibus, vel de ædib
& fundis quæ intra æstuaria fuerir
aut de possessionibus & agris quæ
terra continenti sunt, aut de quibus
aliis contractibus stipulationibusqu
personæq; quæ lites inter se conferun
aut sunt cives, aut exteri, seu cives cu
exteris: vel demum cum pupillis r
habetur, aut agunt viduæ fœminę po
obitum mariti de dotibus recuperar
dis. ne ergo inter tot diversorum gen
rum judicia turbatio esset, neve ali
alii impedimentum afferret, plura i
stituta fuere judicum subsellia: ita
quantum fieri posset unusquisque p
ratione negocii & litis suos judices c
gnosceret. quæ enim lites ad ædes s
fundos intra fines Venetiarum posit
id est in æstuariis existentes pertine
hæ omnes à judicibus qui propriet
nominantur dijudicantur: quos eti
etiam adeunt viduę dotes ab hęredi
mari

nobis eſt judiciorum ratio, ſupereſt ut paucis perſtringamus eos magiſtratus qui primi in cauſis urbanis jus dicunt, à quibus ad veteres auditores provocationes fiunt & ad collegium quadraginta virorum: quorum judicum ſex ſunt ſubſellia pro qualitate cauſarum & perſonarum diſtributa. nam aut lites ſunt de mercatura rebuſque ad negociatores ſpectantibus, vel de ædibus & fundis quæ intra æſtuaria fuerint: aut de poſſeſſionibus & agris quæ in terra continenti ſunt, aut de quibuſvis aliis contractibus ſtipulationibuſque: perſonæq; quæ lites inter ſe conferunt, aut ſunt cives, aut exteri, ſeu cives cum exteris: vel demum cum pupillis res habetur, aut agunt viduæ fœminę poſt obitum mariti de dotibus recuperandis. ne ergo inter tot diverſorum generum judicia turbatio eſſet, neve aliud alii impedimentum afferret, plura inſtituta fuere judicum ſubſellia: ita ut quantum fieri poſſet unuſquiſque pro ratione negocii & litis ſuos judices cognoſceret. quæ enim lites ad ædes ſive fundos intra fines Venetiarum poſitos, id eſt in æſtuariis exiſtentes pertinent, hæ omnes à judicibus qui proprietatũ nominantur dijudicantur: quos etiam etiam adeunt viduę dotes ab hęredibus marito-

maritorum defunctorum repetere volentes. Hancque appellationem habuerunt quod majores noſtri ea tantum civium ſuorum propria exiſtimarunt, quæ in æſtuariis eſſent poſita, utpote quæ ad alienos dominos non facile transferri poſſent. Cætera vero in continenti exiſtentia, ſive agri, ſive domus fuiſſent, utpote quæ facile invito à dominis poſſent auferri, injuriæq; magis expoſita eſſent, mobilia dici voluerũt. quod ſi de fundis continentis oræ controverſia fuerit, judices procuratorum ſunt adeundi. iiſdem judicibus cum pupillis, qui adhuc tutores habeant, contendas oportet. qua de re ii judices id quoque nomen obtinuerunt. nam apud Venetos curatores & tutores, procuratores appellari conſueverunt. Si item lis de mercimoniis inciderit & ad mercaturam ſpectet, ſubſellia judicum adeuntur qui ex ea re judices ſeu conſules mercatorum nominantur. hi majori quodam compendio judicant quam alii forenſes magiſtratus: quod ea ratione inſtitutum eſt, ne longioribus litibus impedimentum morave fieret negociis mercatorum, quæ aſſiduam quandam operam exigunt. At ſi inter exteros homines lis fuerit, vel quiſpiam civium hoſpiti diem dixerit, opus

opus eſt accedat judices qui ab adv
nis nomen habent. Cæteræ vero o
ne cauſę contractus ac ſtipulati, ex q
bus quiſpiam ab alieno ſibi aliquid
beri contendat, idque judicio petat,
dicibus veniunt qui petitionum n
cupantur: hique pretoris urbani vic
gerunt. Sunt præterea minimæ q
dam, quibus dijudicandis præfecti ſ
judices mobilium dicti. Eſt & præ
hos magiſtratus alius, qui ſi quid
ventum fuerit aut olim reconditun
aut nuper amiſſum, an ad ærarium
ad privatum quempiam, an vero
eum qui reperit, res ea pertineat, dec
nit, omneſq; hujuſmodi controver
dijudicat. Expedita univerſa judic
rum ratione ad eos magiſtratus ac
damus, qui ærarii curam habent, q
buſve pecuniæ publicæ adminiſtra
commiſſa eſt. Hi fortaſſe alicui plu
eſſe videbuntur quam par ſit, pauci
buſq; univerſæ rei pecuniariæ ſatis
poſſe. Verum hac in parte id eſt
animadvertendum, patres noſtros ſ
mam diligentiam adhibuiſſe ne in
miniſtrandis pecuniis publicis al
fraus fieret. arbitrati enim ſunt ex
rio veluti alimentum univerſis rei
partibus ſuppeditari, quo deficien
ſeu imminuto deficere quoq; rer

 bli

opus est accedat judices qui ab advenis nomen habent. Cæteræ vero omnes causę contractus ac stipulati, ex quibus quispiam ab alieno sibi aliquid deberi contendat, idque judicio petat, judicibus veniunt qui petitionum nuncupantur: hique prętoris urbani vicem gerunt. Sunt præterea minimæ quædam, quibus dijudicandis præfecti sunt judices mobilium dicti. Est & præter hos magistratus alius, qui si quid inventum fuerit aut olim reconditum aut nuper amissum, an ad ærarium aut ad privatum quempiam, an vero ad eum qui reperit, res ea pertineat, decernit, omnesq; hujusmodi controversias dijudicat. Expedita universa judiciorum ratione ad eos magistratus accedamus, qui ærarii curam habent, quibusve pecuniæ publicæ administratio commissa est. Hi fortasse alicui plures esse videbuntur quam par sit, paucioribusq; universæ rei pecuniariæ satis fieri posse. Verum hac in parte id est animadvertendum, patres nostros summam diligentiam adhibuisse ne in administrandis pecuniis publicis aliqua fraus fieret. arbitrati enim sunt ex ærario veluti alimentum universis reipub. partibus suppeditari, quo deficiente seu imminuto deficere quoq; rempu-

blicam aut minui opus esse. Quocirca legem etiam fecerunt, qua sancitum est, ut si quis civis peculatus damnatus fuerit, perpetua ignominię nota singulo quoque anno repetita inureretur. Majori enim cõsilio coacto in concione civium omnium statuta die ab Advocatore omnes illo crimine damnati pronunciantur: ut qui tantum scelus ausi sunt, perpetuæ ignominiæ pœnas luant. Sed ne ab instituto lõgius digrediamur, magistratus qui ærarii curam habent, duorum veluti generum sunt. Qua ratione publicæ quoque pecuniæ divisæ sunt. nam vel ex publicis vel ex vectigalibus in ærarium conferuntur: vel interdum cum reditus reipubl. impensis minime satisfacere posse videatur, à civibus pro cujusque censu solvitur. sæpe etenim id necessum mari aut terra ingruentibus bellis, quibus civitas nostra frequenter vexari solet: sive Turcis in nostram ditionem irruentibus, quorum impetum non sine maximo detrimento complures annos sustinuimus, acerbissimumque hostem in universam rempubl. Christianam sævientem continuimus. Aut Christianis principibus quibus imperii Veneti amplitudo quandoque officit, in perniciem nostram conspirantibus: ut

anno

anno ab hinc xv. cum omnes fere Christiani principes inito inter se fœdere in exitium imperii nostri conspirassent. sed diis bene juvantibus impetus omnium sunt repressi, resque pene collapsa in integrum restituta est. Duplex ergo cum sit publicæ pecuniæ genus, duplices quoq; magistratus ei rei sunt præfecti. Quidam enim pecuniæ ex censu civium collatæ præficiuntur: alii vero reditibus & vectigalibus reipublicæ. Vectigalia quidem exiguntur ab his quæ exportantur ex urbe, aut in urbem importantur. Quædam vero ex civitatibus quæ in societatem imperii Veneti sunt adscitæ. Vrbana vectigalia cum propter maximam mercium copiam mercatorumque conventum, tum ob ingentem hominum multitudinem, qui hanc civitatem incolunt, majora sunt quam quæ sibi quis persuaserit. mercium rerumq; urbanarum varia sunt genera: ideo diversi quoque magistratus sunt instituti, prout scilicet commodum visum fuit, his qui locandis exigendis hisce vectigalibus præsunt: quos si singulatim enumerarem, fastidio potius afficerem quam quod ex ea narratione aliquid voluptatis essem allaturus. Illos etiam magistratus qui temporarii sunt, quod interdum

temporum ratio ita poſcere videatur, prætermittendos eſſe duco. In ſumma, horum omnium magiſtratuum officium illud eſt, ut caveant ne per dolum aliquid pecuniæ publicæ avertatur, aut per inertiam pereat. Ipſi quoq; omnes controverſias quæ ad id genus pecunię pertinent dijudicant. Omnis vero ea pecunia quæ ab iiſce magiſtratibus exigitur, continûo ad gubernatores redituum publicorum defertur. Eam namque appellationem is magiſtratus obtinuit qui huic ſummæ præfectus eſt. Sed quoniam ea cura magni eſt momenti, non niſi inſignioribus civibus deferri ſolet. qui ut libétius hoc munus ſibi peterent, aut ne demandatum rejicerent, magnum emolumẽtum oneri alioquin gravi adjunctum eſt, authoritas quoque non contemnenda. hi etenim apparitores, viatores, lictores, omneque id genus miniſtrorum reipub. creant, quibus omnibus ex ære publico ſtipendium perſolvitur. id vero quod reliquum fuerit, ad quæſtores urbanos defertur. ad quem magiſtratum omnis tandem ſumma æris publici, à quibuscumque quæſtoribus extiterit ſive magiſtratibus allata, qui ſeu extra urbem ſeu in urbe pecuniæ publicæ exigendæ curam habent, pervenit. at urbani hi quæſto-

quæſtores eam pecuniam ex ſenat
decreto in uſus publicos impendu
in codicibuſve ſuis & acceptum re
lati & expenſum ferunt. quod mu
quam operoſum, laboris nõ exigui
ideo civibus junioribus committi c
ſerit: qui tamen tum nobilitate ge
ris, tum innocentiâ vitæ clari ſunt,
ſcilicet æs publicum quapiam ratio
in rem privatam avertatur. Quoci
urbanis quæſtoribus jus ſenatorium
datum, propemodum idem quod le
timi ſenatores habent. pecunia ve
quæ in reipublicæ anguſtiis ex cenſ
civibus confertur, quamvis tandem
quæſtores urbanos omnis cõfluat, p
prios tamen quoſdam magiſtratus
bet. Interdum enim de conferenda
cenſu pecunia ea ratione fit ſenat
conſultum, ut nulla mentio habea
neque de reſtituendo eo ære, nec de
quo emolumẽto civibus erogando,
ex ſua re privata eam pecuniam co
lerint. Quod tamen raro admodũ
conſuevit: nam plerunque imo p
ſemper niſi res contrarium poſt
ſenatus reipub. ita conſultum eſſe
ut privatorum res non negliga
Promulgato igitur ſenatusconſul
pecunia ex cenſu conferenda f
temporeque quod commodum

quæstores eam pecuniam ex senatus decreto in usus publicos impendunt, in codicibusve suis & acceptum referunt & expensum ferunt. quod munus quum operosum, laboris nō exigui sit, ideo civibus junioribus committi consuevit: qui tamen tum nobilitate generis, tum innocentia vitæ clari sunt, ne scilicet æs publicum quapiam ratione in rem privatam avertatur. Quocirca urbanis quæstoribus jus senatorium datum, propemodum idem quod legitimi senatores habent. pecunia vero quæ in reipublicæ angustiis ex censu à civibus confertur, quamvis tandem ad quæstores urbanos omnis cōfluat, proprios tamen quosdam magistratus habet. Interdum enim de conferenda ex censu pecunia ea ratione fit senatus consultum, ut nulla mentio habeatur neque de restituendo eo ære, nec de aliquo emolumēto civibus erogando, qui ex sua re privata eam pecuniam contulerint. Quod tamen raro admodū fieri consuevit: nam plerunque imo potius semper nisi res contrarium postulet, senatus reipub. ita consultum esse vult ut privatorum res non negligantur. Promulgato igitur senatusconsulto de pecunia ex censu conferenda facto, temporeque quod commodum fuerit

visum constituto, unusquisque civium infra id tempus eam summam persolvit, quam ex censu debet. exigunt autem gubernatores redituum deferuntque ad quæstores urbanos. sæpenumero tamen ea ratione fit senatusconsultum de pecunia ex censu conferenda, ut post certum temporis spatium civibus qui eam persolverint restitui incipiat aliquo etiam emolumento adjuncto: certaq; in eam rem delegantur vectigalia. Interdum vero senatusconsultum de collatitia ex censu pecunia ante nostram tempestatem fieri solebat, ut de reddenda nulla fieret mentio, neque ullum certum tempus constitueretur nisi id commodum reipublicæ fuisset. sed magistratus qui præfectus mutuis dicebatur, quod nomen adhuc quoque retinet, acceptam ab unoquoq; civium eam vim pecuniæ in codices referebat: interimq; donec restitueretur singulo quoque anno quinque nummi aurei pro centum collatis, veluti in vicem reditus privatis civibus creditoribus numerabantur: in quem usum multa vectigalia erant quoq; designata. Qua ratione priscis bellis facilis erat pecuniæ exactio, quæ ex censu solvebatur. neque iniquum existimari debet, civibus qui rem familiarem in temporibus

reipublicæ necessariis consumpseran
ut magna ex parte imminuerant, v
cissim aliquid impendi ex reditibus p
blicis. Nam quemadmodum partes
tius incolumitati consulere debent,
natura comparatum est ut totum
tam habeat ne partes magnum in
modum patiantur, sed pro viribus p
videat ut incolumes perdurent,
certaq; impartiantur quibus reficia
tur & conserventur. Verum nostra
te hoc æs alienum reipubl. adeo i
gens erat, ut in eo emolumento qu
diximus civibus erogari, trecenta f
nummorum aureorum millia singu
quibusque annis expenderentur. Qu
rum solutio proximis annis prop
angustissima reipubl. tempora qu
intermissa fuisset, tandem quarto
hinc anno, referentibus Dominico T
visano senatore amplissimo, atque A
drea Gritto, cujus ducis auspiciis nu
respublica Veneta regitur, sapient
tio atq; integerrimo senatore, fact
est senatusconsultum ut nulla amp
emolumenti erogandi mentio fi
neq; in codicibus publicis post id
jus id æris acceptum à civibus r
retur. verum ne omnino à repu
fraudati esse viderentur capitis
ratione, necnon etiam emolur

reipublicæ necessariis consumpserant, aut magna ex parte imminuerant, vicissim aliquid impendi ex reditibus publicis. Nam quemadmodum partes totius incolumitati consulere debent, ita natura comparatum est ut totum curam habeat ne partes magnum incómodum patiantur, sed pro viribus provideat ut incolumes perdurent, alimentaq; impartiantur quibus reficiantur & conserventur. Verum nostra ætate hoc æs alienum reipubl. adeo ingens erat, ut in eo emolumento quod diximus civibus erogari, trecenta fere nummorum aureorum millia singulis quibusque annis expenderentur. Quorum solutio proximis annis propter angustissima reipubl. tempora quum intermissa fuisset, tandem quarto ab hinc anno, referentibus Dominico Trivisano senatore amplissimo, atque Andrea Gritio, cujus ducis auspiciis nunc respublica Veneta regitur, sapientissimo atq; integerrimo senatore, factum est senatusconsultum ut nulla amplius emolumenti erogandi mentio fieret, neq; in codicibus publicis post id tempus id æris acceptum à civibus referretur. verum ne omnino à republica fraudati esse viderentur capitis restitutione, necnon etiam emolumenti

quod ad eam diem eis debebatur, cum multa vectigalia designata sunt, tum reipublicæ possessiones omnes in agro Rodigiensi positę sunt distributę. Cujus muneris maxima parte nos functi sumus, qui illo tempore magistratum gerebamus, qui ante nostra tempora institutus præcipue fuerat ad hujusmodi æs alienum reipubl. minuendum, aut si fieri posset extinguendum: de quo pauca infra dicemus. sicq; magna pars ingentis ac incredibilis fere publici æris alieni imminuta fuit, necnon privatorum civium facultatibus satis cõmode consultum: ita tamen ut prior ac potior semper fuerit reipubl. ratio, quam privati commodi. quod institutum à majoribus nostris ad hæc usque tempora per manus deductum est. Vt ergo redeamus unde divertit oratio, Præfecti mutuis eam pecuniam exigũt, quæ à privatis ex censu in reipubl. usus necessarios confertur: acceptamque in suos codices referunt, ac demum urbanis quęstoribus numerant. iidemque præfecti curam habent exigendi à quęstoribus urbanis eam summam pecuniæ, quæ quotannis erogari solebat, in vicem reditus civibus privatis: eamque & acceptam & expensam in suos codices referebant. Pecunia vero quæ

ea

ea lege ex ſenatusconſulto erogatur, à privatis ut certo tempore reſtitui debeat, à proprio quodam magiſtratu & exigi & reſtitui ſolebat. nunc univerſum hoc munus gubernatoribus reditus demandatum eſt. Alius etiam præter hos eſt pecuniarius magiſtratus minime prætereundus, qui in eam curam incumbit, ut cives ærarios factos, eoſq; qui conſtitutam non perſolverunt pecuniam quam ex cenſu debent, inveſtiget: eorumque bona publicet, & tandem ſub haſta vendat. Nonnulli ſunt præterea magiſtratus pecuniarii, à quibus ęrarii cives inveſtigantur: rationeſque in publicis codicibus privatorum ac reipubl. diligenter inſpiciuntur, ne qua fraus publicis reditibus atq; ærario fieri poſſit: quos conſulto prætereundos exiſtimo, ne tædio lectorem afficiam. neque enim momenti quippiam habent ad eam quam potiſſimum hoc opere mihi exponendam reipubl. gubernationem inſtitui. Pręter hos magiſtratus nõnulli etiam ſunt qui multum faciunt ad civitatis commodum, & ad bene beateque vivendum, ideoque à nobis minime ſunt omittendi. Primi nobis ſe offerunt monetæ aureæ argenteæque præſides: qua maxime civium commercia continentur cum ex-

ternis hominibus, & secum vicissim. Dein annonæ triticeæ præfecti, itemq; salubritati Venetæ civitatis præfecti, sine quibus vita constare non potest. Necnon etiam præsides amplissimi navalis. Ædiles quoque, qui viarum, pontium & hujusmodi rerum resarciendarum curam habent, perquam necessarii sunt. Ac demum amplissimus magistratus, quem procuratorum Veneti appellant, maximæ est civitati nostræ oportunus. De præfectis monetæ nihil est quod amplius dicamus, nisi quod ejus magistratus interest providere, ne argentum aut aurum imperfectius aut impurius, quā id quod lex statuit cudi debere, aliquo pacto cudatur: neve excusi nummi pondere sint minores quā lex jubeat. quod sanctissime apud nos observatum fuit. quamobrem maximo in precio apud omnes nationes barbaras, necdum apud Christianos, Veneti nummi semper fuerunt, hodieq; sunt. Cæteri namque principes plerique omnes impurius aliquanto argentum & aurum cuderunt, ut facilius impensis satisfacere possent. At nostri constantissime semper hac in parte dignitatem à majoribus acceptam retinuere. Magistratus vero, qui annonæ triticeæ præfectus est, civitati Venetæ perquam necessa-

necessarius est. etenim cum nulla prope frumenti vis ex agro Veneto colligatur, quod omni ex parte urbs æstuariis amplissimis ambiatur, civitasque populosissima existat, opus est rei frumentariæ magnam haberi curam: ne quando populus, cujus commodo majores nostri maxime consultum esse voluerunt, rei frumentariæ inopia laboret, nimiaque annonæ caritate prematur. Idcirco rei frumẽtariæ tres sunt præfecti, qui XVI. mensibus magistratum gerunt. horum est officium providere ne civitas unquam frumenti inopia laboret. quæ si quando timeatur, Principem Sapientumq; collegium adeunt, reque inter eos discussà decernunt quæ ad frumenti copiam comparandã præcipua esse videantur. Quandoque etiam solet certa merces ex ærario his cõstitui, qui ex longinquioribus provinciis frumentum Venetias advexerint. Interdum ære publico triticum mercantur à negociatoribus, qui polliceantur certam vim frumenti statuto tempore ex destinatis etiam provinciis se Venetias delaturos: quod nisi præstent, pecuniaria mulcta taxantur. Emitque respublica magno precio, & vili vendit. ut commodo populi ac inopiæ consulatur: qua in re magnam inter-

interdum jacturam ærarium facit. De re frumentaria præterea plurimæ sunt leges pulcherrimaque instituta: quæ si in præsentia recenserem, longius quam par sit ab instituto digrederer. sequitur magistratus is, cui urbis salubritas est curæ. hujus præcipuum munus est, providere ne aliquo pacto ex contagione tabes serpat in civitatem. quod si clam quandoq; obrepserit, ut nonnunquam solet accidere, sedulo operam dat, ne longius vagetur. Qua de re ædes publicæ amplissimæ sunt ædificatæ in æstuariis, intervallo trium millium passuum ab urbe: quibus finitimi sunt horti pulchre constituti: in quas si quis ex plebe eo morbo ægrotare cœperit, confestim cum tota familia defertur. hi vero qui cum ægrotante consuetudinem aliquam habuerant, opus est, ne alios inficiant, ut proprios lares deserant, concedantque ad alias ædes publicas, itidem extra urbem in eum usum cõditas, regione à prioribus longe diversa. ibique XL. dies detinentur, in quibus si sani perstiterint, civitati ac domesticis laribus restituuntur. supellectilis quoq; magna cura habetur, ne ejus contagione quispiam inficiatur. hic quoque magistratus providet ne quid putridum aut quod incolumi-

tati

tati civitatis officere poſſit vendatur. demum id ſedulo curat ut quam ſaluberrime Venetiis agatur. Nam non multo ante noſtram tempeſtatem hoc præfectorum genus inſtitutum fuit: & cum ſæpius antea civitas peſtilentia laboraſſet, adeo ut pleriq; omnes quandoque proprios deſeruiſſent lares ob ingruentem vim tabis, & in continentem proximam ſeceſſiſſent: nunquam tamen, poſtquam hæc cura novo huic magiſtratui demandata eſt, divino munere favente civitas hæc hujuſmodi hoc morbo vexata eſt gravius: licet interdum quod in magna hominum undiq; convenientium frequentia evitari non potuit, nonnullæ domus fuerint infectę: cura vero hujus magiſtratus atque ope à Deo præſtita malum latius vagari non potuit. Nunc de ampliſſimi navalis præfectis dicendum eſt: quod certe nõ ſolum Venetæ urbi magno eſt ornamento, ſed etiam univerſæ Italiæ reiq; publicæ noſtræ non mediocrẽ dignitatem affert. immenſum namque opus eſt & admiratione digniſſimum. Nam in ea urbis regione quæ præ aliis mari vicina eſt, & præterea maxime commoda, navale ædificatum eſt, ac in tres ſinus, ſeu ſi malueris receſſus, excavatũ: intra quos mare recipitur unico tantum

tantum oſtio tam lato ut etiam ſatis ſit ad maximas triremes capiundas. Munitum eſt oſtium duabus turribus ex utraque parte, ſuntque hæ ponte ſublicio junctæ portiſque cancellatis, quæ nunquam reſerantur niſi quum opus ſit triremes educere, ſeu in navale inducere. nullibi etiam aditus ad interiora navalis patet, præterquam hoc uno oſtio ingredientibus. Primus ſinus occurrit omnium minimus, amplus tamen. hic undiq: circum tecta habet in fornicis modũ ædificata contignationibus ac tegulis tecta. ſub hæc triremes è mari ſubducuntur, ibiq; ab omni ventorum ac pluviarum injuria tutæ perdurant, quoad illis uti libeat. ea ratione multos annos incolumes & illæſæ permanent. Novas item ſub eiſdem tectis ædificant, atque veteres ſubducunt & reſarciunt: magnum ſane opus, quod & maximo ornamento ſit, & ad navium fabricam utiliſſimũ. Poſt hunc ſinum alius eſt interior ampliſſimus, circum omni ex parte ejuſmodi tectis ut dixi inſtructus: nec ulium ex eis inſpicias triremibus vacuum ſed binis ſi tecta fuerint latiora, aut ſingulis ſi anguſtiora. Tertius vero nõ minor ſecundo, paulo ante noſtram ætatem ſuperioribus additus fuit, circumſeptuſque mœnibus pul-

pulcherrimis. in eo autem plura ſunt tecta ædificata, quamvis non ſint omni adhuc ex parte perfecta: verum ſumma cum diligentia opera datur ut ei fabricę extrema imponatur manus. Tres hi receſſus invicem ſunt pervii, ac unico muro ambiuntur nonnullis turribus diſtincto, in quibus vigiles noctu excubias agunt, ne quid detrimenti tam inſigne opus vi ignis injecti, ſeu dolo facinoroſi cujuſpiam, ſeu caſu quopiam, ut interdum evenire ſolet, accipiat. Intraque mœnia tabernę ſunt armamentorum ampliſſimæ, univerſæque nauticæ ſupellectilis: ac fabri cujuſcunque generis quod ad rem navalem pertineat, ſuas officinas ibidem habent. Ibi etiam æs funditur ad tormenta conficienda: magna quoq; ibidem fit tormentarii pulveris copia, adeo ut nihil quidem quod ad rem nauticā faciat, in eo navali deſiderari queat. ibidem videre licet ingentem fabrorū multitudinem, quorum quiſq; ſuo munere fungitur. Sunt prætere a nonnulla atria bene ampla, in quibus ingens armorum vis, tormentorum ſcilicet ac telorum, ad uſus bellicos ſervatur: nec non magna velorum copia, remorum, armamentorumque omnium, in ſuis quæque cellis condita: ut cum ſenatus arman-

armandam classem decreverit, omnia in promptu sint, quæ ad eam rem requiruntur. His rebus officiisque omnibus, de quo dicere instituеram, præfectus est: omniaque providet curatque quæ in usum navalis fuerint. hic seligit fabros cum lignarios tum etiam ærarios cæterosque opifices qui ad opus faciundum admitti debeant: diligentem quoque impendit operam ne quispiam officio suo desit. Huic magistratui numeratur pecunia ex ærario in usus navalis, non prius tamen quã collegium consulatur, ac rationes à patribus illis videantur. Apud majores nostros, penes quos res maritimæ magno in precio erant, hic honos magnus habebatur: temporibus tamẽ nostris magistratus hujus dignitas est imminuta, ac pene intercidit. quo fit ut si quando opus fuerit in ea re opera diligentiori, alios senatores primæ existimationes cives navali senatus præficiat, qui jus in priores habeant, eisque veluti ministris utantur. Postremo loco sunt à nobis recensendi divi Marci procuratores, amplissimus omnium præter ducem magistratus: quippe qui præfinitum tempus non habeat, sed cum vita perduret. Huic honori conjuncta est perpetua senatorii ordinis dignitas,

ac

ac jus suffragii ferendi æquum cum legitimis senatoribus. illud enim præ aliis omnibus magistratibus obtinuerunt. nam cum cæteris non cedatur à senioribus civibus certisque locis certisque subselliis, procuratoribus ubique idem honor præstatur. quocunque enim loco sedeatur, illis semper ceditur, digniorique sede semper honestantur: non secus ac si quovis in loco magistratus eorum munere fungerentur. horum officium est tutelam pupillorum habere, quibus minori ætate existentibus nullus defuncto parente ex testamento tutor est institutus, veluti ergo publici quidam tutores à republ. sunt instituti. hi divi Marci procuratores dicuntur, quod munus cum egregiam fidem ac sanctitatem vitæ præcipuam exigat. hi cives huic officio deleguntur qui jam publicis fere omnibus muneribus defuncti sint, spectatæq; sunt probitatis: in quo versantes tanquam milites emeriti perpetuam obtinent reip. administrationem. Priscis temporibus tam magna fuit non tantum Venetiis, verum etiam apud exteras nationes, hujus magistratus existimatio, ut plerique exteri homines, nedum indigenæ testamento suo hosce procuratores heredum suorum tutores ac totius re-

domesticæ curatores instituerint: quorum fidei magna pecuniæ vis pauperibus eroganda commissa fuerit. adeo ut nostris quoque temporibus ingentes opes ab hoc magistratu administrentur, ac pro eorum arbitrio in usum pauperum distribuantur. hic magistratus initio institutus fuit, ne hæreditates civium qui pro tuenda seu etiam pro amplificanda republica apud exteras nationes excederent, aut studio rei familiaris negociis ac mercimoniis occupati peregre morerentur, nullove condito testamento, per fraudē quampiam ab hæredibus pupillis averterentur. Qua de causa effectum est, ut civibus illis publice ea cura demandata sit, de quorum probitate omnibus cōpertum sit. Principio tres fuere. deinde aucta civitate tres alii additi, hac tamen ratione distributi, ut veteres pupillorum, qui citra rivum magnū qui urbem mediam interfluit habitant, curam habeant: tres item curent eos qui ultra rivum magnum proprios habent lares: ut dimidiam urbem alteri, item dimidiam posteriores curent. Tres vero præter hos patroni sunt amplissimi atque augustissimi templi, quod divo Marco Evangelistæ dicatum est, sub cujus numine Veneta respublica bonis legi-

legibus aucta est, ditionemque imperii crevit. ab his postremis tanquam à nobilioribus nomen in omnes deductum est, ut divi Marci procuratores appellentur. De structura hujus templi impræsentiarum nihil dicere constitui, deq; marmorum copia, columnarum frequentia, ex porphyritide ac prasio lapide opere tessellato atque aurato, quo tamen laquearia fornicesq; omnes templi confecti sunt, tum demum pavimentum universum stratum: cum multi mortalium fereque omnes fama perceperint. Templi hujus instaurationi si qua in parte labascit, necnon sacerdotibus ipsius, hi tres procuratores præsunt, ac provident ut pro civitatis dignitate & illustrissimi patroni nostri Marci Evangelistæ Deus optimus in eo templo pie colatur. hi sunt qui præter cæteros magistratus meo judicio per quam necessarii videri debent ad bene beateq; vivendum. Nam & monetæ cudendæ cura nequaquam negligenda est, qua omnium commercia civium contineantur, annonæque triticeæ copia sedulo procuranda est: nec minor bonæ valetudinis civium cura habenda est: minimeque prætereunda fuit viarum ac pontium idque genus ædificiorum instauratio. hæc

communia cuique civitati. ista vero ad Venetias magis attinent, rei scilicet maritimæ procuratio ac pupillorum tutela, cum multi civium cum propter publica negocia, tum propter mercaturæ industriam peregre profecti diem obeant. idcirco magistratus qui his muneribus incumbant publice instituti sunt, ut nulla in parte majores nostri communi bono defuisse videantur, si quis diligenter omnem hujus reipublicæ institutionem animadvertat.

CASP. CONTARENI Patricii Veneti De REPUBLICA VENETORUM.

LIBER QUINTUS.

POSTQUAM omnis fere ratio gubernationis reipublicæ à nobis exposita est, omnesque recensiti magistratus urbani, nō importunam alienamve ab opere rem facturus videbor, si de magistratibus exteris verba fecero: his scilicet quibus civitates

tates quæ in nostram venerunt societatem regi soleant: necnon de militaribus imperiis, ac demum de muneribus aliorum civium, qui patricii non sunt ordinis. His etenim expositis extrema manus cōmode operi instituto imposita videri poterit. Insignioribus civitatibus quę sub ditione nostra sunt, quatuor magistratus pręficiuntur. pręctor unus omnibus jus dicit, & forenses lites dijudicat, atque in sontes animadvertit. habet his prætor in judiciis proferēdis assessores homines jurisperitos, quorum consilio utitur. & licet apud prætorem sit omnis authoritas, præter hunc est pręfectus, qui militibus pręest, qui urbem vel agros urbis coluerint. in hos nullum est jus prætoris, sed præfectus tantū jus in eos habet. Arcis præterea, mœnium portarumq; cura præfecto est demandata, nec non vectigalium, ac redituum omnium, tum urbis, tum agri totius. præter hos quæstor unus, aut duo. hic magistratus pecuniam publicam administrat, impendit & exigit, habetque codices rationum publicarum. nihil tamen fere agit nisi ex mandato præfecti, ac interdum utriusque, scilicet prætoris & præfecti. Ea enim ratio administrandæ utilior visa est, quam si penes eundē esset & autho-

ritas & administratio ærarii. facilius namque liceret per fraudem ærarium peculari. id vero pecuniæ quod reliquum fuerit ab impensis, Venetias ad quęstores urbanos defertur, ad quos ut supra diximus undique pecuniæ publicæ conferuntur. Quartus qui in unaquaq; urbium magistratum obtineat, est custos arcium. alibi unus, alibi plures sunt: hique militibus præsident qui arcem tuentur, curamque habent armorum, commeatus, & tormentorum quæ ad munitionem contra hostes in arce posita sunt. Neque tamen custos ita præest arci, quin præfecti imperio subjectus sit: cui quidem omne jus omnisq; potestas in hujus generis rebus curandis tributum est. In minoribus vero civitatibus seu urbibus nullus est præfectus, sed prætor utriusque partes agit. in oppidis quoque quæ in agris majorum urbium frequentia sunt: solus prætor est qui jus oppidanis dicat, nullus præterea magistratus. nam quęstores ac pręfecti principum urbium in universo quoque agro jus obtinent. A prætoribus omnibus ad auditores novos provocatio est. Advocatores etiam quandoque sententiis capitalibus prætorum intercedere solebant: sed quoniam usu plerumque evenire solitum

erat ut judicia protraherentur, neque sontes criminum ac scelerum pœnas darent: lata fuit lex à decem-virûm collegio, minime id juris Advocatoribus amplius in sententiis esse, quæ à prætoribus assidentibus jurisperitis quos secum comites ducunt, ut supra dixi, pronunciatæ essent. Et hactenus quidem satis de magistratibus quibus respublica tum domi tum foris administratur. Verum quoniam non tantũ pacis, sed etiam belli gerendi ratio habenda est, quam universam, qui neglexere, ut inquit Plato in Politico, nequaquam libertatem diutius tueri queunt: ideo qui recte reipublicę institutionem posteris tradiderunt, illud inprimis admonitos esse voluerunt, ut cives instituantur ad utrumque munus: ut scilicet bello gerendo idonei sint, & in pace domi subjecti legibus institutisque patriis in præclara aliqua functione vivant: ita tamen virtutes artesque bellicæ referantur ad studia pacis, tanquã ad potiora. unaquæq; etenim res eam habet à natura insitam vim, ut primũ bonum sibi quisque conveniens appetat: deinde ut contrario obsistat, nitaturque quantum possit à se injuriam propulsare: quæ res in animante natura omnium perfectissima, dilucidius

dignoſcuntur. Nam unicuique animali tributa eſt vis appetendi, qua proſequatur id quod naturæ ſuæ conſentaneum fuerit. præter hanc unicuique adjecta fuit vis iraſcendi, quam Plato in corde atque in præcordiis collocavit, ut ſcilicet animal quodcunque, ejus virtutis ſtimulis actum, contrarium naturæque repugnans repelleret. Vtriuſque igitur partis virtutes, quarum ſemina in animis hominum natura indidit, civilem virum fovere oportet, & ad frugem perducere, ſicve & belli & pacis gerendæ rationem habere. Quæ ratio à majoribus noſtris non fuit neglecta, ut quibuſdam videri ſolet: ſed quoniam initio in mari ædificata civitas, quæ multis annis imperium cõtempſit, continentis terreſtris belli ſtudiis detineri non potuit, univerſam ſe ad maritimum bellũ convertit: in quo egregiam operam navavit, & pro tuenda libertate & in hoſtibus ulciſcendis: multaque præclara Venetorũ geſta priſcis monumentis memoriæ prodita ſunt, plurimique triumphi ex devictis hoſtibus & eorum claſſibus ſuperatis reportati: ex quibus facile quivis intellexerit Venetos in re maritima longe aliis præſtitiſſe. Victa tandem poſt longũ tempus pertinacia precibus finitimorum populorũ,

quo-

quorum quisq; sui reguli tyrannidem, quam diutius passus fuit, amplius tolerare non poterat, adhibuit animum senatus ad continentis imperium: universamq; Venetiæ regionem pulsis tyrannis, ac passim civibus deditionem facientibus veluti postliminio recuperavit: quæ libenti animo redibat ad veteres incolas, ejectis & tyrannis exteris, qui ex reliquiis barbarorum in tota regione consederant, durissimaq; servitute victos eos populos premebant. Prolato igitur imperio in cōtinentem terram, præterquam quod bonis legibus, & pacis studiis ii populi erant recreandi, qui nuper venerant in nostram societatem, danda etiam opera fuit ut tueri libertatem possent in quam se asseruerant. Cæterum Venetæ urbis situs utpote quæ condita est in mediis æstuariis, minime patiebatur nostros cives impensius operam dare bello terrestri, illiusve studio diutius detineri, sine magno periculo seditionis civilis. nam cives illos qui terrestris belli studiis addicti fuissent, majorem anni partem agere in continenti, ibique & equos alere, & terrestribus certaminibus se exercere: quin ut peritiores rei militaris fierent, opus fuerat ut si quando domi ocium ab armis fuisset,

externa bella adirent, in hisque ahimum pariter & corpora durarent, ut in ea functione cum laude versari possent & patriæ prodesse: secus autem si fuissent, propemodum non tantum imperatores, verum etiam milites futuri fuerant. Hæc vero frequens consuetudo continentis urbanæque intermissio factionem quandam civium facile paritura fuerat ab aliis civibus disjunctam. quapropter procul dubio res Veneta brevi ad factiones ac bella civilia deducta fuisset. Omitto interim quam magnos spiritus animi civium concepissent, cum plurimum armis potuissent, habuissentque frequentes adsectatores: ut hominum natura semper ad militiam pronior est. quæ res, ut ex priscorum monumentis facile intelligi potest, semper Romanam rempubl. vexavit, contumacesq; non paucos Romanos cives reipublicæ legibus & senatus decretis reddidit, ac demum Iulium Cæsarem tyrannum Romani imperii fecit. Ne ergo hujusmodi quispiam morbus in Venetam civitatem obreperet, satius majores nostri esse statuerunt, ut continentis imperium externo potius ac conducto milite quam Veneto defenderetur. stipendium vero illis statuit ex vectigalibus totius provinciæ.

vinctiæ. æquum enim erat ejus regionis impensis militem vivere, qui ad eam tuendam accersitus fuerat. in quã militiam plurimi cives ditionis nostræ socii adscripti sunt: quorum nonnulli ad summam imperii in nostro exercitu devenere, atq; ob res egregie gestas Veneta civitate patricioq; jure donati sunt. Viget adhuc nostra ætate nomen Bartholomęi CojoneiBergomensis viri illustrissimi & summi imperatoris, qui multa præclara bella confecit, ac Venetam ditionem auxit: quapropter erecta illi equestri statua in celebri urbis loco à republ. honestatus fuit. Cives igitur Veneti ea de causa, quam retuli, terrestris militiæ honoribus privati sunt, omnesque ad exteros delati, cum lege cautum erat, nullum patricium Venetum pluribus quam xxv. militibus pręesse posse. hæc tamen lex nostra tempestate ob bella frequentia quibus vexati fuimus, in desuetudinem abiit. Cum tamen terrestre bellum ingruit, nonnulli patricii ordinis cives in exercitum mittuntur, qui dum bellum urget temporarium magistratum gerunt. quæstores ii sunt, item legati, qui imperatori exercitus externo homini semper adstent: neque ei quicquam aut facere aut decernere licet, nisi ex legatorum

consilio. Bello finito utrique magistratus domum revertuntur ac in ordinem redigũtũr, nec quicquam amplius juris habent. hæcque est belli terrestrisve militiæ ratio apud Venetos. Bello vero maritimo ac navali civitas nostra magis idonea est natura, cujus studiis semper Veneti studuere. nam in mari urbs condita parum timere poterat terrestres copias, quæ ei negocium facesserent: ac non tantum iniquum, sed etiam valde incommodum erat, comparare exercitum ex civibus, quem in continentem trajicerent, ac finitimos populos bello lacesserent. At à mari timeri injuria poterat, tum etiam facile erat illatam ab exteris vindicare: quamobrem universa civitas ad studia rei maritimæ conversa est, atq; juventutem legibus instituit, ac totius vitæ consuetudine firmavit. hic enim mos instituendi patritios homines semper fuit, ut à teneris annis usque ad pubertatem sub pædagogi disciplina degerent, ac latinis literis imbuerentur pro cujusque captu. ab ea ætate, præter paucos quosdam qui literarum studiis se manciparant genio naturaq; ducti, omnes fere rei maritimæ ac familiari operam darent. ac alii quidem navigabant ad longinquas oras, ubi mer-

caturæ induſtria rem domeſticam augebant, ſimulque efficiebantur periti morum ac conſuetudinis legumque multorum hominum. plurimi conſcẽdebant triremes armatas atq; à teneris annis & corpus laboribus firmabant, & animum excolebant rei maritimæ diſciplina, necnon navalis belli peritia: quibus artibus ſemper Veneti excelluere. Quin lege cautum fuit, quæ ad uſque noſtra tempora pervenit, ut in unaquaq; triremi armata ſtipendium ex ære publico non exiguum daretur duobus adoleſcentibus patricii ordinis: quorum officium nullum aliud eſſet, præterquam imbui diſciplina rei maritimæ: ac ut id facilius aſſequerentur, exigua quædam munera eis incumbunt, in quorum functione exercitantur ac proficiunt, ſicq; idonei fiunt ad majora capeſſenda. In gravibus vero triremibus ſeu ad claſſem & rem bellicam inſtructæ fuerint, ſive privatim civibus locatæ ad mercaturam, octo juvenes patricii quandoq; deſtinati ſunt: nec mediocre eis ſtipendium conſtitutum, vel ex pecunia publica, vel ex ære privato. tunc ad mercationes locãtur, qui nauticis ac bellicis ſtudiis in eis aſſueſcat. Quin etiam privatorum navibus hoc onus legibus impoſitum eſt

ad

ad publicam utilitatem, ut ex ære domini privati hominis uni ſeu duobus ſi navis major fuerit, patriciis adoleſcentibus ſtipendium ſolvatur, quorum aliud nullum officium ſit præterquam exerceri muniis nauticis. Cõceſſa quoque his adoleſcentibus facultas eſt, ut in triremibus onerariis, ac in navibus privatorum quibus adſcripti ſunt, ferre queant certam mercium ſummam nullo naulo ſoluto: quam ſi non habeant, jus hoc ſuum aliis concedunt ac locant. Qua lege conſultum fuit non ſolum exercitationi juventutis, verumetiam utilitati tenuiorum civium, qui anguſtia rei familiaris premerentur. Qua de re facile intelligi poteſt à quocumque curam inſtituendæ juventutis minime à majoribus noſtris præteritam fuiſſe, ut nonnullis videtur: imo in ea navium triremium copia ducenti & amplius nobiles adoleſcẽtes legis iſtius beneficio alienis impenſis ad rem nauticam inſtruebantur: prẹterquam quod civili conſuetudine ac more patrio quilibet patricius juvenis aut literis aut ſtudiis rei maritimæ operam dabat: in qua exercitatione tum ſibi plurimum, tum rei domeſticæ nõnihil conſulebat ac proderat. Hæ priſcæ leges & hujuſmodi inſtituta etiam noſtra tempeſtate

per-

perdurant, licet plerique adolescentes ambitione aut luxu post ampliatum imperium corrupti patrias institutiones neglexerint: ac civium copia adeo crevit ut nostra ętate ingruentibus bellis ac rerum domesticarum stipendiis longe plures effecti sint pauperes, quã quod satis consuli illis queat istius legis beneficio. Ita namq; natura comparatum est, ut nihil inter homines perpetuum esse possit: verum cũcta quamvis initio perfecte cõstituta esse videantur, post aliquot annos natura in deterius labente instauratione indigent: adeo ut quemadmodum corpus prandio saturatum diutius incolumitatem servare non potest nisi post aliquot horas cœna successerit: sic in unaquaque re opitulari oporteat naturę ad interitum labenti, atque instaurationem adhibere. Hujusmodi rationem nos quoque Deo bene juvante imitabimur, ac aliquod remedium excogitabimus. quo fit ut hac etiam in parte nihil sit in nostra republica desiderandum. sed de his hactenus. Nunc à nobis recensendi sunt magistratus qui præficiuntur rei maritimæ. Vnaquæq; triremis ad bellum instructa præfectum habet virum patritium, qui in ea triremi omnium potestatem obtinet præter quam ultimi

supplicii

supplicii inferendi. ac veluti in terrestri militia Centurio seu aciei prefectus eorum curam habent qui fuerint in sua acie. Hic triremis præfectus nautas cunctaque quæ in sua triremi sunt, & quæ ad ejus apparatum faciunt, diligéter curat. Quotannis quamvis nulla necessitas sit, Veneti aliquot triremes armant, quæ reddant mare tutum navigantibus, securamque navigationem compressis piratis præstent viris bonis qui res suas agunt sine alicujus injuria. Præter triremium præsides est totius classis legatus, qui imperium habet in universam classem, ac in cunctos triremium præfectos. hic veluti legatus exercitus, nisi adsit imperator, jus habet & capite mulctandi quos velit & dirigendi classem quo maluerit. hic quoq; magistratus semper fere etiam pacis tempore creatur, præficiturque his triremibus, quæ armatæ sunt. Quod si tempora reipubl. ita postulent ut magna classis paranda sit, tunc universæ classi preficiunt imperatorem, qui tum in classe tum in cunctis provinciis maritimis amplissimam potestatem habet, ac eam prope quam olim in Romana republica Dictator retinebat, nisi quod omnibus in rebus paret authoritati senatus & reipublicæ decretis.

summum

summum tamen illi jus tributum est, cum in classem, præfectos, legatosve classis, tum in prætores ac magistratus omnes qui cum imperio sunt in locis insulisq; maritimis, ac munus publicū exercent: adeo ut cum classis imperator ad aliquam civitatem accesserit, continuo ei sacerdotum clerus obviam prodeat, claves portarum & arcium ei dentur, jura prætorum sileant, ab omnibus magistratibus ad imperatorem liceat provocare. Quin si ita ei libuerit, potest solus jus dicere, solus administrare pecuniam publicam, ac denique solus omnium potestatem habet. Nullus est apud Venetos magistratus majoris authoritatis, idcirco raro admodum classi imperator præficitur. Non enim temere nisi rerum necessitas ita exigat, alicui conceditur tā magna potestas, ut omnia ex unius civis arbitrio pēdeant. Hoc in loco ea lex non est à nobis prætermittenda, imperatorem, legatum, præfectumve classis ullum, non posse cum triremibus armatis ingredi Venetam urbem, neq; etiam tunc cum in patriam redit: sed cum primum Istriam pervenerit, quæ provincia centum fere millibus passuum ab urbe distat, stipendium nautis ex legis decretis solvi debet, ibique omnes dimitti: deinde

triremes à paucis Venetias deduci solebant, ac in navale subvehi sub tecta in eum usum ædificata, ubi tutæ servantur à ventorum & pluviarum injuria. nunc lex hæc non ita omni ex parte servatur, quemadmodum patrum nostrorum temporibus servabatur. Recensiti à nobis sunt omnes fere magistratus, quibus veluti coronam & apicem majores nostri imposuere, eos quos vernacula lingua à Græca appellatione educta, Syndicos dicere cõsuevimus; nos eos appellamus recognitores, novo fortasse vocabulo, sed satis idoneo ad idem munus explicandum. Hi post quatuor quinqueve annos creari solent, ac mitti tum in continentis oram nostræ ditionis, tum in regiones maritimas ac insulas: recognoscuntq; gesta omnium prætorum atq; aliorum qui foris publicam potestatem habuerint. In quos animadvertunt ea propemodum authoritate quæ Advocatoribus tributa est. Nam, ut sapienter Aristoteles inquit, hi qui in potestate sunt, nisi ex aliis pendeant, ægre in officio persistunt propter ingenitam cuique malitiam. Peregimus jam omnes patritiorum hominum magistratus, quibus respubl. Veneta domi forisque administratur: reliquum est, ut ea ratio

nobis referatur, qua prudentissimi homines majores nostri semper in officio plebem ac universum populum continuerunt, rem certe supra omnium fidem, tot annos populum gubernationis publicæ expertem nunquam patritiorum imperium detrectasse aut ægre tulisse, nec quippiam unquam molitū esse ut mutata reipublicæ forma ipse quoque ad jus publicum admitteretur, imo semper amantissimum atque obsequentissimum nobilitatis se præstitisse. Verum si quis præter situs opportunitatem valde cōmodi ad rempublicam tuendam, moderationem nostram in regédo animadverterit, comperiet populum non omnino repudiatum fuisse: sed ad ea munera fuisse admissum, quæ ei committi poterant absque rei communis detrimento. Ideoque facile perspicere poterit, id in hac repub. temperamentum extitisse, quod cæteris hominibus tum priscis tum junioribus semper defuit. Quamobrem evenisse etiam comperiet, ut in cunctis aliis tumultus populares frequenter fuerint excitati, qui tandem omnes respublicas everterint: econtra in nostra civitate ob eam causam nullum unquam tumultum popularem aut seditionem extitisse. necessarium namque fuerat,

ut in exordio operis dixi, si recte respublica instituenda erat, populum à gubernatione reipubl. excludi. qua in parte majores nostri non tantum authoritatem summorum philosophorum ac rationem secuti sunt, verumetiam imitati sunt Sesostrim antiquissimum Ægyptiorum legislatorem. qui, ut in Politicis Aristoteles perhibet, genere distinctos voluit eos qui armis regionem tuerentur, quive de bono publico consultarent ac judicia exercerent, ab agricolis mechanicasque artes exercentibus, ac mercenariam operam locantibus. Verum institutum hoc facile evertere rempublicam poterat, nisi temperatio ea adhibita fuisset, quam majores nostri sapientissimi homines adhibuere. Primum ergo apud Venetos constantissime hoc observatum fuit, ut omnibus æquum jus esset, neq; ulli impune liceret vel hominem ex infima plebe injuria afficere: patricium vero hominem cõtumeliam facere plebeio, pro sacrilegio ac scelere maximo semper habitum fuit. Quod si quis temerarius hujusmodi quippiam perpetrare ausus unquam fuit, nullus quoque ei fuit impunitatis locus: sed tanto graviores pœnas dedit, quanto majoris existimationis dignitatisve extitit. Præ-

terea diligenter à senatu cōsulitur tum annonæ triticeæ, tum omnium rerum copiæ, quæ faciunt ad victum civium & ad incolumitatem totius populi: adeo ut magna interdum dispendia faciat publicū ærarium, ne civitas penuria laboret. quod exploratum cuilibet esse potest ex his quæ supra à nobis dicta sunt, cum de præfectis annonæ triticeæ ac de curatoribus publicę salubritatis ageremus. Ac populi quidem hæc duo potissimum requirunt à rectoribus civitatum, ut scilicet commode vivant in rerum copia, neq; obnoxii sint injuriæ potentissimorum civium: quæ cum assecuti fuerint, res suas agunt cæterorum securi. Nihil vero à majoribus nostris omissum fuit, quod ad ea duo pertineret. quin potius multa præterea addita sunt, quibus mirifice consulitur populi commodo, atque eorum hominum inopiæ qui in studiis honestis reipubl. utilibus versantur, aut olim versati sunt, nec amplius per ætatem aut imbecillitatem valetudinis id muneris obire queunt. Nam Venetiis innumerę domus ędificatę sunt, satis idoneę aptęque rei domesticę, quæ hominibus iisce gratis conceduntur, in quibus cum familia degant quoad vixerint sine rei familiaris dispendio. His adde, quod in

navali amplissimo, quod vicem oppidi obtinet, constitutum stipendium est non mediocri hominum multitudini: qui tamē nil agūt, seu propter senium, seu ob incommodum acceptum, cum tamen tunc cū in florenti ætate essent, suum munus in ædificandis triremibus aut in hujusmodi quopiam munere reipubl. utili obierint. Præterea veteri instituto in cōtractibus emptionis venditionisque mercium preciosarum alteruter, emptor scilicet aut venditor, certum quippiam solvunt pro summa mercium: quod pauperibus nautis impartitur, qui amplius ei officio satisfacere minimè possunt propter ætatem, quam tamen in ea functione consumpserunt. Cæterum hæc optime instituta ad continendam plebē in officio. Reipub. nonnullas alias leges recensebimus, quæ sapientissime mihi a majoribus nostris inventæ videri solent, ut pro eorum hominum conditione satis habeam pulcherrime sit ambitioni & honoris cupiditati, quæ in cunctorum animis natura insita est, nec tamen propterea gubernatio nobilitatis ulla in parte perturbetur. Universus populus in tria genera est distributus, nam quidam honestioris sunt generis: alii vero ex infimo genere, ut artifices, & id genus
quum.

hominum, quod ab Aristotele in Politicis servorum publicorum esse perhibetur; utrisque meo judicio consultum est nec incommodè nec iniquè. Nam plebejis hominibus qui suapte natura parum honori student, sed potius rei familiaris studio inserviunt, modica etiam jura concessa sunt, suiq; honores. in tot etenim classes distributi sunt, quot sunt artificia in quibus degunt, ac unicuique classi propriæ quædam datæ sunt leges, sub quibus sua quisque exercet officia. His præficiuntur totius classis suffragiis ex eorum numero nonnulli, qui non incommode artificii illius præfecti appellari possunt. horum jussu multa præscribuntur, nonnullæq; leviores lites horum arbitrio dirimuntur. Quo fit ut plerique omnes artifices cum ejus honoris compotes fuerint facti, in eo munere sibi placeant, putentq; se non parum dignitatis esse assequutos, cum eo pervenerint, ut à sui ordinis hominibus ea præfectura digni habiti fuerint. Sunt præterea in unaquaque classe inferiores quidam præfectorum, qui tamen nonnullius existimationis sunt. hoc igitur modo magna in parte satietur honoris cupiditas, quæ indita esse videtur animis etiam plebejorum hominum ac [illegible]

plebis. Alterum populi genus honestius in Veneta civitate honoratiorem quoque locum habet, cui privata quædam ac propria munera sunt constituta decora atque honesta, quibus patricii ordinis viri privati sunt, nec ad ea ulla ratione accessum habent. quorum multa sunt, ut nec patricium hominem tum propter emolumentum tum honoris titulum eorum pœnitere possit. Scribarum ordo honestissimus est, qui magistratibus quibusq; assident. id munus plebis tantum hominibus datur, patricio nulli: quod quamvis illustre nõ sit, est tamen honestum. horum namque fidei & solertiæ codices scriptaque publica quibus res omnes privatæ & publicæ continetur, cõmissa sunt. cui provinciæ qui dignus habeatur, is jure optimo & probi viri & industrii nomen habet, ac existimationem sibi vendicaverit. atque id plerisq; omnibus stipendium constitutum est, ut rei domesticæ non tantum tuendæ sed etiam amplificandæ satis sit. Ad hoc hi omnes, qui sunt à secretis senatus, ex populo sunt, patricius nullus. Hic ordo superiore honestior est, idcirco illi ex populo qui nobiliori genere orti sunt, eo munere fungi solent. reditus habent ex ære publico non mediocres, neque ullum se-

natus-

[illegible]

natuscõsultum hos latet. semper namque intersunt &collegii ac senatus consultationibus, ex qua re in magno precio ab omnibus habentur. Ex his nonnulli seliguntur qui decem-viris ministrant, eorumque acta in codices referunt, ac conscii omnium sunt, quæ ab collegio aguntur. quo in honore perdurant quoad vixerint, non per vices, quemadmodũ patricii viri in suis magistratibus, quorum nullus præter procuratorium perpetuus est. Horum qui à secretis senatus sunt, unus primas partes tenet, ac Cancellarius Venetiarum nominatur, qui in maximo est honore. Nam à quovis patricio ei loco ceditur præterquam à procuratoribus. nullum is reipubl. ignorat arcanum: magni quoque sunt ei reditus ex ære reipublicæ constituti: ac cum diem obierit, funebri oratione honestatur: quæ dignitas nulli in Veneta civitate deferri consuevit, prçterquam duci, aut cuipiam civi, qui sit extra aleam, ut dici solet, præterea nemini, quasi Cancellarius ducem ex populo referat hic unus creatur comitiis magni consilii. Cæteri omnes qui à secretis sunt decem-viris eliguntur, atq; subduntur eorum censuræ, si quid in functione publica quam habent deliquerint. Omnes

etiam populares cœtus, ut artificum classes & cujusq; artificii præfecti, nonnullique alii de quibus infra dicemus, ex arbitrio decem-virûm pendent ac eorum ditioni subjecti sunt: illius enim collegii authoritate & initio constituti fuere & nunc continentur. Sapienter certe institutum, ut is magistratus provideat, ne hujusmodi cœtus qui ad bonum publicum sunt instituti, quandoque simulatione officii aliquid in rempublicam molirentur: qui ad ejus morbi cautionem initio creatus fuit, ne qua scilicet malorum civium conspiratio facesseret negocium reipublicæ. Sunt præterea Venetiis quinq; societates insignitæ sub divorum quorun dam nomine & religione, innumeri homines sunt & plebeii & patricii ordinis. Harum sua quæque vestes habet suaq; insignia, quibus tamen non semper ac passim utuntur, sed cum simul coacti prodeunt, aut ad honestandum cujuspiam funus, aut ad sacrum quodpiam munus: statis diebus statutis convenitur [illegible] cisi [illegible] conveniunt. [illegible] primum [illegible] d[illegible] [illegible] immortalium, deinde optimos [illegible] supplicationibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

atrium ædificatum est, quo statutis diebus conveniunt, ut exhibeant officium religioni quod debent. Etenim celebrant quandoque sacra mysteria, interdum simul coacti templum cujuspiam Divi invisunt, sæpius exequias ac funus fratris exornant, cum eorum quispiam diem extremum clauserit: cujus etiam delicta expiant sacrificio ac precibus identidem repetitis. Præter amplissima illa atria singulæ destinatū conclave habent, in quod coguntur societatum præfecti, qui magistratus est annuus, atque inter plebejos non mediocris dignitatis. hi simul congregati de agendis consultant, dantq; operam nequa in parte desint bono societatis. Eorum quoq; fidei magna vis pecuniæ pauperibus erogandæ cōmissa est. nam priscis temporibus tam ingentis fuerunt existimationis hæ societates, ut plurimi qui rem suam testamēto legaverent in usum pauperum distribuendam, hos potissimum tutores fecerint, quorum arbitrio ea pecunia erogaretur: quo effectum est ut harum societatum aliquæ copia facultatum quæ in hos usus erogandæ sunt, quotannis procuratoribus divi Marci concedant: qui magistratus patricius amplissimus est. Ad huius honorem [illegible]

scilicet istam societatum, patriciis viris nullis est accessus, quamvis sint e numero fratrum: sed plebeii tantum homines illius dignitatis compotes esse queunt, ut hac etiam in parte populus nobilitatem æmularetur. hi namque societatum præfecti quodammodo in populo referunt procuratoriam dignitatem. Verum ne qua ratione hujusmodi societates atque hi præfecti reipublicæ illis cerent, omnes sub potestate decemvirum continentur, ut ne quid innovare queant, aut in unũ cogi præter tempora statuta, nisi ex eorum arbitrio ac potestate a Decemviris impetrata. Hujusmodi honores in nostra republica viris plebeiis utriusque ordinis constituti sunt, ut omnino expertes non essent juris publici ac civilium munerum, sed cupiditati honoris ambitionisve illa ratione satisfacerent, non sollicitam perturbatione statu nobilium. Quo gubernationis temperamento id sane respublica nostra consecuta est, quod priscarum nulla aliarumque illustrium, nostram a primis initiis usque ad hæc tempora mille ac ducentos annos tuta perseveravit, non tantum ab externorum hominum dominatu, verum etiam a civili seditione quæ fuerit alicujus momenti, quod asserta est non vi ulla ...

prorsus

armatis satellitibus seu munita arce sed æqua ac temperata ratione regendi: adeo ut populus libenti animo pareat nobilitati: neque ullam mutationem rerum optet, quin potius egregie sit affectus nobilibus. Quæ res nostra tempestate potuit esse compertissima. Nam cum omnes Christiani principes conspirassent in perniciem atque exitium nominis Veneti, fususque noster exercitus fuisset à Ludovico Gallorum rege juxta Cassanum oppidum agri Cremonensis ingenti clade accepta, imminerentque inde Germani, hinc Iulius Romanus pontifex, ac universa pene continentis ora ab imperio Veneto descivisset: ea rerum angustia perturbatus Venetus populus, adeo nihil in nobilitatem est molitus, ut lachrimantes omnes se suaque obtulerint ad reipub. defensionem, neque ipsa præstiterint. Nam Patavio urbe propter incolarum animum erga nos egregie propensum nullo negocio recuperata, cum Maximilianus Imperator undique contractis auxiliis ingenti exercitu eam urbem obsedisset, quam plurimi non tantum patricii verum etiam plebeii ordinis sponte cum militibus stipendio suorum privato conductis ad tuendam illam civitatem profecti sunt, egregiam-

giamque in ea expeditione operam navarunt: adeo ut imperator coactus fuerit reducere exercitum expugnatione urbis non tentata. nec minori negotio aliæ quoque civitates recuperatæ sunt, maximo populorum omnium favore ex alieno imperio ad Venetum velut ad portum tutissimum cófugientium. Evidens certe argumentum justæ dominationis cum volentibus imperatum, quod non absque ratione contigisse si quis bene attenderit, facile comperiet. Cuiq; etiam civitati quæ in societatem Veneti imperii venit, municipales leges relictæ sunt, multisque honoribus cives in sua quaque civitate potiuntur. nonnulla oppida in agris urbium sita earum ratione gubernantur. Hic adde quod prætoribus civitatum qui illustres sunt, assident cum jus populo dicant homines jurisperiti: quibuscum consultant antequam quippiam decernant. qui honos est non exiguus, nec modicum inde emolumentum ad eos venit. hujus generis magistratibus fungi patricii Veneti non possunt, sed vel ex Veneto populo, vel, ut plerumque, ex incolis civitatibus deliguntur. Ex quibus facile quivis intelliget, eam adhibitam fuisse in hac republica moderationem, quæ maxime videatur natu-

naturam imitari. Nam in animantis corpore videndi officium respiciendique munus solis oculis est attributum, reliqua vero munera ignobiliora cæteris membris relicta sunt, quæ usu videndi careant, sed pareant, nec aliquo pacto obaudiant his quæ ab oculis ita esse nunciata fuerint, neve alio ferantur quam quo oculi ea direxerint: sicque optime universum corpus consistit & conservatur. Non dissimili ratione in republicà Veneta summa rerum gubernatio patritio ordini est demandata, veluti quibusdam oculis civitatis, ignobiliora officia cæteris ex populo: sicque tanquam bene compactum corpus Veneti fœlicissimè vivunt, cum oculi reipublicæ non sibi tantum sed universis membris prospiciunt: cæteræ vero civitatis partes non tantum sui habeant rationem, verum etiam hisce oculis veluti potioribus membris reipubl. libentissime obtemperent. Quod si in quapiam republica eo insaniæ venerint cives, quod in plerisque contingit, ut populus videndi munere fungi velit ac oculorum officium usurpet, continuo universam rempublicam necesse est everti. Quod si etiam patricii cives sibi tantum prospexerint, alia vero civitatis membra contempserint,

irritato

irritato populo ad perniciem nobilitatis procul dubio reipubl. male successerit. Nostri majores naturam imitati utrique incommodo providere, illamque præstitere moderationem, ut nullus nisi invidus locum habeat obtrectandi tam legitimæ quam optimæ institutioni. Quam Deum optimum precamur diu servet incolumem. si enim quippiam boni à Deo immortali hominibus provenire est credibile, hoc præcipue divinitus Venetiæ urbi obtigisse persuasissimum esse debet.

Viro Clarissimo

IOANNI FRANCISCO CORNEANIO

maturis [illegible] suo,

BALTHASAR BONIFACIUS.

S. D.

REGES Lacedæmoniorum apud quos ejus Reipublicæ summa potestas erat, cum omne imperium penes Ephoros esset, [illegible] utebantur, [illegible] dignitate, quod ex Xenophonte, Plutarcho, [illegible] scriptoribus [illegible]

juris habere Venetorum Hegemona vulgo fama percrebuit, quam veritati, reiq; ipsi adversari inter peritos publicæ administrationis compertissimum est. Nam quemadmodum Lacedæmone duo Reges creabantur, qui singuli binos calculos inferrent, imo tertium quoque si quid pro se decerni vellent, superadderent; reique militari summo cum imperio præessent: Ita ex contrario Venetiis unus tantum Dux dici solet, qui nihil bellicæ authoritatis, præter nomen, habeat, quique non amplius, quam Princeps senatus, priore loco sententiam dicat; unumque duntaxat, idque primum, suffragium ferat. Ut pereleganter nescio quis dixerit, Venetorum Hegemona pompa & ornatu esse Regem, potestate senatorem, in Vrbe captivum, extra urbem reo proximum, ac tantum non hostem: neque enim licet illi, senatus injussu Vrbe excedere. Hæc ut in literas darem, ad tollendam, quæ temere increvit opinionem, Vir clarissime, præcepisti. Sed & illud visum est tibi nostræ huic qualicunque diligentiæ committere, ut suffragandi modum, quo Patres utuntur mansuris apud posteros monumentis consignarem. Quanquam enim nostris omnium votis, ho-

minimique communi judicio, forsitan etiam Deorum immortalium loco Inclytæ Venetiæ, quam merito Urbem Æternam nominamus, non nisi cum rerum natura, & mundi machina perituræ videantur, æquum tamen sit, ut pulcherrimi instituti ratio, atque ingeniosissimi instrumenti longe utilior, quam operosa structura, cujus inventor perpetuum ducatorum aureorum stipendium ex ærario retulerit, exteras nationes non lateat, quo vel exemplo juvari, vel admiratione oblectari possint. In Comitio maximo, cui majoris Consilii nomen est inditum, plerique subselliorum ordines recti, æquidistantes, & nusquam convenientes, tanquam parallelæ quædam lineæ, per longum producuntur, in quibus Patricii sedentes suffragium daturi. Ordo item alius, qui superior vocatur, quod supra cæteros aliquantisper emineat, parietibus hærens, totum Comitii conclave circum ambit. Singulis autem ordinibus inserviunt aliquot pueri, impuberes fere, & quartum decimum annum non excedentes, ex tribus ephebiis Pietatis, Incurabilium, Divorumque fratrum Pauli & Ioannis, ubi publice aluntur, accepti in hoc ministerium certa lege, aut quarum singula Prin-

cipum

ciorum lineis ascripti, neque enim sunt plures quatuor & quinquaginta uniformi habitu induti, hoc est chlamide punicea tantisper infra genua, non tamen usque ad talos demissa; ad femur dextrum peris coriaceis accincti; è quibus suffragia singillatim producta singulis Patriciis singula dantur; simulque porriguntur cadisci, pyxides inquam, suffragatoriæ, in quas ab ipsis Patriciis suffragia conjiciantur. Porro hujuscemodi suffragia non fabæ, aut lupini, non calculi, non tabellæ punctis insignes, aut lineis, non spondyli ænei, non conchæ, non testulæ, non ostracia, non denique ossa ex porcinis cruribus, unde Græcis χοίρειαι, ἀπὸ τῦ χοίρυ, suffragia latinis, à suffraginibus videntur nuncupata; sed globuli sunt, ad nucis avellanæ magnitudinem prope accedentes, ex scutis linteis consuti, ne scilicet in vasculum decidentes, strepitu prodant suffragatorem, sed leniter, & sine ullo sonitu delabantur. Cadiscus enim ea concinnatus compactusq; industria est, ut, cum duas quasi cellulas conjunctim habeat, alteram viridem negantem, alteram candidam affirmantem, sitque superne contectus & concameratus, unumque tantummodo os proferat, in quod suffraga-

toris brachium inferatur, pervium cuique sit in utram velit cellulam suffragium occulte & clanculum ponere; nemine intelligente, utrum is legem rogaverit, an abrogaverit. In fronte vero hujus Curiæ, seu Concilii majoris, quæ quidem est pœcile, longe lateque amplissima atq; augustissima, conspicuum omnibus extat Prætorium, sive Tribunal, in quo medius sedet Princeps inter eos, qui Reipubl. præsunt. In utroque cornu editioris hujus suggestus capsulæ duæ statuuntur, rectangulæ non tamen quadratæ sed altero tanto latitudine longiores, non solum loco, sed etiam colore inter se distinctæ, ad dexteram candida in qua quæ rogationi assentiuntur, ad lævam viridis, in qua quæ dissentiunt suffragia numerantur. Fit vero ingentis numeri mira celeritate, certitudine, & facilitate supputatio. Nam utraque capsula operculum habet, digituli spatio undique, superficie plana ac lævissima altero vix eminentibus circumquaque vallatum, instar cribri ordinate pertusum, ducentis foraminibus interstinctum, quibus totidem globuli sese in aptant, neque tantum expansi, aut radiolo protrusi: sustinentur autem, ne decidant, neve per foramina dilabantur, tabella

quæ

quapiam habili, suppositicia, pertuso illi operculo subtus cohærente hinc ad latus capsulæ cardinibus affixa, hinc ad latus diversum obserata. Ubi vero foramina oppleta, & globuli reliqui, illic prius acervatim projecti, in acetabulum quoddam mobile, & concavum, ad caput capsulæ binis ansulis vinctum, atque aptatum, radio sunt propulsi; cumque jam certum est globulos illos, foraminibus insertos, nec minus esse, nec plus, quam ducentos, compresso ferramento quodam, ultro, citroque instar serræ Germanicæ commeante, laxatur tabella illa inferior, quæ perforatam alteram occludebat, foraminaque hactenus obstructa, aperiuntur; tabella illa, quæ alteri substernebatur, inferius cedente; & globuli statim sponte sua in fundum capsæ præcipitant. Nec mora, adducto funiculo, articulus ille inferior, perforatæ rursum tabulæ adhærens foramina obturat; nam pessulus, qui venienti contra obsistat, prætergressum intercipit. Mox versantur alii denuo calculi ex acetabulo, foraminibus includuntur; eoque, quem proxime declaravimus, modo numerantur. Tam admirabile artificium, nunquam post homines natos excogitatum, ab importuna sannionum

scurrilitate videtur, quasi à pistoribus mutuo acceptum, quorum artophora rotundis quibusdam, concavisque loculis ita panes excipiunt, ut sine ullo enumerandi labore exploratissimum sit, quot uno quoque artophoro panes contineantur. Ac ita prorsus inveniendorum Antipodum fertur ab invidis exprobata facilitas Christophoro Columbo. Quos ille per quam subtiliter elusurus, sponsione conventa jussit eos ovum stans, ut erectum in mensa collocare. Quod cum illi frustra conarentur, tandemque factu impossibile pronunciassent; ille ovum ad perpendiculum allisum, crebroque ad asperiorem tabulam fricatu aliquantulum per obtusum, statuit in mensa [illegible]: Tritum illud usurpans, facile esse aliena inventa reprehendere, [illegible] hactenus esse arcana donec [illegible]: At, ubi [illegible], quae difficillima videbantur, videri facillima. Vale. Tarvisii, Die [illegible] CIↃ IↃ C XXVIII.

[illegible]

[illegible] Senatori,

DOMINICO MOLINO,

[illegible]

[illegible] BONIFACIVS

S. D.

NON tantum Adriaticum, & Ionium, [illegible] & [illegible] Venetorum [illegible] [illegible]

Amplißimo Vrbis Maximæ Senatori,

DOMINICO MOLINO,

Hero ſuo beneficentiſsimo.

BALTHAS. BONIFACIVS

S. D.

NON tantum Adriaticum, & Ionium, verum etiam Ægeum, & Pamphylium, totumq; adeo Mediterraneum Venetorum claſſibus velificatum, univerſaſque opes, & omnem potentiam Italiæ principis populi è mari hauſtum fuiſſe; & Vrbem urbium Venetias, Reginamque olim Peloponneſi Lacedæmona diverſis inter ſe fatis uſas, apud omnes conſtat. Hanc enim tradit Philoſtratus, quandiu terreſtribus negociis intenta fuit, ad cœlum uſq; gloriam ſuam extuliſſe; poſtquam vero maritimis ſtudiis ſeſe dedit, ad incitas redactam, & propemodum extinctam, terræ pariter, atque maris imperium amiſiſſe. E converſo Venetias multo preclarius maritimis, quam terreſtribus ſtudiis, atque artibus floruiſſe, & feliciorem mari, quam terra fuiſſe liquet. Quippe quæ, ceu miraculum quoddam, tota in æquoris ſuper-

ficie sita, nihil solo debeat. Heic siquidem Urbium unicæ accepto ferimus, quod Italia nostra neque Græcorum machinamentis, neque Barbarorum conatibus, neque Romanorum operibus quicquam invideat. Nam, ut alia transeam, cum veteres Regis Persarum Cyri desidiam verius & ineptiam quam laborem atque industriam suspiciant, qui Pyndem, Assyriæ fluvium, cujus verticibus unus ex iis equis, qui trahere Regium currum albi solebant, fuerat abreptus, tam severe multavit, ut eum in trecentos sexaginta rivulos diduxerit; nos multo rationabilius Venetorum solertiam admiramur, qui urbem suam ita in mari medio collocarunt, ut mare ipsum, in quingentos, eoque amplius rivos, & canales multiplices divisum, omnibus sese tantæ Urbis anfractibus, & omnium fere domorum penetralibus insinuet. Sed & aliud quiddam non minus mirabiliter atque operose, quam magnifice & sapienter memoria nostra Veneti fecerunt. Herculis enim labores, Græcorum fabulis inclytos, pari animo, ac viribus æmulati, Eridanum, & Medoacum, amnium Italiæ non obscurissimos, ingenio atque industria pene incredibili avertentes, alio detruserunt. Nimirum metuen-

[illegible]tes ne stagna maris [illegible] impetu obliterarentur. [illegible] & Herodotus asserit Acheloum, [illegible] in Echinadum pos[illegible], [illegible] insulas media ex [illegible] fecisse continentem: & Diodo[illegible] memoriæ posteritatis mandare, [illegible], cum mare olim esset, Ni[illegible] aggeratam, [illegible] siccam, & habitabilem [illegible]. Quod si parva magnis com[illegible], rivulis in euripos dispen[illegible] in diorygas [illegible] [illegible]atoriam pyxidem tres in par[illegible] divisam, libenter compa[illegible]. De ista nunc loquimur pyxi[illegible] albidam Venetorum magi[illegible] Collegia cum de fortunis, [illegible] cognoscunt: [illegible] duplices [illegible] quem [illegible] d[illegible] [illegible] loco dictum [illegible], [illegible]ales, suffragium daturi, [illegible] urnæ apponebantur, al[illegible], hoc est misericordiæ, [illegible], altera θανάτου, hoc est [illegible] condemnaret. Romani [illegible] tabellis [illegible] [illegible] uni A. hoc est Absolvo, altera C. hoc est Condemno, tertia N. L.

metuentes ne ſtagna maris fluminum influentium impetu oblimarentur. Nam & Herodotus aſſerit Acheloum, per Acarnaniam in Echinadum pelagus influentem, eas inſulas media ex parte feciſſe continentem; & Diodorus memoriæ poſteritatis mandavit, Ægyptum, cum mare olim eſſet, Nili inundationibus exaggeratam, paulatim in ſiccam, & habitabilem terram evaſiſſe. Quod ſi parva magnis conferre licet, maribus in euripos diſpertitis, ac fluminibus in dioryges diſſectis ſuffragatoriam pyxidem tres in partes belliſſime diviſam, libenter comparaverim. De illa nunc loquimur pyxide, quam adhibent Venetorum magiſtratuum Collegia cum de fortunis, aut capite civium cognoſcunt: nam de urna illa duplice, qua utuntur quoties munera atque honores diſtribuunt, ſatis à nobis alio loco dictum putamus. Græcis judicibus, ſuffragium daturis, duæ tantum urnæ apponebantur, altera ἐλέȣ, hoc eſt miſericordiæ, quæ abſolveret, altera ϑανάτȣ, hoc eſt mortis, quæ condemnaret. Romanis vero tres veluti ſchedulæ porrigebantur, quarum uni A. hoc eſt Abſolvo, alteri C. hoc eſt Condemno, tertiæ N. L.

 hoc

hoc eſt Non Liquet, inſcriptum erat; ut illam quiſque in vaſculum poneret, qua ſenſum, voluntatemque ſuam ſignificare ſe commode poſſe arbitraretur. Sed Veneti ex utriuſque gentis inſtitutis quod optimum erat decerpentes, ſubtiliter & prudenter unicam illam, eandemque triplicem pyxidem machinati ſunt, quæ cum tres habeat cellulas, primam condemnantem, ſecundam dubitantem, tertiam abſolventem, unico operculo aſſibre contectas, & unum duntaxat oſtium, ſeu potius foramen exerat labroſum, ut exporrectum, manus in pugnum contractæ, & primoris lacerti capax; pronum & pervium cuique eſt aut condemnare, aut abſolvere, aut neutrum facere. Ac, ut nemo divinare, ſed ne ſuſpicari quidem poſſit, quam in cellulam calculum injeceris, poſteriore eſſe loco feliciorem voluerunt, quo ſcilicet oporteret manum tuam per alias minus proſperas cellulas tranſire, antequam ad meliorem perveniret; poſſetque facile, tam eunte manu, quam redeunte, calculus, ſummis digitis excuſſus in peiorem urnam decidere. Hæc, mihi abs te, Domine perhumaniter indicata, non tam tibi, quam ſeris olim naſcituris nepotibus, ſi modo ſcriptio-

scriptiones meæ genium habebunt, declaranda putavi; me de hominum genere bene aliquid mereri posse ratus, si pulcherrima patriæ nostræ instituta ad semotas quoque & disclusas ab Italia nationes transferenda curarem; quibus edoctæ, publicis aliquando rebus consulerent. Illis enim fortasse gratum fecero, qui Venetorum comitiis nunquam interfuerunt; præsertim cum de suffragiis nonnulla scripserit Contarenus, Reipubl. lib. ... cap. .... quæ tempus hoc præsens inspicientibus, partim supplenda, partim etiam corrigenda videantur. Vale. Tarvisio pridie Nonarum Martii CIↃ IↃCXXVIII.

III.

SYNOPSIS REIPVBLICÆ VENETÆ,

Auctore

IOANNE COTOVICO Vltraiecti-no I.V.D. & Milite Hierosolymitano.

CAP. I.

Reipublicæ Venetæ idea generalis.

ESPVBLICA VENETA mixtionem omnium Statuum refert: videlicet,

Monarchiam, sive Regium Principatum; qui penes Ducem est.

Aristocratiam, sive Optimatium gubernationem, quæ constat ex Senatu, qui cxx. Senatores habet; decemviris, quorum Collegium xvII. Senatorum numerum; & Seniorum seu Præconsultorum Collegio, quod e xvI. constat Senatoribus.

Democratiam, seu Populare regimen. Idque ex universo civium constat conventu, ac Venetorum Magnum Consilium constituit: à quo universa pendet respublica.

CAP.

CAP. II.

De Duce, ejusque munere.

DVX itaque primum in Republica locum tenet.

[illegible] præ[illegible]fert potestatem.

[illegible] speciem habet, ac gravita[illegible] [illegible]atemque Regis servat.

[illegible] in eo est [illegible] purpura [illegible]rico in omni tempore vestitur [illegible] interdum pallio, ac [illegible] in publicum prodit [illegible] caput [illegible] vitta obtectum habet, & coc[illegible] quam fimbus aureis præ[illegible] decore aptatur, ac retro [illegible]rmam cornu [illegible]ur; al[illegible]

[illegible]

dum

CAP. II.

De Duce, ejusque munere.

DVx itaque primum in Republica locum tenet.

Regiam præ se fert potestatem.

Regiam speciem habet, ac gravitatem dignitatemque Regis servat.

Venerabilis in eo est cultus: purpura & holoserico in omni tēpore vestitur; aureoque interdum pallio, ac stola candida usus, in publicum prodit; caputque tenui vitta obtectum habet, & coccinea infula (quam limbus aureus præcingit) fronte decore aptatur, ac retro in teretis formam cornu attollitur; albæque armellinorum pelles circū scapulas ad medium usque demissæ majestate plenum conspectum reddunt. Gestat & picturata sandalia, fibulasque aureas, & baltheum gemmatum.

Sedem habet in suggestu veluti Regiam.

Præter publicos, peculiares etiam officiales & ministros habet, variis nominibus titulisque insignitos, & è publico stipendiatos. Cancellarium nimirum, quē vulgo Inferiorem vocant: Equitem vulgo Ducis appellatum: Sacellanum, Clericū, & Domicellos duodenos, vulgo *Donzellos* dictos: qui omnes

dum

dum in publicum prodit, præcedunt & honoris causa comitantur.

Omnes cives tum privati, tum magistratum tenentes, detecto capite, & stantes, sedentem alloquuntur: ipse vero nulli assurgit.

Cunctæ epistolæ Reipublicæ sub nomine ipsius prodeunt, obsignanturque sigillo plumbeo.

Decretorum, Legum, ac Senatusconsultorum promulgationes nomine ejus fiunt.

Nummi omnes, tam aurei quam argentei cum nomine ac figura ejus excuduntur.

Orator quivis, Prætor, Præfectus, aut quilibet alius ad Senatum scribere quid volens, literas ad ipsum destinat.

Ducis munus est, ut

Magno Consilio cæterisq; Collegiis Optimatium dum vixerit præsideat:

Quoscunque magistratus in officio ita contineat, atque ea ratione moderetur, ut veluti quadam harmonia omnia consonent communi bono:

Singulis diebus Mercurii magistratus omnes adeat, eorumque subsellia visitet, illi muneris ut reminiscantur, privatorum causas ne negligant, neve negligentia publicæ utilitati officiant, admoneat.

[illegible] utatur, sed [illegible] & [illegible] alia R[illegible] possit, quid [illegible], [illegible] agant, [illegible] :

[illegible] suo deesse officio [illegible] accersitum coram univers[illegible] urbis primum acrius objurget, [illegible] es ferat, Advocatoribus [illegible] [illegible]orum præfectis [illegible] [illegible]:

[illegible] se adjungat magistrat[illegible] cum singulis habere suffra[illegible] [illegible] possit:

[illegible] nihil efficere valeat: aliis vero [illegible]us adjunctis, non amplius [illegible] obtineat, quam [illegible] eorum qui eo magistratus fun[illegible]tur:

[illegible] denique [illegible]

[illegible]

Nulla privata functione utatur, sed ubique boni communis curam habeat, & tanquam in alta Reipublicæ specula positus, quid unusquisque, præsertim qui publicis funguntur muneribus, agant, diligenter inspiciat & inquirat:

Si quempiam suo deesse officio comperiat accersitum coram universo Collegio verbis primum acriter objurget; aut si ita res ferat, Advocatoribus, seu Decem-virorum præfectis mandet culpam ejus dignosci:

Omnibus se adjungat magistratibus, ac par cum singulis habere suffragium libere possit:

Solus nihil efficere valeat: aliis vero magistratibus adjunctus, non amplius auctoritatis obtineat, quam quivis alius eorum qui eo magistratus funguntur:

In comitiis denique neque gentili, neque consanguineo competitori suffragari possit.

Ex his facile liquet, omnem Principi facultatem esse ademptam Principatu abutendi, aut pro tyranno se gerendi; & licet speciem Regis in eo ubique cernas, potestatem tamen nusquamconsideres.

CAP. III.

De Senatu, ejusque munere.

SENATVS centum viginti Senatores habet. Ex iis sexaginta Ordinarii, sexaginta *Della gionta* appellati.

Sexaginta ordinarii singulis creantur annis, publicis Magni Consilii suffragiis, Augusto nempe & Septembre mensibus; eo servato ordine, ut singulis Comitiis sex eligantur Senatores, quousque sexaginta electorum expleverint numerum. Hic honos vacationem non habet, ut cæteri magistratus: is enim qui prius electus fuerit, potest denuo eligi.

Sexaginta reliqui, vulgo *Della Gionta* appellati, adscripti sūt prioribus, qui ad tertium Kalend. Octob. coacto Senatu à singulis primi ordinis Senatoribus, eliguntur, & si post plura dimidiis, aut saltem dimidia Magni Consilii suffragia tulerint, eo anno adscripti Senatui habentur, ea lege ne plures quā duo gentiles in eorum numero sint: cum tres tantum ejusdem gentis in numero Senatorum Ordinariorum esse queant.

His centum viginti Senatoribus pari jure adjunguntur; Dux, Consiliarii sex Præconsultores ac cæteri Prudentum ordines, Decemviri, Quadraginta viri Iudi-

[illegible]

CAP. IV.

[illegible]

Iudices capitalium causarum, Salis & Annonæ frumentariæ præfecti, Salubritatis & Arsenatus seu rei navalis præfecti, D. Marci Procuratores; multi præterea alii Magistratus. Adeo summa omnium bis centum & viginti Senatores excedat. Hi

Vniversæ gubernandæ Reipublicæ curam habent:

Paces & bella publico decreto suscipiunt:

Pecuniam omnem Reiplicæ exigi jubent:

Nova tributa & decimas imponũt:

Eligendi Oratores, qui ad exteros Principes mittantur, jus habent:

Collegium etiam Sapientum qui Senatũ cogunt, & ad ipsos referunt, aliosque præterea magistratus primarios creandi auctoritatem habent.

CAP. IV.

De Decem-viris, eorumque Collegio.

DECEMVIRORVM Collegium septemdecim Senatorum numerũ explet. Ex his decem numero Magni Consilii suffragiis eliguntur, & ordinarii sunt; eamque vocationem habent, ut ei qui per diem in eo magistratu fuerit, fas non sit proximo biennio procurare, quod de se in decem-viralibus comitiis

S men-

mentio habeatur. Ex horum numero singulis mensibus sorte eliguntur tres Senatores. Hi Principes Collegii sunt, vulgo *Capi de Dieci* dicti, & jus cogendi decem-virale collegium habent, referendique ad illud: conclave item privatum, in quo quotidie conveniunt: nec non privatos ministros, janitores, apparitores, stipatores habent: Litteras ad Collegium decem-virale scriptas legunt, & de illis ad idem referunt. Ne tamen temere cogatur collegium, duo sint, opus est qui referre velint de eadem re; seu quatuor Consiliarii, qui etiam cogendi illud jus habeant.

Decem-viris enim hisce adjunguntur

Princeps, de quo speciatim supra actum est, tum

Consiliarii sex. Horũ peculiare est, ut

Ex senis tribubus seu regionibus (in quas universa civitas divisa est) singuli eligantur; hoc servato ordine, ut tres citra magnum Rivum, tres vero ultra, ex unaquaque Vrbis regione assumantur:

Octo mensibus Decici assideant:

Quatuor vero mensibus Præsides Quadraginta-viralis Consilii (ad quod graviores causæ sunt demandatæ) agant:

Simul cum Principe omnium quæ ad

[illegible] Consilium soli vel cum [illegible]

[illegible] quoque cum [illegible], & ad Decem-virale consi[illegible] Consilii Præsides [illegible] habeant.

Princeps itaque, Decem-viri & sex Consiliarii simul *Decem-virale* seu [illegible] Senatorum [illegible] collegium: quod [illegible] est auctori[illegible] Dictatoriæ potestatis, [illegible] nimirum curam habens.

[illegible] inter cives dissidia, [illegible] pariat, [illegible]

[illegible] factio, aut ne quis [illegible] Reipublicæ insidias [illegible]

[illegible] gravissima [illegible]

[illegible]

ad Rempublicam ſpectant, curam habeant:

Publicis literis quatuor ſaltem ſubſcribant; non his quæ prodeunt, ſed illis quas Scribæ publici primum ſcripſerunt, ac poſt edita exempla ſervant:

De rebus maximi momenti ad Magnum Conſilium ſoli vel cum triumviris referant:

Ad Senatum quoque cum Præconſultoribus, & ad Decem-virale conſilium cum ejus Conſilii Præfectis referendi jus habeant.

Princeps itaque, Decem-viri & ſex Conſiliarii ſimul *Decem-virale* ſeu ſeptemdecim Senatorum conſtituunt Collegium: quod ſummæ eſt auctoritatis, ad inſtar Dictatoriæ poteſtatis. Præcipue nimirum curam habent,

Ne qua inter cives diſcordia, quæ ſeditionem pariat, oriatur:

Ne qua factio, aut ne quis pernicioſus civis Reipublicæ inſidias moliatur:

Ne quis nummos adulterinos cudat:

Ne Venere maſcula quiſpiam utatur:

Neve alia graviſſima quælibet crimina & enormia facinora quis committat:

Si qui contra faciant, in omnes ſummam auctoritatem animadvertendi habent.

CAP. V.

De Collegio Seniorum seu Præconsultorum, &c.

SENIORUM seu PRAECONSULTORUM Collegium è sedecim constat Senatoribus & in tres ordines divisum est.

Primus sex continet Senatores, cives primarios, vulgo *Savii grandi* Sapientes magnos, appellatos: qui alios & dignitate & rerum experientia facile antecellunt, deque administranda Republica, de bello & pace, atque aliis majoribus rebus præconsultant, & ad Senatum referunt.

Secundus quinque cives habet, vulgo *Savii di terra firma*, Sapientes Continentis dictos: qui etsi parem auctoritatem referendi ad Senatum habeant, superioribus tamen & dignitate & æstimatione longe inferiores sunt. Curam vero præcipue habent militum, qui Reip. stipendio aluntur, & merent sub Veneto Imperat.

Tertius ex quinque constat civibus, iisque adolescentibus, ac primæ lanuginis hominibus, eruditioribus tamen & in literis versatis: qui cæteris inferiores sunt, & de rebus maritimis ad Senatum referunt; dicunturque vulgo *Savii de gl'ordini*.

Hisce

Hiſce præconſultoribus adjunguntur, Princeps, Conſiliarii Sex, Triumviri Quadraginta-virûm cauſarum criminalium Pręfecti. Ita ut univerſum Collegium reapſe ex XXVI. Senatoribus, ſeu Patritii ordinis civibus; conſtet.

Hujus Collegii conſeſſus talis eſt. Sedet Princeps medio ſublimis ſolio; juxtaque eum Conſiliarii, ii qui ex ſenis tribubus Vrbis eliguntur; hoc pacto, ut tres dextrum, tres vero ſiniſtrum cingant latus, parique ratione & Præconſultores primæ & ſecundæ claſſis ſequuntur. Tertii autem ordinis Sapientes, loco paulo inferiori conſident.

Horum omnium officium eſt:

Singulis diebus (Dominicis feſtiſque majoribus exceptis) in Ducario convenire:

Ad tertiam diei horam privatos audire homines, quibus aliquid rei eſt in Republica, aut cum quopiam magiſtratu, eaſque cauſas decernere, aut delegare, aut ad Senatum referre:

Poſtea Epiſtolas omnes quę ad Senatum mittuntur (legente eas Scriba, qui a Secretis Reipublicæ eſt) audire:

Demum ſi Oratores fuerint Principum, qui audiri velint, auſcultare.

Præconſultoribus tamen peculiariter Semeſtrem magiſtratum gerunt:

Singulis diebus privatorum cauſis, atque Oratorum Principum auditis petitionibus, in conclave conſultaturi de negotiis publicis ſecedant, hoc ſervato ordine:

Præfectus ſeptimanæ (nam per vices ſingulis hebdomadibus quilibet præ cæteris agendorum curam habet) rem proponit de qua Conſilium ſit adeundum, ſinguloſque ſententiam rogat.

Primæ claſſis conſultores, & ex iis qui proximis ſeptem diebus præfuit, primo reſpondet; deinde maxime ſenex, atque inde cæteri, prout ætate præſtiterint. Poſtremi autem ordinis Conſultores ſilent niſi de maritima re agatur. Vltimus omnium qui alios rogat, remque deliberandam propoſuit, ſentētiam ſuam adfert. Re diſcuſſa, ſive in eandem ſententiam convenerint, ſive in duas aut tres diviſi fuerint, Principem conveniunt & Conſiliarios. Denuo re iterum tractata, omniumque ſententiis recitatis, cui Princeps Conſiliariiq; adhæſerint, ſcriptis mandatur. Poſtremo cogitur Senatus; coram quo quæ à Collegio Præconſultorum deliberata fuerint, primum tractantur; eorumq; ſententiæ, quibus plures quam dimidia pars Senatorum fuerint ſuffragati, pro decreto habentur.

CAP. VI.

De Scribis publicis, deque Magno Cancellario.

Singulis Optimatium Collegiis, quæ Ariſtocratiam in Republica Veneta repræſentare dictum eſt, *Scribæ Publici*, qui à Secretis Senatus ſunt, atque ex populi honeſtioribus cenſentur, publiciſq; decem-virûm ſuffragiis eliguntur, aſſident. Hoc illis injuncto munere:

Vt ſemper Collegii & Senatus conſultationibus interſint:

Nullum eos Senatusconſultũ lateat:

Eorum fidei & ſolertiæ codices ſcriptaq; publica (quibus res omnis privata & publica cõtinetur) commiſſa ſint.

Stipendio hinc gaudent ad id cuiq; è publico conſtituto non mediocri.

Ex his rurſum nonnulli ſeliguntur, qui Decem-viris miniſtrant, eorumque acta in codices referunt, ac conſcii omnium ſint, quæ in illo Collegio aguntur. Quo in honore perdurant quoad vixerint.

Ex his demum Magni Conſilii ſuffragiis unus ſeligitur qui primas partes tenet & vulgo *il Gran Cancelliero* nominatur, id eſt, *Magnus Cancellarius Venetorum*, & in maximo eſt honore & pretio:

 Nam

Nam Equeſtri dignitate inſignitur:
A quovis Patricio ei loco ceditur, præterquã à Procuratoribus D Marci:
Nullum in republ. ignorat arcanũ:
Magni ſunt ei reditus ex ære publico conſtituti:
Cumque diem obierit, funebri oratione honeſtatur: quæ dignitas nulli in Veneta Civitate deferri conſuevit præterquam Duci.
Ita ut Cancellarius Ducem quaſi ex populo referre videatur.

CAP. VII.
De Conſilio Magno.

MAGNUM CONSILIUM ex univerſo Civium conſtat conventu: ab eoque univerſa pendet Reſpublica. Collectum eſt autem ex ſolis Patritii ordinis civibus,qui vigeſimum excedentes annum, poſtea quam ad Advocatorio magiſtratu, nobili ſeu patritia ſe ortos familia, non ſpurios, ſed matrimonio legitimo natos duobus teſtibus fide dignis probaverint, patris inſuper ſeu matris, aut iis orbati, proximioris cõſanguinei jurejurando vigeſimum ſe exceſſiſſe annum docuerint, ſortis beneficio jus ſuffragii ferendi in Comitiis adipiſcuntur. Vel quibus ſors non faverit, ubi vigeſimum quintum annum exege-

exegerint, tandem publicæ poteſtatis participes fiunt, atque in hunc nobilitatis cœtum admittuntur.

Hujus munus eſt,

Leges omnes quæ ad conſtitutionem Reipublicæ pertinent ſancire; quod Interregni plerumque tempore fieri conſuevit.

Omnes item Magiſtratus, cum Urbanos, tum Exteros, ſeu eos qui foris jus habent publicæ poteſtatis, communibus ſuffragiis eligere.

CAP. VIII.

De Magiſtratibus in genere.

MAGISTRATUS omnes ſunt vel Urbani, vel Exteri.

Urbani pertinent ad

Ius, tam in cognitione criminalium ſeu capitalium cauſarum, quam civilium.

Adminiſtrationem publicarum pecuniarum, quæ vel ex publicis vectigalibus in ærarium conferuntur, vel, reditibus reipubl. impenſis non ſufficientibus, à civibus pro cujuſque cenſu ſolvuntur, & in publicum inferuntur:

Commodum & utilitatem Civitatis, & ad bene beateque vivendum, ac decorem Reipublicæ.

Exteri Magiſtratus ſpectant ad Guberna-

bernationem Civitatum & Oppidorum; aut Classium & exercituum.

Hisce non immerito addendi sunt Magistratus cæteri extra ordinem creari soliti: Syndici videlicet tres, Provisor generalis Cretæ: &c.

Cæterum omnibus hisce magistratibus certum limitatumque tempus constitutum est. Sunt enim

Vrbani, vel semestres, vel octimestres, vel annales:

Exteri Continenti duplo longiores quam urbani:

Maritimi biennales, aliqui triennales:

Classium quinquennales.

CAP. IX.

De Iudicibus Vrbanis causarum Civilium, primæ instantiæ.

IVs bifariam divisum est; in cognitione scilicet Criminalium, seu capitalium causarum, itemque Civilium. Quocirca inter Magistratus Vrbanos duo sunt genera Iudicum: alii enim Forensibus causis præfecti sunt, alii Criminalibus sive rerum capitalium Iudiciis præsunt.

Forensibus causis prefecti, sunt etiam duum generum:

Iudices primæ instantiæ:

Iudices appellationis.

Iudices primæ instantiæ in plura divisi sunt subsellia.

Prima *Iudicum Proprietatum.* qui de litibus quæ ad ædes sive fundos intra fines Venetiarum positos, id est, in æstuariis existentes, pertinent, cognoscunt & dijudicant: quos item adeunt viduæ dotes ab hæredibus maritorum defunctorum repetentes.

Secunda *Iudicum Procuratorum.* hi si de fundis Continentis oræ controversia sit, judicant, & de pupillorum causis, deque dote assecuranda judicium dicunt.

Tertia *Iudicum* seu *Consulum Mercatorum.* qui si de mercimoniis quæstio inciderit, aut de rebus mercaturam spectantibus lis oriatur, adeundi sunt.

Quarta *Iudicum Advenarum.* hosce si inter exteros homines lis fuerit, vel quispiam civium hospiti diem dixerit, aut actione locati vel conducti convenire quempiam voluerit, accedat necesse est.

Quinta *Iudicum Petitionum.* apud quos omnes causæ contractus ac stipulati (ex quibus quispiam ab altero sibi aliquid deberi contendat) agitantur.

Sexta *Iudicum Mobilium.* coram quibus minimæ quædam causæ & minutulæ lites ventilantur.

Septi-

Septima *Iudicum* quos vulgus *Cattaveros*, quaſi, Veritatis inquiſitores, nuncupat. qui ſi quid inventum fuerit, aut clam reconditum, aut nuper amiſſum, ad ærarium, an ad privatum quempiam, an vero ad eum qui repererit, res ea pertineat, decernunt.

Octava *Iudicum Publici*, vulgo *Plovegi* qui de validitate aut robore contractuum, ac ſtipulationum, utrum uſurariæ ſint nec ne, judicium dant: curantque ne quis privatus ædificiis vias publicas canaleſve Vrbis occupet aut impediat, liteſque his de cauſis motas dijudicant.

Nona *Iudicum* quos vulgus *Sopragaſtaldos* vocat. hi bona condemnatorum ſub haſta vendunt; Publicæ venditioni prædiorum decretum interponunt: Lites ſuper executione ſententiarum ab aliis Iudicibus latarum ſuo judicio dirimunt.

Decima *Iudicum examinatorum* qui teſtes ad futuram rei memoriam examinant: de venditionibus immobilium, an juxta formam legum peractæ fuerint, cognoſcunt: Alienationes prædiorum ratas habent: inſtrumenta donationum ſubſcribunt: Sequeſtra agunt: Legatorum conditiones, & quid contra voluntatem teſtatoris ſtatuetur, in publicis codicibus deſcribunt.

Vndecima

Vndecima *Iudicum Præfectorum novi*, hi vulgo *Civiles* dicti, ad differentiam aliorum, quos vulgus *Criminales* appellat, judices sunt executionis sententiarum: Curiæ advenarum: Taxant expensas litium: In causis vertentibus inter famulos & ancillas, eorumque patronos patronasve, judicium dant.

CAP. X.

De Iudicibus Appellationis, in causis Forensibus & appellationum ordo.

IVDICES Appellationis in quatuor divisi sunt classes.

Cum enim appellatur ad superiorem de causis levioribus,

Si sententiam dixerint Iudices primę instantiæ non excedentem summam quinquaginta quinque aureorum, ad *Auditores veteres* pertinet causæ cognitio, maxime si ab Vrbano magistratu sententia lata sit.

Si vero exteri judices, Præfecti videlicet & Prætores urbium & oppidorum, sententiam tulerint, & ab ea provocetur, ad *Auditores novos* spectat appellatio: qui si omnes in eandem sententiam convenerint, possunt ipsi absque Collegiorum auctoritate rem determinere.

Si de minimis litigiis, nec summam viginti-

viginti quinque aureorum excedentibus provocetur, ad *Auditores novissimos* spectat causæ cognitio.

Si de sententiis Iudicum Executionis, quos vulgus *Sopragastaldos* indigitat, provocatũ fuerit, ad *Iudices* vulgo *Superiores* dictos defertur appellatio.

His addi possunt bina collegia, quæ vulgus *Septem Sapientes*, itemque *Decem Sapientes*, nominat, quorum primi in causis appellationum locati & conducti judicium dant; postremi cæterarum litium quinquaginta ducatorum summam non excedentium, in quibus *Rivo altini* Iudices sententiam debere, judices existunt.

Verum si de majoribus litigiis, ad superiorem provocatur.

Quod si excedat lata sententia, sive Vrbani sive Exteri magistratus, dictam summam, ascendatque ad trecentos aureos, datur provocatio ad *Duodecem virale Collegium*.

Si vero major sit summa, & ad quingentos usque aureos extendatur, provoceturque ad superiorem, penes *Consilium Viginti-virale* est judicium.

In reliquis majoris summæ causis *Consilium Quadraginta-virale* veteris judicium dicit, si sententia ab Vrbano magistratu lata sit:

Si vero sententia à qua provocatum est, ab Extero magistratu lata sit, *Consilium Quadraginta-virale novum* cognoscit & judicium fert.

Ordo Appellationum.

Ita tamen in omnibus Appellationum causis appellatio demum ad prædictorum aliquod Collegium devolvitur, si prius Auditorum Magistratus adeatur, apud quem ultro citroque causa appellationis prius agitari debet. Qui si de causa cognoverint, & vel omnes simul, vel unus eorum intercessero, causam ad Consilium sive Collegium introduxerit, prioribusque judicibus diem dixerit, aut vel omnes intercessionem negaverint, tum demum Collegium, ad quod appellatio ipsa spectat, adire licet.

CAP. XL.

De Iudicibus Vrbanis causarum Criminalium graviorum, seu insigniorũ facinorũ.

INter Vrbanos quo ad jus Magistratus, alios esse diximus Civilium causarum Iudices, alios Criminaliũ m. de illis actum est Capitibus præcedẽtibus. *Criminalibus* vero, sive rerum capitalium judiciis qui præsunt, quoque

bipartiti ſunt. Vel enim agitur de minutioribꝰ delictis & maleficiis; de quorum Iudicibus capite ſequenti: vel de gravioribus cauſis & inſignioribus facinoribus.

Horum cognitio ad majores Magiſtratus pertinet: videlicet,

Decem-virale Conſilium. De hujus munere & auctoritate ſupra ſatis c. 4.

Quadraginta-virale CriminaleConſilium.

Gerunt hi Quadraginta viri magiſtratum octimeſtré, poſtquam in Quadraginta virali ConſilioNovo & Veteri Iudicis munere functi fuerint: nec enim prius ad Quadraginta-viraleCóſilium Criminale admittuntur.

Suffragiis ſententias dicunt, à Præfectiſque Conſilii ſuffragia numerantur. Quod ſi plures dimidiis reum abſolverint, confeſtim pronunciatur abſolutus: ſi vero plures dimidiis dãnaverint, pronuntiatur damnatus. Quod ſi pœna locum habeat, decernitur demum quanam pœna in reum animadvertendum ſit. Advocatores pœnam duriorem, Præfecti mitiorem proponunt. Iuſtis ſuffragiis, eorum prævalet ſententia, qui plura dimidiis ſuffragia tulerint.

Habent Trium-viros ex ſuo ordine,

qui

qui ſingulis binis quibuſque menſibus ſorte educuntur, ac per vices ſemper Duci & Conſiliariis aſſident, paremque illis auctoritatem ad Senatum ac Magnum Conſilium referendi de quacunq; re voluerint, habent. His adjunguntur tres Conſiliarii Ducis, qui præfectos Conſilii agunt.

Advocatores Communis numero tres. Hi ne legibus aliqua in parte officiatur, ſummopere procurant: ut vero vim legum tueantur, ad Quadragintavirale Conſilium de levioribus, de majoribus ad Senatum, de maximis interdum ad Magnum Conſilium referendi jus habent.

In parvis cauſis contra reos ſtatuendi auctoritatem habent:

Conclave privatum, itemque privatos miniſtros, janitores, apparitores, ſcribas habent.

Quilibet vero eorum intercedendi in criminalibus poteſtatem habet. Crimine enim ad hos delato, vel ab omnibus, vel ab uno eorum interceditur, & reus efficitur ille cujus nomen delatum eſt. Deinde ab interceſſore refertur ad Conſilium Quadraginta-virale, vel ad aliud quod voluerit; ibique cauſa recitata, de Conſilii ſententia decernitur, an reus in carcerem conjiciendus &

quæſtioni adhibendus ſit;an potius ſolutus cauſam dicere debeat. Poſt id vel accerſitur reus, vel clam capitur ab apparitoribus; ibique ſive ſolutus, ſive in vinculis coactus, de quo crimine rogatur, reſpondet: teſtes utrimq; citantur: omnia ſcriptis mandantur, ſive pro reo, ſive contra reum faciunt. Hac ratione tota cauſa in codicem relata, omnium quæ ſcriptis mandata ſunt, reo fit copia, conſtituiturque tempus quo cauſam dicere & conſulere advocatum poſſit. Quod ſi reus tenuis fortunę fuerit, ut advocatum, qui ſuas partes tueatur, conducere ſuis ſumptibus nequeat, Advocatus, qui conductus Reipublicæ ſtipendio eſt, inopis illius tuendas partes ſuſcipit. Advocatores dein reo diem conſtituunt, quo cauſam dicturus ſit Conſilio coacto. Quia vero accuſatoris vice funguntur, quod nemini privato licet, orationem Advocatorius Magiſtratus in reum acerrimam habet, crimina & facinora objicit, teſtibus confirmat, ac veriſimilibus conjecturis adſtruit. Poſtea agitur cauſa rei ab eo patrono, quem ſibi adſciverit: replicandi & duplicandi utrique parti facultas relinquitur. Cauſa utrimque agitata, & perorata, & reus, & patronus diſcedunt è Curia Iudicum. Cum Iudicibus

cibus clauduntur in conclavi Advocatores eorumque ſcribæ, qui de puniendo reo ſententias rogant, an ſcilicet puniendus videatur, nulla adhuc conſtituta pœna. Suffragia ineunt Iudices: ſi plures dimidiis reum abſolverint, declaratur abſolutus; ſi vero plures dimidiis damnaverint, pronũciatur damnatus: quo caſu decernitur, quanam pœna in eum animadvertendum ſit. Advocatores pœnam acriorem; Præfecti, ut diximus, mitiorem proponunt, Poſtea ſuffragia ineunt; eorumque prævalet ſententia quæ plura dimidiis ſuffragia tulerit.

CAP. XII.

De Iudicibus Vrbanis, ad quos ſpectant Iudicia de minoribus delictis.

MAGISTRATVVM inferiorum qui de minutioribus delictis & maleficiis, quæ vel ratione delicti, vel perſonæ, leviora ſunt, cognoſcunt, alii Præfecti noctis, alii Capita tribuum dicuntur.

Præfecti noctu jus capitis habent: cauſas vero reorũ agitant, ac ſcriptis mandant quæ teſtes dixerint, quæque vel ſponte vel coacti tormentis rei confeſſi fuerint; atque ita totam cauſam expediunt, & ſententiam dicunt. Si capitale ſit crimen, capite damnant: ſi levius

fuerit delictum, vel virgis cædendum reum, vel carcere coërcendum jubent, aut ad remos damnant.

Capita Tribuum sex numero sunt. De capite autem judicium ferre non possunt, sed in vilissimos homines & meretrices animadvertunt: quos vel virgis cædi jubent, vel in carcerem cōjiciunt, aliasque pœnas corporales infligunt.

Præterea utriusque hujus magistratus officium est, ut vicissim, modo Præfectus noctis, modo caput tribus, suam tribum (in sex siquidem tribus divisam esse totam Civitatem diximus) ad gallicinium usque circumeant, cum publicis stipatoribus & apparitoribus armatis.

CAP. XIII.

De Magistratibus penes quos publicarum pecuniarum est admininistratio.

PVblicæ pecuniæ bifariam dividuntur. Nam vel ex publicis vectigalibus in ærarium conferuntur; vel interdum, cum reditus Reipublicæ impensis minime satisfacere posse videntur, à civibus pro cujusque censu solvuntur & in publicum inferuntur.

Vectigalia publica vel exiguntur,
Ab his quæ exportantur: ex Vrbe;
Ab iis quæ in Vrbem importantur:

Ex

Ex civitatibus, quæ in societatem imperii Veneti sunt adscitæ.

Hisce singulis diversi Magistratus pecuniarii præfecti sunt: quibus varia vulgo indita sunt nomina, dicunturque: *Signori alla Dogana, Signori o Officio del datio del vino. Signori della ternaria vecchia. Signori di Ragion nuove. Signori à i Dieci officii, Signori della Tavola dell' intrada. Signori della Tavola dell' uscita Signori Extraordinarii Signori sopra le camere. Signori della Messettaria.*

Quorum omnium officium illud est, ut.

Caveant ne per dolum fraudemve aliquid publicæ pecuniæ avertatur, aut per inertiam pereat:

Omnes controversias, quæ ad id genus pecuniæ pertinent, dijudicent.

Pecunias quas quisque exegerit, ad magistratus deferat, ad quos pecunia publica defertur.

Magistratus ad quos publica pecunia defertur, bini sunt numero.

Gubernatores redituum, vulgo *Govvernadori dell' Intrade*.

Quæstores Vrbani, vulgo *Camerlinghi*.

Gubernatores Redituum sunt numero tres.

Magni momenti est magistratus &

emolumenti maximi; qui non nisi insignioribus & provectæ ætatis civibus conferri solet.

Creant Apparitores, Viatores, Lictores, omneque id genus ministrorum Reipublicæ.

Publicæ pecuniæ curam & custodiam habent, eamque in usus publicos impedunt ex supremi Collegii decreto.

Acceptum & expensum in publicis codicibus describunt.

Quæstores Vrbani numero item tres,

Ius senatorium propemodum habent, & emolumenta maxima:

Publicam pecuniam ex Senatus decreto in usus publicos impendunt:

In codicibus suis & acceptum referunt; & expensum ferunt:

Quia vero operosum est officium, & laboris non exigui; junioribus plerumque, nec nisi nobilitate generis & vitæ innocentia claris Magistratus hic committi consuevit.

Magistratus pecuniis, quæ in necessitate Reip. à civibus pro cujusq; censu solvuntur, exigendis diversi præficiuntur: qui vel à taxis vel à decimis nomen habent, aliisque variis nominibus insigniti sunt, dicti vulgo: *Li Casudi Dieci Savi Signori sopra iconti. Signori sopra*

sopra le Camere di monti nuovi, novissimi, & del subsidio.

Quibus omnibus id muneris incumbit, ut

Pecunias à civibus colligant:

Bona eorum, si solutionem negligant, sub hasta vendant.

De controversiis eas pecunias concernentibus cognoscant, & sententiam dicant:

Rationes in publicis codicibus diligenter inspiciant, ac ne qua fraus publicis reditibus atq; ærario fieri possit, summopere curent:

Pecunias quas quisque exegerit, ad supra nominatos magistratus deferat.

CAP. XIV.

De Magistratibus variis pertinentibus ad commodum & utilitatem Civitatis, & ad bene beatque vivendum, ac decorem Reipublicæ.

COmmodum & utilitas, decusque reipublicæ, & alia ad bene beateque vivendum facientia, cum varie considerentur, diversi in Republica introducti sunt Magistratus. Potissimum autem hi:

Paci Præfecti quinque. Hi querelas eorum qui vel in ripa se invicem vulnerarunt, vel conviciis & injuriis la-

rarunt, vel pugnis concertarunt, auſcultant, eoſdemq; reconciliare, ac pacem inter partes componere ſatagunt.

Præfecti pannis auratis, vulgo. *Signori di panni d'oro.* Hi

Textoribus ſericariis, & polymitariis præſunt:

Ne qua fraus in texendis ſericis, aulæis, polymitis,aliiſque byſſinis auro & argento intertextis committatur,ſummopere curant:

Legum tranſgreſſores pœna ad id ſtatuta mulctant.

Farinæ Præfecti, vulgo *Signori alla farina.* Hi

Farinæ publicæ curam habent,eamque commeatus cauſa emtam in horreis publicis recondunt:

Quandoque ſi res exigat,aut ſi farinam rancidam futuram timeant, eam revendunt, aliamque in locum venditæ, publico ære comparant.

Salis annonæ Præfecti, vulgo *Signori al Sale.* Hi

Omnem ſalis copiam ex publicis Salinis Venetias advectam diſtrahunt, & in publicis horreis reponunt : nulli enim privato ſalem vendere licitum eſt,niſi ab hoc magiſtratu cõparaverit:

In codicibus ſuis & acceptum referunt, & expenſum ferunt:

Lites

Lites ea de re occurrentes suo judicio dirimunt.

Monetæ aureæ argenteæque Præfecti tres vulgo *Providetori della zeccha.* Horum munus est,

Providere ne argentum aut aurum imperfectius aut impurius quã lex cudi debere statuit, aliquo pacto cudatur:

Neve excusi nummi pondere sint minores quam lex jubeat.

Annonæ Triticeæ Præfecti tres, vulgo *Signori dellebiavi.* His id muneris incumbit, ut

Cum nulla prope fruméti vis ex agro Veneto colligatur, quod omni ex parte urbs æstuariis amplissimis ambiatur, civitasq; populosissima existat, rei frumentariæ curam habeant, ne populus rei frumentariæ inopia laboret, nimiaque annonæ caritate prematur:

Si quandoque timeatur annonæ caritas, Principem, Sapientumq; Collegium ut adeant; req; inter eos discussa decernant, quæ ad frumenti copiam comparandã præcipua esse videantur:

Necessitate exigente triticum à mercatoribus comparent, qui polliceantur certam vim frumenti statuto tempore ex destinatis provinciis se Venetias delaturos: quod nisi præstent negotiatores, pecuniaria mulcta taxãtur. Emunt

autem vel magno pretio; ſed vendunt vili, ut commodo & inopiæ populi conſulatur.

Salubritati Venetæ Vrbis Præfecti tres vulgo *Signori alla ſanita.* Horum præcipuum officium eſt,

Ne aliquo pacto ex contagione tabes ſerpat in Civitatem, providere:

Quod ſi clam. quandoque obrepſerit, ſedulo operam dare ne longius vagetur:

Ne quid putridum, aut quod incolumitati Civitatis officere poſſit, vendatur; atque ut quam ſaluberrime Venetiis agatur, ſummopere curare:

Quod ſi quempiam contagione infectum cognoſcant, illico ad publicas quaſdam ædes in æſtuariis adficatas, trium millium paſſum ſpatio ab Vrbe diſtantes deferri curare:

Si quis cũ morboſo conſuetudinem aliquam habuerit, ne alios inficiat, proprios deſerere lares, & ad alias ædes publicas extra Vrbem conditas migrare, ibique quadraginta continuis diebus permanere compellere: qui ſi ſanus perſtiterit, eo tranſacto tempore, domeſticis laribus reſtitui jubere:

Nullas præterea naves nullaſq; merces aliunde advectas admittere ut terram captent, niſi publico teſtimonio ſe

ex

ex loco ſalubri, nec contagioni obnoxio, ſolviſſe doceant: quod ſi non præſtiterint, ad dictas publicas ædes ut ſe conferant, ibique permaneant ſuo pro arbitrio, imperare.

Ædiles Communis, ſeu Proviſores Vrbani, tres, vulgo *Proveditori di commun.* Hi

Præſunt Fraternitatibus minoribus, trajectibus, bibliopolis, & librorum recens impreſſorum precium edicunt:

Pontium, puteorum, viarum, aliarumque hujuſmodi rerum publicarum reſarciendarum curam habent:

Ne naves nimio onere prægraventur, diligenter curant:

In tranſgreſſores pœna ſtatuta animadvertunt.

Navalis, ſeu Arſenalis, publici Præfecti tres. vulgo *Proveditori all' Arſenal.* Hi

Ampliſſimo Navali præſident, ejuſque curam habent, atque omnia provident quæ in ejus uſû neceſſaria fuerint:

Fabros cum lignarios, tum etiam ærarios, cæteroſque opifices, qui ad opus faciundum admitti debeant, ſeligunt; diligentemque adhibent operam ne quiſpiam officio ſuo deſit, ſingulis vero octiduis cuiq; promiſſum ſtipendium ex publico ærario perſolvunt.

Aquis

Aquis Lacuniſque publicis Præfecti, vulgo *Signori all' acque*. Horum officium eſt,

Providere ne quis publicis aquis riviſve noceat, aut detrimentum ullum adferat neve immunditias quis aquis immiſceat, navigationemve impediat: in tranſgreſſores vero ſevere animadvertere: ea ratione quod aquæ Venetis pro muro ſint, adeoque veluti mœniorum jus ſortitę ſacroſanctę habeantur:

Procurare ut Vrbis lacunarumque rivi emundentur, excaventurque:

De navium ſtatione decernere, ceteraque quæ ad aquas ſpectant negotia expedire.

Cenſores. Hi

Vt leges Comitii ſerventur, ſummopere curant:

Si qui contra decreta quid egerint, pœna legibus conſtituta puniunt.

Ambitus etiam reos pœna pecuniaria mulctant:

In ſervos & ancillas, qui heris ſuis quid furati fuerint, animadvertunt:

De litibus occaſione ſtipendii inter ſervum ancillamve & patronum cognoſcunt.

Syndici. Hi

Scribarum publicorũ magiſtratibus Vrbanis inſervientium acta recognoſcunt:

ſcunt: in eoſque, ſi quid contra leges egerint, aut illicitam exegerint mercedem, vel rite officio ſuo functi non fuerint, animadvertunt:

Leges ſtipendiorum magiſtratuum omnium miniſtris præſcribunt.

Lites iiſdem de rebus judicio ſuo dirimunt.

Archiconſules, vulgo *Sopraconſoli*. Hi

De cauſis mercatorum, qui vel creditoribus, vel foro cedunt, ac ſolum vertunt, cognoſcunt:

Hos item à carceribus præſervant, ac commeatum concedunt:

Certum deniq; tempus, & ad ſummum bimeſtre iiſdem præfigunt, ut interim cum creditoribus paciſcantur:

Quod ſi creditores paciſci recuſent, aut ſe difficiles exhibeant, publica auctoritate ad pacta eos inducunt.

Bona fugitivorum ad uſum creditorum ſub haſta vendunt:

Depoſita ad uſum jus habentium cuſtodiunt, dominiſque ad quos ſpectant, ubi de dominio docuerint, reſtituunt.

Mercaturæ Præfecti, vulgo *Signori alla mercantia*. Hi

Mechanicis ſalaria ſtatuunt, eorumque lites, mercium ſeu operum occaſione motas, ſuo judicio dirimunt:

De

De precio mercium cognoſcunt, eaſque moderantur:

Ne mechanicarum artium opifices fraudem ullam in ſuis opificiis committant, ſummopere curant, & tranſgreſſores pœna pecuniaria mulctant.

Adipatis Præfecti, vulgo *Signori della graſcia*. Hi

Caſei, butyri, olei, carnium ſalitarũ, ſuminis & laridi inſtitoribus præſunt.

Precium his vendendis indicunt, præſcribuntque:

In tranſgreſſores pœna ad id ſtatuta animadvertunt.

Rationi veteri Pręfecti, vulgo *Ragion vecchie*. Hi

Expenſas Principum occaſione, eorumve Oratorum in urbem advenientium, Senatus decreto factas, in publicis codicibus deſcribunt:

Id quoque ſummopere curant, ut dum in urbe Principes morãtur, quam honorifice tractentur.

Iuſtitiæ veteri Præfecti, vulgo *Giuſtitia vecchia*

Menſuris ponderibuſque præſunt, curantque ut res venales quæ pondere & menſura veneunt, juſto pondere & menſura venundentur:

Fructibus, cæteriſque eduliis venalibus precium indicũt pręſcribuntque.

In

In transgressores ad legis præscriptum animadvertunt:

Mechanicarum item artium opificibus præsunt: quorum si quis novum insigne erigere, aut vetus mutare proponat, ab his veniam prius impetret oportet:

Si puerum quis aut famulum conduxerit, hos adeat, pacta denunciet, necessum est: secus si fecerit, pacta inutilia sunt, nec stare quis cogitur.

In publicis codicibus post contrahentium denuntiationem pacta describunt.

Iustitiæ novæ præfecti, vulgo *Guistitia nuova*. Hi

Cauponis, œnopoliis, ceterisque Vrbis diversoriis præsunt:

Horum institoribus ut vectigalia debita solvant imperant:

Vinum ne mucidum aut acidum vendatur, summopere curant:

Lites denique hisce de causis moras suo judicio dirimunt.

Pompæ Præfecti, seu TriumviriSumtuarii, vulgo *Signori sopra le pompe*. Hi

Sumtuariarum sanctionum curam & custodiam habent, ideoq; sumtui immoderato vestium, epularum, & domesticæ supplectilis, aliarumque rerum quæ ad usum & victum quotidianum per-

pertinent, modum apponunt, immodicasve impensas coërcent, ne civium patrimonia nimia intemperantia abliguriantur & profundantur:

Legum transgressores pœna ad id statuta mulctant:

Lites ea de causa dijudicant.

Procuratores Divi Marci. Hi.

Summa & perpetua Senatorii ordinis dignitate fruũtur, ac jus suffragii ferendi cũ legitimis Senatoribus habent:.

Magistratũ gerunt non tempore præfinitum, ut cæteri, sed cum vita perdurante, instar Ducis Cancellariiq; Magni:

Iique tantum cives huic officio delegantur, qui jam publicis fere omnibus muneribus defuncti, spectatę sunt probitatis; in quo versantes tanquam milites emeriti perpetuam obtinent Reipublicæ administrationem:.

Summo itaque honore omnes eos prosequuntur; digniorique semper sede, quocunque loco sedeant, honestantur; & ab omnibus etiam senioribus ubique illis ceditur.

Tutelam pupillorum habent, quibus parentum testamentis nullus tutor est datus.

In tres classes (sive ut vocant) Procuratias divisi; quorum singulis tres præsunt Procuratores.

Primæ

Primæ classis Procuratores Patroni sunt amplissimi & augustissimi Templi D.Marco dicati, unaque cum Duce ejusdem gubernacula tenent, redituum omnium ad Templum spectantium, qui amplissimi sunt, administrationem habent: omnibus inibi ministrantibus, ac sacris addictis, menstrua solaria erogant; ceteraque omnia, quæ ad tantæ Basilicæ ornatum & splendorem spectant, quam diligenter curant.

Secundæ classis Procuratores, qui à prioribus nomen obtinent, licet Templi curam non habeant, Veteris (ut vocant) Procuratiæ administratores sunt, ac pupillorum omnium citra Rivum magnum (qui Vrbem mediam interfluit) habitantium curam habent.

Tertiæ classis Procuratores idem nomen obtinent, & *Novæ* Procuratiæ præsunt, eorumque pupillorum hæreditates curant, qui ultra Rivum magnum proprios lares habent.

Singulæ hæ classes, cum eorum fidei magna pecuniæ vis pauperibus eroganda commissa fuerit, ingentes opes in usum pauperum, carceratorum, atque etiam pro redimendis captivis, & in misera servitute apud Turcas degentibus quotidie distribuunt.

CAP. XV.

De Magistratibus Exteris ad Civitatum & oppidorum gubernationem spectantibus.

EXteri Magistratus spectant ad gubernationem Civitatum & oppidorum: Classium & Exercituum.

Civitatum & oppidorum ad Magistratus quod attinet,

Insignoribus urbibus IV. Magistratus præficiuntur: nempe, Prætor; Præfectus; Quæstor, aut unus, aut duo quandoque Custos arcium, alibi unus, alibi plures.

Minoribus urbibus seu oppidis unicus præest Magistratus, nomine Prætor.

Insigniorum itaque urbium

Prætor, Omnibus civitatis incolis jus dicit, & forenses lites dijudicat, & in sontes animadvertit; habetq; assessores Iurisperitos, non patritios, sed exteros, quorum consilio utitur.

Præfectus, militibus præest qui urbem vel agros coluerint, iisq; jus dicit, & in noxios animadvertit. Arcis præterea, mœnium, portarumque curam habet; necnon vectigalium & redituum omnium, cum urbis, tum agri totius.

Ab hisce in causis forensibus appellare licet vel ad Auditores Novos, vel ad con-

consilium Quadraginta-virale Novum, aliaque Collegia quæ supra memoravimus; eo servato ordine, quem in urbanarum causarum litibus observari diximus.

In criminalibus vero quandoque ad Advocatores Communis datur appellatio: quod tamen raro contingit.

Quæstor, aut unus, aut duo quandoque. Hi pecuniam publicam administrant, impendunt & exigunt, habentque codices publicarũ rationum: nihil tamen fere nisi ex mandato Præfecti, ac interdum utriusque, puta Prætoris & Præfecti, expendere illis fas est. In insulis etiam titulo Consiliariorum gaudent, & in jure dicundo Præfectis assident. Iurisdictionem tamen nullam habent.

Custos arcium, alibi unus, alibi plures. Hi militibus præsident qui arcem tuentur, curamque habent armorum, commeatus, & tormentorum, quæ ad munitionem contra hostes in arce posita sunt. Non tamen ita quisquam præest arci, quin Præfecti imperio subjectus sit. Nullam itidem jurisdictionem habet.

Minoru[illegible]em Vrbium seu oppidorum *Pr*[illegible]utriusque partes agit. Nam & Præfecti & Quæstoris quoque

 mu-

munere fungitur: Oppidanis jus dicit, & in sontes animadvertit; publicæque pecuniæ administrationem habet. A quo pari modo appellatur, idemque servatur ordo quem supra recensuimus.

CAP. XVI.

De Magistratibus Exteris Classium & Exercituum gubernationi præfectis.

MAgistratus Exteri qui ad gubernationem classium & exercituum spectant, duorum sunt generum.

Terrestris enim belli copiis præficiuntur, Summus Imperator Continentis; Legati exercitus; Quæstores,

Classi, seu rei navali, vel bello maritimo præsunt, Præfecti triremium, Præsides triremium; Classis Legatus, Classis Imperator.

Imperator Summus Continentis non ex ordine Patritiorum eligitur: sed externo Principi seu militi id munus tribuitur:

Amplum ex publicis vectigalibus stipendium meret:

Nihil nisi ex Legatorum consilio (qui patricii ordinis sunt cives) facit aut decernit: nec ut quicquam solus decernat, illi jus est.

Legati Exercitus, Imperatori Exercitus,

citus, externo homini, ſemper adſtant, cumque conſilio juvant:

Stipendia militibus ut ſolvantur, curant,

In id denique ſummopere incumbunt, ut Reipubl. cōmodo conſulatur.

Quæſtores publicę pecuniæ adminiſtrationem habent:

Militibus ſtipendia debita ex Legatorum & Imperatoris decreto exſolvunt:

In codicibus ſuis acceptum referunt, & expenſum ferunt.

Præfecti Triremium, ſinguli in ea triremi cui præſunt (nam unaquæque triremis ad bellum inſtructa Prętectum habet) omnium poteſtatem habent, præterquam ultimi ſupplicii inferendi:

Nautas, remiges, cunctaque quæ in ſua triremi ſunt, & quæ ad ejus apparatum faciunt, diligenter curant.

Præſides Triremium ſinguli quinque aut quatuor triremibus præſunt:

Pacis tempore plerumque quatuor numero ſunt:

In hoc maxime incumbunt, ut mare tutum navigantibus reddant:

Piratas comprimant, ac ſecuram navigationē omnibus bonis præſtent.

Claſſis Legatus imperium habet in univerſam Claſſem, ac in cunctos triremium Prefectos:

 Velu-

Veluti Legatus exercitus, nisi adsit Imperator, & capite mulctãdi quos velit, & dirigendi Classem quo maluerit, jus habet:

Semper & pacis & belli tempore creari solet.

Imperator Classis bello ingruente creatur, & universæ Classi præficitur:

In Classe atq; etiam in cunctis provinciis maritimis amplissimam potestatem habet instar dictatoriæ:

In omnibus tamen rebus parere debet auctoritati Senatus, & Reipublicæ decretis,

CAP. XVII.

De Magistratibus Exeteris extra ordinem creari solitis.

Magistratibus hisce non immerito addendi sunt Magistratus cæteri extra ordinem creari soliti. videlicet:

Syndici numero tres. Hi

Singulis quinquenniis creari solent, ac mitti cum in continentis oram Venetæ ditionis, tum in regiones maritimas, ac insulas Veneto imperio subjectas:

Gesta omnium Prætorum, cæterorumq; Magistratuum, qui foris publicam potestatem habent, recognoscunt:

Si quos contra leges quicquam perpetrasse

petrasse comperiant, in hos animadvertunt, ea propemodum auctoritate quæ Advocatoribus tributa est.

Provisor Generalis Cretæ. Hic

Reipublicæ necessitate exigente Senatus suffragiis creari & ad insulam mitti *solet*:

Vniversæ insulæ præest, ac supremæ est auctoritatis, instar dictatoriæ:

Si ad aliquam civitatem arcemve accedat, claves portarum & arcium ei offeruntur:

Solus jus dicere, solus administrare publicam pecuniam, si ei ita libuerit, potest; solus de omnium magistratuum sententiis cognoscit; solus denique omnium potestatem habet, nisi Senatus obstiterit, aut aliter jusserit.

Provisor Generalis Continentis. Hic

Quoque senatus suffragiis (si res ita ferat) extra ordinem creari solet:

Vniversæ præest Continenti, summa cum auctoritate:

Summum in omnes militiæ Præfectos, Duces, Magistratusque cæteros Continentis Veneti imperii jus habet:

Nihil tamen quod alicujus momenti sit, absque Senatus consilio statuit aut decernit.

Proconsules Mercatorum Syriæ & Ægypti. Hi

Senatus suffragiis creantur,& triennio in magistratu perdurant:

In Alapia seu Alepo Syriæ urbe, vel in Cayro Ægypti regia, toto Magistratus tempore domicilium habent:

De litigantium causis, maxime Venetorum in singulis provinciis degentium, cognoscunt:

Apud Bassas Reipublicæ nomine Oratorum munere funguntur.

Oratores. Hi ordinarii, vel Extraordinarii.

Ordinarii ex Præconsultorum Collegio Senatus suffragiis creantur:

Reipublicæ nomine ad exterosPrincipes singulis trienniis mittuntur:

Solent autem ad Papam, Imperatorem, Reges Galliæ, Hispaniæ, Angliæ, Vngariæ, nec non Ducem Sabaudiæ, & Turcarum Principem ablegari.

Extraordinarii pari modo iisdemque suffragiis extra ordinem creantur:

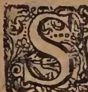
Officii tantum causa ad Principes exteros, cum vel congratulandi vel condolendi occasio se offert, Reipublicæ nomine mittuntur:

Senioribus, nec nisi plurimis perfunctis legationibus, id munus demandatur:

IV.

RELATIO De SERENISSIMA REPUBLICA VENETORUM,

Deque illius Imperio & Populorum moribus.

SCripsisti ad me, Vir illustrissime, cum tibi diversas præteritis diebus Venetorum Legatorum Relationes, quæ ad Principes, eorumque ditiones & opes pertinebant, mirabili eloquio conscriptas miserim, cupere te vehementer, ut Venetorum Imperium ob oculos tibi ponam. Quamobrem obsequii causa hanc tibi descriptionem hujusce Reipubl. mitto, in tria divisam capita. Primum Venetę ditionis terminos terra marique, reditus, expensas, civitatum dotes, præsertim quas in continenti possident, mores, opes, paupertatem populorum explicabit. Alterum docebit, quot navium numerū possint instruere, unde eas apparent, quo pacto triremes armentur; & comparatæ triremibus cæ-

terorum Principum quid prȩstent. Postremo, quibus legum institutis prȩclarissimi illi viri Rempublicam suam gubernent, populos judicent, cujusmodi sint Consilia, tribunalia, mores, denique omnia, quæcunque relatu digna mihi visa sunt, intelliges.

Venetiæ, ut omnibus patet, civitas est in maris Adriatici æstuariis collocata, pulcherrima, ac singulari suo situ admirabilis præ cæteris civitatib⁹; quibus nulli cedit, sive spectetur magnificentissimarũ ȩdium eximia pulchritudo, sive incolentium splendor sive opes publicȩ ac privatæ, sive templorum ornamenta, inter quæ Sancti Marci fanum principatum obtinet; sive religio, quæ Venetos cives supra cæteros exornat, sive advenarum multitudo, qui terra marique conveniunt, sive mercium opulentia, quibus civitas mirum in modum abundat. Veruntamen etsi urbs illa pulchra est, dives, pomposa, amœna, nihilominus ipsa quoque suis vitiis, ut res humanæ sunt, carere non potest: hoc autem non prætermittam, canalium illorũ alveos aliquando sordibus ita repleri, ut fœtentissimam exhalent mephitim. Sunt Veneti aspectu formosi: mulieres lascivæ sunt, Gratiisque debent plurimum; peregrinis de-

lectan-

lectantur, eorumque amorem pretio, aut officiis sibi studiose conciliant. Solent viduæ, virgines, ac meretrices per vias incedere nigris vestibus, facie operta, item nigris velaminibus: sed uxoratæ vestibus coloratis utuntur, apertamque faciem gerunt.

De præcipuis Venetorum civitatibus in Continente.

PAdua nobilissima civitas cunctas Serenissimæ hujus Reipublicę civitates amplitudine sua excedit: novem millium passuum circuitu ambitur, propugnaculis, arcibusque, quæ ad eam defendendam requiruntur, munitissima. Bini illam regunt Senatores Præturæ ac Præfecturæ nomine, qui cæteris civitatum Rectoribus dignitate præcedunt. Habet Padua celeberrimũ Gymnasium, & cæteris in Italia præstantissimum, cum ob Iuristarum, Philosophorumque excellentiam, tum etiam ob adolescentium studiosorum multitudinem, qui nonnunquam quater mille numerantur. Frugum, vini, cæterorumque fructuum affatim suppetit copia, majorque suppeteret, nisi Venetias vicinas haberet. In agro Patavinō castella permulta videntur, ac nullum valde munitum, iisque patricii Veneti guber-

gubernandis præfecti sunt. Patavini cives natura superbi habentur, & quidam ex nobilioribus reditus possident annuos xxv millium aureorum; plurimi depauperati sunt, quia Veneti agros ipsorum sibi vendicaverunt, & absque studiosorum subsidio, qui pecuniam afferunt, urbemque exornant, civitas illa incommodius sese haberet. Peregrinos oderunt, & sine Gymnasio libentius viverent, cum quia à studiosis persæpe injurias patiuntur, tum potissimum quia perpetuo cogũtur esse zelotypi uxorum suarum, quæ eo mansuetiores sunt, & benignæ erga amasios suos, quo natura formosæ sunt ac perelegantes. Reditus, quos ex hac urbe Veneti colligunt, sunt aurei 140000.

Viginti milliaribus Patavia distat Vicẽtia, civitas etsi parva, tamen pulchra, jucunda, prædives, fæcunda & civibus multis exculta, sed nullis munita propugnaculis. Sunt Vicentini opulenti, factiosi, homicidę, neque pejores usquam homines tellus ulla in Venetorum ditione progenerat: nulla iis fides: ipsorumq; scelera atq; homicidia fere impunita remanent, quia urbis rectores, etsi justitiæ assertores, nequeunt criminales, ut ajunt, causas decernere absque Consultatione quorundã ex præcipuis Vincen-

Vincentiæ civibus, qui hoc privilegio fruuntur antiquitus, ut criminalia delicta ſimul cum magiſtratu ipſi quoque dijudicent: qua de cauſa hæc gens criminibus patrandis adeo aſſuefacta eſt, tantamq; ſibi arrogavit licentiam, ut nihil ſupra. Ex hac civitate colligit quotannis Reſpublica aureos 36000.

Verona abeſt ab urbe Vincentia triginta millibus paſſuum, pulcherrima omnium quæcunq; in Venetorum ditione quieſcunt, & paulo minor eſt Patavio. Circa mœnia latiſſimis cingitur foſſis, ante mœnibus, propugnaculis ampliſſimis ſolidiſſimiſque. In media urbe caſtellum eſt munitum, & bellicis tormentis inſtructum: Civitas jucunde ſita eſt, eamque præterfluit Atheſis, magnus ac limpidus fluvius: multæ ibi antiquitates conſpiciuntur, præſertim ampitheatrum, quod Romano Coloſſæo perſimile eſt, ſed hoc pulchrius ac perfectius: ager ſterilis ut plurimum eſt. A duobus gubernatur Venetis Patriciis, adhibito numero civium, qui inſtar Vicentinorum Conſultationi, judiciiſque interſunt, ſed ii majore judicāt integritate. Habet Veronenſis ager duo Caſtella præcipua; videlicet Liniacum, quod cū agro Mantuano terminos habet, & Peſcheriā, quę cū Brixienſi: illud

ad

ad ripam Athesis positum', procul ab urbe milliaribus sexdecim, hoc ad Benacum lacum; Liviacum vero singularis est arx, & propugnaculum non solum Veronensis territorii, sed etiam Patavini, ac Vincentini. In utroque castello, titulo Provisorum, patricii sigillatim habentur, cum equitum peditumque cohortibus. Ex hac civitate Respublica annuum vectigal habet aureos 90000.

Brixia nobilissima Lombardiæ civitas quadraginta millibus passuum distat Verona, quæ sicuti pulchrior, sic hæc ditior est cunctis Venetorum civitatibus. Quinq; milliarium circuitum habet, solidissimis mœnibus, ac propugnaculis, fossisque profundissimis præcincta. Arx in colle sita civitati imminet, & quamvis ab arte munitissima esse videatur, tamen à vicinis qui prædominantur, montibus oppugnari potest: Sic civitas domibus pulchris exornatur, sed palatiis & fanis exquisitum in modum ædificatis caret, cum cives ædium suarum magnificentiæ parum existent curiosi: Brixiensis ager amplissimus, & Veronensi ac Patavino simul amplior est. Civitas, quantum domus capaces sunt, habitatur: artificibus abundat, potissimum qui arma parant,

quo-

quorũ copia per multas orbis terrarũ partes distrahitur: ager plerisq; fluviis irrigatur, unde rivis mirabili arte deductis, fertilis redditur. Oppidis magnis incolitur ut Salodio, cujus territorium latum est non minus, quam Vicentinum territorium: situm est oppidum hoc ad ripam Benaci sub monte quodã, unde præcipua loci amœnitas. Sunt etiam Asulę & Orcinovi arces: illa ad fines Mantuanorũ visitur: hæc Mediolanensium agro adjacet: & utrique posit⁹ est Patricius Venetus nomine Generalis Provisoris, aliiq; Gubernatores cum delecto milite: Verum huc, & ad alia oppida ac municipia, Prętorum loco, mittuntur cives Brixienses à suo Consilio electi; qui civilia & criminalia judicia exercent, & vitæ necisque potestatem habent. Divites sunt & superbi, multoque oblectantur famulitio, ipsique & mulieres suæ pompose incedunt: equis, curribus, ornamentis utuntur splendidis, & ante omnia convivantur opipare: armigeri sunt: viri formosi sunt: fœminæ pudicitia magis quam forma insignes. Duo urbem gubernant, ut alias, præfecti, sed melius quam alibi administratur justitia, quod Consultationem civium, ut Veronæ ac Vincentiæ, non habeant. Præter extra-
ordinaria

ordinaria subsidia pédent;hęc urbs reipublicæ aureos 1000450. subsidiis auté ejusmodi popul⁹ ille persæpe gravatur.

Parum hinc distat Bergomum civitas genialis, paucis abhinc annis permunita, prout necessitudo postulare videbatur, cum ad fines imperii Veneti sita sit. Magno insignitur agro, sed sterilibus interstincto vallibus: frugibus minus abundat, neque vix pro semestri victum suppediat: unde Bergomates per totum terrarum orbem dispersi adeo sua exacuunt ingenia, etsi loquelã rudem habent, ut quocunque vadant, divitias sibi comparent, & per hæc tépora inveniuntur Bergomates palatiorũ immensarumq; opum possessores, quorum parentes bajulabant. Continet Bergomum vivacia & excitata ingenia, præsertim iñ re poëtica. A binis præsidibus regitur, redditque Reipublicæ annuos aureos 60000.

In Forojulio possident Veneti celebrem urbem Vtinum, quæ tamen munita nó est: adeo ut hostes ipsam aggredi ex tépore & offendere queant absq; ulla repugnantia, & recta Tarvisium contendere, quæ civitas duodeviginti millarib⁹ abest Venetiis, de qua dicemus nonnihil inferius, Forumjulium sterilis est, & pauperib⁹ incolis habitata regio: hi

hi vero ingenio rudes, & natura sordidi, & inhonesti sunt, & Germanorum moribus quibus adjacent, fere simillimi. Habet multa castella, Prodonorum, Cividalem, & alia: regitur uno præside titulo Locumtenentis: & ex hac provincia colligit Respub. quotannis aureos 30000.

Tarvisium non admodū magna est civitas, sed munita valde, & inter fines Patavii, Forijulii, Venetiarū collocata: nobiles alit cives, satisque opulentos, quod ejus territorium latissimum sit, multaque habeat castella; frugibus abundat, vinoque, sed agri pars major à civibus Venetis possidetur. Tarvisini natura avari sunt, & imbelles, & pigritantur libenter, nunquam à patrio nido abscedentes, uno quoque Præside reguntur, & pendunt Reipub. aureos annuos 90000.

Hactenus præcipuas continentis urbes descripsi, oppidorum & separatarum jurisdictionum mentione posthabita. Crema arx est & civitas munitissima. Polesinum quoq; præcipuis castellis frequentatur, ut Rhodigio, Lendenaria, & Badia, quod totum territoriū Athesi irrigatur: prætermisi etiam innumera alia castella & municipia, quibus Patricii Veneti imperitant.

Omnibus arcibus præficiuntur Patricii, & includuntur milites ad custodiam sufficientes, & ex ditionibus hisce militia terrestris, ac maritima non parvo numero deligi potest. Sforcia Palavicinus Dux est Generalis Reipublicæ, qui experientia, prudentia, virtute plurimum valet, post ipsum habet Respublica cataphractorum Duces: illi vero tres viritim equos in lustrationibus offerre tenentur,

De Provinciis maritimis.

AD provincias maritimas Venetis subjectas devenio. Catharum, & Ladram arces maximi momenti possident, & honestis exornatas ædificiis, atque civibus:ex tota Dalmatia decem millia aureorum exigunt. Possident præterea Corcyram atque Cretam insulas: quæ sumptum majorem, quam censum afferunt,siquidem ibi præsidia militum detinentur, salaria præsidibus ac ministris plurimis constituta sunt, ædificia, & mœnia constituuntur, ac reparantur, armamentaria & navalia sustinentur: ob quæ & similia gravamina vix dimidiam fructuum partem Respublica inferre potest ærario publico.

Pars

Pars Secunda.

POst hæc de classe Venetorum Orationem instituam. Centum Venetiarum civitas triremes educere potest, quarum omnium remiges jam descripti habentur: L. à collegiis opificũ urbis instruuntur: aliæ vero, quæ Palatinæ triremes vocantur, navicularum urbanarum remigibus armantur, aliisque. Hisce omnibus Patricii præficiuntur, Palatinis tamen præstantiores: nautas, operarios, milites urbs ipsa suppeditat: duodecim triremes, quæ Faliseæ dicuntur, implentur hominibus, qui deliguntur in oppidis & pagis Continentis, & similiter à Patriciis reguntur. Iterum duodecim per Histriam, Dalmatiam & Slavoniam armantur, hoc est, Iustinopolis duas, Vegla unam, Spalatrum unam, Tragarium unam, Curzola unam, & Catharum alteram: quarum præsides cives sunt earundem civitatum, ab ipsarũ Consilio electi. Est quoque Provisor classis, qui semper in mari versatur, cujus imperium in omnes extenditur, sexque ducit secum triremes liberas, apud Corcyram perpetuo residens, ut Orientem versus excurrat, atque custodiat. Reliquas decem armat Creta insula, & liberis remigibus im-

 plentur,

plentur, quibus indigenæ cives præficiuntur. Est in sinu Adriatico magistratus alius nomine Capitanei, cui in Pharo insula residenti quatuor subsunt triremes cum uno duce. Habent quoque gubernatorem unum cum quatuor triremibus, quæ ab invitis militibus remigantur: hic apud Corcyram stationem habet sub vexillo Provisoris, & apud Cretam hybernat, ut si verno tempore bellum ingruerit, decem præsto sint triremes: at pacis tempore quatuor tantum armātur, quibus cum ad ProvisoremCorcyram versus revertitur.

Præterea in finibus fere sinus Adriatici Capitaneum Fustarum, hoc est, minorum triremium, detinēt cum quinque fustis totidemque navigiis armatis ad reprimendos insultus Vsuccorum, quæ gens Signiam incolit, sub ditione Regis Romanorum, plurimaq; damna inferre consuevit. Triremes liberæ ferunt homines duos & quinquaginta: coactæ totidem; & utræque bellicis tormentis, aliisque necessariis munimentis instructæ sunt, præfecti vero salarium habent centum sexaginta aureos menstruos.

Vt dixi, omnes hi Præsides Ducesve à Republica statuta loca, ubi resideant, &

excur-

excurrant, habent, neque oportet eos mandata vel tantillum transgredi. Hæ triremes optime navigant, sed in navigationibus suis timidæ sunt, quia ante vesperas portum petunt, & nunquam noctu iter faciunt.

Præsides singularum triremium, & Provisores triennio absunt, mox revertuntur in patriam magistratum deposituri, & successorem accipiunt, adque alia eliguntur munia. Etsi bene remigant, tamen in velificãdo tardę sunt, humilesque nimium, adeo ut ab irato mari impedimentum habeant, quo minus progredi possint: sed affabre, ac perfecte ædificatæ sunt, habentque remigum ordines sex & viginti.

Venetiis visitur navale, in quo trecentæ sunt triremes, omniaque armamenta ad illas instruendas necessaria: & postulante necessitate Veneti, quotlibet triremes omnis generis armare queũt: sed quanquam id efficere possunt, & pecuniam thesaurosque admirandos possident, eas tamen sustentare difficillimum illis esset, cum frugem, vix suffecturam Venetiis, in ditionibus suis colligant, nedum classium egestati satisfacturam.

Verum hæc Respublica ejusmodi pollet sapientia, ut pacem colat, & ami-

citiam tueatur omnium Principum, præſertim Chriſtianorum: adeo ut ex Sicilia aliiſq; partibus commeatus defuturi non ſint & milites ob celebrem ſtipendiorum promptitudinem libenter advolaturi: qua de cauſa claſſes eorum formidabiles eſſe oportet.

Pars Tertia & ultima.

RElIquum eſt, ut Politia conſideretur. Totam Rempublicam quadraginta fere Senatores tractant. Hi ſunt Procuratores Sancti Marci ſex, qui gradus excepto Principe ſupremus eſt. Et nonnulli ad hanc dignitatem eliguntur, quod in minoribus magiſtratibus, & reipublicæ adminiſtrationibus honeſte ac laudabiliter ſeſe geſſerint: alii magnam pecuniæ ſummam erogaverint, ut hoc gradu cohoneſtarētur. Sequuntur hos Conſiliarii ſex, & Decem-viri: tres Sapientes, ut vocant, magni, tres continentis. Qui omnes magiſtratus, exceptis Procuratoribus qui perennes ſunt, paſſim immutantur, ſuntque cæteris omnibus honeſtiores, utpote penes quos totum regendæ Reipubl. pondus recumbit.

Princeps autem etſi id nominis habet, tamē omni caret auctoritate: quia nihil ſine Conſiliariis efficere, & ne epi-

stolam quidem aperire valet: quolibet octiduo, Mercurii die, salarium exigit centum zecchinorum: aulam non alit, ut liberi Principes, sed congruam solũ familiam. Iisdem fere vestibus, quo ad formam, utitur, quibus dicti Senatores, excepto, quod pileum fert ab uno latere acutum, quasi in cornu desinat. Quoties terra marive progreditur, universus eum Senatus comitatur, maximo quidem cum decoro ac majestate egredi è civitate absque Senatus venia non licet. Primus Dux Venetiarum creatus fuit anno Christiano septingentesimo sexto, & ad hæc usque tempora fuere Duces octuaginta novem. Decem-viri cæteris magistratibus præstant, quia coram iis graviora Reipubl. negotia agitantur, & delicta plectuntur, ut falsæ monetæ, læsæ Majestatis, patriciorum homicidia, aliique atrocissimi casus. In hoc Decem-virorum Consilio interveniunt etiam Dux, & Consiliarii cæteri cum supra numerariis.

Quicunque Collegium constituunt, numero sunt septem & viginti, hoc est, Consiliarii sex, sapientes magni sex, totidem sapientes continentis, tria capita quadragesimi ordinis, & quinque sapientes ordinum. Verum cum aliquid

arcani tractandum eſt, capita decemvirûm vocantur, quæ tria ſunt; quia ſingulis menſibus capita creantur: qui cum advenerint, jubentur egredi tria capita quadrageſimi ordinis, & quinque capita ordinum: tuncque delibe-rant inter ſe, quicquid neceſſe eſt.

In Conſilio Rogatorum, hoc eſt, in Senatu comprehenduntur urbani fere omnes magiſtratus, & nonnullorum tantum capita, ſeu limitatus numerus, quorum plerique ſuffragii jure carent, omneſque circiter centum quinquaginta ſunt. Leguntur in hoc Senatu epiſtolæ, quęcunq; ad eum ſcribuntur à Principibus totius orbis terrarum, à Legatis, à rectoribus urbium, aliiſq; ſuis miniſtris, & politica negotia quælibet tractantur, bellumque aut induciæ decernuntur. Cuilibet Senatori licet in materia, qua de agitur, diſſerere, ſuamq; interponere ſententiam: ſed per ſuffragia concluditur, ſicuti in cæteris Conſiliis uſitatũ eſt. Ad hoc Conſilium omnes omnium preces porrigũtur, Ducum militum, aliorumq; adminiſtrorum, qui benemeriti alicujus cauſa, vel laudabili aliquo opere præmium poſcunt, vel juſta aliqua ratione petunt admitti ad ſe purgandũ: & revera in exorandis precibus benignum eſt hoc Conſilium.

ſilium. Referunt in Senatum Sapientes Magni quolibet octiduo de omnibus, quæ agenda ſunt, factiſq; relationibus epiſtolæ tribuuntur neceſſariæ. Omnia Conſilia ſuos habent epiſtolarum magiſtros, ſed ii majore ſunt in exiſtimatione: qui Decem-viris inſerviunt, hique à Senatu eliguntur, & ſtipendia merent gradibuſque multis fruuntur.

Sunt etiam diverſi magiſtratus, qui cauſas civiles & criminales ſeparatim determinãt, limitatis juriſdictionibus. Horum magiſtratuum ſententiæ definitivæ ſunt, neque ab iis datur provocatio: ſunt quoque minores magiſtratus, quos enumerare ſupervacaneum puto. Illud tamen non prætermittam, ſolere quolibet Solis die Cõſilium congregari, in quod omnes patricii omnis ætatis ſupra vigeſimum annum ingrediuntur: in quo Conſilio omnes terra marique magiſtratus eliguntur: graduſq; juxta meritorum proportionem diſtribuuntur: ad civitates autem regendas viri profectę mittuntur ætatis. Quod ſi laudabiliter ſe geſſerint, ad majora promovẽtur: ſin minus, deprimũtur, adeo, ut nunquã amplius ad honores emergere queant: quod ſi iniquitates cõmiſerint, ſevere puniuntur: ſingulis trienniis aut quinquẽniis cõſuevit

Respublica terra marique Syndicos expedire, quorum munus est in acta omnium rectorum inquirere, quicunq; subditos gubernaverunt: aut gubernant: cumque redierint Venetias, in jus vocant reos,& causa tractatur, donec de jure terminetur. Revera hujus Reipublicæ leges, quæ tam pulchrum imperium tamdiu servarunt, summis laudibus efferendæ sunt. Fruuntur Veneti in præsens pace cũ omnibus Principibus, & quia timidi sunt potius, quam militares, tranquillitatem pacis turbis anteponunt. Nullam tamen à quoquam injuriam tolerant, & à nemine præter Turcam se timere profitentur: qui Turca, quia omnibus Venetorum ditionibus maritimis imminet, ab iisdem omnia quæ vult extorquet: statim enim atq: malum aliquem affectum iis ostendit, illi muneribus ipsum placare conantur. Et nihilominus si ab ipso vexarentur, possent adjunctis auxiliis Principum, ac præsertim Hispanorum, à tanto tyranno satis se & sua defendere.

Reditus Venetiarum in pluribus consistunt: ex vino sunt aureorum octuaginta millia. Ex oleo sex millia. Ex mercium portoriis centum millia. Ex ingressu mercium quadraginta millia.

millia. Ex tricesima quadraginta millia. Ex egressu mercium triginta octo millia. Ex tritici portorio viginti millia. Ex ferro decem millia. Ex carne triginta millia. Ex fructibus sex millia. Ex lignis octo millia. Ex Paneriis octo millia. Ex molendinis octo millia. Hique fere sunt omnes Reipublicæ reditus, præter eos, quos ex singulis civitatibus colligi retulimus.

Collectio redituum annuorum pro ut supra annotantur.

Ex urbe Patavina Aureor.	140000
Ex urbe Vincentina	36000
E Veronensi districtu	90000
E Brixiensi	100450
E Bergomensi	60000
E Foro-Iuliensi Patria	30000
E Tarvisina civitate	90000
E Dalmatia	10000
in ipsa urbe Venetiar.	394000
Summa totalis	950450.

V. DE

DE

POTENTIA ET ÆRARII VENETORUM COPIA AUT INOPIA;

ex S^r. D. T. V. Y. & aliis.

DOMINIUM, Venetum quotannis ex omnibus statibus eidem subjectis tempore pacis percipit duas milliones aureorum in hunc modum.

Ex urbibus quas in Italiæ continente possidet octigenta coronatorū millia; quarum Brixia & Bergomum fere trecenta millia pendunt. In ipsa autem Civitate Venetiarum è diversis portoriis & vectigalibus aliisq; tributis septingenta millia coronatorum nam solum vectigal vini quotannis cxxx mill. coronatorum redimitur.

Præterea è diversis decimis & taxis nobilitati & vulgo impositis in ipsa civitate magna argenti vis percipitur; reliqua Io. mill. è vectigalibus salis colliguntur (cujus magna copia in locis maritimis conficitur) itemque è portoriis & tributis urbium maritimarū.

Olim

Olim quoque è Regno Cypri quingenta millia Coronatorũ percepiſſe Rempub. authores ſunt idonei; quam ſummam hodieque ex aliis ſubditis ſuis, per alium urandum, haurire vulgo creditur.

Hi ergo ſunt Reipub. Venetæ reditus annui, cujus haud diſſimile eſt fatum quam aliorum principatuum in Chriſtiano orbe, nimirum omnes reditus ſuos quotantannis in ordinarias expenſas quæ fiunt in præſidiarios, claſſem, munitiones urbium & caſtellorum, ſalaria magiſtratuum ei ſimilia, impendere. unde vulgo creditur nihil ab ipſa reponi, & ſi quid forte ſuper eſt, in antiquis debitis abſolvendis inſumi. Neque tamen propterea Rempub. hanc minus ſpotentem eſſe, credibile eſt, nam principes & Reſpubl. eo potentiores indicantur quo plures habent occaſiones & modos pecunias textra ordinem è ſuis emungẽdi; Reſpubl. autem Veneta & longe habet plures modos & valde tutos neque eſt cur ſubditos ſuos in hac parte metuat, quemadmodum plerique alii principes coguntur facere. Nam bello ingruente, aut quando Supra ordinarium modum Claſſis armanda eſt, (pacis quidẽ tempore, ſed cum tamen ob magnos Tur-

carũ apparatus merito ſibi metuunt) ad extraordinarios ærarium ſuum augendi modos Reſpubl. ſe convertit, qui quidem varii ſunt, ſed ad tres fere ſpecies revocantur.

Prior eſt decimarum, quæ patritiis juxta & plebeis ratione bonorum ſoli & immobilium conſtitutæ ſunt incrementum; nimirum ut quod ſemel quotannis pendere conſueverant, id jam bis terue prout ſenatus decreverit, pendant. In eundem modum & vectigalia aut portoria mercium omnium, quæ à mercatoribus ſecũdum valorem earundem ſolvuntur (quod vectigal plerumq; decimam partem lucri quod ex illis mercibus vulgo percipitur æquat) augent; idque perfacili negotio à nobilibus juxta & plebeis conſequuntur.

Secundus modus eſt; ubi prior non ſufficit neceſſitati Reipublicæ, Patritii magiſtratuum munera gratis obeũnt aliquot annis; itemque præcipuos honores, quos pro meritis conferre ſolebant in patricios, pretio vendunt, non tamen in perpetuum neque iis ſemper qui plurimum offerunt; nam non raro eoſdem potius minus offerentibus addicunt, quam ut indignos in iiſdem propter opũ abundantiam verſari patiantur.

tiantur. Hoc modo, cum ex fœdere Cameracensi pene omnes Europę prinpes in Rempubl. impetum facerent, illam supra quingenta millia aureorum in ærarium retulisse constat. Huic accedit quod per dispensationem & certo pretio nobiles adhuc minores ad consilii aditum admittant, & honorum capaces declarent.

Tertius est, grandi aliqua necessitate urgente, à particularibus argentum mutuo accipere, vel ingratiis si non ultro consentiant, quem in finem & supellectilem & bona immobilia vendere nonnunquam solent eorum qui pertinaciter reluctantur. Respub. autem se obligat ad restituendum intra certos annos quicquid in hunc modum sumserit, & modicas usuras quotannis persolvit, puta aut duo pro unoquoq; centenario, quo modo vetera debita absolvit; aut quinque pro unoquoque centenario.

Præterea & bona certa immobilia per sortes à Repub. ad particulares nonnumquam transtulerunt. Denique infinitos habet hæc Respubl. ærarium suum supplendi modos, quibus & usa est interdum & ubi res exegerit adhuc uti possit; nam cum privatorum opes immensæ sint, & Respub. leni suo imperio

perio omnium obſequium & amorem ſibi conciliaverit, nullo non tempore publico ærario laboranti ſuccurrere perfacile erit. Neque facile ratio iniri poteſt, quos quantoſque Theſauros Reſpubl. poſſideat. Hactenus ille.

Poſſemus hic quoque aliorum opiniones adjicere, ſed quia in libello de Principibus Italiæ jam illas attulimus, ſupervacaneum exiſtimamus hic denuo eaſdem repetere.

VI.

F. LEANDRI ALBERTI
De
INCREMENTIS DOMINII VENETI DIATRIBE.

RIMORDIO ac amplitudine civitatis hujus qua nunc est, dicta, consequitur ut formam reipublicæ dicamus; qua narratione simul incrementa tum populi, tum ædificiorum, & imperii quoque tam maritimi, quam terreni species commemorabitur. Ab initio itaque Consulū magistrat⁹, dein Tribunorum, ut diximus, nempe sub imperii Romani nomine habuit; at quamdiu, nec satis inter auctores constat. Sabellicus scribit annos fere CCLXXXII, ut aliqui voluerūt, quidam CCXCVII, alii CCXCVI, nec minus CCXXX sub iis magistratib⁹ exactos tradunt; tanta hic authorum varietas. His temporibus autem maxima civitas incrementa sumpsit, accessione magnæ multitudinis quæ Roma, Mediolano, Ticino, Brixia, Mantua, Verona, Vicentia, Patavio, multisque præterea ex locis huc confluebat ob Italiæ vastitatem, quam Athila, Gothi, Longobardi, aliæ-

que barbarę gentes effecerant, uti aperte Blondus & Sabellicus in historiis perscribũt. Tribunis etiam potestatem urbis gerentibus cum Narses eunuchus Imperatoris Iustiniani legat⁹ in Italiam contra Gothos venisset, rege tunc illorum Totila, profectum ad hæc tum Venetæ civitatis initia vehementer admiratũ legitur ædificiorum in stagnis tam multorum tamq; magnificorum situm, & maximam item populi frequentiam; ideoque votum D. Theodoro D. que Geminiano nuncupasse, si victória potiretur, iis hic templa constituendi; victoremq; subinde reversum voti fidem persolvisse, structis illorum Divorum templis ad pomarii caput. Auctu igitur ingenti circa hæc tempora crevit, quum aliarum Italiæ civitatum quas barbari indies vastabant coloni huc confluerent, maximeque circa Rivum altum considerent. Ædificavere tum quoque Patavini Castellum Olivolense, quod posterioribus seculis Episcoporum Castelli qui nunc Patriarchæ dicuntur, sedes ac domicilium effectum est. Narsetem etiam Veneti cõtra Gothos magnis auxiliis navium aliisque belli subsidiis juvere, & aquis interrupta itinera munivere pontibus, quibus ab Tarvisio Ravennam exercitus

tus Romanus commode traduceretur, uti à Procopio, Blondoque ac Sabellico memoriæ proditum eſt. Sub Tribunorum etiam poteſtate D. Martini Divique Ioannis Bragolani fana dedicata. Priuſquam in magiſtratuum ſerię ſucceſſioneque procedamus, dicenda quædam viſa ſunt prius, quæ ad ſequétium intellectum neceſſaria ſunt, & à nobis qua maxima fieri poſſit brevitate memorabuntur. Circa DCX à Chriſti nativitate annum Giſulphus Dux Forijuli Patriarchã fecit veteris Aquileiæ Ioannem Abbatem, ſuperſtite tum adhuc Candiano *Novæ* Aquileiæ Patriarcha: dignitatem enim illam Pontifices Romani jam tum ante Gradum tranſtulerant. Quinto igitur anno poſt, bini hi Patriarchæ depacti inter ſe ſunt, ut Aquilienſis cõtinente potiretur, ad Gradenſis vero diœceſim pertinerent omnia in ſtagnis loca quæ nunc Ducatus Veneti nomine complectuntur. Exin anno XIV quum Rhotaris Longobardorum *rex* Opitergium evertiſſet, & ejus urbis Epiſcopus Magnus in æſtuaria tanquam in tutum conceſſiſſet; ibi ex auctoritate, Severini Pontificis Romani ac Imperatoris Heraclii civitatem inſignem condidit, Heracliamque denominavit in gratiam Cæſaris. Eodem

anno Paulus Altinatium antistes cum ea multitudine quæ deleto à Longobardis Altino superfuerat Torcellum commigravit, ibique sedem Episcopatus ex auctoritate quoq; Severini Pontificis Romani fixit, quæ in hodiernum usque diem ipso in loco manet. Præterea domicilium Præsulatus antistes etiam Patavinus ad Methamaucum ejusdem etiam Pontificis consensu transtulit, Arrianæ hęresis contagium fugiens, quæ tũ iis in locis indies gliscebat. Hoc ipso quoque tempore stagnorum & paludium incolæ ac eorum magistratus, cum regibus Longobardis pacto convenerunt, ut universa regio Venetia, quæ continentem amplectitur, ab Addua flumine usque ad ipsam oram & æstuaria Longobardiæ nomen caperet; quicquid autẽ in stagnis marinis situm erat, id Venetiæ retinerent. Ita Sabellicus. Dein anno post Christi nativitatem DCL. Constantinus Imperator Heraclii filius Romam cogitans, cum Torcellum venisset, primum ejus vicum à se Constantiacũ vocari voluit. Circa hæc quoque tempora prægravans Heracliam multitudo laxiorum sedium causa vicinam occupavit insulam, urbemque novam in ea condidit Æquilium. Ita cum stagna hæc jam multitudine
popu-

populorum frequentarentur, qui prius Consulum, deinde Tribunorum magistratus (nam ut Donatus Ianottus scribit, insula quæque Tribunum creabat suum) habuere, nimirum annis fere ccxxxii. Blondo Sabellicoque auctoribus, etsi quidam cclxxxii. alii ccxcvi. nonnulli etiam cclxxvi. dixerint; tandem omnium populorum consensu novum magistratum erigere, veteremque formam publicæ potestatis Duce creato mutare visum fuit. Itaque conventu apud Heracliam Patriarchæ Gradensis sacerdotumque ac Tribunorum, primariorumque civium cujusque populi, Dux creatus Paulinus, seu Paulatius Heraclianus, anno post Christi nativitatem DCXVII. sed ut Ianottus scribit DCCIII. ab conditis Venetiis CCLXXXII. Primus igitur ille Dux populorum consensu votisque communibus appellatus, imperio sumpto, quanquam nihilominus adhuc insulæ Tribunos legerent, ab iis quippe ad Duces provocatio erat, pacem cum Longobardis fecit, & Heracliæ fines à majori planitie usq; ad minorem protulit. Diem functus anno principatus xxii. successorem accepit Vrsum Heraclianum, quem septimo anno populi concursu cæsum Blondus auctor

 est.

est. Sabellicus aliter; Paulatium anno imperii vigesimo, mense septimo fatis interceptum, successoré habuisse Marcellum Heraclianum scribit, cui annis novem Ducatu potito sublectus sit Orleus Hipatus cognomento Vrsus, quem undecimo imperii anno populus occiderit. Apparet igitur horum auctorum non mediocris circa primos Duces varietas quippe quia Blondus unum præterire videtur: consentiunt tamen Vrso cæso novum magistratum conditum, Ducisque nomen in Magistri militum qui Ducis plane potestatem haberet, commutatum, idque Sabellicus quadragesimo anno post Ducem primum creatum accidisse perhibet. Itaque primum Magistrum militum Veneti fecere Dominicum Leonem; cui post annalem magistratũ mortuo populi suffragiis Fælix Cornicula suffectus, Fælici Theodatus Vrsi ducis interfecti filius ab exilio revocatus, Theodato Iulianus Ceparius vel ut quidam volunt Hepates, post hunc Cianus Fabricianus qui Magister militum quintus fuit, anno quinto scilicet post conditum magistratum, ut Sabellicus memoriæ prodidit. Blondus tamen quatuor tantum Magistros militum fuisse refert, Domicicum, Leonem, Fœlicem Corniculam,

lam, Iulianum Ceparium, & Ioannem Fabricianum quem Sabellicus Cianum nominat. Is magiſtratu inito populi ſeditione captus orbatuſque luminibus & ab imperio depoſitus eſt. Quidam hoc anno graviter inter ſe conflixiſſe ſcribunt Heraclianos & Ieſulinos loco qui nunc Canalis Arcus ab illa ſpectabili cruentaque pugna dicitur; eaq; de cauſa tam magnam hominum multitudinem e Heraclia, Ieſulo, Æquilioque migraviſſe. Poſt id certamen conventu apud Meduacum indicto Ducum magiſtratum reſtituere viſum eſt; ſimulque Dux tum Theodatus Vrſi Ducis interfecti filius appellatur, ut ſic Magiſtrorum Militum nomine inducto circa DCCXLII.à Chriſti nativitate annum Ducaria poteſtas redierit. Theodatum qui ſedem Ducatus ab Heraclia Methamaucũ tranſtulerat, cum ibi ad oſtium Meduaci arcem ædificaret, eaq; propter in ſuſpicionem tyrannidis & vi retinẽdi imperii veniſſet, anno principatus XIII. popul⁹ per tumultum cepit, oculiſque ſpoliatum à magiſtratu depoſuit, ſublecto in locũ ejus Galla. Sed & is cum anno XIV. principatus ſeditione popularium captus orbatuſque luminibus & ab imperio dejectus fuiſſet, novum publicæ poteſtatis

institutum est formatum, Duce creato Dominico Monetario Methamauceno, & additis illi per suffragia populi binis Tribunis, qui una rempublicam pari authoritate ac annuo magistratu gererent. Vix tamen annum primum imperii Dux ille implere potuit, quin multitudinis furore luminib⁹ orbat⁹ principatu detruderetur. Exin imperii potestas iterum ad Heraclianos venit Duce creato Mauritio Galbio, qui exacto anno primo, ut filius sibi in principatu collega daretur effecit, pernitioso ad posteros exemplo. Hoc anno Adrianus primus Pontifex Romanus Obelaltum Marinum Olivolensi Ecclesiæ primum Episcopũ dedit; qui dein ædem D. Mosis condidit. Post hæc Castelli nomen accepit Olivolum, quod in urbis parte est; ubi insulæ quædam olim ipsi Olivolo subjectæ. Mauritius Dux superbia magna fuit, adeo quidem ut Ioannem Patriarchã Gradensem verberibus graviter cæciderit, ex quibus paucos post dies mortem obiit: successorque Fortunatus cum in ultionem necis ejus conjuravisset, populi impetu exactus in Franciam profugit. Dein autem Ducatus patri filioque abrogatus est, Obelerio tum Methamauci Tribuno subjecto, qui post Christi nativitatẽ DCCCIII. annus

annus fuit. In nondum expleto magistratus anno primo, seditione multitudinis pulsus Tarvisium se recepit, ibique Dux iterum ab exulibus Venetiis creatus, fratrem Beatum collegam sumpsit. Circa hæc tempora, nempe post Christi nati DCCC. annum, cum Pipinus Caroli Magni filius Italiæ rex factus, Fortunati Patriarchæ ac Obelerii Beatique suasu bello Venetos peteret, ii non procul Tarvisio acie victi his conditionibus pacem cum Carolo Pipinoque fecerunt, ut Obelerius cum Beato fratre in principatum restitueretur. Ita nonnulli prodiderunt scriptis, adduntque, post abitum Pipini cæsum cum uxore Obelerium populi sedicione, Beatumque solum in Principatu relictum. Alii scribunt utrumque relegatum ad Methamaucum, nec unquam exiu ad imperium reversos; suffectumque populi suffragiis. Valentinum eorum fratrem natu minimum. Vtcunque tamen, inquit Sabellicus hoc se habeat, quintum eos annum principatus constat haud excessisse. Eodem anno quo cum Pipino depugnatum est, Heracliam Veneti excidêre; quamobrem magna tum inde nobilium hominum multitudo Venetias traducta, non mediocri incremento urbem auxit; quorum deinde

Olivolense ab Castello quod juxta erat, Castellanum vocatum. Triennio post Angelus Dux Heracliam refecit, at non eadem qua fuerat amplitudine, civitatemq; novam denominavit; quæ nunc quidem adhuc appellatio superest, nec tamen ideo quod locus incolatur, sed propter Episcopatum. Idem Dux cœnobium D. Zachariæ fundavit illatis ejus sancti viri ossibus. Circa hæc quoque tempora Castellanam ædem Vrsus Episcopus D. Petro dedicavit. ejusque gentiles templa duo binis insulis erexere D. Severo D. que Laurentio. Dein AngelusDux collegam imperii sumpsit Ioannem filium natu minorem: quapropter cumIustiniani majoris natu ab imper.Leone Bizantio reversi indignationem in se convertisset, quo ejus animo satisfaceret, Ioannem populi judicio Constantinopolim exulatum mitti curavit, simulque in imperii societatem Iustinianum cum Angelo nepote ex Ioanne filio relegato sumpsit. Exin detecta conjuratione Ioannis Tornarici, Bonique Bragadini contra Duces eos tres inita, reis comprehensis & morte multatis, Duces periculo defuncti sunt. Circa hæc tempora gens Tornaricorũ; Bonusq; Bragadinus ædem D. Danielis condidere. Mox anno à Christi nativi-

tate

tate DCCCXXVII. fatis intercepto Angelo Duce, solus in principatu Iustinianus, filius superfuit, nec tamen supra biennium. Ejus ultimo anno D. Marci Evangelistæ corpus ex Asia Venetias allatum traditur. Iustiniano diem functo frater ejus Ioannes ab exilio revocatus Bizantio, Duxque nominatus est. Is ædis augustissimæ D. Marci quæ Curiæ Ducali cohæret fundamenta jecit, magnaque cum religione sancta D. Marci ossa delubro intulit. Hoc tempore Veneti maximis copiis in Methamaucenos missis Obelerium interfecere, quem eum in locum relegaverant; urbemque ipsam everterunt: quamobrem Dux tum in Franciam ad Regem citatus eo ivit. Sabellicus tamen scripsit ejectum conjuratione nobiliorum aliquot civium, principe conjurationis Carosio Bonicis filio, eaque propter in Galliam profugisse, Carosium vero Ducatu præter auctoritaté populi occupato, mox Basilii Trasimũdi, Ioannis Martunii, ac Dominici Ortianici prætereaque XXX. primariorũ civium, quos libertatis publicæ desiderium impellebat conspiratione captum, & oculis ademptis in exilium actum, occiso prius Theodato Aureo, Marino Patriciaco, Dominico Monetario, aliisque ex factione

ctione Carosiana plurimis. Commissa tum respublica donec Ioannes è Gallia rediret Urso Olivolensi Episcopo, Basilioque Trasimundo & Ioanni Martunio est. Reversus Ioannes non diu post inimicitias cum Mastalicia familia contractas in æde Divi Petri circumventus, & ornamentis ducalibus spoliatus, adempta barba capilloque, magistratus anno octavo relegatus in Franciam est, ubi sacris inauguratus, vitę supremum diem cum męrore finivit. Ducem illi populus sublegit Petrum Tradonicum Polæ natum, qui Gallico tumultu Æquilio pulsus Venetias se receperat. Is filium in principatu Collegam postulavit Ioannem, & classe LX. triremium Michaëlem imperatorem Constantinopolis adversus Saracenos Apuliam infestantes juvit, ideoque Protospatarius ab eo dictus, qui tum tẽporis secundus ab imperatore Græciæ censebatur honor. Dux hic D. Pauli ædem ædificavit. Quarto dein anno Sclavi Caprularum urbem delevere sub Pontificatu Maximo Sergii, qui prius Os porci dictus fuerat: eodemque anno fanum D. Margaritæ Maurus Episcopus Castellanus cõdidit. Dein orbatus filio Dux Petrus, & rempubl. solus gerens, quum in reditu à D. Zachariæ domum,

à con-

à conjuratis quibusdam anno principatus XXIX. fuisset occisus, populi conventu Tres-viri creati Petrus antistes Æquilius, Ioannes Archidiaconus Gradensis & Dominicus Massonius, qui de conjuratis & percussoribus haberent quæstionem; ipseque Dux in D. Zachariæ tumulatus anno post C. N. DCCCLXIV. quemadmodum Blondus scribit. Sublecto tũ Vrso Patriciaco, cęsi principis familia non prius ædes Ducales ut populo traderet adduci potuit, quam insula sibi Pipilia cũ immunitate & conditionibus certis incolenda concederetur, ut Blondus auctor est. Sabellicus tamẽ aliter, quosdam ex principis interfecti domesticis reos ejus cædis in exilium ejectos, quosdam ad quintum à Venetiis lapidem Pupiliam in insulam relegatos scribit, qui eo cum uxoribus ac liberis profecti tantis incremẽtis augeri cœperunt, ut frequentissimum id oppidum post evaserit; quod deinde Genuensi bello deletum est. Locus nunc vulgo Poveia nominatur; antiqui Pupiliam, ut ait Sabellicus, dixere Dux Vrsus an. principatus XIII. populi consensu Ioannem filium collegam assumpsit. Multa prę̀clare contra Saracenos gessit qui Anconem cremaverant; hostemq; ipsum ora maris Adriatici tota prope-
modum

modum ab Hydrunte Anconam usque direpta vastataq; ad sinum Tarentinum ut idem ibi faceret conversum, magna cum multitudine Christianorum persecutus, tanta fortitudine virtuteq; petiit, ut ingenti cum detriméto ejus fugaret; rursusq; dein ad insulam Gradum profectum, eamque diripientem, tanta vi tantoq; animo aggressus est, ut fugere quam ocyssime cogeret: nec insequi destitit usq; dum ex Adriatico sinu prorsus ejecta peste, Italiam parte hac pacatam tutamq; reddidisset. Hac de causa cum ab Imp. Constantinopolitano Basilio Protospatarius Apocrisanorũ fuisset appellatus, honoris illius gratiam eximio munere XII. ingentium ex ære tintinnabulorũ rependit anno post C. N. ut Blondus auctor perhibet DCCCLXX. Prima hæc omnino tintinnabula, vulgus campanas vocat, Græcia vidit. Maxima deinde gloria rerum gestarũ inclytus Ursus vita cõcessit anno principatus XVII. Ioanne filio solo Duce superstite. Nihil & hic à vestigiis laudatissimi patris deflectens, Comaclum Ravennatibus ademit: at anno tertio post ob valetudinem infirmam cum populi voluntate fratrem sibi Petrum substituit, confirmatusque dein collegam retinuit. Is æde DD. Cornelii & Cypriani in

in Methamauceno littore condita diem obiit. Tum Ioannes majorem fratrem Vrsum accepit collegam cum populi voluntate: quo post dies paucos imperio se abdicante, Ioannes etiam dein idem valetudinis causa fecit, sexto post obitum patris anno. Sic cum amboDuces magistratu ultro cessissent, populus per comitia Ducem legit Petrum Candianum prudentiæ consiliique maximi virum, anno à Christi nativitate DCCCLXXXVII. Hic præclara classe Naretanos seu Sclavos superavit, & iterum adversus eosdem pugnans in conflictu cecidit quinto mense principatus. Hujus ob mortem turbatis vehementer populi animis Ioannes Patriciacus qué abdicavisse magistratum modo diximus, gubernacula Ducatus recepit ad tépus, donec tranquillis comitiis Dux alius designaretur; uti sexto post interitũ Candiani mense contigit. Electo itaque tum Petro Tribuno, qui à Christi nativitate DCCCLXXXVIII. annus fuit, Ioannes novo Duci magistratum cessit. His temporibus in Italia duo reges caput efferre cœperunt Francis spretis. Berengarius fuit Forojuliensis, & Guido Spoletinus. Petrum Tribunum Ducem Bizantinus Imperator Protospatarium etiam appellavit. Is Venetias

netias mœnibus cinxit à Rivo Castelli usque ad D. Mariæ Iudenicæ quo in loco magnum canalem ab æde Iudenicæ usq; ad D. Gregorii catena ducta clausit. Hoc anno Italiam vehementer afflixerũt Hungari, qui ab Tarvisio Mediolanum usq; ferro flammaq; cuncta vastarunt, & stagna quoq; Venetorum navibus repente factis ingressi Civitaté novam, Fossámque Clodiam & Caput aggeris diripuerant. Fusi tamen dein à Berengario qui exercitum xv. mill. armatorum contraxerat; verũ non tam affecti quin iterum acie dimicantes copias illius propemodum ad internecionem cæderent: quamobrem cum hostem vi pelli haud posse Berengarius animadverteret, ad artes & munera cõversum largitione effecisse ut ad sua reverterentur, Blondus & Sabellicus perhibẽt, qui copiose temporum horũ calamitates monumentis prodidere. Petrus Tribunus Dux gloria rerũ præclare gestarũ insignis diem supremum explevit anno principatus XXIII. populus Vrsum Patriciatum sufficit ut Blondus scribit, sed Vrsum Badoarium dicit Sabellicus. Is prudentia bonitateq; vir summa fuit, & Protospatarius etiam ab imperatore Constantinopolitano appellatus. Circa hæc tempora Conradus

GermanusImperiiRomani gubernacula adeptus eſt: quamobrē turbatis paſſimItaliæ rebus maximam ejus partem occupavere Saraceni. Dux Vrſus poſt geſtam ſapienter rempubl. annis fere XIX. imperium populo reſtituit,& in D. Fælicis Amiani cœnobio vitā reliquam inſtituto monaſtico ſancte exegit. Succeſſit illi Petrus Candianus qui & Sanutus; nam Candianorum gentem Sanutos poſtea dictos Sabellicus auctor eſt. Patrem is habuit Petrū Candianum Ducem, qui uti prædiximus in pugna cum Narentanis cecidit. Protoſpatarii quoq; dignitate ornatus uti ſuperiores Duces abImperatoreBizantino eſt. Primus imperium Venetum in Liburniam Dalmatiamque provexit; tam enim eo ſeculo res Imperatorum afflictæ jacebant, ut quacunque vi facile ditionem ſuam occupari paterentur. Genua quoque tum à Saracenis direpta, cum ejus urbis maritimæ opes vireſque labefactatæ graviter ea clade fuiſſent, Veneti ſubinde mari potentes eſſe cœperunt, & exin continuo proceſſu ad tantum maritimæ fortunæ culmen evecti ſunt, ut hoc tempore non modo rem aliorum quamvis æquent, verum etiam plurimas excedant, quemadmodum exemplis documentiſque frequenter con-

stitisseBlondus, Sabellicus, Platina, multique præterea scriptores docent, Petro Duci post annum alterum fere principatus, vel ut alii tradunt, septimum, fatis intercepto, populi suffragiis Petrus Badoarius Vrsi olim Ducis frater suffectus est; cui quoque biennio post diem functo populi item sententiis creatus successit Candianus Badoarius filius. Is à patre collega prius voluntate populi assumptus, propter insolentiam ab imperio depositus fuerat; verum in melius dein mutato vitæ instituto, castigante mores ætate, tantam opinionem virtutis collegit, ut summa totius civitatis voluntate ac lætitia patri defuncto in principatu sublegeretur quo dejectus antea fuerat. Itaque Dux factus populi consensu Petrum filium natu minorem imperii consortem ascivit, qui post ob morum feritatem & insolentiam non solum potestate publica spoliatus, verum etiam in carcerem detrusus & capitis condemnatus est; Vitam tamen patris impetravere preces, ut Ravennam exulatum mitteretur; ubi postea nullis in patriam injuriis abstinuit, ut ea propter mærens pater anno principatus septimo, vel ut alii volunt, undecimo de vita migraret. Huic tamen per comitia

filium eundē qui carcerem & exilium tulerat uti jam diximus, Petrum Candianum civitas suffecit. Is anno XVIII. vel XIX. Ducatus tyrannice gesti cum per seditionem popularium circumsessus in Ducali domo fortiter inde cum suis se tueretur, flammis in ædes ab tumultuantibus injectis, ardente tecto fugam capiens una cum filiolo crudeliter obtruncatus est; incendioque illo non solum curia Ducalis, sed etiam D. Marci, D. Theodori, Divæque Mariæ Iudenicæ templa, privatæ vero domus supra ccc.conflagrarūt. Blondus trium Ducum qui hunc Petrum Candianum ordine præcessere memoriam omittit, nempe Petri Candiani primi, Candiani & Petri Baduariorum; nonnullaque sub hoc ultimo Petro Candiano commemorat, quæ sub primo contigere; & rursus quædam primi tēporibus attribuit, quæ sunt posterioris, ut hæc tēpora liquido confundat, fortasse quia non animaduertit geminum fuisse Petrum Candianum Ducem. Creatus ex'n pacata post interitum Petri Candiani civitate Dux Petrus Vrseolus, qui provinciam oblatam magna constantia recusavit, & vix tandem ut susciperet precibus se amicorum summis sivit permoveri, maturus vir & sapiens. Inito

itaque

itaque licet invito magistratu, D. Marci basilicam refecit, magnaque cum religione sanctissimas ejus reliquias quæ flammis ardente tēplo fuerant ereptæ, suum in locū reposuit. Tabulam quoq; ditissimā illam & artificiosissimam ex auro mirabili nobilitate gemmarum ornatam, quæ ab Constantinopoli delata tum erat, & in hodiernum usque diem hic visitur, & aram templi summam collocavit. Hoc tempore Ioannes Maurocenus monachus D. Georgii cœnobium auxit. Dux haud diu post clam in Aquitaniam anno imperii secundo profugiens, monasticum institutum vitæ cepit, in luctum & lachrymas cūcta civitate merito propter amissum tanta sapientia humanitateque Principem effusa. Sublectus illi Vitalis Candianus Petri tertii filius; at non diu rempublicam gessit: etenim anno altero causa valetudinis abdicato Ducato, in cœnobium D. Hilarii se deferri voluit, ubi fato deinde concessit. Ejus ædis ruinæ adhuc supersunt ad Brentā in pago Gambararum à Venetiis VIII. lapide. Lectus hinc per comitia Dux Tribun⁹ Memus, prudentię singularis, sed admodūm taciturnus & verborum parcus vir. Hunc anno XIV. principatus magistratum abdicare, monasticamque vestem sumere

populus coëgit; cui injuriæ nec diu superfuit. Depositum ab eo magistratum civitas paribus sententiis ad Petrum Vrseolum detulit, sub quo res Veneta non solum finitimis in locis, verum etiam extra stagna longe lateq; crevit: subjunxit quippe in ditionē Parentium & Polam, itemque Iaderam; dein & omnem oram Dalmatiæ quæ mari apposita domuit, etiam Belgrado Tragurioque Dalmaticis insulis cum Epetio parere coactis. Corcyram nigram insuper expugnavit, & vi quoque cepit Lesinam evertitque. Epidaurios in amicitiam accepit: Naretanis imperia dedit; breviter universumDalmatiæ tractum circa mare cū insulis finitimis ab Istria usque ad extremosIllyrici fines ditionis effecit Venetæ. Cum hac insigni rerum gestarū gloria reversus, ex Senatusconsulto Dux Venetiarum,&Dalmatiæ dictus est, ita quidem ut hoc nominis ad posteriores exinde principes etiam cōmearet. Vrbem quoq; Gradum instauravit, quam PepoAquileiensis Patriarcha fraude captam everterat: refecit ibidem etiam ædē splendidissimam illatis summo cū honore DD. Fortunati Hermacoræ, Dionysii, Largi, & Hermogenæ ossibus. Domum quoq; nobilem secessus causa sibi struxit Heracliæ, cum

cum summo templo. Circa hęc tempora VenetiasRoma venit Imperat. Cæs. Otho, civitatemque munere liberavit aurei pallii, quód imperatoribus Romanis in annos singulos ex pacto præstabat. Posthæc voluntate populi collegam sibi Dux Petrus filium assumpsit Ioannem. His temporibus Faletrorum gens nobilis ædem D. Benedicti cum cœnobio fundavit, additis ad alimenta monachorum fundis plurimis. Petrus Dux annis XI. principatu gesto cũ jam anteIoannes fili⁹ decessisset diem obiit; sepultus in atrio D. Zachariæ. Sublectus est Otho filius. Is virtuti paternæ haudquaquam impar Adrianos apud Lauretum tanta strage cæcidit, ut dies extremum urbis Adriæ fatum ac interitũ habuisse visa sit, quæ mari Adriatico propter celebritatem olim nomen dederat, uti in Romanula transpadana diximus. Idem Dux Valerianos etiam quorum regio nunc Corvatia, devicit: tandem vero conjuratione Dominici Flabonici hominis nefarii circumventus, ademptaque barba in Græciam exulatum missus, ibi post dies paucos mœrens animam edidit, post V. fere sumpti Ducatus annum. Suffecit populus Petrum Centranicum vel Barbolanum, nam utrumque nomen ejus fa-

miliæ fuit. Sub hoc Duce Pont. R. Gradensem Ecclesiam regionis Venetiç cæterarum metropolitanam constituit. Quarto principatus anno seditione popularium, auctore Vrso Gradése Patriarcha Dux Petrus captus & barba spoliatus cum habitu monastico in exilium ivit. Imperium mox Vrso Patriarchæ commissum, donec Otho Vrseolus frater ab exilio revocatus adveniret: at postquam eum vita jam prius decessisse constitit, Vrsus Patriarcha Ducatus gubernationem apud populum deposuit; quem mox Dominicus Vrseolus præter auctoritatem civitatis capessere ausus, non ultra biduum potuit tenere: impetu enim multitudinis ad cædem quæsitus, fuga Ravennam evasit, ubi judicatus exul post dies paucos mortem obiit. Eo itaq; fuga dilapso Dominicus Flabonicus per comitia Dux creatur. Is & auctor prius fuerat ut Otho Vrseolus in exilium truderetur, & principatum adeptus propter inimicitias odiumque quod cum Vrseola gente privatum exercebat, omnibus viribus contendit effecitque quo gens illa plebiscito vetaretur ad Ducatum aliosve magistratus ac honores unquam aspirare, jusque suffragiorum etiam in civitate deinceps habere ullum. Legem vero & utilissi-

lissimam reipublicę rogavit, ne posteris Ducibus collegam in imperio sumere, quod superiores plerique fecerant, jus porro esset. Decimo principatus anno gravis ætate vitam finivit. Blondus in horum Ducum recensione plurimum deficit, uti & in sequentium; quamobrem Sabellicũ nos sequemur, quod hactenus etiam fere fecimus. Dominico Flabonico Duci vita defuncto populus Dominicum Contarenum suffecit. Hic Iaderam quæ ab imperio defecerat, expugnavit: intereaque Pepo Aquiliensis Patriarcha, Gradu iterum capto, majori ibi clade quam prius, incendio ac vastatione grassatus est. Dominicus Contarenus Dux cœnobium D. Nicolai litorei, nec procul hinc aliud D. Angeli fundavit. Animam edidit post annum magistratus XXVI. & ad D. Nicolai litorei funere publico elatus est. Ibi tum in exequiarum ejus solennibus repente Dux novus à populo communibus votis & ingenti totius civitatis lætitia nominatur Dominicus Sylvius. His temporibus Dominico Olivolensi Episcopo mortuo, Ducis filius suffectus Henricus, qui Olivolensem Ecclesiam Castellanam jussit vocari, quod nomen hinc ad posteritatem manavit. Ducem Sylvium cum in Normannos ad Dyrra-

chium esset profectus, anno principatus XIII. male gesta re Venetias reversum populus ab imperio deposuit. Alii tamen anno XXIII. Principatus fato concessisse prodiderunt, & in D.Marci sepultum. Successit rite per comitia Vitalis Falerius, qui per legatos ab Imperat. Constantinopolitano Alexio, Dalmatiæ Corvatiæq; imperium obtinuit, primusque regionum illarum omnium Dux, uti in quibusdam annalibus legitur, appellatus est. Circa hæc tempora Venetias ab Tarvisio venit Imperator Henricus IV. qui admiratione summa propter situm loci ac descriptionem ædificiorum commotus, post multa de laudibus civitatis dicta, Regnum eam nuncupavit, quoniam regni formam tot insulæ confertæ tectis habere videbantur. Hoc anno quoq; sacrum Divi Marci Evangelistæ corpus, quod diu abditum latuerat, repertum, & maximis populi honoribus affectum traditur, Marcus quoque Iulianus cœnobium Virginis tum quod Charitatis dicitur, ædificavit. Deinde Laureti castellum quod ob antiquitatem pene conciderat, Dux Vitalis refecit, additis immunitatibus permultis quo frequétius incoleretur locus. Defuncto eo duodecimo Principatus anno, vel, ut

alii,

alii, decimo tertio, Vitalem Michaëlem populus Ducem dixit. Is classem ducentarum navium in Ioniam misit quo tempore Christiani ad bellum sacrum in Asiam ivere. Obiit anno Ducatus quinto; suffectusque civitatis suffragiis Orlasus Falerius, sub quo Balduinus rex Hierosolymarum Venetis ob res maximas contra Saracenos gestas ædem, vicum, forum, aream, una cum Francis habere permisit apud Ptolemaidem, ubi jus arbitrio exercent suo; nec solum ea in urbe, sed in Hierosolymitani regni omnibus ubi vellent idem concessit, additis præterea multis prærogativis. Hoc tẽpore quoq; Venetiis incendium vastissimum est obortum, quo plurima tecta magnaq; pars urbis conflagravit: etenim à domibus Henrici Zenonis evagata flamma usque ad ædem D. Apostoli processit, cremataque tota hac regione trans canalem magnum vento acta, etiam D. Cassani insulam absumpsit: hinc insuper usque ad Matris Domini fanum omnia hausit, & ulterius etiam D. Agathæ vicum, D. Augustini, Diviq; Stephani trans canalem vastavit. Ignem hunc alius est secutus major, altero vel paulo amplius mense, qui ab ædificiis Zancanorum in insulam D. Laurentii processit; hinc evaga-

tus

tus utrinque denas senas urbis insulas exedit cum parte Ducalis domus quæ ad ædem D. Bassi erat cõversa. Blondus auctor est plebanica templa fere viginti arsisse. Eodem tempore Methamaucum etiam incendio flagravit, paucosq; post dies cum terræmotibus, tum inundatione deletum pene totum est: quibus casibus etiam Venetiæ tum magna ex parte conquassatæ. Mirum porro videri debet nemini, tanta his temporibus incendia coorta neque solum Venetiis, verum etiam aliis in urbibus Italiæ, quemadmodum apud Bononienses atque Mediolanenses, uti in historiis Bononiæ scripsimus, quippe quia tum domus plerumque materia constabant lignea, uti etiamnum in Gallia Germaniaque; quamobrem accensus uno in loco ignis facili momento ventorum vi longe lateq; spargebatur. Hujus quoque Ducis temporib⁹ Gradonici fanum D. Cypriani cũ cœnobio condidere Muriani, quo virgines à Methamauceno D. Cypriano monasterio translatæ. Pariter & domus Hilarianæ; Methamaucenæ sodales ædem D. Sorboli incolendam acceperunt, Badoariiq; templum Sanctæ Crucis cum virginio fundavere. Post hæc Ordelafus Dux Iaderam recepit quæ à Venetis ad Hungariæ

regem

regem defecerat;ac dein bellum adversus Hũgaros in Illyrico gerens,ictu lanceæ periit anno principatus XIX. Venetiasque delatus sepulchrum in D.Marci magnis cum honoribus adeptus est. Comitiis inde protinus indictis Dominicus Michael Dux appellatur,qui classem cc. navium in Turcas Syriam infestantes Christianis duxit auxilio; maximisq;rebus in Asia gestis domum se recipiens apudChion insulam gloriosoD. Theodori corpore potitus, id maximis cum honoribus Venetias attulit. Methonem etiam inPeloponneso domuit, viq; Tragurium & Epetium cepit. Hac tempestate D. Donati ossa Venetias à Pera delata, religioseq; in ejus æde posita sunt. Dominicus Dux anno magistratus XI. fatis interceptus in vestibulo templi D. Georgii sepultus est successorem illi populus deditPetrumPolanum generum. Hujus sub principatu Fanum in Venetam ditionem venit, Petrusque Gatilosus ædem D Clementis cum Xenodochio juxta Canalem orphanum extruxit; odia quoque gravissima discordiæque inter Venetos & Pisanos exortæ. Dux hic Corcyram insulam cepit & Emanuelem imperatorem adversus Ruggerium Siciliæ regem adjuvit: tandem principatu annis.

XIX.

XIX. gesto vita concedens successorem habuit ex auctoritate populi Dominicum Maurocenum, qui urbes Istriæ tributo devinxit. Sub hoc turris eximia D. Marci tintinnabulorum, Campanile vocant, ædificari cœpta, cujus fundamenta quę latent plus operis habere credo, quam ad auras extet, ait Sabellicus, & summum fastigium adeo sublime est, ut aurei tecti fulgor in alto navigantibus ad cc. stad. veluti sidus appareat, ipsaq; ex turre naves ab Istria Liburniaq; solventes conspici queant. Sed antea satis multa hoc de opere diximus. Eodem tempore fanum D. Virginis quod crucigerorũ dicitur, conditum, item ædes D. Matthiæ Apostoli à Gausonibus, aream cõcedente Bernardo Cornario. Supremum spiritum Dux Dominicus edidit anno fere principatus octavo; tumulatus honorifice in æde Cruceia. Populus subinde Ducem appellavit Vitalem Michaëlem secundum, qui sumptis imperii solennibus pacem cum Pisanis fecit, Tragurium excidit, partem murorum Epidauri dejecit, insulam insuper Chion in ditionem subjunxit. Tandem inclyta virtute homo principatus ann. XVII. circumventus inimicorum invidia trucidatusque est qua re intellecta populus comitiis coa-

ctis,

ctis, creatisque statim decem-viris, rempub. donec de summa rerum statueretur illis cõmendavit. Dein communibus sententiis AureusMalipetra vir optim⁹ Dux appellatur; qui recusato principatu auctor populo fuit utSebastianũ Cianum ingenii summi ac spectatæ virtutis hominem eo magistratu ornaret, quemadmodum etiam statim factũ est. Hujus temporibus Venetias è Græcia navibus onerariis quas vulgo zattaras vocant, tres eximię magnitudinis colũnæ sunt advectæ. Quidam Constantinopoli delatas tradidere, nulla pene diversitate, quoniam & illa Græciæ urbs censetur. Quum ex navibus in terram deponerentur, una molis vi fractis artificum organis in aquas decidit, ubi etiamnum imo in fundo cerni potest: aliæ duæ circa fori Marciani caput locatæ modico inter se spatio, quemadmodum nunc conspiciuntur, de quibus supra mentionem fecimus. Artem qua tam vastæ moles erigi potuere Sabellicus præscriptã se reperisse testatur, asperginem validissimorum rudẽtum, & funes novos aquis madefactos paulatim se contrahentes; inventorem rei Longobardum fuisse, nec aliud industriæ postulasse præmium, quã ut aleatoribus hoc intercolumnio ludere vel

dolo

dolo malo impune liceret. Primus hic Dux pontem Rivialti fecit. Temporibus ejus Venetias accessère Pontifex Romanus Alexander III. & Imperator Cæsar Fridericus Ænobarbus, quos in gratiam invicem restituit; quamobrem ut se gratũ rursus Pontifex ostenderet, itemque Fridericus Imperator, pręter dona multis eum etiam prærogativis ornarunt. Inter cætera dedere tubas argenteas octonas, umbraculum, facem candidam, jusque in plumbum signandi. Sub hoc etiam sapientissimo Duce D. Marci templum auctum est. Decessit. dein anno imperii septimo, vel ut alii scribunt octavo, gravis admodum ætate; sepultus in D. Georgii. Tum comitiis coactis populus Quatuor-viros creavit ideligendorum quadraginta virorum à quibus Dux diceretur. Ita Dux factus Aureus Malipetra qui prius imperium recusaverat. Is industria summa Pisanos ab Anconitanorũ amicitia disjunctos in societatem Veneti nominis pertraxit; tandemq; nono anno, vel decimo quarto vel vigesimo principatus, tanta quippe hic auctorum varietas, deposito magistratu vitam monasticam in cœnobio Sanctæ Crucis capessivit, ubi supremum edidit spiritum. Huic igitur imperium abdicanti ex plebiscito

biſcito de quadraginta-viris electoribus Dux ſuffectus eſt Henricus Dandalus. Is Polam à Piſanis occupatam recepit, & mœnibus nudavit; deinde pace cum Piſanis facta claſſem CCXL. navium preter LX. triremes quas ab initio belli inſtructas Veneti habuerant, in Turcas miſit: Iaderam quartum expugnavit: una cum Francis Iſaacum olim Imperatorem ab Alexio fratre luminibus orbatum in imperium Conſtantinopolis reduxit Alexio pulſo. Deinde necato Alexio alterius Alexii Mirtilli filio ſimul cum Francis Conſtantinopolim cepit, quum ſortibus ductis imperium Francis, Patriarchatus cum imperii quadrante Venetis ex pacto ceſſit, quemadmodum nonnulli prodiderũt. His ipſis temporibus inſula Creta Venetis à Balduino Gallo Imperatore Bizantii condonata eſt. Diem poſtea functo hoc Duce, & in atrio D. Sophiæ tumulato, ſententiis XL. virorum Dux creatus Petrus Cianus Sebaſtiani olim Ducis filius; ſub quo Venetis civibus diverſis loca hæc cõceſſa, ſic ut auctoritas imperii ſumma penes remp. Venetam maneret, Corcyra, Methone, Corone, Gallipólis, Naxos, Paros, Melos, Herina, Andros, Chalcis, Tenos, Mirina, Sciatos, Philocalos & Lemnos. Conceſ-

ſionis ea cauſa fuit quoniam ab ipſis quibus cōcedebantur, in ditionem ſubjunctæ fuerant: diu vero deinceps in Veneti nominis poteſtate conſtitere. Deducta etiam hoc tempore colonia eſt Candacem, uti olim vocabatur, quæ Candia nunc, in Cretam: equites ex patriciorum ordine; pedites è plebe deducti. Tabulam quoque ſub hoc Duce auream in D. Marci ara qua de ſupra memoravimus plurimū nobiliſſimis gemmis & margaritis uti nunc cernitur, ornavit Angelus Falerius reip. procurator. Dux jam ætate confectus ann. imperii XXII. quum ſe porro negotiis curiſq; reipubl. ſufficere haud poſſe putaret, vitamq; reliquam in otio ſancte cuperet exigere, depoſito ſpōte magiſtratu cœnobium D. Georgii ingreſſus nec diu poſt vitam finiit, illatus monumento juxta patrem. Deinde XL. virorum ſuffragiis Dux creatus eſt Iacobus Theupolus. Hujus principatu Iadera quintum à Venetis defecit; protinus tamen recepta, concedente quoque Bela Hungarorum rege jus omne quod ad Hungaricum regnum ex ea urbe pertineret. Iacobus annis XX. repub. geſta moriens, ſepulcro conditus eſt in D D. Ioannis & Pauli æde quam Prædicatorum familia tenet, primuſque Ducum tumulo

hoc

hoc fanum nobilitavit. Succeſſorem in Ducatu habuit Marinum Maurocenũ, novo inſtituto deſignatum, ut prodidit Sabellicus: condita namq; tunc alia Ducum creandorum ratio, quam ſi quis cognoſcere velit, apud Sabellicum inveniet, qui libro hac de re compoſito ſummum ingenium ſummamq; prudentiam legis auctorum celebravit. Commemoratur etiam à Donato Ianotto Florentino. Deceſſit Marinus Dux anno imperii quarto, condituſque monumento in D. Marci. Succeſſorem nactus eſt per electorum ſuffragia Raynerium Zenonem, cujus tempore magna cum Genuenſibus mari bella geſta, quemadmodum Blondus & Sabellicus memoriæ prodiderunt. Mortem is obiit an. principatus XVII. ſepulcroq; conditus in DD. Ioan. & Pauli. Suffectus Laurentius Theupolus Iacobi Ducis filius, à quo præliis aliquot cum Bononienſibus ad Primarium varia fortuna fractis, tandem ad cõditiones & pacta ventum, uti apud Blondum & item in Bononienſium annalibus perſcriptũ legitur. Is dein anno imperii ſumma cum laude ac gloria geſti ſexto defunctus monumento DD. Ioannis & Pauli juxta patrem illatus eſt. Electores communibus ſententiis Iacobum Conta-

renum suffecere. Sub hoc armis in potestatem retracti Iustinopolitani Istriæ qui defecerant, pugnæque graves cum Anconitanis in mari factæ, cum quibus tamen & pax deinde composita. Confect⁹ ætate Iacobus imparque jam reipublicæ curis magistratum patribus restituit: nec diu post vita concedens in sodalium Minorum æde sepultus est, primus omnino Ducum eo illatus. Post ejus abdicationem communi consilio, Dux electus absens Ioannes Dandalus, sub quo Ptolemaidem Saraceni ceperunt. Animam edidit anno principatus decimo, magnaque pompa funus ductum ad ædem DD. Ioannis & Pauli, ubi monumento majorum illatus. Peractis statim ejus exequiis seditio in civitate gravis oborta plebis, minaciter & acerbe de patritiorum ordine conquerentis, & Iacobum Theupolum virum gravem prudentemque Ducem postulantis; qui re cognita, studio reipub. libertatisque patriæ ductus plebi sapienter restitit; sed ut vi & furori multitudinis obviam iri haud posse videret, insequēti nocte clam ad Marocium cepit fugam; ibiq; tantisper latuit donec tumultus consideret. Dein ex instituto ac lege civitatis Dux creatus est Petrus Gradonicus, tum tēporibus in Prætura

Iusti-

Iuſtinopolis abſens. Hujus principatu durante Veneti à Genuenſibus claſſe victi; conjuravitq; Bajamontes Theupelus cum Quirinis, Barociis, Doriis. Badoariis, & Baſiliis, in necẽ Ducis aliorumq; plurimorum imperii occupandi cauſa; ſed proditis eorum conſiliis, rei ſupplicio affecti. Iaderani ſexto defecerunt. Exceſſit Dux Petrus, imperio annis XII. menſibus IX. geſto: ſepultus in D. Cypriani. Secutus per Electorũ ſuffragia Marinꝰ Georgius, qui cœnobium D. Dominici fratrum Prædicatorum obſervantię ut vocant, fundavit, & mẽſe principatus X. fatis interceptus, monumento in DD. Ioannis & Pauli æde jacet. Huic rite ſucceſſit Ioannes Superantius, qui Ducatus ſexto menſe XVI. anni Iaderanis in ditionem receptis ſupremum diem explevit, ſitus in D. Marci templo juxta Baptiſterium. Sublectus patrum ſuffragiis Franciſcus Dandalus cognomento Canis ob pietatem erga patriam inſignem, ut Blondus & Sabellicus in hiſtoriis perhibent. Is bello Scaligeros petiit Veronæ Pataviique regulos, & Tarviſium, Baſſianum, Caſtellum Baldi, aliaque multa oppida cepit. Caſtellum Baldi tamẽ & Baſſianum S. C. Carrienſibus Patavinorum regulis poſtea condonata. Diem Franciſcus

obiit anno principatus XI. ſucceſſitque lege civitatis Bartholomæus Gradonicus Hoc Duce ſpatioſiſſimum illud comitium in Curia factum, ubi patriciorũ ordo magiſtratibus tum urbanis tum provincialibus creandis coit, & nonnunquam diebus integris octo dũ ſententiis variaretur, nec priuſquam conveniret abſcedendi eſſet facultas, commoratus eſt, uti Sabellicus tradidit. Comitium id ſummorum pictorum opera nobilitant, præcipueque Belinorum: & viſuntur hic Iacobi Sannazarii, Petri Bembi Cardinalis & Andreæ Navagerii doctiſſimorum hominum expreſſæ ad vivum imagines. Sabellicus ſcribit tradidiſſe quoſdam, his temporibus primũ omnium ex urbe magiſtratus Methamaucum, Pupiliam, & Paleſtrinam miſſos. Bartholomæus Dux annũ alterum, menſes novẽ in principatu tantũ vixit, monumento illatus magna cum pompa in D. Marci æde, Succeſſit rite deſignatus Andreas Dandalus ab inſigni benignitate humanitateque, nec major annis XXXVI. manſuetiſſimus appellatus. Literarum ſtudiis admodum deditus erat, & non inelegantes, ut Franciſcus Petrarcha teſtatur, hiſtorias ſcripſit nominatimque celeberrimas rerum Venetarum. Hac tempeſtate Iaderani

ſeptimo defecerunt; ſed armis & vi protinus in poteſtatem redire coacti. Claſſem quoque Genuenſium apud Sardiniam Veneta devicit. Anno deinde principatus magna cum laude geſti duodecimo, Andreas fato cum conceſſiſſet, in æde D.Marci conditus monumento eſt, Sublectus rite Marinus Falerius Vallis Marinæ Comes & Eques auratus, legatione ad Max. Pontificem abſens. Hoc tempore claſſem Venetam Paganus Aurius Genuenſium claſſis præfectus rupit. Dux Marinus ob affectatam tyrannidem imperii menſe nono cæſus eſt, ſublectuſque Ioannes Gradonicus cognomento Naſonus, qui pacem mox cum Genuenſibus fecit, & poſt menſem imperii decimũ quartum fato interceptus, honorifico funere delatus ad ædem Sodalium Minorum ibi ſepultus eſt. Dux tum dictus abſens Ioannes Delphinus, qui principatus anno quinto ſupremum diem clauſit inque Divorum Ioannis & Pauli æde jacet. Patres Laurentium Celſum abſentem quoque tum ſuffecere, ſub quo cum ab imperio defeciſſent Cretenſes, domiti mox armis & bello ſunt ductu auſpiciiſque Ludovici Vermii copiarum Veneti nominis præfecti. Tertio dehinc anno, mẽſe decimo principatus exacto

Laurentium fata rapuere, qui magna cum pompa sepultus apud Cælestinos. Successorem accepit Marcum Cornalem; cujus tẽporibus cum iterum Cretenses defecissent, armis in potestatem redacti sunt. Obiit post anni III. mensem octavum, situs in D D. Ioannis & Pauli. Ducatus hinc ad Andream Contarenum rite delatus. Is accepto de se civitatis judicio clam in agrum Patavinum se subduxerat: multis tamen conjunctorum amicorumque consiliis adactus, qui patrum mentem voluntatemq; certam esse docebant magistratum capere eum oportere; sin minus, exilio multatum tanquam patriæ hostem, domoq; direpta bona ejus in publicum redigenda, suscepit quidem imperium, at prorsus invitissime. Circa hæc tempora cum Tergestini defecissent, bello petiti atq; in ditionem retracti sunt. Pugnatũ etiam cum Genuensibus frequenter, qui fortunam belli secuti maximis jam cladibus affecta re Veneta Fossam Clodiam usq; pervenerant. Vicit tamen ad extremum Veneta classis, & exinde feliciter hostem persecuta Fossam Clodiam decimo mense postquam à Genuensibus occupata fuerat, recepit. Pax dein anni sexti mense quarto post inceptum bellum facta.
Con-

Contarenus ſupra XIV. annũ princeps fato raptus, in D. Stephani æde ſepultus eſt. Patres inſignia Ducatus Michaëli Mauroceno tradidere, qui poſt quartũ menſem vita decedens in DD. Ioannis & Pauli ſepulchrum habuit. Succeſſit Antonius Venerius abſens electorum votis dictus. Is tanta integritate ſeveritateque fuit vir, ut filium obſcuro carcere necari voluerit propter ſtuprum virgini oblatũ civis filię: quanquam & occidendum publice decreverat, niſi patrum interceſſiſſent preces, quibus ſe permoveri hactenus eſt paſſus, ut in carcere ſupremum vitæ diem agere eum pateretur, exemplum hercule nec impar gloriæ Bruti Torquative. Vita conceſſit tam juſtus ac ſeverus Princeps anno Ducatus XVIII. delatuſq; eſt in ædem DD. Ioannis & Pauli. Succeſſorem accepit Michaëlem Stenum; ſub quo in Venetam venere ditionem Verona, Vicentia, Colonia, Feltrium, Bellunum, Patavium: Iaderamque Ladiſlaus Hungariæ rex Venetis vendidit. Diem functus anno principatus XIII. honorifice delatus eſt in ædem D. Marinæ. Traditum à quibuſdam ſcimus, ultimum eum familiæ ſuæ, Stenorum extinxiſſe nomen. Subléctus patrum ſententiis ſtatim Thomas Mocenicus,

qui tum legationem ad Gabrinũ Fondulum Cremonæ tyrannum obibat. Eo insignia Ducatus tenente Venetum in imperium venere Civitas Fori-Iulii, Opitergium, totaque Fori-Iulii regio: Basilica D. Marci incendio conflagravit, instauratæque Ducales ædes. Post decimum principatus annum, mensem tertium mortuus, in æde D D. Ioannis & Pauli monumento conditus est. Patres Franciscum Fuscarum suffecerunt, sub quo ad Veneti nominis auctoritatem se contulere Brixia, Bergomum, & Ravenna. Clades etiam ad Caravagium à Francisco Sfortia Mediolanensium legato accepta; cum quo deinde cõtracta societas in imperium acceptaCrema, rursusq; bellum gestum, tandem vero cum Dux Mediolani esset factus; amicitia denuo inita fœdusq; percussum. His temporibus Venetias venit Fridericus III. Imper. cum Eleonora Imperatrice, quibus haud diu ante Pontifex Max. Augustulem coronam Romæ imposuerat. Eos Dux & patres summis honoribus exceptos amplissimis quoque muneribus ornavere. Ducem hunc dein annum ætatis XIX. agentem prudentissime repub. gesta auctaque, quoniam ob decrepitam ætatem publicis amplius curis haud suffi-

cere

cere videbatur, patres ab imperio deposuere, sublecto Paschale Malipetra: qua re senex intellecta, principatus an. XXXIV. quoniam in affecto corpore vis tamen animi vigebat, non diu post ex dolore mæroreq; mortẽ obiit; delatusque est in ędem sodalium Minorum habitu insignibusq; Ducalibus exornatus, in pompa funeris comitante novo Duce cum patribus magistratibusq; urbis vestem atram ac lugubrem indutis; quod omnino absq; temporũ superiorum exemplo contigisse, nimirum ut Dux alter alteri funus duceret, etiam Sabellicus testatur. Paschalis vero post annum quartum, mensem sextũ & ipse vita concessit, in DD. Ioannis & Pauli situs. Successit rite Christophorus Maurus, qui Anconam ad Pium II. Pontificem cum triremib⁹ aliquot profectus, operam suam in bellum Turcicum de quo consilia tum erant inita, obtulit. Sub hoc Principe Chalcidem expugnavit Othomanus Turcarum rex. Ædem cum cœnobio D. Iobis struxit; annisque novem, mensibus sex republica gesta, spiritum supremum edidit, monumento positus in Divi Iobis ęde. Patres Nicolaum Tronum suffecere, qui nummum argenteum percussit cum sua imagine, Tronos vocant, & post xx.
Duca-

Ducatus mensem excessit, situs in æde sodalium Minorum. Sublectus inde Nicolaus Marcellus, qui nummum & ipse cum suæ gentis appellatione signavit, & vix xv. mense principatus exacto moriens sepulcrũ habuit in D. Marinæ. Secutus est Dux rite designatus Petrus Mocenicus, à quo nũmus dictus gemini Marcelli pretio Mocenicus. Fato concessit anni principatus secundi mense altero, in D D. Joannis & Pauli situs. Ejus temporibus in Forum-Iulium incursarunt Turcæ, ferroque & incendio cuncta vastavere passim, ut Sabellicus in historia rerum Venetarum copiose perscripsit. Successit in Ducatu patrum sententiis Andreas Vendraminus, qui anno principatus altero diem supremum finivit, delatusque est funere in ędem Servorum. Excepit hunc Ioannes Mocenicus Petri olim Ducis frater; sub quo Scodram Turca cepit ob præfecti socordiam quem Venetus pręsidio loci imposuerat; maximumque bellum ac diuturnum cum Hercule Atestino Ferrariæ regulo gestum: in quo totius propemodum Italię principes adversus Venetos pugnavere: sed cũ ii de magnitudine animorum ac viribus nihil quicquam demitterent, tandẽ pax hujuscemodi conditionibus facta est, ut Polici-

nium

nium Rhodiginum apud ipsos relinqueretur. Ducales etiam ædes hoc tempore conflagrarunt, refecitq; mox Ioannes. Eo dein principatus anno septimo diem functo, ac in DD. Ioannis & Pauli æde tumulato, Marcum Barbadicum patres Ducem appellarunt, qui fato raptus ingenti cum civitatis dolore, quoniam mirifice diligebatur, monumento illatus est in fanum Charitatis. Successorem habuit Augustinum Barbadicum fratrem. Is cum Ludovico Franciæ rege fœdus icit de Ludovico Sfortia Mediolani imperio pellendo. Societatis erat perscriptum legibus ut Cremona & Soncinum cum tota Abduæ Glarea Venetis cederet, uti etiam evenit. Antea quoque Ferrandinus rex Neapolis bello Caroli octavi Francorum regis qui regnum Neapolitanum cepit, Brundusium, Monopolim, Hydruntũ, & Manfredoniam magna pecuniæ vi accepta Venetis oppignoraverat. Hujus insuper Ducis temporibus Methonem & Coronem in Peloponneso, item Naupactum Bajazetes Othomanus Turcarum rex occupavit. Imperio dein annis xv. gesto fatis absumptus Augustinus in æde Charitatis monumento positus est. Successorem habuit Leonardum Lauredanum, virum bonum ac sapientem, cujus

cujus tēporibus omnes propemodum orbis Christiani principes societatem contraxerant adversus Venetos; quos cum Ludovicus XII. Franciæ rex in Italiam exercitu adducto, memorabili apud Ripaltam pugna cæcidisset. impe-rium eorum exuere, Bergomum, Bri-xia, Cremona, Verona, Vicentia, Pata-uium, cum maxima Forijulii parte, Crema item & Soncinum, & alia plurima Lombardiæ Marchiæque Tarvisinæ oppida, Romanulæ quoque Ravenna, Cervia, Faventia, Ariminum. Apuliæ Monopolis, Brundusium, Trinium, & Hydruntum. Vidit tamē idem Princeps receptū primo Patavium, deinde cum Veneti Ludovicum regem ejusque successorem Franciscū fœdere sibi conjunxissent, etiam, Bergomum, Brixiam, Vicentiam, totumque Forumjulium. Mortuus, annis xix. mensibus viii. diebus xx. sapientissime gesta republica, post Christi nativitatem MDXXI. anno. Funus maxima pompa ductum ad DD. Ioan. & Pauli ædem, ubi situs est. Patres Antonium Grimanum postridie Nonas Iunii sublegere, senē admodum, & ætatis annum LXXXVI. mensem VI. agentem. Is fortunæ ludum variis casibus tulerat: nam cum olim ob rem infæliciter adversus Turcas mari gestam, sum-

cujus teporibus omnes propemo
orbis Christiani principes fœdera
contraxerant adversus Venetos pa
cum Ludovicus XII. Franciæ rex
Italiam exercitu adducto, memorã
apud Ripaltam pugna cecidisset imp
rium eorum exuere, Bergomum, Bo
xia, Cremona, Verona, Vicentia, Pata
vium, cum maxima Forojulii par
Crema item & Soncinum, & alia p
ma Lombardiæ Marchiæque Tarvis
oppida, Romanulæ quoque Ravenna
Cervia, Faventia, Ariminum. Apu
Monopolis, Brundusium, Trinium &
Hydruntum. Vidit tamẽ idem Prin
receptũ primo Patavium, deinde cu
Veneti Ludovicum regem ejusque su
cessorem Franciscũ fœdere sibi conju
xissent, etiam, Bergomum, Brixia
Vicentiam, totumque Forumjulium.
Mortuus, annis XIX. mensibus VIII. d
bus XX. sapientissime gesta republica
post Christi nativitatem MDXXI. anno
Funus maxima pompa ductum ad DD.
Ioan. & Pauli ædem, ubi situs est. Pa
tres Antonium Grimanum postrid
Nonas Iunii sublegere, senẽ admodum,
& ætatis annum LXXXVI. mensem n
agentem. Is fortunæ ludum variis cas
bus tulerat: nam cum olim ob rem in
fœliciter adversus Turcas mari gestam,
sum-

summa sane cum dignitatis & existimationis jactura exulare in Creta uno & centum annis fuisset jussus, difficilimis inde reipublicæ temporibus amisso pene toto continentis imperio post Christi nativitatem MDX. anno revocatus ab exilio, Divique Marci Procurator erat factus; ad extremum Dux insuper appellatur. Decessit in hoc magistratu anno secundo, à Christi nativitate MDXXIII. funere delatus honorifice ad D. Antonii Castellani fanũ. Hoc itaque summi ingenii ac sapiẽtiæ viro orbata civitas, Andream Grittum Ducem nacta est, eximium hominem, & tam corporis, quam animi dotibus egregie decoratum: erat enim præclara statura, commodissimoque membrorum qui homini contingere queat habitu, humanus, facundus, & usu rerum maximarum pacis bellique temporibus exercitus. Multos calamitosis reipublicæ temporibus pro patria labores obiverat, quum illa totius fere continentis amisisset imperium; nec unquam defatigari se ulla in re erat passus. Eadẽ vero cõmendatione principatum gessit qua superiores reipublicæ curas omnes, sapienter nimirum & juste moderateque. Vita concessit anno post Christi nativitatẽ millesimo quingentesimo

tesimo, trigesimo octavo, mense Decembri, magno sui apud mortales desiderio relicto; sepulchroque conditus est in Divi Francisci Venialis, Patres insequenti mense M D XXXIX. anno Petrum Landum appellavere Ducem, qui consiliis optimis summaque prudentia rem maritimam itemque continentis rexerat, & maximam apud omnes virtutis opinionem erat consecutus. Præfuit ad annum usque M D XIV. à Christi nativitate, quo mense Novembri fatis concessit. Funus ductum in D. Antonii Castellani ædem, ubi monumentum vivus ipse sibi nobile posuerat. Successorem habuit eodem anno ac mense designatum Franciscum Donatum, exploratæ notæque virtutis & summæ severitatis prudentiæque virum, qui nunc insignia Ducatus gerit.

VII. SE-

...tesimo, trigesimo octavo, mense De-
cembri, magno sui apud omnes de-
siderio relicto; sepulchroque condi...
est in Divi Francisci Venia...
insequenti mense M D XXXI. ...
Petrum Landum appellavere Du...
qui consiliis optimis summaque ...
dentia rem maritimam ...
tinentis reserat, & maximam ...
omnium virtutis opinionem con...
secutus. Præfuit ad annum ...
M D X IV. à Christi nativitate, ...
mense Novembri fatis conces...
nus ductum in D. Antonii Ca...
xilem, ubi monumentum vivus
sibi nobile posuerat. Successorem ...
buit eodem anno ac mense designa...
tum Franciscum Donatum, ...
noteque virtutis & summæ ...
prudentiæque virum, qui nunc ...
gnia Ducatus gerit.

VII. Se...

VII.

SERIES DVCVM VENETORVM

ET BREVIS ANNOTATIO eorum quæ sub ipsis memorabilia contigerunt.

An. Christi

697. PAVLVTIVS Anafestus primus in Heraclia Venetorum Dux, cum antea per CC. XXX. & amplius annos Respub. Tribunitia potestate fuisset administrata. præfuit ann. XX. mens. VI.

717. Marcellus Tegalianus Heraclianus; præfuit ann. IX.

726. Vrsus Hypatus, anno Ducatus undecimo ob insolentem Dominatum à suis trucidatus.

Medoacum migratum, & Magister militum in Ducis locum substitutus, qui magistratus aliquot annis duravit.

742. Theodatus Hypatus Vrsi Fil. tertio decimo Duc. anno à Galla excæcatus & dignitate per vim dejectus.

755. Galla secundo Ducatus sui anno cum potestate male uteretur & ipse oculis privatus & in exilium actus.

756. Dominicus Monegareus, quem ob ferociam ingenii & tyrannidem Resp. oculis & Ducatu privavit quinto Duc. sui anno.

764. Mauritius Galbajus Heracliensis, hic ob Remp. bene gestam obtinuit, ut Ioannem filium sibi collegam in Ducatu cooptaret. Incidit lis & mox bellum cum Gradensi antistite, cui Pipinus Caroli F. subsidio venit; Ioannes nequaquam patriis artibus Rempub. administrans Gradensem antistitem nefario scelere occidit; præfuit autem Mauritius an. XXIII. Ioannes cum patre IX. totidemque post illius obitum, & cooptato filio Mauritio minore annos VII. obiit cum filio in exilio.

804. Obelerius Anthenorius, qui Beatum fratrẽ sibi collegam assumsit, & mox Valentinum: hujus tempore, acerrime inter Gallos & Venetos belligeratum; de exitu trium horũ Ducum varia & incerta traduntur; sed constat eorum principatum quintum annum non excessisse.

809. Angelus Particiatius, primus Dux in Rivoalto; is Iustinianum filium & Angelo ex eodem nepotem collegas sibi ascivit; & rebus præclare in Carnis gestis XVIII. regiminis sui anno decessit.

7[5]6. Dominicus Monega[...] ob ferociam ingenii & [...] Resp. oculis & Ducatu priva[...] Duc. sui anno.

764. Mauritius Galba[...] sis, hic ob Remp. bene gestam [...] ut Ioannem filium sibi collegam [...] catu cooptaret. Incidit lis & [...] lem cum Gradensi antistite, [...] nes Caroli F. subsidio venit: [...] nequaquam patriis artibus Remp. administrans Gradensem [...] nefario scelere occidit; præterea Mauritius an. xxiii. Ioannes cu[m pa]tre ix. totidemque post illius obitu & cooptato filio Mauritio minore an[nos] vii. obiit cum filio in exilio.

804. Obelerius Anthenor[...] Beatum fratrẽ sibi collegam [...] & mox Valentinum: hujus temp[ore] acerrime inter Gallos & Venetos [...] geratum; de exitu trium horũ Duc[um] varia & incerta traduntur; sed con[stat] eorum principatum quintum [...] non excessisse.

809. Angelus Particiatius, [...] Dux in Rivoalto: is Iustinianum [...] & Angelo ex eodem nepotem [...] sibi asciuit, & rebus præclare [...] nis gestis xviii. regiminis sui an[...] cessit.

827.

827. Iustinianus Particiatius solus tantum duos annos Rempub. administravit.

828. Ioannes Particiatius Iustin. F. octavo Duc. an. à nobilibus Gradum relegatus & monastico habitu indutus.

836. Petrus Tradonicus, hic ex Pola oriundus Ioannem F. sibi collegam sumsit. Ingens clades in mari à Mauris accepta. Intestinaq; discordia inter nobiles familias laboratum. Ipse decimo nono Ducatus sui anno à conjuratis fœde trucidatus est.

864. Vrsus Particiatius, Ducatum satis prospere administravit & anno Duc. sui xvii. obiit.

881. Ioannes Particiatius. Comaclium à Venetiis captum; *hic* ob adversam valetudinem *vi.* anno magistratu se abdicavit.

887. Petrus Candianus, *quinto* Ducatus sui *mense* in *navali* cum Narentanis pugna fortiter dimicans occubuit.

888. Petrus Tribunus; magna clades ab Hunnis accepta, qui tandem Italia excesserunt: obiit anno Duc. undevigesimo.

909. Vrsus Badoarius, anno undecimo Ducatu se abdicavit & monasticam vitam est amplexus.

920. Petrus Candianus; hujus tempore Iustinopolitani sub Ventor.ditionem venisse dicuntur: occubuit anno Duc. VII.

939. Petrus Badœarius duos tantum annos Reipub. præfuit.

941. Candianus Petri fil. Petrum F. in collegam assumpsit qui ob insolens ingenium in exilium actus. Pater undecimo ann. ob filii hostiles in patriam conatus ex mœrore animi decessit.

952. Petrus Candianus ab exilio revocatus successit; in tyrannidem versus, cum parvulo filio à populo trucidatus est.

976. Petrus Vrseolus Dux creatus: Inclyta victoria de Saracenis parta: Dux omnibus inscijs peregre profectus Sanctæ in Aquitania vixit.

978. Vitalis Candianus Petri fil. uno anno in Ducatu exacto, magistratu se abdicavit & vitam monasticam est amplexus.

979. Tribunus Menius: intestinis dissidiis in urbe laboratum. Otho II. Imp. Venetis omni commercio interdixit, sed illius morte urbs gravi discrimine liberata. Dux anno XIV. magistratu abiit.

991. Petrus Vrseolus. Respub. mirum in modum aucta Narentanos compescuit;

ſcnit; Parentium & Polla multæque aliç Iſtriæ & Dalmatiæ urbes ad Venetorum imperium acceſſerunt: Iadera quoque quæ jam ante in Venetorum patrocinio erat, dominio ſe aſtrinxit. Belgradenſes & Tragurini per legatos ſe imperio ſubjecerunt; Spalatum urbs in Venetorum fidem conceſſit. Leſina Narentanorum latronum domicilium vi capta: obiit anno XVIII. principatus.

1009. Ottho Vrſeolus Petri fil. Hiſtros & Dalmatas perdomuit, ſeditione populari in Grçcia exulare coactus.

1028. Petrus Centranicus, cum diſſidiis civilibus componendis impar eſſet, magiſtratu abiit.

1030. Dominicus Flabanicus, præfuit annis X. & menſ. IV.

1041. Dominicus Contarenus, Dalmatiæ pacem reſtituit Zarenſium diſſidiis agitatæ, præfuit annis XXVIII.

1069. Dominicus Sylvius, bellum cum Roberto Apuliæ infeliciter geſſit præfuit ann. XIII.

1082. Vitalis Falerius, præfuit ann. XII.

1094. Vitalis Michael, limites imperii multum auxit, præfuit annis VI.

1102 Ordelaphus Falerius Vitalis Fil. In Syria & Dalmatia proſpere rem

gessit, & in Dalmatia anno XV. principatus pugnans interiit.

1117. Dominicus Michaël, bellum in Syria fortiter gerens, Tyrum cepit & Patriarchæ Hierosolymitano condonavit; anno XIII. Principatus magistratu se abdicavit.

1130. Petrus Polanus, sapiens princeps, & arbiter inter Conradum & Emanuelem Imperatores. Pisanos & Patavinos prælio superavit. obiit anno Principatus XVIII.

1148. Dominicus Maurocenus, Polanos & Parentinos in Istria rebellantes compescuit. Anconitani in Venetorum societatem venerunt: cum Guilielmo Siciliæ R. fœdus percussum, multæque immunitates Venetis in Sicilia negotiantibus impetratæ. obiit anno Ducatus VIII.

1156. Vitalis Michaël II. Bellum pro Pontifice contra Fredericum Barbarossam gestum. Emanuelis Imp. dolo magnum detrimentum acceptum; Veneta classe veneno pene extincta. Cladis causa in Ducem collata à populo per seditionem cæsus est. XVII. Principatus sui anno.

1164. Sebastianus Zianus; Alexander Pontifex R. Venetias perfugit: celebris victoria de Imperat. classe parta: Pon-

ge[illegible], & in Dalmatia anno [illegible] principatus pugnans interiit.

1117. Dominicus Michaël, bello in Syria fortiter gerens, Tyrum [illegible] & Patriarchæ Hierosolymitano [illegible] navit, anno XIII. Principatus [illegible] stratu se abdicavit.

1130. Petrus Polanus, sapiens princeps, & arbiter inter Conradum & Emanuelem Imperatores. Pisanos & Patavinos prælio superavit. obiit anno Principatus XVIII.

1148. Dominicus Maurocenus; [illegible] lanos & Parentinos in Istria rebellantes compescuit. Anconitani in Venetorum societatem venerunt: cum Gulielmo Siciliæ R. fœdus percussum, multæque immunitates Venetis in Sicilia negotiantibus impetratæ. obiit anno Ducatus VIII.

1156. Vitalis Michaël II. Bellum [illegible] Pontifice contra Fredericum Barbarossam gestum. Emanuelis Imp. [illegible] magnum detrimentum acceptum; [illegible] neta classe veneno pene extincta. [illegible] dis causa in Ducem collata a [illegible] per seditionem cæsus est XVII. Principatus sui anno.

1164. Sebastianus Zianus; Alexander Pontifex R. Venetias perfugit, [illegible] labris victoria de Imperat. classe par[illegible]

ta: Pontifex annulo aureo Venetis maris Hadriatici imperium desponsavit. obiit dux senio confectus anno principatus sui VIII.

1178. Aurius Mastropetrus; Res feliciter in Syria cum aliis principibus gestæ. obiit ann. ducatus nono vel ut alii XIV.

1192. Henricus Dandulus; fines imperii multum producti: Iadera recepta: Creta accepta. obiit anno XIII. principatus; Byzantii sepultus.

1205. Petrus Zianus Sebastiani fil. Colonia nobilium Venetorum in Corcyram deducta; multæ insulæ in mari Mediterraneo particularibus concessæ, summo imperio penes Remp. manente: Creta perdomita & colonia in illam deducta. Decessit postquā annos XXII. Reipub. præfuisset.

1228. Iacobus Teupolus; motus aliquot in Creta orti, & sedati: Navalis victoria de Græcis parta: tenuit principatum annos XX.

1248. Marinus Maurocenus primus novo electionis genere Dux creatus: Patavium captum: decessit anno Regiminis quarto.

1252. Rainerius Zenus: bellum cum Genuensibus inchoatum, & clades utrinque datæ & acceptæ. Seditione in urbe ob novum vectigal laboratum:

Mortuus decimo septimo anno principatus.

1268. Laurentius Teupolus: Annonæ penuria laboratum, bellum cum Bononiensibus toto triennio gestum, obiit anno principatus VI.

1274. Iacobus Contarenus: cum Anconitanis armis certatum, sed mox pax restaurata. Dux ob senium anno quarto principatu sponte se abdicavit.

1280. Ioannes Dandulus: bellum in Histria & cum Aquilegiensi antistite gestum, sed parum prospere: tenuit principatum ann. X.

1290. Petrus Gradonicus: bellum cum Genuensibus denuo exarsit: magna clades à Venetis accepta: quædam & Genuensibus illata: inde pax facta. Ferraria à Venetis in fidem accepta, qui propterea à Pontifice anathemate percussi: domestica conjuratione Respub. in summum discrimen adducta: Dux cum Rempub. supra XII. annos administrasset diem obiit.

1303. Marinus Georgius, qui decimò principatus sui mense decessit.

1304. Ioannes Superantius: Civitas interdicto liberata. Armamentarium auctum: præfuit annos XVI. mens. VI.

1320. Franciscus Dandulus; Polani & Valenses Venetorum imperio se subjece-

Mor[illegible] decimo septimo [illegible] patus.

1268. Laurentius Teup[illegible] ne penuria laboratum, bel[illegible] Bononiensibus toto triennio g[illegible] obiit anno principatus VI.

1274. Iacobus Contarenus: cum Anconitanis armis certatum, [illegible] pax restaurata. Dux ob [illegible] quarto principatu sponte se a[illegible]

1280. Ioannes Dandulus: bel[illegible] in Histria & cum Aquilegiensi[illegible] re gestum, sed parum prospere: [illegible] principatum ann. X.

1290. Petrus Gradonicus: bel[illegible] cum Genuensibus denuo exar[illegible] gna clades à Venetis accepta: [illegible] & Genuensibus illata: inde par[illegible] Ferraria à Venetis in fidem accep[illegible] propterea à Pontifice anathem[illegible] cu[illegible]: domestica conjuratione Re[illegible] in summum discrimen adducta: [illegible] cum Rempub. supra XII. annos a[illegible] nistrasset diem obiit.

1301. Marinus Georgius, qui deci[illegible] principatus sui mense decessit.

1304. Ioannes Superantius: Ci[illegible] interdicto liberata. Armamentari[illegible] auctum: praefuit annos XVI. me[illegible]

1320. Franciscus Dandulus: Pola[illegible] & Valentes Venetorum imperio se [illegible]

jecerunt: primum foedus contra Turcas: Bellum cum Scaligeris Veronae Dominis inchoatum, Sacienses se dediderunt, & mox Conaglenses; oppida aliquot in Patavino agro capta. Serravallum ad Venetos defecit; Patavium captum: Brixia, Bergomumque ad Venetos defecerunt. Patavium Marsilio traditum: tandemque de pace cum Mastino Scaligero transactum. Dux anno undecimo principatus sui obiit.

1332. Bartholomeus Gradonicus: Cretenses rebellantes non magno negotio compressi. excessit anno principatus quarto.

1336. Andreas Dandulus: Ægyptiae & Syriaca navigatio primum instituta: Laderensium rebellio repressa: Ingens in urbe annonae caritas: etiam pestilentia laboratum: motus in Histria compressi: Bellum cum Genuensibus gestum; classis illorum superata: foedus cum Arragonum Rege à Venetis factũ: proelium atrox cũ Genuensibus commissum circa Thracium Bosphorum, Genuenses haud incruentam victoriam reportarunt. Dein ingens clades Genuensibus inflicta: Genuenses & Vice-comiti Mediolanensi se tradiderunt. Dux postquam ann. XII. principatum tenuisset, decessit.

1354. Marinus Falerius: hoc Duce magna clades accepta ab hostibus, & intus periculosissime conjuratione laboratum, cujus Dux ipse auctor, plebei cujusdam indicio proditus securi percussus fuit.

1356. Ioannes Gradonicus, pax cum Genuensibus facta: Bellum Pannonicum inchoatum: Dux autem quartodecimo principatus mense obiit.

1358. Ioannes Delphinus: Seravallum à Pannoniæ Rege captum; in Dalmatia plura oppida ad hostes defecerunt: Pax deinde cum Pannoniæ R. facta ea conditione ut Veneti Dalmatiæ Imperio cederent: obiit quinto principatus anno.

1363. Laurentius Celsus: Cretenses rebellarunt, sed cito oppressi graves pœnas dederunt: excessit anno principatus sui quarto.

1366, Marcus Cornelius, (aliis Cornarius.) novi in Creta motus, variæque utrinque clades, sed mox sublatis rebellionis authoribus pax insulæ reddita. Præfuit annos I I. mens. VIII.

1368. Andreas Contarenus: multa hoc Principe adversa Reipubl. contigere, ejusque libertas pene ab hostibus fuit oppressa: Tergestini primo defecerunt, quibus Austriæ Dux subsidio venit,

nit, ſed adverſo prœlio victus ſtatim receſſit, & Tergeſtum receptum. Bellum cum Carrario Patavii Principe exarſit: Carrario Pannoniæ Rex auxilio venit, à quo inſignem cladem Veneti accepere & mox non minorem intulerunt: atque ita pax reformata. Poſt triennium Auſtrium ſecutum eſt bellum, agrique vaſtati: ſed mox pax perfecta. Deinceps fœdus à Pannoniæ Rege, Aquilienſi antiſtite, Carrario & Genuenſibus adverſus Venetos percuſſum, Tenedus Venetis tradita: magnam Genuenſes cladem perpeſſi ſunt: Veneti fœdus cum Cypri Rege fecerunt; Aſcrivium in Illyrico ceperunt; & mox Siccum; in mari Veneti magnam cladem à Genuenſibus acceperunt. Clodia cum magna clade amiſſà: in urbe miſere trepidatum; ſed animis confirmatis Lauretum receptum; Genuenſium triremes captæ & incenſæ: Gradi oppidum receptum: & poſt varias clades Genuenſibus illatas etiam Clodia: Targeſtum defecit, & Iuſtinopolis ab hoſte capta, mox recepta fuit. Maranum fruſtra oppugnatum, in continenti quoque cladem à Venetis paſſi ſunt, & oppida aliquot amiſſà: Tarviſium Duci Auſtriæ traditum ſponte à Venetis. De pace inter Genuenſes & Vene-

Venetos actum, & post varias clades datas atque acceptas tandem Sabaudi interventu convenit. Austrius Tarvisium Carrario concessit. Dux quattodecimo principatus sui anno fatis concessit.

1382. Michaël Maurocenus tantum quatuor menses Reip præfuit.

1382. Antonius Venerius: bellum acerrimum inter Scaligerum & Carrarium exarsit, cui cum Galeatius Vicecomes se adjunxisset, Veronam & Vicentiam Scaligeris eripuit: moxq; cum Venetis in Carrarium versus Patavium cepit. Tarvisium Venetis redditum. Patavium à Carrario Venetorum ope recuperatum. Verona à Galeatii militibus direpta. Dux postquam decem & octo annos præfuisset, obiit.

1400. Michaël Stenus: classis Genuensium profligata: novum bellum inter Carrarium & Venetos exarsit: Vicentini se Venetis dediderunt: Feltrenses quoque Bellunenses, Bassanici imperium Venetum ultro receperunt: Verona Venetis dedita: Patavium captum. atque ita res Venetorum supra modum creverunt. Iadera à Pannone auro comparata. Dux tertio decimo principatus anno obiit.

1413. Thomas Mocenicus: orta inter

ter Aquilejenſem antiſtitem & Vtinenſes diſcordia; Veneti Sacilium & Cividadum receperunt; & mox Serravallum, Feltrum Bellunum ac Morram; & denique omnis Forojulienſis ditio quæ Patria appellatur Veneto imperio ceſſit. Dux cum annos x. præfuiſſet è vivis exceſſit.

1423. Franciſcus Fuſcarus: Bellum cum Inſubribus geſtum, irrita cum Florentinis ſocietate Brixia capta & aliquot Cremonenſium oppida; quæ à Venetis pace cum Philippo Vicecomite facta, fuerunt retenta. Bergomũ quoque illis traditum. Sed bello recrudeſcente magnam cladem in Pado Veneti acceperunt; quam deinde inſigniore de Genuenſibus parta, ulti ſunt: Pax denuo cum Philippo facta: ſed bello tertio jam recrudeſcente res Venetorum aliquot cladibus & Mantuani perfidia in diſcrimen adducta; ſed Sfortia exercitus Duce adſcito, egregiam de hoſtibus victoriam reportarunt; Verona capta ab hoſtibus, & ſtatim recepta. Ravenna in Venetorum poteſtatem conceſſit. Pax iterum cum Philippo facta, quæ ſtatim turbavit, Laudenſes & Placentini ſe Venetis dediderunt; mortuo interim Philippo Sfortia Mediolanenſium Dux factus, Papiam cepit,

pit, Placentiamq; captam militibus diripiendam concessit. Veneta classis in Pado disjecta; & ingens clades ad Caravagium accepta. Cum Sfortia pax facta; qui in Mediolanenses movit; Crema in Venetorum fidem concessit. Veneti Sfortiæ potentiam suspectam habentes cum Mediolanensibus adversus ipsum fœdus ineunt: ille interim Mediolano potitus, tandem cum Venetis pacem fecit. Fuscarus Dux cum annis circiter triginta sex (aut ut alii quatuor) Reipub. præfuisset, & ob senium rebus agendis minus idoneus esset successoré accepit, unde paulo post mœrore extinctus est.

1457. Paschalis Maripetrus: Pacem à prædecessore suo partam conservavit; præfuit annis IV. mensib. VI.

1462. Christoph. Maurus: ejus anno II. bellű cum Othomanno Turcorum Rege susceptum & copiæ in Peloponnesum missæ; quæ Argos expugnarunt: Turci contra Chalcidem cœperunt: de pace cum Turcis agi cæptum: Dux cum an. IX. mens. VI. præfuisset decessit.

1471. Nicolaus Tronus: fœdus cum Pontifice & Ferdinando Rege adversus Turcos ictum; Smyrna capta & incensa: Dux uno tantű anno & octo mensib. Reipubl. præfuit.

1473. Nicolaus Marcellus: Cypri regnum variis motibus agitatum, quibus ſopitis Regina regnum obtinuit: multa quoque proſpere in Macedonia à Venetis geſta; Dux quartodecimo Ducatus menſe mortuus.

1474. Petrus Mocenicus: qui tantum uno anno & duobus menſibus Reipubl. præfuit.

1475. Andreas Vendraminus: Veneti ad Crojam à Turcis cæſi; iterumque ad Liſuntium: præfuit annum unum menſ. VIII.

1477. Ioannes Mocenicus, Pax cum Othomanno facta hiſce legibus, ut Veneti Scodram cum Lemno Inſula Othomanno relinquerent. Darentque illi quotannis VIII. aureorum millia, eo titulo, ut Pontica navigatiọ tuto Venetis pateret. Veneti pro Florentinis arma ſumſerunt; ſed pace facta, còpias ſuas reduxerunt. Mox Vegiam inſulam Dalmatiæ, imperio ſuo adjunxerunt. Inde bellum cum Ferrarię Duce geſtum: Rodigium, Lendenaria, Abatia & alia Poleſini loca, non ſine oppugnatione in Venetorum poteſtatem venerunt: Figarolum itidem expugnatum. Sed Sixtus Pontifex (cujus ſuaſu bellum cæperant) rem Venetam in ſummum diſcrimen adduxit: qui cum eis ut bello

Ferra-

Ferrarienſi abſtinerent edixiſſet, non parentes anathemate percuſſit, & ſociale bellum cum Ferdinando & aliis in Venetos decrevit. Plurima oppida Venetis ademta. Pace fruſtra tentata; Gallipolis à Venetis expugnata, & mox pacis conditiones acceptæ. Dux octavo principatus ſui anno deceſſit.

1485. Marcus Barbadicus: menſes tantum novem Reipub. in ſumma pace præfuit.

1486. Auguſtinus Barbadicus: Principes Germaniæ pene omnes Venetis bellum intulerunt; & Roverenſe oppidum aggreſſi, cum arce expugnarunt: quod Veneti digreſſis hoſtibus ſtatim receperunt: ſed dein magna clade apud Tridentum perculſi ſunt: & pax facta. Regina Cypri Venetias reducta: Carolus Rex Gallorum in Italiam venit & Neapolitani regni compos factus,) fœdere à Pontifice; Romanorum Rege, Hiſpano, Venetis, & Mediolani Duce adverſus, illum icto) cum præda onuſtus rediret, à fœderatorum exercitu prope Caſtrum novum laceſſitus, pene victus diſceſſit. In Apulia Manopolis, Pulignanum & Mola à Venetis occupata: & Galli ope Venetorum ex toto Regno Neapolitano expulſi. Veneti dein Carolo mortuo cum Ludovico Gal-

Gallorum R. fœdus inierunt, adversus Mediolani Ducem, ea conditione, ut Rex Ludovico Sfortia dejecto Mediolani & reliquarum Ducatus urbium possessionem caperet; Veneti Cremonam cum agro & totam Abduæ glaream haberent. Vtrique voti sui compotes facti. Turcus Iaderensium fines hostiliter invasit: Naupactũ amissum: Venetorũ classis maximam jacturam apud Cephaleniam passa est: Methon urbs amissa; Cephalenia autem à Venetis & Hispanis capta: Dux decimo quinto principatus sui anno è vivis excessit.

1501. Leonardus Lauredanus. Pax cum Turcis facta: Grave dein bellum Venetis conflavit Iulius II. Papa pertractis in unumfœdus Galliç, Hispaniæque regibus, necnon Imper. Maximiliano; primum illis cum Ludovico XII. Gall. R. prælium fuit; qui illos ingenti strage in Abduæ glarea percussit: mox Brixia se victori dedidit, Bergomum, Cremona & reliquæ illius regionis civitates. Patavini Vicentini & Veronenses Cæsari se dediderunt: Patavium receptum: Ravenna frustra à Pontificiis oppugnata sed Veneti ut Pontificem placarent, omnia loca quæ in Flaminia tenebant ultro ipsi concesserunt. Ma-

gnam dein ſtragem Veneti à Ferrarienſi paſſi ſunt. Iulius Pontifex Hiſpaniar. Regem & Venetos contra Gallorum regem in fœdus pertraxit. Brixia cum ſe Venetis reddidiſſet à Gallis ſubito oppreſſa & pene exciſa fuit. Ingens prælium apud Ravennam à confœderatis cum Gallico exercitu commiſſum, in quo Galli ſuperiores facti, Ravennam expugnarunt & diripuerunt. Sed haud multo poſt Galli cruenta pugna ab Helvetiis victi in Galliam ſe recipere coacti ſunt. Veneti recuperarunt Cremam: Brixiam: Hiſpani Gallis eripuerunt, quam cum Venetis reſtituere detrectarent uti ex fœdere tenebantur, Veneti cum Gallo fœdus adverſus Hiſpanum inierunt; & à Gallis adiuti Brixiam recuperarunt: Cæſarei & Hiſpani Venetum Dominium miſere vaſtarunt; & Venetorum exercitũ ceciderunt. Franciſcus I. venit in Italiam & magna licet clade ab. Helvetiis affectus, victor tamen Mediolanum recepit Venetorum maxime ope; & mox fruſtra tentata Verona, induciæ cum Maximiliano Imp. factæ: ſed novo bello inter Carolum V. Sociosque & Gallorum regem accenſo, Veneti auxiliares copias Gallo miſerunt. Dux Lauredanus interim mortuus cum ann. XIX. menſ.
VIII. Rei-

VIII. Reipub. difficillimis temporibus præfuisset.

1521. Antonius Grimanus jam pene nonagenarius: Mediolanum ab Hispanis ereptum Gallis; Genua quoque ab iisdem capta: Rhodus à Turcis capta. Dux tantum annum unum & menses x. præfuit.

1523. Andreas Gritrus: Veneti à Gallorum Rege desciscentes, Cæsari & Pontifici se fœdere junxerunt: Rex Galliæ Mediolanum & multa alia oppida cepit; Veneti deserto Cæsare fœdus cum Gallo renovant: Rex Galliæ apud Ticinum captus, & in Hispaniam abductus, & demum dimissus: Roma ab Hispanis direpta & Clemens in arce S. Angeli obsessus. Rex Galliæ rursus Italiam infesto exercitu ingressus Ticinum cepit & diripuit. Monopolis in Regno Neapolitano à Venetis capta. Cæsariana classis à Doria qui Gallo militabat profligata : *Sed ipse mox ad Cæsarem* defecit. Pax dein inter Cæsarem & Regem Galliæ facta. Bononiæ fœdus inter Cæsarem, Pontificem & Venetos factum. Cæsarianis & Gallis in Pedemontana regione bellum gerentibus, Veneti quievere : Sulimannus Venetis bellum movet; Corcyrã per suos vastat: Scardona à Venetis capta: fœ-

dus à Pontifice & Cæſare cum Venetis contraTurcos ictum: Caſtrum novum in Dalmatia Turcis ereptum: Dux cum xv. ann. vii. menſes præfuiſſet obiit.

1539. Petrus Landus: Summa annonæ in Italia & urbe Veneta caritas: Caſtrum novum in Dalmatia rurſus amiſſum: Pax dein à Venetis cum Sulimano facta: Dux cum vi. ann. & ix. menſ. præfuiſſet, obiit.

1545. Franciſcus Donatus: Cenetenſi populo de Cardinali Grimano graviter queſto, temporalis Dominii jus Cardinali ablatum & Reipub. Venetæ reſtitutum: Dux poſtquam annos vii. & menſes vi. præfuiſſet, obiit.

1553. Marcus Antonius Treviſanus, qui anno nondum in principatu circumacto obiit.

1554. Franciſcus Venerius: qui principatum tantum annum unum & undecim menſes tenuit.

1556. Laurentius Priulus: Annonæ inopia & peſte in urbe laboratum: Veneti licet à Pontifice ſollicitati, tamen in fœdere cum Hiſpano perſtiterunt: Dux cum paulo plus triennio præfuiſſet, moritur.

1559. Hieronymus Priolus: Circa Gradum res inter Cæſarem & Venetos compoſitæ ſunt: de Forojulienſibus tamen

men finibus, ad quos Commiſſarii utriuſque partis componendæ rei cauſa Cludum profecti fuerant, nihil agi potuit. Dux cum annos VIII. menſes duos Rempub. gubernaſſet è vivis exceſſit.

1567. Petrus Lauredanus: Selymus Turcarum Imper Cyprum à Venetis ſibi dedi poſtulat;& negantibus bellum indicit. Dux poſtquam præfuiſſet ann. II. menſ. V. obiit.

1570. Aloyſius Mocenicus: claſſis Venetorum centũ & ſeptuaginta longis navibus conſtans: Turci Xemonicum VIII. paſſ M. Iadera diſtans proditione occuparunt; mox & Polizana potiti ſunt. Veneti contra Suppotum è regione Corcyræ in Epiro oppidum ceperunt: Ad Catharum à Venetis male pugnatum. Turcæ copias in Cyprum ad Salaminam expoſuerunt; & Leucoſiam ſtatim aggreſſi poſt acré quadraginta dierum oppugnationem expugnarunt: Inde ad Famaguſtam caſtra admota, quæ urbs cum obſidionem ſumma præfecti Bragadini virtute eouſque ſuſtinuiſſet ut jam annonæ nihil ipſis eſſet reliquum, deditionem facere coacta eſt, quam perfidus hoſtis ſumma immanitate violavit. Atque ita Turca Cypri potens eſt factus. In mari

autem prope Naupactum insignis victoria navalis à Christianis de Turcis parta, ann. 1571. tanta hostium strage ut universa pene Othomannica classis vel interfectis vel in mare lapsis Epibatis & vectoribus, capta, in Christianorum potestatem venerit: nec Venetis & confœderatis incruenta victoria fuit, nobilissimis aliquot viris & thr. millib. militum in conflictu desideratis. Sed dum socii cunctantur victoriæ fructus è manibus elapsus est, nihilque memoria dignum postea à fœderatorum classe actum. Veneti autem animadverso rerum suarum periculo, bellum tacito consilio in pacem commutare satagerunt: quæ brevi secuta est, hisce conditionibus, ut Cyprum Turcæ haberent, utrumque imperio Antibaris & Olchinium oppida in Epiro adjicerentur; Suppotum redderetur; deniq; trecenta millia aureorum tribus pensionibus solverent Veneti; cæterum unusquisque haberet quæ ante bellum possedisset. Dux anno cIɔ Iɔ LXXIV. defunctus.

1574. Sebastianus Venerius: pestilentia in urbe laboratum; Duxq; cum nondum annum præfuisset è vita excessit.

1575. Nicolaus Pontius homo doctissimus per omnes pene honorum gra-

gradus ad Ducatum ascendit:
quam septem annos & IX. men
publ. præfuisset obiit.

1583. Paschalis Cigogna: hu
poribus Palma arx in confinib
Iulii primum structa; & in in
phalenia novum munimentum
tum. Pons quoque admirabilis
ad Rivum altum structus: præ
publ. annis circiter x.

1544. Marinus Grimanus
ratore S. Marci Dux factus sum
puli plausu: Rempublicam in
pace per decem annos & dece
ses administravit.

1506. Leonardus Donatus
tempore Paulus V. Pontifex R
publicam posuit sub interdicto
que res abfuit à bello, nisi G
gis opera Pontifex iram remi
sibi satisfieri passus fuisset, in
publ. ita se gessit uti ne ad mo
quidem Interdictum agnoscer
rit; historia recens est & acc
scripta à Patre Paulo Servita
tur sub ficto nomine. Dux p
annos VI. & menses VI. Reip
fuisset obiit.

1612. Antonius Memmus
suum obiit anno cIɔ Iɔ CXV.

1615. Ioannes Bembus i

gradus ad Ducatum ascendit: & postquam septem annos & IX. menses Reipubl. præfuisset obiit.

1583. Paschalis Cigogna: hujus temporibus Palma arx in confinibus Fori-Iulii primum structa; & in insula Cephalenia novum munimentum excitatum. Pons quoque admirabilis in urbe ad Rivum altum structus: præfuit Reipubl. annis circiter x.

1544. Marinus Grimanus è Procuratore S. Marci Dux factus summo populi plausu: Rempublicam in summa pace per decem annos & decem menses administravit.

1606. Leonardus Donatus, hujus tempore Paulus V. Pontifex R. Rempublicam posuit sub interdicto parumque res abfuit à bello, nisi Galliæ Regis opera Pontifex iram remisisset, & sibi satisfieri passus fuisset, in qua Respubl. ita se gessit uti ne ad momentum quidem Interdictum agnoscere voluerit; historia recens est & accurate descripta à Patre Paulo Servita uti creditur sub ficto nomine. Dux postquam annos VI. & menses VI. Reipubl. præfuisset obiit.

1612. Antonius Memmus qui diem suum obiit anno cIↄ Iↄ cxv.

1615. Ioannes Bembus in Ducem

electus mense Novembri; Hujus principatus initio, ad veteres de finibus controversias inter Archiduces Austriæ & Rempubl. Venetam, novis injuriis Vscognorum accedentibus; bellum inter Rempubl. & Archiducem Ferdinandum exarsit, (cujus causas scripto edito Veneti explicarunt) Venetique in Fori Iuliensem patriam cum exercitu profecti, oppidula aliquot in limite utriusque dominii ceperunt, & Gradiscam obsederunt; agri utrimque vastati: Moscaniza à Venetis capta; Gradiscæ obsidio soluta: magna damna utrimque data & accepta in Croatia, in Istria, Dalmatia ipsoque Foro-Iulio. Exercitus Venetus pestilentia grassante pene dissolutus fuit: Lucinis dein arx à Venetis Austriis erepta. item Zimini in Comitatu Pisini; Ferdinando interim Bohemiæ regnum adepto, de pace inter ipsum & Rempub. agi cœpit, Galliarum & Hispaniarum Regibus partes suas interponentibus, anno cIↃ IↃ XVII. sed ob novas difficultates, tum convenire inter partes non potuit: itaque utrimque bello certatum ad mensem Novembrem, quo induciæ inter ipsos pactæ fuerunt; Anno autem cIↃ IↃ XVIII. pacis condiciones perfectæ. Dux Paulo post decessit.

1618. Nicolaus Donatus ja
octuagenarius, à Senatu in D
lectus, populo minus probant
ditiose se agente; quo facili
sedato; postquam mensem u
tres dies præfuisset obiit.

1618. Antonius Priulus:
Duce anno 1623. fœdus inter
simam Rempublicam & Illust
Ordines Generales Fœderati B
sectum, & utrimque legati m
loque post mense Augusto D
sit annum ætatis agens septuag
& quintum.

1623. Franciscus Contaren
dus inter Regem Galliæ Remp
Venetam & Ducem Sabaudiæ
ad Vallem Tellinam in integr
tuendam: obiit anno cIↃ I.
mense Augusto.

1625. Ioannes Correlius; a
die superstes.

1618. Nicolaus Donatus jam pene octuagenarius, à Senatu in Ducem electus, populo minus probante, & seditiose se agente; quo facili negotio sedato; postquam mensem unum & tres dies præfuisset obiit.

1618. Antonius Priulus: sub hoc Duce anno 1623. fœdus inter Serenissimam Rempublicam & Illustrissimos Ordines Generales Fœderati Belgii perfectum, & utrimque legati missi; pauloque post mense Augusto Dux decessit annum ętatis agens septuagesimum & quintum.

1623. Franciscus Contarenus: fœdus inter Regem Galliæ Rempublicam Venetam & Ducem Sabaudiæ factum ad Vallem Tellinam in integrum restituendam: obiit anno cIↃ IↃ c xxv. mense Augusto.

1625. Ioannes Correlius; adhuc hodie superstes.

VIII.

Variorvm Ivdicia De Repvblica Venetorvm:

Et singularia quædam ad illam pertinentia.

Bodinus de Republ. lib. II.

ONTARENVS idem judicandum putat de Republica Venetorum quam ipse ex tribus confusam esse scribit. *Est*, inquit, *in Duce regia quodammodo potestas; in Senatu, Aristocratia; in Concilio maximo, Democratia*. At Ianotus, qui Reipubl. illius statum ab ipsis primordiis & quidem ex actis secretioribus, accuratissime descripsit, in maximis erroribus fuisse Contarenum facile convincit. Demonstrat igitur ante Sebastianum Cianum Venetiarum Ducem, à quo trecentesimus circiter annus labitur, Rempublicam plane Monarchiam fuisse. Contarenus in eo statu, quo nunc est, octingentos annos fuisse scribit; Paulus Manutius mille ac ducentos; quæ ex actis publicis ac certissima

tissima historia falsa esse doc
tus. Vt ut sit, perspicuum est
poribus puram Aristocratian
nam ex urbis & civium descri
quæ facta est ante annos trigi
sunt civium quinquaginta r
millia cccxlix. exceptis inf
qui annum septimum non at
& Patritiis penes quos vers
publ. potestas, quorum nu
quatuor circiter millium; ex
mero eximendi sunt sacerdot
niores xxv. annorum, quib
ad Concilium neque ad R
cam gerendam patet aditus:
pores annis xx. rogatione a
lium lata id obtinuerint: ne
Maximi Concilii comitiis qu
ac majorum ætate coacta sun
quam mille & quingenti pa
semper multo pauciores in
actis & scriptoribus leguntur
tur Patritiorum cœtus summ
publ. potestatem id est omni
ac magistratuum, belli ac pa
mæ provocationis, vitæ ac
habet, ut Contarenus ipse c
Quæ cum ita sint, quis dubi
publicam Aristocraticam ap
At si optimates nihil aliud
gum ac magistratuum jus

tissima historia falsa esse docet Ianotus. Vt ut sit, perspicuum est his temporibus puram Aristocratiam esse: nam ex urbis & civium descriptione quæ facta est ante annos triginta, censa sunt civium quinquaginta novem millia CCCXLIX. exceptis infantibus, qui annum septimum non attigerant; & Patritiis penes quos versatur Reipubl. potestas, quorum numerus & quatuor circiter millium; ex quo numero eximendi sunt sacerdotes, ac juniores XXV. annorum; quibus neque ad Concilium neque ad Rempublicam gerendam patet aditus: nisi majores annis XX. rogatione ad Concilium lata id obtinuerint: nec certe in Maximi Concilii comitiis quæ nostra ac majorum ætate coacta sunt, plures quàm mille & quingenti patritii, ac semper multo pauciores in eorum actis & scriptoribus leguntur. Hic igitur Patritiorum cœtus summam Reipubl. potestatem id est omnium legum ac magistratuum, belli ac pacis, extremæ provocationis, vitæ ac necis jus habet, ut Contarenus ipse confitetur. Quæ cum ita sint, quis dubitet Rempublicam Aristocraticam appellare? At si optimates nihil aliud quam legum ac magistratuum jus haberent,

satis

satis esset argumenti ad judicandum statum plane optimatum esse, ut antea docuimus; cum Magistratuum, Senatus, Collegiorum, quæ septem-viri, decem-viri, quadraginta-viri privatorum ac totidem publicorum judiciorum nulla sit omnino, nisi ab optimatum concilio & quidem precaria potestas. Dux vero solus est ex omnibus magistratibus qui imperio vacat; qui nec vocare quemquam ad se, nec prehendere, nec jure rogare, nec plus in unoquoque collegio, seu maximo, seu minimo potest quam collegarũ unus; præterquam quod postremus suffragium ferre consueuit: ut ne Principis quidem ullius aut populi literas reserare aut legatos admittere, aut dimittere, nisi pro collegio septem-virorum aut decem-virorum, ac ne urbe quidem injussus excedere potest. Quinetiam Falerium Ducem, quod uxorem peregrinam sibi desponderat, decemviri in crucem egerunt: præter hunc XII. Duces enumerat Sabellicus vel populari tumultu cæsos vel supplicio affectos, cum potestate abuterentur.

Idem lib. III.

Sed hoc imprimis Senatori cavendum, ne peregrinorum Principum largitioni-

gitionibus depravari se aut
ficio illigari patiatur quod
pitale esse debet, nihil tame
tius in omnium oculos inc
cipio Venetiarum civitaten
hoc sordium genere adeo p
bet Senatum, ut etiam
quantumvis cives ac Patrici
Comitiis procul arceant, q
putantur nihil contra Rom
ficis utilitates & commod
ros: contritum est illud qu
suffragia cives in Comitio
solent *Fora i preti.* Quine
molaum Barbarum (quem
ac non ita pridem Cardinal
num exsilio damnarunt, qu
Legationem apud Pontifice
nos obirent, in collegium
lium cooptari se paterentur

Iac. Aug. Thuanus lib

Venetum Senatum, qui
mnis civilis prudentiæ offici
debeat, id diligenter cavere
quem sacris initiati nullam
partem attingunt.

Idem lib. XXVII.

Nullum item Principem
esse excepta Republ. Veneta
amicitia comparanda Rex
elaborare debeat, illam ver

gitionibus depravari se aut ullo beneficio illigari patiatur quod tametsi capitale esse debet, nihil tamen frequentius in omnium oculos incurrit; excipio Venetiarum civitatem, quæ ab hoc sordium genere adeo purum habet Senatum, ut etiam sacerdotes, quantumvis cives ac Patritios, ob id à Comitiis procul arceant, quod jurati putantur nihil contra Romani Pontificis utilitates & commoda se facturos: contritum est illud quod ante suffragia cives in Comitio acclamare solent *Fora i preti*. Quinetiam Hermolaum Barbarum (quem virum?) ac non ita pridem Cardinalem Mulanum exsilio damnarunt, quod cum Legationem apud Pontifices Romanos obirent, in collegium Cardinalium cooptari se paterentur injussi.

Iac. Aug. Thuanus lib XXIII.

Venetum Senatum, qui merito omnis civilis prudentiæ officina vocari debeat, id diligenter cavere; apud quem sacris initiati nullam Reipubl. partem attingunt.

Idem lib. XXVII.

Nullum item Principem tota Italia esse excepta Republ. Veneta, in cujus amicitia comparanda Rex multum elaborare debeat, illam vero per leges suas

suas non sinere, ut quisquam è suo numero à Principe externo pensionem accipiat.

Bodinus de Repub. lib. III.

Quod si quis putet consiliorum multitudine, tantum Imperium vacare non posse, cogitare debet, Venetorum fines, non admodum late patentes quatuor habere consilia, præter Senatum, ac cœtum omnium optimatum. Est enim Consilium sapientum, quod marinum dicitur: deinde Consilium sapientum qui quæ terra gerantur curare possint: item Consilium decem-virorum & septem-virorum, quibus, ut collegiis omnibus, Dux ipse præesse potest: quæ Consilia tametsi collegiis & officiis sejuncta sunt, sæpe tamen pro rerum & causarum opportunitate consociantur. Est etiam Senatus sexaginta-virorum qui cum Magistratibus numerum duplicare consuevit.

Idem ibidem.

Quæ de Consilii capiendi ratione diximus, nusquam fere melius quam Venetiis fieri consueverunt. Quarum enim rerum anceps est deliberatio in utroque Consilio sapientum, ea cum decem-viris conjunctim expediri solent: ac propterea decretis subjiciuntur hæc

hæc verba, *Con la giunta.* Si
propter sententiarum dissi
exitum reperire non potest,
tur septem-viri; si ne hac q
tione quicquam, propter di
varietatem, decerni potest,
natus universus, ubi res e
quod si salva Majestate Rei
auctoritas sufficere non vid
inter se dissideant, id ab o
omnium cœtu constituitur.

Idem lib. V

Veneti lege de dotibus la
sexcentis aureis patritiæ do
nierunt, ne familiarum illu
pes dotibus exhaurirentur
patritius plebeiam uxorem
duobus quidem aureorum
dotem terminaverunt: sed
cile antiquari patiuntur, ut
rum quorundam egestati
rum plebeiarum nuptiis &
ordinis concordiæ consuli p
tamen prudenter, quod fœ
hæreditario jure, quoad eju
test, exstantibus masculis su
consueverunt.

Idem lib. VI.

Non ita pridem id est an
LXVI. Veneti tres Magistra
censoria potestate crearunt,

hæc verba, *Con la giunta*. Si Consilium propter sententiarum discrepantiam, exitum reperire non potest, cumulantur septem-viri; si ne hac quidem ratione quicquam, propter dissidentium varietatem, decerni potest, cogitur Senatus universus, ubi res explicatur: quod si salva Majestate Reip. Senatus auctoritas sufficere non videatur, aut inter se dissideant, id ab optimatum omnium cœtu constituitur.

Idem lib. V.

Veneti lege de dotibus lata mille sexcentis aureis patritiæ dotem definierunt, ne familiarum illustrium opes dotibus exhaurirentur: si vero patritius plebeiam uxorem duceret, duobus quidem aureorum millibus dotem terminaverunt: sed legem facile antiquari patiuntur, ut patritiorum quorundam egestati locupletorum plebeiarum nuptiis & utriusque ordinis concordiæ consuli possit. Illud tamen prudenter, quod fœminas ab hæreditario jure, quoad ejus fieri potest, exstantibus masculis summovere consueverunt.

Idem lib. VI.

Non ita pridem id est anno cIↃ IↃLXVI. Veneti tres Magistratus cum censoria potestate crearunt, quos ipsi

Tres-viros conformandis civium moribus appellant; vulgo *I Seignori sopra il ben vivere de la Citta:* quia Censorum nomen liberæ civitati ac omni genere voluptatum diffluenti nimis grave ac severum videbatur.

Idem eodem lib.

Veneti quatuor circiter hominum millia operibus publicis assidue exercent ac fovent; quo nihil aut plebi utilius aut civitati commodius aut universis jucundius fieri potest: quod præter opera publica civitati necessaria, etiam publicas opes tenuibus alendis summa benignitate largiuntur.

Arnoldus Ossatus Cardinalis Epist. CCCLIII.

Veneti quidem non plus habent devotionis, quam opus est, tamen res suas tanta prudentia agunt, quam alius quivis Princeps. Recordaris haud dubio quo pacto post superioris Regis obitum, Regem qui hodie rerum potitur statim agnoverint, & Legatum nostrum, eodem plane loco habuerint quo antea, præterquam quod non ante voluerint illum cum cæteris Legatis ad Capellam admittere, quam Rex Ecclesiæ fuisset reconciliatus, ut nimirum Papæ & Regi Hispaniæ & toti

toti mundo fidem facerent
que ob rationes Politicas ag
men exacte observantes esse
neque cum Principe minus
velle communicare.

Interdicti Veneti Histor.

Respubl. Veneta Ecclesiast
sus ab omni participatione
minis excludit; solaque int
Principes neminem ex Curia
pensione demeretur.

Paulus Paruta in Hist
lib. IV.

Majores nostri maxime op
derunt ut cives sui, negotiatio
vigationi maritimæ industria
berent, atque ita & privatas
que opes augerent, & nomen V
ad peregrinas & longinquas
propagarent. Situs ipsius urbi
modi studia & exercitia vide
vitare, & per se ejusmodi me
colis suis suggerere; quippe cu
tas agrum proprium non
cujus fœcunditas tanta esset
stria colonorum talis ut locup
reddere posset, quin imo n
res ad vitam necessariæ ipsis
necessitas industriam accend
deinceps omnium rerum a

toti mundo fidem facerent se utcunque ob rationes Politicas agerent, tamen exacte observantes esse religionis, neque cum Principe minus Catholico velle communicare.

Interdicti Veneti Histor. lib I.

Respubl. Veneta Ecclesiasticos prorsus ab omni participatione sui regiminis excludit; solaque inter omnes Principes neminem ex Curia Romana pensione demeretur.

Paulus Paruta in Histor. Venet. lib. IV.

Majores nostri maxime operam dederunt ut cives sui, negotiationi & navigationi maritimæ industriæ incumberent, atque ita & privatas publicasque opes augerent, & nomen Venetum ad peregrinas & longinquas nationes propagarent. Situs ipsius urbis ad ejusmodi studia & exercitia videbatur invitare, & per se ejusmodi mentem incolis suis suggerere; quippe cum Civitas agrum proprium non haberet, cujus fœcunditas tanta esset aut industria colonorum talis ut locupletes eos reddere posset, quin imo nec paucæ res ad vitam necessariæ ipsis deessent, necessitas industriam accendit, quæ deinceps omnium rerum abundan-

tiam genuit. Imprimis autem solebant plurimas majores triremes in diversas regiones tam Christianorum quam infidelium destinare, indeque petere multimodas merces, non modo ad usum concivium suorum, sed etiam ad commercia cum aliis nationibus magno lucro exercenda. Cum hisce triremibus multi nobiles & patritiæ gentis juvenes navigabant, tam mercaturam faciendi gratia, quam maritimas res cognoscendi & artem navigandi percipiendi. Alii per multos annos apud exteras nationes hærebant, ubicunque mercatura exercetur, non tantum res proprias sed & alienas curantes: quo facto magnam omnium rerum experientiam consequebantur & domum reversi, nequaquam rudes & omnium rerum ignari, sed jam subacti, & ad frugalitatem modestiamque compositi ad Rempubl. tractandam accedebant.

Idem lib. VII.

A majoribus nostris magna prudentia & Reipublicæ commodo lege cautum fuit, ne cives sui qui legationem apud exteros Principes obirent, quicquam dono sibi datum retinerent sed in publicum conferrent, quippe qui judicarent non convenire honorem

rem eis qui Rempublicam
præsentant, habitum refutar
mittere singulos haberé, qu
bus donata videantur; quo
numquam Legatis dona ill
permitterent, id suffragiis Se
bat, ut non tam ex Princip
tate quam Senatus benev
accepisse viderentur.

Paulus Iovius Histor. lib

Vrbs Venetiarum ampla a
gnifica, mercaturæ & rei na
dio à parvis initiis crevit. Se
pter incredibilem situs mu
ante alias & beata & admir
stimatur, quod interfluenti
paludibus cincta, nullisque
portuna hostium injuriis, vet
sauros domestica in pace cu
periculosis etiam temporibu
varit. Nulli etenim à terra a
tercedente quadraginta stadi
lago, nulli penitus à mari
propter cœca & humilia vada
tum indigenis nota, aut ingr
barbarorum avaritiæ, aut m
alto classibus patuerunt. Ve
mines in universum consilio
ves, severi in judiciis & in ad
rum fortuna constantes,
numquam immodici. Omni

rem eis qui Rempublicam quaſi repræſentant, habitum refutare, aut permittere ſingulos haberē, quæ omnibus donata videantur; quod ſi nonnumquam Legatis dona illa retinere permitterent, id ſuffragiis Senatus fiebat, ut non tam ex Principum libertate quam Senatus benevolentia ea accepiſſe viderentur.

Paulus Iovius Hiſtor. lib. I.

Vrbs Venetiarum ampla atque magnifica, mercaturæ & rei navalis ſtudio à parvis initiis crevit. Sed ea propter incredibilem ſitus munitionem ante alias & beata & admirabilis exiſtimatur, quod interfluentis Hadriæ paludibus cincta, nulliſque ob id opportuna hoſtium injuriis, veteres theſauros domeſtica in pace cumulatos periculoſis etiam temporibus conſervarit. Nulli etenim à terra aditus, intercedente quadraginta ſtadiorum pelago, nulli penitus à mari ingreſſus propter cœca & humilia vada, uſu tantum indigenis nota, aut ingruentium barbarorum avaritiæ, aut magnis ab alto claſſibus patuerunt. Veneti homines in univerſum conſilio ſunt graves, ſeveri in judiciis & in adverſa rerum fortuna conſtantes, in altera numquam immodici. Omnibus cum

idem ſit conſervandæ libertatis & augendi imperii incredibile ſtudium in Senatu libere & ſæpius acerrime ſententias dicunt: nec quemquam temere ex optimatibus, qui vel inſigni virtute vel ſpiritu in gerendis rebus, cæteris antecellat, nimio plus creſcere, vel collecta gratia potentem & clarum fieri patiuntur. Quibus inſtitutis, dum ſervitutis metu, aliena virtute quam ſua terreſtri in bello uti longe utilius & tutius putant, togati omnes per octingentos amplius annos Rempubl. nullis fere inteſtinis ſeditionibus exagitatam adminiſtrarunt. Cæterum ipſa nobilitas totius maritimi negotii & navalis diſciplinæ munera naviter implet, exutiſque togis arma deſumit.

IX. Re-

IX.

Regimen civile magn

Civitatis

V E R O N

E libris Stat..t rum bu

vitatis.

VPREMVS Civi
magiſtratus qu
DominioVenet
titur, vulgo, P
pellatur; intra
ſuum ad ſonitum campana
ſuetis inſignibus poteſtatis
mo viſitat Eccleſiam S. Zen
de Cathedralem & ſucceſſi
nerit ad Plateam commun
ſolitam ſedem capitelli, ub
populum oratione recipit
Poteſtariæ ut vocant, Civita
ctus Veronæ, juxta veteren
dinem & dignitatem civit
autem per totum tempº re
& impenſis Dominii Venet
Vicarium legū Doctorem;
cem maleficiorum Iuriſper
judices Aſſeſſores ad civilia
cellarium, duos milites ſoc
Comeſtabilem; qui omne
forenſes, non in Civitate

IX.

Regimen civile magnificæ Civitatis

VERONÆ.

E libris Statutorum hujus Civitatis.

SVPREMVS Civitatis hujus magistratus qui ab Illustri Dominio Venetiarum mittitur, vulgo, Potestas appellatur; intrat regimen suum ad sonitum campanæ cum consuetis insignibus potestatis suæ: & primo visitat Ecclesiam S. Zenonis: deinde Cathedralem & successive cum venerit ad Plateam communis, ascendit solitam sedem capitelli, ubi habita ad populum oratione recipit Sceptrum Potestarię ut vocant, Civitatis & districtus Veronæ, juxta veterem consuetudinem & dignitatem civitatis. Habet autem per totum temp⁹ regiminis sui, & impensis Dominii Veneti alit, unum Vicarium legũ Doctorem; unum judicem maleficiorum Iurisperitum; duos judices Assessores ad civilia; unum Cancellarium, duos milites socios: unum Comestabilem; qui omnes debent esse forenses, non in Civitate Veronæ nati

aut affinitate juncti Veronenſibus civibus: & ſtatim in introitu Poteſtatis juramentum præſtant, ſe jus dicturos integre & ſincere, & Statuta Veronæ inviolatè conſervaturos. Habet præterea viginti (plures, paucioreſve) ut vocant Baroerios, qui arma geſtant, & inſignia Poteſtatis.

Regitur porro Communitas Veronæ à Domino Poteſtate cum Conſilio XII. & L. ad utilia communis deputatorum. Quod conſilium cum Domino Poteſtate omnimodam habet in Republ. auctoritatem. Præterquam ſi D. Poteſtati videretur in reb⁹ arduis univerſale conſilium totius anni, (quod conſtat LXXII. qui in ſexies XII. diſtributi per mudas id eſt bimeſtria ſpatia ſucceſſive Reip. inſerviunt) advocare.

Omnes autem ſub finem cujuſque anni olim eligebantur à XXIV. viris nimirum XII. è magno conſilio quibus ultimæ mudæ ſors obtigerat, VI. è numero quinquaginta, & ſex extra aſſumtis; hoc modo: Ballotari debebant ſecundum librum Eſtimi ſinguli patres familias qui cuipiam dictorum XXIV. viderentur idonei, aut illis deficientibus filii familias perfectæ ætatis. Et quicunque à duabus partibus fuiſſent approbati, in electione manebant: E quorum

rum cumulo deinde cxxii. eligebantur; & in xii. distribuebantur: quibus cum muneri suo vacāt unus additur Iurista. Sed hanc eligendi formā postea mutavit Resp. Veneta, & per totum cōsilium electionē fieri mandavit, cętera reliquit.

Consilium xii. Deputatorum congregatur omni die si fuerit expediens, ad præsentiam D. Potestatis vel Vicarii illius: consilium vero xii. & l. communiter cōgregatur die Veneris. Quod autem in hoc consilio major pars Senatorum censuerit id ratum habetur, dummodo ex tribus partibus duæ præsentes fuerint, præterquam in causis de alienandis vel obligandis bonis communitatis aut similibus causis, quæ præjudicium aliquod Civitati possent adferre; in quibus duarum partium è tribus consensus requiritur.

Ex Collegio xii. & l. Deputatorum singulis sex mensibus eliguntur octo consules; quorum quatuor sint judices de Collegio Advocatorum quatuor alii sint laici boni & idonei. Iudices autem Consules cognoscunt de qualibet quæstione civili; Laici tantum de quæstionib. civilibus quæ non excedunt valorem l. librarum. Tenentur autem autem venire ad Palatium omni die quo jus dicitur; Itemque interesse Curiæ

condemnationum, & cum D. Poteſtate & Vicario illius atque Iudicibus habent vocem; denique ex præcepto Poteſtatis ſeu Iudicis maleficiorum tenentur ire ad villas & loca diſtrictus Veronenſis. Percipiunt à Dominio Veneti ſtipendium annuum; ubi vero exeant foras etiam pro itinere & labore ſalarium.

Inſuper à Collegio XII & L. Deputatorum una cum D. Poteſtate eligitur Cancellarius communitatis Veronæ, qui ſibi eligit coadiutorem fidelem aliquem & expertum notarium civem Veronæ origenarium.

Itemque duo Proviſores, quorum officium durat ſex menſes tantum, & electio fit ſingulis trimeſtribus de uno. Ita ut alter alterum præveniat in officio menſes tres: quorum unus attendit ad exigendum quaſcunque pecunias communis, alter convocat conſilia ad tractandas res communis, in quibus tamen ſibi invicem ſuffragantur. Idem Conſilium XII. & L. hiſce adjungit Scribam unum, qui eo officio fungitur ad beneplacitum communis. Proviſores autem hi quartam partem percipiunt multarum quas ipſi communi applicaverint. Iidem pondera & menſuras obſervant. Securitates accipiunt

cipiunt ab iis quibus aliquid publici locaverint.

Item ab iisdem singulis sex mensibus eligitur, Vicarius Domus mercatorum; itemque miles consul, qui lanificii aliarumque artium mechanicarum peritus sit; aliique tres consules dictæ domus; cum uno Notario atque uno Massario judicant hi de causis mercaturam aut artem mechanicam concernentibus; ab ipsis autem appellatur ad Potestatem & Iudices consules communis Veronæ, præterquam in causis quæ valorem x. lib. non excedunt: Potestas vero & Iudices litem definire tenentur intra trigesimum diem à lata sentẽtia.

Ab iisdem cõstituitur & Capitaneus carcerum cujus officium est captivos servare, iis omnem humanitatem præstare, eorum sæpius apud Rectores & Iudices mentionem facere, &c. Itemq; duo dispensatores Eleemosynarum quę captivis dantur, qui & carcerem visitare sæpe coguntur, & de Capitanei & famulorum illius œconomia cognoscere

Eliguntur & Capitanei duo; unus citra, alter ultra Athesim quorum officium est rebelles bannitos & alios maleficos indagere & captivos sistere; In quem finem non licet ipsi præter suam formam habitationem, in ullo

alio diſtrictus Veronæ loco per ſe vel famulos ſuos cõmorari ultra triduum, ſed tenetur equitare de loco in locum & perſequi malefactores. Ab eodem conſilio XII. & L. eligitur Capitaneus Lacus Gardæ cujus officium eſt ſollicite attendere cuſtodiæ ejuſdem lacus & providere, ne ulla quantitas frumentorum, farinæ, aut leguminum conducatur ad alienas terras & loca Dominio Veneto non ſubjecta. Item ne ulla quantitas ſalis alio tranſportetur; itemque ne ullæ merces ſine licentia alio vehantur & imprimis ne lanæ Veronenſes & pecudes extrahantur; Denique ut omnes piſces qui in illo lacu capiuntur, toto, quadrigeſimali tẽpore Veronam deducantur. Ab integro autem conſilio CXXII. Vicarii per ſuffragia& Ballotas ut ſupra eliguntur per totum diſtrictum Veronæ: qui tenentur officium ſuum per ſe &non per delegatos obire : hi jus reddunt unicuiq; uſque ad valorem x. librarum & non ultra ſine ſpeciali commiſſione. Vt autem fidelius munere ſuo fungantur, ſingulis annis menſe Decembri à conſilio XII. & L. eliguntur quatuor ſyndicatores, qui ad ſyndicandum exeunt initio menſis Ianuarii, & Vicarios omnes & alios miniſtros coram ſe in loco
Vica-

Vicariatus ſui citant, & rationem ab eiſdem repoſcunt geſti Magiſtratus, eoſdem mulctant, condemnant aut abſolvunt; ſyndicationem autem abſolvere tenentur intra menſem, & de iis quę offenderint ad idem conſilium referre. Atque hæc de Regimine Civitatis Veronæ in communi dicta ſunto, nam minutiora perſequi nimis longum eſſet.

X. DE

X.
DE CLARIS VIRIS REIPVBLICÆ VENETÆ.

Ex F. Leandro Alberto.

ACTENVS imperii forma. quam illustris & præclara hęc civitas à primordio sui in hunc usque diem habuit, exposita; consequitur ut celebrium ac nobiliorũ ejus alumnorum memoriam quoque referamus. Non tamen dicentur omnes quippe quia tam multos in lucem edidit, ut nisi longissima narratione complecti haudquaquam possent. Itaque ex iis primum qui in Ecclesiæ Romanæ gubernatione ac honoribus enituerunt, tres Pontifices Max. urbs hæc genuit, Gregorium XII. familia Coraria natum eximiæ prorsus integritatis hominem, Eugenium IV. ex Condulmeria gente sapientissimum virum. & Paulum secundum ex Barborum magni ingenii virum. de quibus copiose Platina in eorum vitis, itemque Blondus & Sabellicus scripserunt. Cardinales Venetiis

netiis orti quamplurimi, Petrus Maurocenus, Marcus Landus literis & moribus admodum ornatus vir, Antonius Gregorii Pontificis quem commemoravimus, nepos, Ioannes Amadeus, & nostra memoria IoannesBaptista Zeno, Dominicus Grimanus, qui & Aquileiensis Patriarcha disciplinarum studiis eximiaq; morum gravitate perornatus fuit, adeo quidem ut insigni sua doctrina virtuteque dignitatem Cardinalatus illustrare magis videretur quam ipse ab illa decorari. Bibliothecam reliquit voluminum amplius VIII. mill. partim Græcorum, partimque Latinorum,ex omni scientiarum genere. Multis de hujus viri tum scriptis, tum humanitate commemorari posset, verum causa brevitatis quam hic instituimus,memoriam ejus honorificam pro nostræ facultatis modulo celebrabimus alibi.Genuerunt etiam Venetiæ CardinalesMarcum Cornarium, itemque Marinum Grimanum Domici nepotem Aquileiæ quoque Patriarcham,qui annis superioribus fato concessit insuper Gasparum Contarenum virum optimum ac doctissimum, qui à Paulo III. Pontifice Max. Cardinalium ordini allectus est, & legationem Bononiensem gessit, ubi supremum vitæ ex-

tæ explevit diem anno post Christi nativitatem MDXLII. Doctissimus & ipse erat, & doctorum alter Mœcenas. Accedit his Petrus Bembus quem Paulus quoque III. Pontifex in Cardinalium collegium ob insignem virtutem adoptavit; de cujus ornatu ac elegãtia tam in sermonibus quam scriptis, neque solum latinis & græcis, verumetiam vernaculis, quæ jam Europa tota legit & admiratur, multa profecto dicere possemus, sed in alium locum quicquid ejus est rejicere cogimur. Mortem obiit Romæ summo cum dolore literatorum anno post Christi nativitatem M D XLVII. Vivunt adhuc Franciscus Cornarius Marci de quo dictum est frater, & Franciscus Pisanus Cardinales. Existimatione summa fuit Marinus Grimanus Cardinalis & Aquileiæ Patriarcha, vir eloquentissimus doctissimusque; cujus industria Pontifex Romanus in multis legationibus est usus, veluti in Parmæ ac Placentiæ gubernatione, quas urbes eximia prudentia rexit. Orator etiam ad Franciscum primum, Galliæ regem bello cum Imp. Carolo V. contendentem gratia conciliandæ pacis ivit. Superest ejus frater Ioannes Aquileiæ Patriarcha disertus homo & ingeniorum pater, item Cardinalis,

dinalis, cum Victore alio fratre graviſſimo viro, reipublicæq; cumprimis ſtudioſo, ac eloquente, qui D. Marci Procuratorem agit, dignus plane tam illuſtri ſtirpe: quodque nullum adhuc ſucceſſorem familiæ genuerit, cuncta civitas ſumme dolet. Alios præterea celeberrimos Præſules Venetiæ tulerunt, inter quos Pantaleon Iuſtinianus primus Latinorum Byzantinus Patriarcha, poſtquam ejus urbis imperium ad Francos devenerat. Succeſſerunt ei nobiles alii viri. Fuit etiam Hermolaus Barbarus non minori rerum publicarum uſu, quam eruditione præditus. Inſignem ejus doctrinam cum in latinis, tum græcis literis monumenta ſcriptorum quæ reliquit abunde teſtantur; patriæ nomen profecto mirifice illuſtravit. Aquileiæ Patriarcha creatus eſt ob ſummas virtutes ab Alexandro ſexto Pontifice Romano. Laurentius Iuſtinianus ex ordine Cęleſtinorum monachus primum Epiſcopus Caſtelli, dein Patriarcha Venetiarum & Primas Dalmatiæ nuncupatus ab Eugenio IV. Pontifice mirifica ſanctitatis opinione claruit; eamque miracula teſtata ſunt, plurima beneficia Deo mortalibus elargiente qui patrocinium ejus invocaſſent. Secutus hunc eſt in Patriarchatu

Ma-

Maphæus Contarenus instituti Cęlestinorum sodalis, Dein Andreas Bondelmerius Canonicus regularis, Gregorius Corarius. Ioannes Boratius, Maphæus Gerardus ex ordine Camaldulorum postea Cardinalis, Thomas Donatus ordinis prædicatorum, Antonius Syrianus instituti Carthusiani, Ludovicus Contarenus Cœlestinorum, Antonius Contarenus Scopetinorum, Hieronymus Quirinus Prędicatorum, qui nunc sedem tenet. Insuper & alios insignes Ecclesiarum præsules urbs hæc edidit, uti Episcopos Henricum Contarenum Castelli, Dominicum Dominicum, Petrum Æmilianum Vicentiæ, Fantinum Patavii, Petrum Monteum Brixiæ, Iacobum Zenonem Feltrii Bellunique, Dominicum Torcelli, omnes doctrina moribusque perornatos. cum Antonio Pizamano Feltrinorum antistite, qui non solum doctrina, sed etiam sanctitate claruit, & diem functus anno à Christi nativitate MDXII, Venetiis, tumuloque conditus in D.Petri Castellani miraculis illustratus est. Deo Opt. Max. mortalibus eximia munera concedente qui in illius nomen rogarent, maximeque MDXX. anno, quum aperto sepulcro corpus ejus integrum adhuc apparuit. His addendus Hieronymus

mus

mus Trevisanus cum philosophiæ, tum juris peritus, Episcopus Cremonensium & Abbas apud D. Thomam Burgundionum Torcelli, quo in cœnobio jus patronatus habet Trevisana familia. Præter hos vero tam multos Venetiæ nobilissimos Præsules ediderunt, ut omnes referre nimis longum foret; ex quibus tamen in urbis ipsius Episcoporum catalogo nonnullos adhuc commemorabimus. Vivit etiamnunc Aloysius Lippamanus antistes Veronensium, literis & virtutibus insignis homo; qui catenam auream in vetus testamentum elegantissimam composuit. Nec minori numero litteratos viros urbs hæc tulit quam Præsules; quanquam & ex illis exornati doctrina multi fuerint, uti ostendimus. In doctorum cohorte fuit Andreas Dandalus Dux, quem historiam insignem scripsisse prædiximus, & Petrarcha, Blondus, Sabellicusque perquam honorifice memorant. Carolus Zeno non solum apprime doctus, verumetiam eximius classium præfectus fuit, uti Blondus & Sabellicus in historiis perhibent. De Genuensibus triumphum egit, itemque Francicam fudit classem, cui Bucicaldus imper. præerat validissimus homo; Carrariensibus Patavii regulis auxilio mis-

miſſus. Memoriam Caroli ſummo cum honore celebrat Leonardus Iuſtinianus oratione quadam funebri, item Petrus Paulus Vergerius duabus elegantiſſimis epiſtolis. Zacharias Trevisanus non minori ſapientia prudentiaque polluit in conſiliis, quam erat literarum diſciplinis excultus; idque probant orationes ejus editæ, nominatim illa quam coram Gregorio Pontifice habuit, qua rationem Eccleſiæ pacandæ: nam terni tum erant Pontifices, commemorat; nec ſolum eloquentiam inſignem, verumetiam ingenium ſummum ea in re excogitanda teſtatur. Leonardus Iuſtinianus fuit vir maximi conſilii pariſque facundiæ. Iuvenis adhúc verſus lingua vernacula plurimos arte magna panxit. ætate vero confirmata dein eloquentiſſimus ac literatiſſimus evaſit: neque ſolum oratione ſoluta, verumetiam recitatione carminis ſermone vernaculo mirifice delectabatur, uſque adeo ut inter ætatis ſuæ doctiſſimos homines ſit habitus, præterquam quod eximius reipublicæ conſiliarius erat. Marcus Lippamanus ſcientia juris enituit, itemque tam linguæ Græcæ quam Latinæ. Franciſcus Barbadicus conſilio maxime valuit; pariterque Daniel Veturius ordinis patri-

patritiorum egregium ornamentum, reipublicæ summe studiosus. Franciscus Barbarus in quo græcæ latinæque linguæ cognitio pariter cum eloquentia gerendæque reipublicæ prudentia collucebat, non satis hercule scio literatusne ac disertus & sapiens & bonus appellari debeat potius quam fœlix, ob eximias ejus res quæ memoriæ sunt proditæ, in acquirenda conservandaque adversus Philippum Vicecomitem Mediolani ducem Brixia gestas. Mentionem ejus in historiis Blondus, Simoneta, Sabellicus honorifice faciunt. Andreas Maurocenus & Hermolaus Donatus, quanquam reipublicæ curis assidue vacaverint, eruditionis tamen etiam eximiæ documenta perillustria dederunt, relictis heroico carmine suorum temporum historiis. Zacharias Trevisanus alterius Zachariæ filius laudatissimo comparandus patri fuit, primo literarum studiis, dein administratione reipublicæ. Genuit etiam urbs hæc pernobilis Barbonum Maurocenum, Ludovicum Fuscarum, Vitalem Landum, Candianum Polanum, Nicolaum Canalem cum Lauro Quirino cunctos juris consultissimos, & cum humanitatis artibus eloquentiaque, tum in publicarum rerum administra-
 tione

tione mirifica ingenii præstantia pollentes, ideoque non minus ob literarum scientiam in honore habitos, quam propter optima prudentissimaque consilia. Ioannes Cornalis & Paulus Barbus nobilissimi viri præter insignem gravitatem latinarum quoque literarum scientiam habebant. Andreas Iulianus & Bernardus Iustinianus Leonardi F. item Hieronymus Barbadicus Francisci F. cum Nicolao Barbo singulari ingenio maximaque doctrina viri fuerunt: uti quoque Vitalis Landus, Petrus Thomas, Ludovicus Donatus, Franciscus Dedus, Marcus Sanutus, & & Hieronymus Donatus omnes præclari Senatores, & docti, facundi, prudentes, ingeniique summi homines; præcipue vero postremus, quem Græce Latineque dicentem omnes cum stupore mirabantur ob orationis majestatem, qua cum antiquis illis Græcis aut Romanis oratoribus conferri poterat. Nec prætermittendus est Andreas Navagerius, qui cum illustri vita tum literis perornatus fuit, ideoque scribendis Venetorum historiis per Senatusconsultum Marco Antonio Sabellico successit. Diem functus est annis superioribus. Vivit nunc Ioannes Baptista Egnatius vir doctissimus uti literaria

ejus

ejus opera teſtantur. Præter eruditos vero homines urbs hæc etiam præſtantiſſimos duces edidit, præcipueque claſſium, qui maximis victoriis potiti, Venetamque rem mari terraque plurimum auxerunt. Ex his fuere Ioannes & Raynus Polani, qui Corcyram in ditionem ſubjunxerunt, item Marinus Gradonicus cum Dominico Mauroceno, à quibus capta Pola, tributoque Parentini ſubacti: Ioannes Baſilius & Thomas Falerius Piſanos mare infeſtantes domuerunt. Reinherus Dandalus cum Rugerio Permarino claſſe xxx. navium actuariarum Methonem & Coronem expugnarunt. Ioannes Treviſanus novem navibus duodenas Genuenſium apud Drepanum Siciliç cepit. Inſignem etiam artem virtutemque militarem adverſus Cretenſes qui defecerant, præſtitere Petrus, Thomas, Ioannes Grittus, Nicolaus Baleſtrerius, Marcus Bonus, & Andreas Thealdus. Maximam claſſem regis Exagonorum & Ioannis Vataſii, cui Bavala præerat dux, juxta Conſtantinopolim vicere Leonardus Quirinus & Marcus Oniſſorus. Iaderam cum defeciſſet Reinerius Zeno obſedit, & in imperium Venetum retraxit, Laurentius Theupolus claſſis præfectus tres & viginti Genuenſium na-

ves in portu Ptolemaidis confregit, ac dein una cum Andrea Zenone spectabili pugna Genuenses apud Tyrum aggressus, eorum navibus magnis XXV. potitus est, insignemque victoriam retulit. Classis quoque præfecturam Marco Gradonico dedit ob eximiam virtutem Balduinus Imperator Constantinopolis. Marcus Michaël IIXX. navium classe circa Tenedum cum Genuensibus quorum classis navium magnarum viginti erat, eos in fugam vertit, ita Chalcidem cepit. Gilbertus Dandalus præfecturam duarum & triginta triremium gessit. Iacobus Dandalus & Marcus Gradonicus quem supra nominavimus, cum classe Genuensium viginti octo navium longarum apud Drepanum congressi, viginti quatuor ex iis cepere, reliquis incendio absumptis. Idem Marcus alia præter hæc memorabilia multa gessit, quæ nisi longissime referri haud possent, & Sabellici rerum Venetarum, ac item ultima Enneadum parte legi poterunt. Ruggerius Maurocenus L X. triremium imperator res maximas confecit, Ioannes Superantius cum XXV. Theodosiam in Taurica Chersoneso expugnavit, & Benedictus, Iustinianus magnam Græcarum navium multitudi-

nem

nem cepit. Primus omnino in Turcas Dux belli à Venetis ivit Petrus Zeno, qui potentiſſima claſſe multas victorias retulit inſignes. Succeſſerunt illi deinde Marinus, Falerius, Andreas Cornalis', Petrus & Marcus Canalus, Marcus Iuſtinianus, omnes ſtrenui bellatores, fortiſſimique duces. Primi Legati quos Proviſores vocant, exercitibus additi Andreas Maurocenus & Simon Dandalus, poſteaque Nicolaus Gradonicus & Pancratius Iuſtinianus: quæ munera patrum ſententiis ob eximiam in conſiliis prudentiam illis viris demandata. Nicolaus Piſanus claſſis præfectura ſummam quoque laudem meruit cum Ioanne Delphino, pugnaque una Genuenſibus quinquaginta naves adêmit. Secuti ſunt eum in re navali Paulus Lauredanus, Marcus Michaël, & Ioannes Sanutus. Nec his minori virtutis commendatione fuit Marcus Cornalis quem ſupra memoravimus, præclaro libertatis patriæ ſtudio, cum Senatus occiſo Marino Falerio Duce rempubl. illi commiſiſſet, donec princeps rite nominaretur. Gloriam quoque ductu claſſium adeptus eſt Bernardus Iuſtinianus. Victoris Piſani memorabilis ſapientia fortitudoque fuit in caſibus fortunæ ſuperandis:

etenim magna patrum totiusq; civitatis opinione ac gratia præfectus classis designatus, cum post rem initio fœliciter gestam, dein reluctante fortuna, carceri traditus inique fuisset Genuensibus jam Fossam Clodiam tenentibus, Venetis autem adeo perculsis, ut ad hostis quascunque conditiones se depacturos essent professi, vocibus popularium in libertatem postulatus, tanta moderatione fuit ut admirari satis nequeas; & dux belli dictus Victoriam insignem obtinuit. Sabellicus hoc de viro perhibet, cum mature ad senatum è carcere venire esset jussus, etiam in custodia pernoctare voluisse, ac sacerdoti explicata mente sacram Eucharistiam accepisse, simulque per id sacrosanctum Christi corpus testatum, ignoscere se cunctis quorum ulla injuria fuisset affectus, neque minores deinceps pro republica labores suscepturum quam fecisset unquam. Itaque sic rum è carcere profectus in Senatum, maximis honoribus exceptus, & præfecturæ classis insignibus ornatus est, tantoque patrum populique studio contra Genuenses movens, eos spectabili victoria devicit, uti diximus, Blondus Sabellicusque memoriæ prodiderunt. Dominicus Michaël quatuor & viginti

viginti longis navibus octoquè myoparonibus Cretam quæ defecerat in potestatem retraxit. Illi in classis præfectura deinceps successère Cressus Molinus Michael Delphinus, Iacobus Maurus, Marcus Iustinianus, Carolus Zeno, qui Clodiana quoque pugna cum Genuensibus egregiæ virtutis documenta præbuerat. Magna etiam gloria rem navalem exercuere Michaël Iustinianus, Petrus Hemus summi consilii vir, Fantinus Georgius, Marcus Grimanus, Ioannes Barbus, Victor Barbarus cohortium etiam præfectura nobilitatus Brixiano contra Philippum Mariam Vicecomitem Mediolani Ducem bello. Laudem insuper classis ductu Franciscus Bembus est adeptus, qui classem myoparonum aliarumque navium haud spernendam adversus Philippum Mariam Pado subvexit, ut Blodus, Sabellicus, & Corius in historiis tradunt. Præfectura navali bello Genuensium etiam Petrus Lauredanus inclytus fuit, cui Andreas Mocenicus successit. Et Stephanus Contarenus Classis Dux in Pado fuit, contra Philippum Mariam Mediolani Ducem, postquam in Venetum imperium Brixia concesserat. Aloysium Lauredanum illa contra Turcas expeditio, in qua Pontificis Eugenii

Burgundionumque Ducis classes una iverunt Imperatorem habuit, maximisque rebus gestis & egregiis victoriis illustrem fecit. Secutus est in præfectura classis Victor Capellus sapientissimus & prudentissimus vir, qui ob virtutem summam iterum quoque Præfecturam accepit. Huic Vrsatus Iustinianus, Iacobus Lauredanus, Nicolaus Canalis, Petrus Mocenicus, Victor Superantius strenui Præfecti omnes successère. Gloriam quoque magnam re navali consecutus est Hieronymus Canalis, qui Maurum Alexandrinum piratam admodum nobilem & insignem cepit. Vicentius etiam Capellus classis Imperator Venetæ magnam virtutis commendationem meruit, uti insuper Andreas Trevisanus eques auratus ob virtutem factus; qui opinione in urbe tanta fuit ut si fata vitam concessissent, insignia Ducatus adepturus crederetur. Sed & præterea multos homines illustres Venetiæ telerunt, veluti Antonium Cornarium, Nicolaum Priolum, Hieronymum Georgium Equitem auratum & maximum oratorem, qui legationes plurimas ad varios principes obivit, nominatim ad Carolum VIII. Franciæ regem aliosque non paucos quorum memoriam aliis celebran-

dam tradimus. Nec desunt nunc in hac fœlicissima republica maximi ingenii summique consilii, & ad quævis ingentia negotia tractanda prompti viri, quorum è numero Marcus Fuscarus, Thomas Contarenus, item Laurentius Amulius, qui classis præfecturam gerens anno post Christi nativitatem millesimo quingentesimo quadragesimo octavo Sabarnessam nobilem piratam cepit. Vrbs hæc maximorum animorum homines & ingenia præclara semper magna multitudine habuit; nec in præsentia talibus quoque caret, uti ostendimus.

Catalogus Episcop. & Patriarch. urbis Venetiarum.

I. Primus urbis hujus Episcopus ab Romano Pontifice institutus est anno 747. post Christi nativitatem Obelaltus Marinus Eneagri tribuni Methamauceni filius.

II. Alter Christophorus Damiatus Græcus, anno à Christi nativitate 792. creatus. Secuti deinceps.

III. Christophorus Tancredus Græcus an. 809.

IV. Vrsus Badoarius Venetus 841.

V. Ioan-

V. Ioannes Sanutus Venetus sodalitatis Humiliatorum Monachus 842.

VI. Maurus Vincentius Ven. 852.

VII. Dominicus Badoarius Ven. 862.

VIII. Crassus Facius 873.

IX. Ioannes Sanutus Ven. 889.

X. Ioannes Aventuratis Aquili-nus 891.

XI. Laurentius Timensdeum monachus albus 918.

XII. Dominicus Maurus Venetus 936.

XIII. Dominicus David Venetus ex ordine Eremitanorum 946.

XIV. Petrus Malefactus Patavinus 971.

XV. Vrsus Magaditius Ven. 981.

XVI. Dominicus Badoarius Venetus 992.

XVII. Petrus Quintavallis Venetus 1001.

XVIII. Gregorius Georgius Ven. 1009.

XIX. Marin⁹ Cassianus Ven. 1020.

XX Dominicus Gradonicus Venetus 1040.

XXI. Dominicus Gradonicus Venetus 1059.

XXII. Do-

XXII. Dominicus Contarenus Venetus 1070.
XXIII. Henricus Contarenus Venetus 1091.
XXIV. Vitalis Michaël Venetus 1125.
XXV, Bonifacius Falerius Ven. ex ordine Eremitanorū 1132.
XXVI. Ioannes Polanus Ven. ex ordine Humiliatorum 1155.
XXVII. Vitalis Michaël Venet. 1178.
XXVIII. Philippus Casolus Ven. 1191.
XXIX. Marcus Nicolaus Ven. 1220.
XXX. Vitalis Michaël Venetus 1235.
XXXI. Marcus Marocenus Venet. 1236.
XXXII. Petrus Pinus Venet. 1252.
XXXIII. Gualterus Agnus dei Ven. ex ordine Prædicatorum 1268.
XXXIV. Thomas Arimundus Venet. 1272.
XXXV. Thomas Rancus Ven. 1272.
XXXVI. Bartholomæus Quirinus Venetus 1274.
XXXVII. Simeon Maurus Ven. 1282.
XXXVIII. Rambertus Polus seu Primaditius Bonon. ex ordine Prædicatorum 1292.
XXXIX. Iacobus Contarenus Venet. 1303.

XL. Bar-

XL. Bartholomæus Quirinus Venetus 1325.

XLI. Michaël Catergus Venet. ordinis Eremitanorum 1332.

XLII. Angelus Delphinus Ven. 1336.

XLIII. Nicolaus Maurocenus Venetus 1340.

XLIV. Ioannes Barbus Venetus 1349.

XLV. Paulus Fuſcarus Venetus 1359.

XLVI. Ioannes Amadeus Venetus Cardinalis 1379.

XLVII. Angelus Corrarius poſtea Romanor. Pontifex Gregorius XII. Venetus 1379.

XLVIII. Ioannes Lauredanus Ven. 1385.

XLIX. Franciſcus Falerius Ven. 1390.

L. Leonardus Delphinus Venet. 1312.

LI. Franciſcus Bembus Ven. 1398.

LII. Marcus Landus Venetus 1416.

LIII. Franciſc. Malipetra. Ven. 1425.

LIV. Laurentius Iuſtinianus Venetus ex ordine Cæleſtinorum 1432. quem dein anno 1450. Pontifex Max. Eugenius IV. Patriarcham Venetiarum & Primatem Dalmatiæ dixit, tranſlata huc Gradenſi Eccleſia Patriarchali, ac illa dignitate tributa Venetiis. Ptimus igitur is Patriarcha

factus

factus eſt anno poſt Chriſti nativiratem 1450. Secuti deinceps hi:

II. Maphæus Contarenus Venetus ex ordine Cœleſtinorũ 1451.

III. Andreas Bondelmerius Venetus ordinis Canonicorum regularium. 1460.

IV. Gregorius Corrarius Ven. 1465.

V. Ioannes Barotius Venetus 1465.

VI. Maphæus Gerardus Venet. ſodalitatis Camaldulorum, poſtea Cardinalis 1466.

VII. Thomas Donatus Venet. ex ordine Prædicatorum 1492.

VIII. Antonius Syrianus Ven. Monachus Carthuſianus 1504.

IX. Ludovicus Contarenus Ven. inſtituti Cœleſtinorum 1508.

X. Antonius Contarenus Ven. ſodalitatis Scopetinorum. 1508.

XI. Hieronymus Quirinus Ven. ex ordine prædicatorum 1524.

F I N I S.

Illustrium & Præpotentium D.D. Ordinum fœderatarum Belgiæ provinciarum decreto cautum est *Bonaventuræ* & *Abrahamo Elzeviriis*, Academiæ Leydensis typographis, Ne quis præter illorum aut hæredum voluntatem toto decennio proximo, his in regionibus excudat, aut alibi extra provincias excusum inferat vendatve, librum hunc, cui titulus, *Caspari Contareni patricii Veneti de Republica Venetorum libri quinque*. Quod si quis contempta auctoritate, directe vel indirecte, præsumpserit, librum hunc, totum, vel partem ejus, hoc sive alio modo, extra dictum temporis intervallum typis mandare, vel impressum alibi in has oras inferre & vendere; confiscatione exemplarium, mulctaq; insuper sexcentorum florenorum, damnas esto; uti latius patet in ipso privilegio, dato Hagæ in conventu D. D. Ordinum Generalium, XV Maii, M DC XXVI.

G.V. HERTEVELT Vt.

Ad mandatum Præpotentum D.D. Ordinum General. ss.

I. van GOCH.

